

การศึกษาเปรียบเทียบเกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท

A COMPARATIVE STUDY OF THE ETHICAL JUDGMENT CRITERION
OF GOODNESS IN PLATO'S PHILOSOPHY AND THERAVADA
BUDDHIST PHILOSOPHY

พระสมปอง มนต์ชาโต (วงศ์สอาด)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๓

การศึกษาเปรียบเทียบเกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท

พระสมปอง มนต์ชาโต (วงษ์สอาด)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๓

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**A COMPARATIVE STUDY OF THE ETHICAL JUDGMENT CRITERION
OF GOODNESS IN PLATO'S PHILOSOPHY AND THERAVADA
BUDDHIST PHILOSOPHY**

Phra Sompong Muntachato (Wongsaard)

**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement For The Degree of
Master of Arts
(Philosophy)**

**Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand**

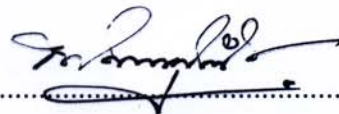
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับ
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา

(พระศรีสิทธิธมฺมณี)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์..........ประธานกรรมการ
(พระมหากฤษณะ ตรุโณ, ผศ.ดร.)

กรรมการ

(พระมหาสุริโย อุดตมเมธี, ดร.)

กรรมการ

(ผศ. ดร. ประเวศ อินทองปาน)

กรรมการ

(ผศ. ชำนาญ พาชื้อ)

กรรมการ

(ดร. วีรชาติ นิ่มอนงค์)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ พระมหาสุริโย อุดตมเมธี ประธานกรรมการ
ผศ. ชำนาญ พาชื้อ กรรมการ
ดร. วีรชาติ นิ่มอนงค์ กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์	: การศึกษาเปรียบเทียบเกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท
ผู้วิจัย	: พระสมปอง มนต์ชาโต (วงษ์สอาด)
ปริญญา	: พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (ปรัชญา)
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	: พระมหาสุริโย อุดมเมธี (อุดมพร), ป.ธ. ๘, พธ.บ., M.A. (Phil.), Ph.D. (Phil.) : ผศ. ชำนาญ พาชื้อ, ป.ธ. ๔, พธ.บ., M.A. (Phil.) : ดร. วีรชาติ นิ่มอนงค์, ป.ธ. ๖, พธ.บ. (เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง), ศษ.บ. B.Ed., M.A. (Phil.), Ph.D. (Phil.)
วันสำเร็จการศึกษา	: ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๕๓

บทคัดย่อ

ในการศึกษาวิจัยพบว่า การศึกษาเปรียบเทียบเกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท มีความเหมือนกันและความแตกต่างกันของปรัชญาทั้งสอง

เกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของเพลโต พิจารณาโดยหลักสำคัญของจริยธรรมที่วางอยู่บนพื้นฐานของ “สภาพของมนุษย์” ทั้งใน “มิติปัจเจกภาพ” และ “มิติความเป็นสมาชิกของมนุษยชาติ” ตามหลักสิทธิ เสรีภาพ ภราดรภาพ ความเสมอภาค ความยุติธรรม อย่างเท่าเทียมกันในฐานะเป็นมนุษย์ด้วยเหตุผลและสติปัญญาที่สำคัญ คือ คุณธรรมของเพลโตที่มีความกลมกลืนกัน ๔ ประเภท คือ ๑) คุณธรรมทางปัญญา ๒) คุณธรรมทางความกล้าหาญ ๓) คุณธรรมทางความรู้จักประมาณ ๔) คุณธรรมทางความยุติธรรม คุณธรรมทั้ง ๔ ของเพลโตถือว่าเป็นคุณธรรมที่จะปกครองทางสังคมและปัจเจกชนที่แสวงหาความยุติธรรมทางคุณธรรมทางสังคมที่ทำให้จิตใจขัดเกลาคด้วยความเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และอยู่ร่วมกันโดยสันติ มีกฎเกณฑ์ และมีกติกา ในสังคม

ส่วนเกณฑ์ตัดสินความดีของพุทธปรัชญาเถรวาท มีหลักการดำเนินชีวิตในสังคมที่มีจุดมุ่งหมายสูงสุด ที่เป็นอุดมคติของชีวิตในเกณฑ์ตัดสินว่า “การกระทำใดดีหรือไม่ดี ควรหรือไม่ควร” เพื่อให้บุคคลมีชีวิตที่ดีช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคมได้เป็นอย่างดี ในการดำเนิน

ชีวิตที่ดี พุทธปรัชญาเถรวาทจึงจัดระบบของเกณฑ์ตัดสินความดีไว้ ๓ ระดับ คือ ๑) ระดับศีล ๕ ๒) ระดับกุศลกรรมบถ ๑๐ และ ๓) ระดับมรรค ๘

เกณฑ์ตัดสินความดีของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาทจึงเน้นในการพิจารณาความถูกต้องของการกระทำที่มีเหตุผลและปัญญา นอกจากนี้อารมณ์หรือความรู้สึกทางกาย ทางใจ และทางอุดมคติ แบ่งได้ ๓ ระดับ คือ ๑) ระดับศีลธรรม ๒) ระดับคุณธรรม ๓.) ระดับจริยธรรม ดังนั้นเกณฑ์ตัดสินความดีของปรัชญาทั้งสองมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน พอจะสรุปได้ ๕ ประการ คือ ๑) เรื่องเจตนาและเหตุผลเป็นเป็นองค์ประกอบหลักเกณฑ์ตัดสินความดี ๒) เรื่องกฎแห่งเสรีภาพของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท ๓) เรื่องคุณธรรมของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท ๔) เรื่องเกณฑ์ตัดสินความดีกับแรงจูงใจของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท ๕) เรื่องความเป็นสากลและคุณค่าของมนุษย์ของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท อย่างไรก็ตาม ยังมีความแตกต่างกันในเรื่องของเจตนาและเหตุผลหรือปัญญา ในการตัดสินการกระทำของมนุษย์ว่า อะไรดี ชั่ว ถูก ผิด ตามทัศนะของปรัชญาทั้งสอง

นอกจากนี้ เกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาทต่างก็ก็คือ ความสุข ในทางพุทธปรัชญาเถรวาทมีการละกิเลสตัณหาที่ทำให้จิตของมนุษย์เศร้าหมอง แต่ในปรัชญาของเพลโตนั้น ไม่ได้ละกิเลสตัณหาอย่างเด็ดขาด หมายถึง มีคุณธรรมฝ่ายสูง คอยควบคุมความปรารถนาในคุณธรรมฝ่ายต่ำ ให้เป็นไปในทางที่ถูกที่ควรเท่านั้น ส่วนพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นการละกิเลสตัณหาอย่างสิ้นเชิง ดังนั้น เพลโตถือว่า แบบหรือมโนคติที่เป็นความดีสูงสุดของเพลโตสามารถบรรลุได้ก็ต่อเมื่อต้องตายลงเท่านั้น ส่วนผู้ที่มีชีวิตอยู่สามารถทำได้เพียงเป็นผู้รับความรู้เท่านั้น ซึ่งต่างกับพุทธปรัชญาเถรวาทที่บุคคลสามารถบรรลุได้ทั้งในขณะที่มีชีวิตและหลังตายไปแล้วในภพหน้าส่วนเพลโตถือว่า แบบหรือมโนคติของเขานั้นเป็นโลก ๆ หนึ่งที่อยู่เหนือประสาทสัมผัสเป็นที่อยู่ของแบบหรือมโนคติ ส่วนพุทธปรัชญาเถรวาทถือว่า อริยมรรค ๘ ประการ เป็นทางดำเนินไปสู่พระนิพพาน ได้แก่ ความเห็นชอบ, ความดำริชอบ, การพูดชอบ, การกระทำชอบ, การเลี้ยงชีพชอบ, ความเพียรชอบ, ความระลึกรู้ชอบ, ความตั้งใจมั่นชอบ โดยองค์ประกอบทั้ง ๘ ประการนี้ จะต้องดำเนินไปร่วมกัน และสอดคล้องกัน จึงจะสามารถเข้าถึงพระนิพพานหรือความดีสูงสุดได้ ส่วนเพลโตถือว่า แบบหรือมโนคติ จะต้องพัฒนาความดีของคนให้เกิดขึ้นตั้งแต่ความดีระดับต่ำจนได้ขึ้นไปสู่ระดับของความดีสูงสุดได้ เป็นความดีที่มีอยู่ในร่างกายและความสวยงามของทุกสิ่งทุกอย่าง จนเห็นความดีงามของจิตวิญญาณและสภาวะที่มีอยู่จริง ที่เป็นศูนย์รวมของแบบทุกชนิดเป็นการชำระจิตของตนจนบริสุทธิ์ เมื่อตายไปวิญญาณส่วนนี้ก็จะได้เข้าเป็นหนึ่งเดียวกันแบบหรือมโนคติสูงสุดนั่นเอง

Thesis Title : A Comparative Study of the Ethical Judgment Criterion
Of Goodness in Plato's Philosophy and Theravada
Buddhist Philosophy

Researcher : Phra Sompong Muntachato (Wongsaard)

Degree : Master of Arts (Philosophy)

Thesis Supervisory Committee

: Phra Maha Suriyo Uttamamethee, (Porn), Pali IX, B.A.,
M.A. (Phil.), Ph.D. (Phil.).

: Assist.Prof. Chamna Phasue Pali IV, B.A., M.A. (Phil.).

: Dr. Veerachart Nimanong, Pali VI, Dip. In Ed., B.A., B.Ed.,
M.A. (Phil.), Ph.D. (Phil.).

Date of Graduation : July 30, 2010

ABSTRACT

In this research, it is found that the criteria of the ethical judgment in both Plato's Philosophy and Theravada Buddhist Philosophy constitute both similarity and differences.

Plato's ethical judgments criteria are based on human beings' reality covering both dimensions of "individualism" and "collectivism" according to the moral virtues of human rights, independence, fraternity, equitability, and fairness which belongs to a human being who is possessed of reason and intellect. Plato's virtues are divided into four types of harmony:- 1) wisdom, 2) bravery, 3) moderation, and 4) justice. These 4 virtues are considered as merits for individual and social governance that is in search of virtuous justness, socialization, mercifulness, generosity, and peacefulness under the social regulations and rules.

On the other hand, the criterion of judging the goodness in Theravada Buddhist Philosophy is of the principle in carrying out the livelihood in the societies with the ultimate life goal. It is an idealism based on the personal act which can be judged as good, bad and neutral to enable the people to be helpful to one another very well in virtuous livelihood. The Theravada Buddhist Philosophy, thus, sets up the system of the criterion of judging the goodness at 3 levels namely:- 1. The level of Five precepts, 2. The level of the 10 paths of meritorious action and, 3. The level of the eightfold path.

The criteria of ethical judgments in both Plato's Philosophy and Theravada Buddhist Philosophy focused on the reasonable and intellectual acts including sensuous feelings which constitute three different levels:- 1) precepts, 2) morality and 3) ethics. Thus, the criteria of judging the goodness in these two philosophies are similar and can be summarized into the following five viewpoints; 1) The viewpoint of the volition and the reason which are the basic constitutions of criterion of judging the virtues, 2) The rules of freedom based on Plato's Philosophy and Theravada Buddhist Philosophy, 3) The morality based on Plato's Philosophy and Theravada Buddhist Philosophy, 4) The virtuous criterion and motivation based on Plato's Philosophy and Theravada Buddhist Philosophy, and lastly 5) The viewpoint on universality and human values based on Plato's Philosophy and Theravada Buddhist Philosophy . However, according to both philosophies, there are differences in the intention and wisdom in convicting what beings' act is good or bad, righteous or evil.

However, there is one special difference in criteria on virtues between Plato's Philosophy and that of Theravada Philosophy. That difference is the renunciation of defilements according to Theravada Buddhist Philosophy, but in Plato's Philosophy, it is not taught to forsake the lustfulness absolutely (divine morality governs the evil act, and directs the human beings to behave in virtuous ways, whereas Theravada Buddhist Philosophy teaches human being to be away from all passions and lustfulness absolutely. The idealism is seen as the ultimate virtuousness for Plato's Philosophy, which it can be only achieved when human being passed away, but those who are alive are only learners. Conversely, Theravada Philosophy believes that the human beings are actualized to achieve the ultimate virtuousness either when they die or in future lives. Plato's Philosophy believes that idealism is a supernatural plane while Theravada Philosophy regards the eight ways to Nirvana which are:- Right View, Right Thought, Right Speech, Right Action, Right Livelihood, Right Effort, Right Mindfulness, and Right Concentration. To achieve the Nirvana, all these righteous conducts must be in harmony and accordance. The idealism in Plato's Philosophy is that in achieving the self-actualization; the human beings must commit good conduct from the lower level to the top or ultimate level, all of which are the virtues appearing in characteristics and aesthetics in everything spiritually and in existence, including becoming a center of mind purification. The spirit of the dead people will there be the integral part of the ultimate idealism.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดี ก็ด้วยความเมตตาอนุเคราะห์ช่วยเหลือจากอาจารย์ บุคคลหลายท่าน ซึ่งผู้วิจัยขอแสดงความขอบคุณเป็นอย่างสูง ณ โอกาสนี้ คือ พระศรีสิทธิมุนี คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย พระมหาสุริโย อุดตมเมธี ดร.ประธานควบคุมวิทยานิพนธ์ ผศ. ชำนะ พาซื่อ และ ดร.วีรชาติ นิมนองค์ กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ที่คอยให้คำแนะนำ และให้คำปรึกษาในการทำวิทยานิพนธ์นี้แก่ผู้วิจัยจนสำเร็จ และผู้เป็นแบบอย่างทางด้านวิชาการ มีความเคร่งครัดต่อระเบียบและช่วยผลักดันให้กำลังใจแก่ศิษย์ด้วยความเมตตาเป็นอย่างสูง

ขอขอบพระคุณ พระมหากฤษณะ ตรุโณ ผศ. ดร. และ ดร. ไพฑูรย์ พัฒนาใหญ่ยิ่ง ผู้ให้ความรู้เกี่ยวกับจริยศาสตร์ ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกทำวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ เพราะท่านเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถทางด้านจริยศาสตร์ และท่านเป็นผู้เขียนหนังสือหลายเล่มทั้งที่เป็นภาษาไทยและเป็น ภาษาอังกฤษ ถือได้ว่า เป็นหนังสือที่ดีและมีคุณภาพ และขอขอบคุณ ดร. กิตติยาพร เจริญพงศ์ ที่ ให้ความรู้เกี่ยวกับปรัชญาเปรียบเทียบที่ให้คำแนะนำและคำปรึกษาเป็นอย่างดี และขอขอบคุณ ผศ. ดร. ประเวศ อินทองปาน ผู้ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการค้นคว้าหาข้อมูลในการจัดทำวิทยานิพนธ์ ในครั้งนี้

ขอขอบพระคุณคณาจารย์ผู้ให้ความรู้ทุกท่านตลอดระยะเวลาที่ผู้วิจัยได้ศึกษา ขอขอบพระคุณเจ้าหน้าที่และอาจารย์ที่ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทุกท่าน ที่คอยช่วยเหลือให้กับผู้วิจัยโดยตลอด ขอขอบพระคุณ พระครูสิทธิสรวิวัฒน์ เจ้าอาวาสวัดหัวขี้ พระอุปัชฌาย์ ขอขอบพระคุณ พระครูศรีปทุมานันท์ เจ้าอาวาสวัดบึงบัว และคณะครู โรงเรียน วัดบึงบัว ตลอดจนพระสงฆ์ของวัดบึงบัวและญาติโยมชาววัดบึงบัวที่ให้การอุปถัมภ์ฯ และให้ โอกาสกับผู้วิจัยได้ศึกษาต่อระดับปริญญาโท ขอขอบคุณ คุณแม่สง่า วงษ์สอาด และพี่น้องทุกคนที่ ให้กำลังใจในการศึกษาตลอดมา

คุณงามความดีทั้งหลาย ที่ผู้วิจัยได้กระทำแล้วที่เป็นประโยชน์ ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขออุทิศเป็นพุทธบูชาแด่ พระศรีรัตนตรัยทั้งสามที่ผู้วิจัยเคารพเป็นอย่างสูงสุด และอุทิศส่วน กุศลให้แก่ คุณพ่อสงวน วงษ์สอาด และคุณแม่ละมุล วงษ์สอาด ตลอดจนคุณครูและอาจารย์ ญาติที่ นื่องป่วยตายาย ที่ได้ล่วงลับไปแล้ว และคอยเป็นกำลังใจในการจัดทำวิทยานิพนธ์ ในเวลาที่ผู้วิจัย เกิดความท้อแท้ตลอดจนผู้มีอุปการคุณต่อผู้วิจัยทุกท่าน

พระสมปอง มนต์ชาโต (วงษ์สอาด)

๓๐ กรกฎาคม ๒๕๕๓

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ก
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	น
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๕
๑.๔ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๕ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗
๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๐
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย	๑๑
บทที่ ๒ เกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของเพลโต	
๒.๑ บทนำ	๑๒
๒.๒ ความหมายของความดีในปรัชญาของเพลโต	๑๓
๒.๓ คุณธรรมคือความดี	๑๓
๒.๓.๑ คุณธรรมของปัจเจกชน	๑๘
- องค์ประกอบคุณธรรมของปัจเจกชน	๒๐
๒.๓.๒ คุณธรรมของรัฐ	๒๕
- องค์ประกอบคุณธรรมของรัฐ	๒๘

๒.๔	เกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของเพลโต	๒๕
๒.๔.๑	เกณฑ์ตัดสินหลัก	๓๑
๒.๔.๒	เกณฑ์ตัดสินรอง	๓๖
๒.๕	บทวิเคราะห์ปัญหาเกณฑ์ตัดสินความดี	๔๖
-	ปัญหาการตัดสินทางความดี	๕๐
๒.๖	สรุป	๕๒

บทที่ ๓ เกณฑ์ตัดสินความดีในพุทธปรัชญาเถรวาท

๓.๑	บทนำ	๕๕
๓.๒	ความหมายของความดีในพุทธปรัชญาเถรวาท	๕๖
๓.๓	ความดี ๓ ระดับ	๖๑
๓.๓.๑	ระดับศีล ๕	๖๒
๓.๓.๒	ระดับกุศลกรรมบถ ๑๐	๖๕
๓.๓.๓	ระดับมรรค ๘	๗๔
๓.๔	เกณฑ์ตัดสินความดีหรือจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญาเถรวาท	๘๑
๓.๔.๑	เกณฑ์ตัดสินหลัก	๘๓
๓.๔.๒	เกณฑ์ตัดสินรอง	๘๔
๓.๕	บทวิเคราะห์ปัญหาเกณฑ์ตัดสินความดี	๘๕
๓.๕.๑	ปัญหาของกรรมกับเจตนา	๙๑
๓.๕.๒	ปัญหาการตัดสินความดียึดหลักเจตนา	๙๔
๓.๖	สรุป	๑๐๑

บทที่ ๔ เปรียบเทียบเกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท

๔.๑	เปรียบเทียบแนวคิดทางความดีหรือจริยธรรมทั่วไประหว่างเพลโต กับพุทธปรัชญาเถรวาท	๑๐๓
๔.๑.๑	ความหมายของความดี	๑๐๓
๔.๑.๒	ระดับของความดี	๑๐๘
๔.๑.๓	เกณฑ์ตัดสินความดีหรือจริยศาสตร์	๑๑๓

๔.๒. เปรียบเทียบเชิงวิเคราะห์ห้วงการณ์ในประเด็นที่สำคัญ	๑๑๘
๔.๒.๑ เรื่องเจตนาและเหตุผลเป็นองค์ประกอบหลัก เกณฑ์ตัดสินความดี	๑๑๘
๔.๒.๒ เรื่องกฎแห่งเสรีภาพในปรัชญาของเพลโตกับ พุทธปรัชญาเถรวาท	๑๒๒
๔.๒.๓ เรื่องคุณธรรมในปรัชญาของเพลโตกับ พุทธปรัชญาเถรวาท	๑๒๘
๔.๒.๔ เรื่องเกณฑ์ตัดสินความดีกับแรงจูงใจในปรัชญาของเพลโตกับ พุทธปรัชญาเถรวาท	๑๓๓
๔.๒.๕ เรื่องความเป็นสากลและคุณค่าของมนุษย์ในปรัชญาของเพลโต กับพุทธปรัชญาเถรวาท	๑๔๒
๔.๓ สรุป	๑๔๕
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๕๓
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๖๒
บรรณานุกรม	๑๖๕
ประวัติผู้วิจัย	๑๗๒

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

(๑) การใช้อักษรย่อ

อักษรย่อชื่อคัมภีร์ในวิทยานิพนธ์นี้ ใช้อ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎกทั้งภาษาบาลี และภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐ และฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ฯ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช ๒๕๓๕ ดังต่อไปนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา. (บาลี) =	วินัยปิฎก	มหาวิภงฺคปาติ	(ภาษาบาลี)
วิ.มหา. (ไทย) =	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ. จู. (บาลี) =	วินัยปิฎก	จูฬคคฺคาปาติ	(ภาษาบาลี)
วิ. จู. (ไทย) =	วินัยปิฎก	จูฬวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี. (บาลี) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขุทฺตคคฺคาปาติ	(ภาษาบาลี)
ที.สี. (ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขัณฑวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา. (บาลี) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎิกวคคฺคาปาติ	(ภาษาบาลี)
ที.ปา. (ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู. (บาลี) =	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณฺณาสกคคฺคาปาติ	(ภาษาบาลี)
ม.มู. (ไทย) =	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณณาสก	(ภาษาไทย)
ม.ม. (บาลี) =	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปณฺณาสกคคฺคาปาติ	(ภาษาบาลี)
ม.ม. (ไทย) =	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปณณาสก	(ภาษาไทย)
ม.อุ. (บาลี) =	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริปณฺณาสกคคฺคาปาติ	(ภาษาบาลี)
ม.อุ. (ไทย) =	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริปณณาสก	(ภาษาไทย)
ส.ส. (บาลี) =	สุตตันตปิฎก	สังยุตฺตนิกาย	สคาถวคคฺคาปาติ	(ภาษาบาลี)
ส.ส. (ไทย) =	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)

ลั.สพว. (บาลี) =	สุดตฺนตปิฎก	ลัษฺยุตตนิคาย	สพวยตฺนวคฺคปาลี	(ภาษาบาลี)
ลั.สพว. (ไทย) =	สุดตฺนตปิฎก	ลัษฺยุตตนิคาย	สพวยตฺนวรรค	(ภาษาไทย)
ลั.ม. (บาลี) =	สุดตฺนตปิฎก	ลัษฺยุตตนิคาย	มหาวารวคฺคปาลี	(ภาษาบาลี)
ลั.ม. (ไทย) =	สุดตฺนตปิฎก	ลัษฺยุตตนิคาย	มหาวารวรรค	(ภาษาไทย)
อง.ทก. (บาลี) =	สุดตฺนตปิฎก	องฺคฺคตฺตนิคาย	ทกฺกนิปาทปาลี	(ภาษาบาลี)
อง.ทก. (ไทย) =	สุดตฺนตปิฎก	องฺคฺคตฺตนิคาย	ทกฺกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก. (บาลี) =	สุดตฺนตปิฎก	องฺคฺคตฺตนิคาย	ติคฺกนิปาทปาลี	(ภาษาบาลี)
อง.ติก. (ไทย) =	สุดตฺนตปิฎก	องฺคฺคตฺตนิคาย	ติคฺกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก. (บาลี) =	สุดตฺนตปิฎก	องฺคฺคตฺตนิคาย	ปญจกฺกนิปาทปาลี	(ภาษาบาลี)
อง.ปญจก. (ไทย) =	สุดตฺนตปิฎก	องฺคฺคตฺตนิคาย	ปญจกฺกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ฉก. (บาลี) =	สุดตฺนตปิฎก	องฺคฺคตฺตนิคาย	ฉกฺกนิปาทปาลี	(ภาษาบาลี)
อง.ฉก. (ไทย) =	สุดตฺนตปิฎก	องฺคฺคตฺตนิคาย	ฉกฺกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อฏฺฐก. (บาลี) =	สุดตฺนตปิฎก	องฺคฺคตฺตนิคาย	อฏฺฐกฺกนิปาทปาลี	(ภาษาบาลี)
อง.อฏฺฐก. (ไทย) =	สุดตฺนตปิฎก	องฺคฺคตฺตนิคาย	อฏฺฐกฺกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ. (บาลี) =	สุดตฺนตปิฎก	ขุทฺทกฺกนิคาย	ธมฺมปทปาลี	(ภาษาบาลี)
ขุ.ธ. (ไทย) =	สุดตฺนตปิฎก	ขุทฺทกฺกนิคาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.อิติ. (บาลี) =	สุดตฺนตปิฎก	ขุทฺทกฺกนิคาย	อิติวุตฺตคปาลี	(ภาษาบาลี)
ขุ.อิติ. (ไทย) =	สุดตฺนตปิฎก	ขุทฺทกฺกนิคาย	อิติวุตฺตกะ	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ. (บาลี) =	สุดตฺนตปิฎก	ขุทฺทกฺกนิคาย	สุตฺตนิปาทปาลี	(ภาษาบาลี)
ขุ.สุ. (ไทย) =	สุดตฺนตปิฎก	ขุทฺทกฺกนิคาย	สุตฺตนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.เถร. (บาลี) =	สุดตฺนตปิฎก	ขุทฺทกฺกนิคาย	เถรคาคาปาลี	(ภาษาบาลี)
ขุ.เถร. (ไทย) =	สุดตฺนตปิฎก	ขุทฺทกฺกนิคาย	เถรคาคา	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ. (บาลี) =	อภิธมฺมปิฎก	วิภังคปาลี	(ภาษาบาลี)
อภิ.วิ. (ไทย) =	อภิธรรมปิฎก	วิภังค์	(ภาษาไทย)

อรรถกถาและอื่นๆ

อภิ. ปุ (บาลี) =	อภิธมฺมปิฎก	ปุคฺคกฺลปญฺญตฺติปาติ	(ภาษาบาลี)
อภิ. ปุ (ไทย) =	อภิธมฺมปิฎก	บุคฺคกฺลปญฺญตฺต	(ภาษาไทย)
วิสุทฺธิ (บาลี) =	วิสุทฺธิมคฺคปกรณ		(ภาษาบาลี)
วิสุทฺธิ (บาลี) =	วิสุทฺธิมรรคปกรณ		(ภาษาไทย)

(๒) การระบุหมายเลขย่อ

การอ้างอิงพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ใช้ระบุชื่อคัมภีร์ และระบุถึง เล่ม / ชื่อ / หน้า ตามลำดับ เช่น วิ.มหา. (บาลี) ๔ / ๒๐๗ / ๒๖๔. หมายถึง การอ้างอิงนั้นระบุถึงคัมภีร์พระวินัยปิฎก ฉบับภาษาบาลี เล่มที่ ๔ ชื่อที่ ๒๐๗ หน้าที่ ๒๖๔

การอ้างอิงพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ใช้ระบุชื่อคัมภีร์ และระบุถึง เล่ม/ชื่อ/ หน้า ตามลำดับ เช่น ที.ม. (ไทย) ๑๑ / ๒๒๘ / ๒๒๗ หมายถึง การอ้างอิงนั้นระบุถึงคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค เล่มที่ ๑๑ ชื่อที่ ๒๒๘ หน้าที่ ๒๒๗

ส่วนการอ้างอิงอรรถกถา-ฎีกา ภาษาบาลี จะแจ้งชื่อ คัมภีร์ / เล่ม / หน้า เช่น ขุ. ธ. อ. (บาลี) ๑ / ๒๑๕ / ๒๑๖ หมายถึง ขุทฺตกนิกาย ธมฺมปทอฏฺฐกฺกถา เล่ม ๑ ชื่อที่ ๒๑๕ หน้า ๒๑๖ แต่ในกรณีที่เป็นพระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหายานมหาวิทยาลัย ใช้ระบุชื่อ คัมภีร์ / เล่ม/หน้า และฉบับตามลำดับ เช่น อภิ. ส. อ. ๘๖ / ๘๗. ฉบับมหายานมหาวิทยาลัย. หมายถึง คมภีร์พระอภิธรรมปิฎก วิภังค์ เล่มที่ ๘๖ หน้า ๘๗ ฉบับมหายานมหาวิทยาลัย.

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม เป็นสังคม ทั้งนี้เพราะมนุษย์ไม่อาจจะอยู่โดดเดี่ยวได้ มนุษย์ต้องมีการพบปะพูดคุยกัน ต้องทำกิจกรรมร่วมกัน ต้องติดต่อประสานงานกัน และต้องพึ่งพาอาศัยกันเพื่อความอยู่รอดตลอดจนทำให้กิจการงานต่าง ๆ ประสบผลสำเร็จ การพึ่งพาอาศัยกันและกัน^๑ เมื่อมนุษย์มารวมกันอยู่เป็นสังคมมนุษย์จะสร้างปัญหาจำนวนหนึ่งขึ้น ปัญหาเหล่านี้จำนวนมากเกินจากการที่มนุษย์ไม่รู้จักรักษาควบคุมตนเองได้ มนุษย์เห็นแก่ตัวและมุ่งแต่ประโยชน์ของตนโดยไม่ใส่ใจความเดือดร้อนของผู้อื่น ปัญหาสำคัญและเป็นภาวะหนักของมนุษยชาติในการพยายามหาทางแก้ไขมาโดยตลอด คือปัญหาอันมีรากฐานมาจากจริยธรรมภายในของมนุษย์^๒ การแสวงหาเกณฑ์ตัดสินความดีสูงสุดของชีวิตมนุษย์ และการแสวงหาเกณฑ์ตัดสินความดีของมนุษย์ว่าอย่างไรหนถูกหรือผิด ควรหรือไม่ควรทางจริยศาสตร์พยายามหาคำตอบการแก้ปัญหา ๓ ประเภท^๓ เหล่านี้ คือ

๑. ปัญหาเรื่องความมีอยู่ของคุณค่าความดี นั่นคือ นักปรัชญาพยายามตอบคำถามว่าความดีคืออะไร เช่น อริสโตเติลตอบว่า ความดีคือความสุข ส่วนเอพิคิวรอสตอบว่า ความดีได้แก่ ความสุขสำราญ

๒. ปัญหาเรื่องเกณฑ์ตัดสินความดี นั่นคือ นักปรัชญาเสนอเกณฑ์ตัดสินความดี ส่วนโปรแทกอร์สเสนอว่า ความพอใจเรื่องใด เรื่องนั้นก็ดีสำหรับเขา

^๑ ม.ร.ว. สมพร สุทัศนีย์, มนุษย์สัมพันธ์, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพฯ ๑ : พิมพ์โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑.

^๒ สมภาร พรหมทา, พุทธปรัชญา : มนุษย์สังคมและปัญหาจริยธรรม, (กรุงเทพฯ ๑ : ศยาม, ๒๕๔๘), หน้า ๔๗๘ - ๔๘๐.

^๓ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ปรัชญากรีก: บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพฯ ๑: ศยาม, ๒๕๕๐), หน้า ๑๘.

๓. ปัญหาเรื่องอุดมคติของชีวิต นั่นคือ การดำเนินชีวิตแบบใดจึงดีที่สุด เช่น อริสโตเติลกล่าวว่า การใช้ชีวิตคิดค้นปรัชญาคือแบบชีวิตที่ดีที่สุด ส่วนพวกสโตอิกตอบว่าการมีชีวิตอยู่ตามธรรมชาติเป็นแบบชีวิตในอุดมคติ

เพลโต (Plato) นักปรัชญากรีกโบราณบุคคลสำคัญคนหนึ่งของโลก หลักปรัชญาของท่านมีอิทธิพลอย่างมากต่อแนวความคิดของนักปรัชญายุคต่อมา จนมีผู้กล่าวว่า ปรัชญาตะวันตกหลังสมัยเพลโตเป็นเพียง เชิงอรรถอธิบายทางปรัชญาของเพลโต^๔ เพลโตถือว่าความดีถูกผูกมัดกับทฤษฎีเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ในจักรวาล ความดีเป็นจุดมุ่งหมายในตัวเอง เราทำความดีเพื่อความดี มิใช่เพื่อจุดประสงค์อย่างอื่น ความชั่วก็เช่นเดียวกัน เราทำความชั่วได้รับผลชั่ว เพลโตยังสอนว่า โลกแห่งประสาทสัมผัสเป็นของไม่จริงยั่งยืน เปลี่ยนแปลงได้ นี่แหละคือความดี มนุษย์สามารถรู้จักโลกแท้จริงได้ด้วยเหตุผล เพราะฉะนั้น เหตุผลจึงเป็นความดีอันสูงสุดของมนุษย์ จุดหมายปลายทางของชีวิต^๕ ดังนั้น เพลโตได้พูดถึงเกณฑ์ตัดสินความดีของบุคคลจะต้องมีลักษณะทั้ง ๓ อย่าง โดยอธิบายศิลปะแห่งความดีนั้นว่า ถ้าหากบุคคลมีศิลปะแห่งเหตุผลเป็นผู้มีความดีคือมีปัญหา ถ้าหากบุคคลได้มีกำลังใจในการตัดสินใจ บุคคลนั้นเป็นผู้มีความดี คือความกล้าหาญ ถ้าบุคคลใดสามารถควบคุมความต้องการของตนได้ บุคคลนั้นจะตั้งมั่นอยู่ในเกณฑ์ตัดสินความดี^๖ ความหมายของเพลโต ก็คือ การกำหนดธรรมชาติ คุณค่าของความยุติธรรมและวิธีการที่จะเข้าใจความยุติธรรมในสังคม เพลโตมีความปรารถนาอย่างยิ่งที่จะแสดงให้เห็นว่า ความยุติธรรมในความหมายที่บริสุทธิ์นี้ โดยสาระสำคัญแล้ว ก็คือความดี มิใช่เป็นความดีเพื่อสังคมอย่างเดียวเท่านั้น แต่ต้องเป็นความดีสำหรับปัจเจกชนโดยจะได้นำมาปฏิบัติในคำสอนเรื่องจริยศาสตร์นี้ เพลโตได้แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. คุณธรรมของปัจเจกชน ได้แก่ การที่ประชาชนจะต้องปฏิบัติตามและเชื่อฟังกฎหมายของรัฐ นอกจากนี้ ยังต้องมีความรับผิดชอบทางศีลธรรมอีกด้วย

^๔ เบจามิน โจเวตต์ (Benjamin Jowett), **ปรัชญาความรัก**, แปลโดย พินิจ รัตนกุล จากเรื่อง Symposium หนังสือในชุดปรัชญาของเพลโต, (กรุงเทพฯ: คัมภีร์นานาชาติ, ๒๕๔๓), หน้า ๒.

^๕ รศ. ชัยวัฒน์ อัดพัฒน, **จริยศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาชัยรามคำแหง, ๒๕๕๐), หน้า ๕๓.

^๖ บุญทัน ดอกไธสง, **พื้นฐานแนวความคิดและปรัชญาทางการเมือง**, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๓), หน้า ๘๓-๘๔.

๒. คุณธรรมของรัฐ หมายถึง วัตถุประสงค์ของรัฐตามที่พลโตได้ตั้งเอาไว้ มี ๓ ประเภท คือ

๑. การฝึกฝนให้พลเมืองมีความซื่อสัตย์สุจริต
๒. การมีคุณธรรมเกี่ยวกับความดี
๓. การมีความอยู่ดีกินดี^๑

ส่วนทางพระพุทธศาสนาทำหน้าที่สนองความต้องการด้านจิตใจแก่มนุษย์ได้ เพราะศาสนาเป็นจุดรวมของระบบศีลธรรมที่มุ่งสอนให้ทุกคนเป็นคนดี สอนวิธีปฏิบัติให้พ้นจากความทุกข์ ศาสนามีกฎเกณฑ์ที่จะสอนให้ทุกคนทำความดีโดยออกมาในรูปแบบของศีลธรรม พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มุ่งสอนไม่ให้นักบุญเบียดเบียนซึ่งกันและกัน หัวใจของจริยศาสตร์ของพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพุทธสุภาษิตที่ว่า “การไม่ทำบาปทั้งปวง การบำเพ็ญกุศลให้ถึงพร้อม การชำระจิตของตนให้ผ่องแผ้ว”^๒ เป็นพุทธสุภาษิตที่สอนให้คนทำความดีที่เรารู้จักกันดีว่า “ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว” แต่พุทธสุภาษิตเหล่านี้ ไม่ใช่หลักเกณฑ์การตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมได้จึงเป็นที่น่าสนใจว่าอะไรคือเกณฑ์ตัดสินความดีของพระพุทธศาสนา เพราะมนุษย์เป็นสัตว์ที่มีปัญญาหรือเหตุผลซึ่งสามารถรู้ผิดชอบชั่วดี แต่คุณธรรมไม่ได้เกิดขึ้นตามธรรมชาติหากแต่เกิดจากการฝึกฝนบ่มเพาะจากการที่ได้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมที่มีการจัดการศึกษาอบรมให้สมาชิกทางสังคมเป็นคนดี ความงอกงามของคุณธรรมเกิดจากความงอกงามทางปัญญา หรือปัญญาของคุณธรรมนั่นเองเป็นหนึ่งเดียวกัน เกณฑ์ตัดสินความดี คือ ปัญญาหรือความรู้ โดยการพัฒนาปัญญาจนรู้อย่างถ่องแท้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว เขาย่อมทำแต่สิ่งที่ดี ดังนั้น การมีชีวิตที่ดีก็คือการมีชีวิตอยู่ในวิถีแห่งการใช้เหตุผล หรือปัญญาแสวงหาความจริง ความดี และความงาม^๓ นั่นก็คือ เกณฑ์ตัดสินความดีทางพระพุทธศาสนา ถือว่า ความดีสูงสุดหรืออุดมคติทางจริยศาสตร์นั้นคือเอกภาพแห่งความสุข ความสมบูรณ์ ความรู้แจ้ง เสรีภาพ สิ่งเหล่านี้เองที่รวมกันเป็นหนึ่ง และถือว่า ความดีสูงสุด

^๑ ดร. ไพฑูรย์ พัฒนาใหญ่ยิ่ง และคณะ. จริยศาสตร์, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๑), หน้า ๕๓-๕๔ .

^๒ ชู. ธ. (ไทย). ๒๕ / ๒๔ / ๓๓ .

^๓ ดร. ไพฑูรย์ พัฒนาใหญ่ยิ่ง และคณะ. จริยศาสตร์, หน้า ๓๒ .

ก็คือ สิ่งที่รวมไว้ซึ่งความสุขสุดยอด ความสมบูรณ์ ทางศีลธรรม ความรู้แจ้ง สิ้นสุด และความเป็นอิสระอย่างสมบูรณ์นั่นเอง นี่เองที่เป็นเป้าหมายของชีวิต^{๑๐}

ผู้วิจัยต้องการนำทัศนะทั้ง ๒ ทัศนะมาเปรียบเทียบกัน คือ เกณฑ์ตัดสินทางจริยศาสตร์ของเพลโตที่มีความแตกต่างกับความคิดทางจริยศาสตร์ของพุทธปรัชญาเถรวาท โดยนำมาเปรียบเทียบกันในเรื่อง “เกณฑ์ตัดสินความดี” จึงเป็นงานที่ผู้วิจัยเห็นว่า เกณฑ์ตัดสินความดีของปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท ที่มีความคล้ายคลึงแต่มีความแตกต่างกันอย่างไร ในเรื่องของเกณฑ์ตัดสินความดี โดยเฉพาะผู้วิจัยจะนำมาวิจัย คือ ๑) ความหมายของความดี ๒) คุณธรรมหรือความดี ๓) เกณฑ์ตัดสินความดีหรือจริยศาสตร์ และ ๔) ปัญหาของเกณฑ์ตัดสินความดีหรือจริยศาสตร์

ผู้วิจัยประสงค์จะศึกษาแนวความคิดในประเด็นเรื่อง “เกณฑ์ตัดสินความดี” ทั้งปรัชญาของเพลโตและพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น จะมีความคล้ายคลึงและความแตกต่างกันอย่างไร ทั้งนี้เพราะปรัชญาทั้ง ๒ มีบ่อเกิดในพื้นฐาน และแนวความคิดที่แตกต่างกัน การศึกษาเปรียบเทียบดังกล่าวน่าจะมีประโยชน์ทั้งแก่ผู้ศึกษา และผู้ที่สนใจที่จะสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตทั้งของตนเองและสังคมในโอกาสต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาเกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของเพลโต
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาเกณฑ์ตัดสินความดีในพุทธปรัชญาเถรวาท
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบเกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท

^{๑๐} ผศ. สุเชาวน์ พลอยชุม, จริยศาสตร์แนวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๑. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหา มงกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๒.

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

ผู้วิจัยต้องการศึกษาวิจัยเปรียบเทียบเกณฑ์ตัดสินความดีปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท ให้เห็นความเหมือนและความต่างกันของเกณฑ์ตัดสินความดีอย่างชัดเจนของปรัชญาทั้ง ๒ สำนักในเรื่องเกณฑ์ตัดสินความดี ดังนี้

๑.๓.๑ ต้องการทราบเกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของเพลโต

๑.๓.๒ ต้องการทราบเกณฑ์ตัดสินความดีในพุทธปรัชญาเถรวาท

๑.๓.๓ ต้องการทราบแนวความคิดปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาทมีความแตกต่างกันอย่างไรบ้าง ที่เป็นประเด็นปัญหาของเกณฑ์ตัดสินความดีที่มีจุดหมายสูงสุด

๑.๔ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑.๔.๑ **ความดี^{๑๑}** หมายถึง ค่านิยมที่ไม่เจือปนด้วยความโลภ ความโกรธ และความหลงผิด หมายถึง ค่านิยมที่อาจจะโลภ โกรธ หลง เจือปนอยู่แต่ก็มีเพียงเล็กน้อยที่สุดหรืออีกอย่างหนึ่ง คือ คุณค่าหรือคุณสมบัติที่มีที่มิตีมีธรรมชาติที่เป็นเอกภาพในการกระทำ หรืออีกอย่างหนึ่ง คือ สิ่งที่ทำลงไปแล้ว ตนเองไม่เคียดแค้นและเป็นประโยชน์

๑.๔.๒ **คุณธรรม^{๑๒}** หมายถึง สภาพความดีงามทั้งหลาย ซึ่งฝังลึกอยู่ในจิตสำนึกของบุคคล และเป็นคุณสมบัติที่มีอาจหาได้ในสัตว์โลกชนิดอื่น อาจกล่าวได้ว่าคุณธรรมเป็นสมบัติของมนุษย์ในสังคมปัจจุบัน หรืออีกนัยหนึ่ง คือ สิ่งที่มีคุณค่ามีประโยชน์เป็นความดีงาม เป็นมโนธรรม เป็นเครื่องประคับประคองใจให้เกลียดความชั่ว กลัวบาป ใฝ่ความดี และเป็นเครื่องกระตุ้นผลักดันให้เกิดความรู้สึกผิดชอบเกิดจิตสำนึกที่ดีมีความสงบเย็นภายใน

^{๑๑} บุญมี แทนแก้ว, จริยศาสตร์ (ETHICS), พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรีนติ้งเฮ้าส์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐๗ .

^{๑๒} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ ๔. (กรุงเทพฯ: พิมพ์ที่ศกดิโสภณการิม ๒๕๔๘), หน้า ๑๐๕.

๑.๔.๓ **จริยธรรม**^{๑๓} หมายถึง ธรรมที่ควรประพฤติ คือ การดำเนินชีวิต ความเป็นอยู่ การยังชีวิตให้เป็นไป การครองชีวิต การใช้ชีวิต การเคลื่อนไหวของชีวิตทุกด้านทุกระดับทั้งทางกาย ทางวาจา ทางใจ ทั้งด้านส่วนตัว ด้านสังคม ด้านอารมณ์ ด้านจิตใจ ด้านปัญญาเป็นไปในทางที่ถูกที่ควร

๑.๔.๔ **จริยศาสตร์**^{๑๔} หมายถึง ความรู้ที่ควรประพฤติหรือศาสตร์ ที่ว่าด้วยความประพฤติว่าด้วยอุปนิสัย และพฤติกรรมของมนุษย์ ความประพฤติของมนุษย์จะเป็นกระจกเงาส่องให้เราเห็นอุปนิสัย และนิสัยของคน จะช่วยชี้ค่าของมนุษย์ โดยการมองทางอุปนิสัย นิสัยใจคอ และความประพฤติ ตามที่บุคคลนั้นแสดงออกมาทางกาย วาจา และใจ

๑.๔.๕ **ความยุติธรรม**^{๑๕} หมายถึง ระบบหน้าที่ ไม่ใช่ระบบสิทธิของปัจเจกชน แต่ทั้งหน้าที่และสิทธิต้องมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเสมอในสังคมที่เข้มแข็ง หรืออีกอย่างหนึ่ง ความยุติธรรม เป็นรากฐานของคุณธรรมที่ดำรงเราจึงที่เกิดขึ้นได้บนพื้นฐานความอคติภายในจิตใจของบุคคลจากคุณธรรม อีกนัยหนึ่งความยุติธรรมเป็นลักษณะชีวิตที่ทำให้ปฏิบัติหน้าที่ทุกอย่างเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมและเป็นประโยชน์ต่อสังคม

๑.๔.๖ **เกณฑ์ตัดสินความดี**^{๑๖} หมายถึง หลักหรือมาตรการที่ใช้ตัดสินพฤติกรรมหรือการกระทำอย่างหนึ่งว่า “ดีหรือชั่ว” “ถูกหรือผิด” ในหลักเกณฑ์ตัดสินความดีของพระพุทธศาสนา ตรงกับคำว่า “บุญหรือกุศล” “ความดีหรือบุญกุศล” ได้แก่ คุณสมบัติทางจิตใจของมนุษย์ เมื่อก้าวโดยเหตุแห่งความดี พระพุทธศาสนาให้ความเห็นว่า การกระทำที่ถือว่า “ดี” เป็นการกระทำที่มีความจงใจ หรือมีเจตนาเป็นหลักในการตัดสินการกระทำของมนุษย์ ส่วนเพลโตให้ทัศนะว่า เรื่อง “เกณฑ์ตัดสินความดี” หมายถึง คุณธรรมเป็นความดีสูงสุด ที่มีหน้าที่ส่งเสริมปลูกฝังคุณธรรมและความสุข ในเรื่องของสังคมหรือในอุดมรัฐ เพลโตเห็นว่า ความยุติธรรมในตัวคน คือ สิ่งเดียวกับคุณธรรมหรือความดีเลิศ คือ คุณธรรมของคน ไม่ใช่คุณธรรมของหน้าที่ที่ทำให้คนเป็นคนดี หลักความยุติธรรมตามมโนทัศน์ของเพลโต คือ เป็นคนดี เป็นมนุษย์ที่ดี มีมนุษย์สัมพันธ์ และไม่เบียดเบียนผู้อื่น

^{๑๓} วสิน อินทสระ, **พุทธจริยศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรมดา ๒๕๔๕), หน้า ๒๒.

^{๑๔} รศ.ชัยวัฒน์ อัดพัฒน, **จริยศาสตร์**, หน้า ๓.

^{๑๕} รศ. คณัย ไชยโยธา, **นักคิด นักรู้ และนักการเมืองจากอดีตถึงปัจจุบัน**, (กรุงเทพฯ : โอ. เอส. พริ้นติ้งเฮาส์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑.

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑.

๑.๕ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๕.๑ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)^{๑๑} ได้เขียนหนังสือเรื่องพุทธธรรม โดยสรุปได้ใจความ คือ ได้กล่าวถึงเกณฑ์วินิจัยกรรมดีและกรรมชั่วว่า ในแง่ของกรรมให้ถือเอาเจตนาเป็นหลักตัดสินว่าเป็นกรรมหรือไม่ และในแง่ที่ว่ากรรมนั้นดีหรือชั่ว ให้พิจารณาตามเกณฑ์หลัก คือ การตัดสินด้วยความเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล คือ ๑) พิจารณามูลเหตุว่า เป็นเจตนาที่เกิดจากกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ หรือเกิดจากอกุศลมูลคือ โลภะ โทสะ โมหะ เนื่องจากพระพุทธศาสนาเชื่อว่าสิ่งที่เป็นต้นเหตุ หรือแรงผลักดันที่ทำให้มนุษย์ทำกรรมต่าง ๆ มีอยู่ ๒ ฝ่าย คือ กุศลมูลและอกุศลมูล หมายถึง ถ้าการกระทำนั้นเป็นแรงผลักดันฝ่ายดีหรือกุศลมูล ได้แก่ ความไม่โลภ ความไม่โกรธ ความไม่หลง การกระทำนั้นถือว่าเป็นการทำความดี ส่วนฝ่ายชั่วหรืออกุศลมูล ได้แก่ ความโลภ ความโกรธ ความหลง การกระทำนั้น ถือว่าเป็นการกระทำชั่ว ผลที่ได้รับก็คือความเสียหายทุกข์และโทษ ๒) พิจารณาตามสภาวะ เป็นสภาพเกี่ยวแก่จิตใจหรือไม่ ทำให้จิตสบายไร้โรค ปลอดโปร่ง ผ่องใส สมบูรณ์หรือไม่ ส่งเสริมหรือบั่นรอนคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ช่วยให้กุศลทั้งหลายเจริญออกงามขึ้น อกุศลธรรมทั้งหลายลดน้อยลง หรือทำให้กุศลธรรมลดน้อยลง อกุศลธรรมทั้งหลายเจริญออกงาม ตลอดจนมีผลต่อบุคลิกภาพอีกด้วย นอกเหนือจากเกณฑ์หลักดังกล่าวข้างต้น ดังนั้นท่านพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้เสนอเกณฑ์ร่วม เพื่อใช้ประกอบการตัดสินความดีความชั่ว นั้นก็คือ ๑) ไข้มนตร์ คือความรู้สึกลึกซึ้งของตัวตนเองพิจารณาว่า การที่กระทำนั้นตนเองดีเทียบตนเองได้หรือไม่ เสียความเคารพหรือไม่ ๒) พิจารณาการยอมรับของวิญญูชนหรือนักปราชญ์หรือบัณฑิตชนว่าเป็นสิ่งที่วิญญูชนยอมรับหรือไม่ ซึ่งชมสรรเสริญ หรือตำหนิติเตียน ๓) พิจารณาลักษณะและผลของการกระทำทั้งต่อตนเองและผู้อื่นว่า เป็นการเบียดเบียนตนเอง เบียดเบียนผู้อื่น ทำตนเองหรือผู้อื่นให้เดือดร้อนหรือไม่ อีกอย่างหนึ่ง คือ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุข หรือเป็นไปเพื่อทุกข์ ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นหรือไม่ เป็นต้น

๑.๕.๒ วศิน อินทสระ^{๑๒} ได้เขียนหนังสือเรื่องพุทธจริยศาสตร์ โดยสรุปได้ใจความว่า นักจริยศาสตร์ได้ให้ข้อคิดเห็นในเรื่องนี้ สามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ พวก คือ พวกหนึ่งเห็นว่า คุณธรรมต้องตามมาด้วยความสุข คุณธรรมเป็นเหตุความสุขในบั้นปลาย

^{๑๑} พระ ธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตฺโต). พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖). หน้า ๑๗๕-๑๘๐.

^{๑๒} วศิน อินทสระ, พุทธจริยศาสตร์.

สุภามิตไทยก็มีว่า “อดเปรี้ยวไว้กินหวาน” หมายถึง ให้อุดทนสร้างสมคุณธรรมเพื่อความสุขในบั้นปลาย คนทั่วไปก็มีความเห็นว่า คนมีคุณธรรม หรือคนดีควรจะมีความสุขในชีวิต คนดีต้องมีความเพ็ดเพลินในการประกอบกรรมดี และคนดีควรจะได้รับความสุขเป็นสิ่งตอบแทน และมีความเห็นว่า ความสุขเป็นความเบิกบานของชีวิต เป็นความสมบูรณ์ของชีวิต แต่ความสุขนั้นต้องมีมูลฐานมาจากคุณธรรม นอกจากนี้ จริยศาสตร์ยังเป็นวิชาที่ทำให้คนใจสูง มีจิตใจเอื้ออาทรต่อผู้อื่นมีความประพฤติดี เว้นสิ่งที่ควรเว้น ทำสิ่งที่ควรทำ แสวงหาคำตอบว่า อะไรดี อะไรชั่ว วิเคราะห์เบื้องหลังแห่งพฤติกรรมของมนุษย์ว่า เขาประพฤติเช่นนั้น ๆ เพราะอะไร มีอะไรอยู่เบื้องหลังแห่งการกระทำของเขา คล้ายจิตวิทยา มีข้อแตกต่าง ที่เกิดขึ้นกับใจ ไม่ได้พิจารณาว่าถูกหรือผิด ส่วนจริยศาสตร์พิจารณาถึงความดี ชั่ว ถูก ผิด ของพฤติกรรมและอารมณ์นั้นๆ

๑.๕.๓ ดร. ไพฑูรย์ พัฒน์ใหญ่ยิ่ง^{๑๕} ได้เขียนหนังสือเรื่องจริยศาสตร์ โดยสรุปได้ใจความว่า คุณธรรม คือ ความรู้หรือปัญญา ถ้าคนพัฒนาปัญญาจนรู้อย่างถ่องแท้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว เขาย่อมทำแต่สิ่งที่ดี ดังนั้น การมีชีวิตที่ดีก็คือการมีชีวิตอยู่ในวิถีแห่งการใช้เหตุผลหรือปัญญาแสวงหาความจริง ความดี และความงาม ที่ศึกษาเกี่ยวกับความหมาย/เกณฑ์ตัดสินดี ชั่ว ถูก ผิด และการมีชีวิตที่ดี จริยศาสตร์เป็นทั้งพื้นฐานของปรัชญาชีวิตและปรัชญาสังคม เมื่อจำแนกพื้นฐานที่มาของคุณธรรมและจริยธรรมตามหลักคิดทางจริยศาสตร์แล้ว พบว่ามีพื้นฐานที่มาจาก ๓ แหล่งด้วยกัน คือ เหตุผล ศรัทธา และปัญญา ประเภทของจริยศาสตร์มี ๓ ประเภทหลัก ๆ คือ อภิจริยศาสตร์ จริยศาสตร์บรรทัดฐาน และจริยศาสตร์ประยุกต์ โดยวิธีการศึกษาทางจริยศาสตร์นั้นใช้ “วิธีการทางปรัชญา” คือ วิธีคิดเชิงวิพากษ์วิจารณ์เป็นหลัก

๑.๕.๔ พระstanนท์ จรณธมฺโม (เตียนวน)^{๒๐} ได้เขียนวิทยานิพนธ์เรื่องการศึกษาเชิงวิเคราะห์และเปรียบเทียบแนวคิดทางการเมืองของเพลโตกับของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) โดยสรุปความว่า แนวคิดทางปกครองที่ดีในการแก้ปัญหาสังคมการเมืองจะต้องมีคุณธรรมรูปแบบการเมืองที่ดีในเชิงพัฒนามาจากความจริงของมนุษย์ที่อยู่ในระบบของประชาธิปไตย ในการพัฒนาความสงบสุขของประชาชนที่เป็นระบบ

^{๑๕} ดร. ไพฑูรย์ พัฒน์ใหญ่ยิ่ง และคณะ. จริยศาสตร์.

^{๒๐} พระstanนท์ จรณธมฺโม (เตียนวน), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์และเปรียบเทียบแนวคิดทางการเมืองของเพลโตกับของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๕.

ประชาธิปไตยให้มีความสามัคคีกันในอุดมรัฐ ในด้านคุณธรรมและจริยธรรม “ความดี” ของนักการเมืองที่ดีมีความยุติธรรมที่เท่าเทียมกันที่อยู่ในสังคมของคนดี

๑.๕.๕ นางสาวพรพิพา บรรทมสินธุ์^{๒๑} ได้เขียนวิทยานิพนธ์เรื่องการวิเคราะห์ เรื่องความยุติธรรมในอุดมรัฐของเพลโต โดยสรุปความว่า ทฤษฎีความยุติธรรมแบบ ประโยชน์นิยม เสนอหลักความยุติธรรมที่ว่า สังคมน่าจะให้สิ่งที่ดีที่สุดแก่คนจำนวนมาก ที่สุด เน้นที่ผลประโยชน์ส่วนรวม โดยใช้ฆัมติมหาชนเป็นผู้ตัดสิน เพลโตเชื่อว่าราชา ปราชญ์จะเป็นผู้ตัดสินว่าสิ่งใดคือสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับประชาชน

๑.๕.๖ นายสุขสันต์ จันทะโชโต^{๒๒} ได้เขียนวิทยานิพนธ์เรื่องการศึกษา เปรียบเทียบเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมในพุทธปรัชญาและปรัชญาภควัตคีตา โดยสรุป ความว่า แนวทางการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมนี้เป็นหัวใจสำคัญ ของพระพุทธศาสนาและศาสนาฮินดู แต่ทั้งพระพุทธศาสนาและศาสนาฮินดูก็มีการตัดสิน ในเรื่องเกณฑ์ตัดสินความดีและความชั่วของบุคคลที่แตกต่างกันโดยมีลักษณะเฉพาะเป็น ของตนเอง วิทยานิพนธ์นี้ได้ศึกษาเกณฑ์ตัดสินจริยธรรมดังกล่าวเพื่อให้เข้าใจการสอนทาง จริยธรรมในปรัชญาอินเดีย

๑.๕.๗ นายวันวร จะนู^{๒๓} ได้เขียนวิทยานิพนธ์มโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมใน พุทธปรัชญาเถรวาท โดยสรุปความว่า มโนทัศน์เรื่องความยุติธรรม หลักการไม่ละเมิด สิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคลอย่างเสมอภาคกัน และหลักการปฏิบัติต่อทรัพย์สินใน สังคม เรื่องความเสมอภาค และความต้องการ ทำให้มโนทัศน์เรื่องความยุติธรรม ในพุทธปรัชญาเถรวาทมีความน่าสนใจและน่าศึกษาอย่างยิ่ง

^{๒๑} นางสาวพรพิพา บรรทมสินธุ์, “การวิเคราะห์เรื่องความยุติธรรมในอุดมรัฐของเพลโต”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๒๓.

^{๒๒} นายสุขสันต์ จันทะโชโต, “การศึกษาเปรียบเทียบเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมใน พุทธปรัชญาและปรัชญาภควัตคีตา, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๒๘.

^{๒๓} นายวันวร จะนู, “มโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท, วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๔๑.

๑.๕.๘ นางสาวไพลิน เตชะวิวัฒนาการ^{๒๔} ได้เขียนวิทยานิพนธ์เรื่องการศึกษาเปรียบเทียบเกณฑ์ตัดสินความดีในพุทธปรัชญาเถรวาทกับในปรัชญาของค้ำนัท์ โดยสรุปความว่า เกณฑ์ตัดสินความดีเป็นจริยธรรมสากลที่มนุษย์ทุกคนพึงปฏิบัติตาม พระพุทธศาสนาตัดสินการกระทำ โดยดูที่เจตนาของผู้กระทำเป็นองค์ประกอบหลัก ส่วนลัทธิของค้ำนัท์ตัดสินการกระทำ โดยถือเอาเจตนาเป็นหลักและไม่คำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นเลย

๑.๕.๙ พระมหาคำสอน เตชวโร (วงษ์เส)^{๒๕} ได้เขียนวิทยานิพนธ์เรื่องการศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องจุดสูงสุดและมาตรฐานการตัดสินทางจริยธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท โดยสรุปความว่า พุทธปรัชญาเถรวาทเน้นการพัฒนาปัจเจกภาพของบุคคลเพื่อไปสู่จุดสูงสุดทางจริยธรรม โดยมีมาตรฐานการตัดสินทางจริยธรรมทั้ง ๓ ระดับ คือ หลักเบญจศีลและเบญจธรรม หลักกุศลกรรมบถ ๑๐ และหลักอริยมรรคหรือมัชฌิมาปฏิปทา

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

๑.๖.๑ ศึกษาและรวบรวมข้อมูลในส่วนที่ว่าเกณฑ์ตัดสินความดี จากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา เอกสาร และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาหรือประเด็นที่ต้องการทราบ

๑.๖.๒ ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากตำรา เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่เกี่ยวข้องกับงานเขียนทางปรัชญาของเพลโตและพุทธปรัชญาเถรวาท และรวมแนวคิดจากการวิเคราะห์ตีความของนักปราชญ์ต่าง ๆ

๑.๖.๓ นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เปรียบเทียบให้เห็นแนวความคิดที่คล้ายคลึงกัน หรือมีความแตกต่างกันทั้งสองแนวคิด เพื่อหาข้อสรุป และนำเสนอรายงานผลงานการวิจัยต่อไป

^{๒๔} นางสาวไพลิน เตชะวิวัฒนาการ, “การศึกษาเปรียบเทียบเกณฑ์ตัดสินความดีในพุทธปรัชญาเถรวาทกับในปรัชญาของค้ำนัท์” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๓๗.

^{๒๕} พระมหาคำสอน เตชวโร (วงษ์เส) “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องจุดสูงสุดและมาตรฐานการตัดสินทางจริยธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๕๐.

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

๑.๗.๑ ทำให้ทราบเกณฑ์ตัดสินความดีทางปรัชญาของเพลโต

๑.๗.๒ ทำให้ทราบเกณฑ์ตัดสินความดีทางพุทธปรัชญาเถรวาท

๑.๗.๓ ทำให้ทราบแนวความคิดเกณฑ์ตัดสินความดีทางปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท มีความแตกต่างกันหรือไม่และมีความสอดคล้องกันอย่างไรบ้าง

๑.๗.๔ สามารถนำความรู้จากการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาการตัดสินความดีในชีวิตและในสังคม รวมถึงช่วยให้เข้าใจชีวิตและนำไปสู่การดำเนินชีวิตในทิศทางที่ถูกต้อง

บทที่ ๒

เกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของเพลโต

๒.๑ บทนำ

เพลโตเป็นนักปรัชญาเมธีที่ยิ่งใหญ่ของโลกพอ ๆ กับท่านโสคราติสที่เป็นอาจารย์ของท่าน แต่เป็นนักปรัชญาเมธีที่แตกต่างจากโสคราติส^๑ เพลโตได้เขียนงานเขียนไว้มากกว่า ๒๕ เรื่อง^๒ และจดหมายถึงคนอื่นในนามของเพลโตอีก ๑๓ ฉบับ ซึ่งงานเขียนต่าง ๆ นี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับหัวข้อต่าง ๆ เช่น ทฤษฎีการเมือง, การศึกษา, ศิลปะ, จริยศาสตร์, ศาสนา, ความรัก ฯลฯ ซึ่งประเด็นส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับเรื่องคุณธรรม (arete) โดยส่วนใหญ่แล้วความคิดทางการเมืองของเพลโตหรืองานเขียนของเพลโตนั้นจะเป็นลักษณะของบทสนทนาระหว่างบุคคลต่าง ๆ งานเขียนชิ้นสำคัญของเพลโต โดย “อูทมรัฐ” นั้น เป็นการศึกษาในเรื่องสังคมหรือรัฐ ซึ่งครอบคลุมเนื้อหาต่าง ๆ ทั้งในด้านการเมือง, จริยศาสตร์, การศึกษา, ทฤษฎีความรู้, ศิลปะและศาสนา ซึ่งสาระสำคัญของตัวบท “อูทมรัฐ” นั้นเกี่ยวข้องกับการหาความหมายหรือนิยามให้กับ “ความยุติธรรม”^๓

เพราะฉะนั้น ผู้วิจัยจะศึกษาแนวความคิดในเกณฑ์ตัดสินความดีทางปรัชญาของเพลโต ซึ่งผู้ศึกษาไม่สามารถจะทำการศึกษาจากผลงานทั้งหมดของเพลโตทั้งหมดได้จึงขอศึกษาเฉพาะแนวความคิดเกี่ยวกับเกณฑ์ตัดสินทางจริยศาสตร์ที่สำคัญของเพลโตเท่านั้น ดังจะได้วิเคราะห์รายละเอียดดังต่อไปนี้

^๑ พลศักดิ์ จิรไกรศิริ, *ความคิดทางการเมืองเบื้องต้น*, (กรุงเทพฯ: ภาควิชารัฐศาสตร์คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๒๕), หน้า ๑๕-๒๐.

^๒ พินิจ รัตนกุล, *ทฤษฎีความรักของเพลโต*, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๖๖), หน้า ๑๖๒.

^๓ วันฉัตร สุวรรณกิตติ, “การศึกษาเปรียบเทียบความคิดเรื่องชนชั้นของเพลโตและในพระไตรปิฎก”, *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๔๔.

๒.๒ ความหมายของความดีในปรัชญาของเพลโต

ก่อนอื่นผู้วิจัยขอพูดถึงความหมายของคำว่า “จริยศาสตร์” ก่อน คำว่า “จริยศาสตร์” เป็นแขนงหนึ่งของปรัชญาที่มุ่งอธิบายเรื่องคุณค่าทางความประพฤติและคุณค่าแห่งชีวิตมนุษย์ คำว่า “จริยศาสตร์” เป็นศัพท์ภาษาสันสกฤต มาจากคำว่า “จรรยา” หรือ “จริยะ” ซึ่งหมายถึงความประพฤติและคำว่า “ศาสตร์” ซึ่งหมายถึงระบบวิชาความรู้ เมื่อรวมคำทั้งสองเข้าด้วยกันเป็นจริยศาสตร์ จะให้ความหมายตามตัวอักษรว่า ระบบวิชาว่าด้วยความประพฤติ จริยศาสตร์เป็นศัพท์บัญญัติสำหรับแปลคำว่า “Ethics” ในภาษาอังกฤษ ซึ่งนิยมใช้ใน ๒ ความหมายดังกล่าวต่อไป สำหรับการศึกษาในบทนี้ จะศึกษาถึงความหมายทั้ง ๒ ความหมายของจริยศาสตร์ ทัศนะจริยศาสตร์ในตะวันตกเกี่ยวกับความดีสูงสุดของมนุษย์ เกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรม และความหมายของค่าทางจริยธรรมเพื่อทำให้เกิดความเข้าใจในจริยศาสตร์ของเพลโตได้ดีขึ้น จากนั้นก็จะศึกษาถึงเกณฑ์ตัดสินทางจริยศาสตร์ของเพลโตอย่างละเอียดต่อไป

จริยศาสตร์อาจอธิบายอย่างกว้าง ๆ ได้ ๒ ความหมาย ดังนี้ คือ^๔

๑. ความหมายตามรูปศัพท์

ในภาษาอังกฤษมีคำสองคำที่มีความหมายใกล้เคียงกัน ได้แก่ คำว่า moral ซึ่งมาจากภาษาละตินว่า moralist และคำว่า ethics มาจากภาษากรีกว่า ethos ทั้งสองคำนี้มีความหมายเดียวกัน หมายถึง ประเพณีหรือวิถีชีวิต (custom or way of life) ในปัจจุบัน คำว่า moral หมายถึง ศีลธรรม และ morality หมายถึง สภาวะทางศีลธรรมใช้ในหมายถึงตัวของความประพฤติโดยตรง เช่น ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ความเมตตากรุณา ส่วนคำว่า “จริยศาสตร์” ใช้ในความหมายของความรู้ หรือศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับระบบของความประพฤติจริยศาสตร์มีลักษณะของการตัดสินคุณค่าทางความประพฤติ การแสวงหาหลักเกณฑ์ของความประพฤติจริยศาสตร์ จึงมีลักษณะเป็นศาสตร์ที่ศึกษาหลักการ หรือกฎเกณฑ์ที่ไม่ได้มีลักษณะของการเป็นศาสตร์ที่มุ่งอธิบายข้อเท็จจริง ปรัชญาการณของข้อเท็จจริง เช่น

^๔ สิวลี ศิริไถ, การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ จริยธรรม และเกณฑ์ตัดสินปัญหาทางจริยธรรมทางการแพทย์ในสมัยปัจจุบัน, รายงานผลการวิจัยสภาวิจัยแห่งชาติ, กรุงเทพฯ : (อัคราเนนา), ๒๕๓๐, หน้า ๘.

วิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็น descriptive science กล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า วิทยาศาสตร์เป็นศาสตร์ที่อธิบายว่า อะไรเกิดขึ้น เกิดขึ้นได้อย่างไร และจะเป็นอย่างไรต่อไป แต่จริยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่อธิบายว่าควรทำ หรือไม่ควรทำอย่างไร ใช้อะไรเป็นเกณฑ์ตัดสิน

๒. ความหมายตามการใช้ และในการพิจารณาจากการใช้ในสังคม ดังนี้^๕

๒.๑ เป็นแนวทางดำเนินชีวิตหรือเป็นวิถีทางของการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ความหมายของจริยศาสตร์ตามแนวนี้อาจปรากฏออกมาในรูปของศาสนาต่างๆ เช่น พระพุทธศาสนา ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม ศาสนาฮินดู ฯลฯ แต่ละศาสนาจะมีข้อกำหนดว่าอะไรคือ จุดมุ่งหมายสูงสุดหรือเป้าหมายสูงสุดของชีวิตมนุษย์ แนวทางปฏิบัติเพื่อไปให้ถึงจุดมุ่งหมายของชีวิตมีอย่างไร หลักจริยธรรมและข้อพึงระวังทางความประพฤติตามความหมายนี้ ศาสนาต่าง ๆ จัดเป็นรูปแบบหรือแนวทางดำเนินชีวิตที่ต่างกัน อยู่ในขอบข่ายของจริยศาสตร์ เพราะจริยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่พูดถึงแนวทางดำเนินชีวิตของมนุษย์ มนุษย์พึงดำรงชีวิตและปฏิบัติตนอย่างไร จึงจะเป็นชีวิตที่ประเสริฐสุด

๒.๒ เป็นประมวลกฎเกณฑ์ความประพฤติเฉพาะกลุ่มวิชาชีพหรือบุคคลในสถาบัน ต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าดำรงไว้ซึ่งเกียรติคุณของชีวิต ทำให้เป็นที่ยอมรับและได้รับความเชื่อถือไว้วางใจจากสังคม จริยศาสตร์ที่ใช้ในความหมายนี้ ได้แก่ เรื่องของจรรยาบรรณ (Code of ethics) ของวิชาชีพต่าง ๆ เช่น จรรยาบรรณแพทย์ จรรยาบรรณพยาบาล จรรยาบรรณนักกฎหมาย ฯลฯ ความหมายของจริยศาสตร์ข้อนี้ มุ่งเน้นที่รูปแบบของความประพฤติ

เป็นชื่อสาขาหนึ่งของวิชาปรัชญา คือ สาขาที่เรียกว่า คุณวิทยา (axiology) ศึกษาเกี่ยวกับคุณค่า (Value) ประเภทของคุณค่า สถานะการที่อยู่ของ คุณค่าและกฎเกณฑ์ที่เกี่ยวกับคุณค่าจริยศาสตร์เป็นการศึกษาเกี่ยวกับคุณค่าความประพฤติ การกระทำของมนุษย์การแสวงหาหลักเกณฑ์ในการตัดสินความประพฤติของมนุษย์ว่าอย่างไรหนูก ไม่ถูก ดี ไม่ดี ควร ไม่ควร และการแสวงหาคำตอบเรื่องความดีที่สูงสุดของชีวิตมนุษย์ การศึกษาเรื่องเหล่านี้ในเชิงของ

^๕ Marry Hesse, "History of Ethics," The Encyclopedia of Philosophy, vol. III (1967), p. 81-82., อ้างใน. สิวลี ศิริไล, การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ จริยธรรม และเกณฑ์ตัดสินปัญหาทางจริยธรรมทางการแพทย์ในสมัยปัจจุบัน, รายงานผลการวิจัยสภาวิจัยแห่งชาติ, กรุงเทพฯ : (อัสตานา), ๒๕๓๐, หน้า ๘.

ปรัชญา เป็นการศึกษาที่ใช้เหตุผลเป็นพื้นฐานสำคัญในการโต้แย้งกันทางความคิดจริยศาสตร์ ตามความหมายนี้ อาจจะไม่มิลักษณะของการให้คำตอบแบบเด็ดขาด แต่จริยศาสตร์บางสำนัก เช่น ค้านท์จะให้คำตอบแบบเด็ดขาด และอาจจะไม่มีลักษณะของการจูงใจหรือห้ามปราม แต่จะมีลักษณะของการเสนอความคิดเห็น การให้เหตุผลซึ่งยอมแล้วแต่การไตร่ตรองด้วย วิจารณญาณของผู้ศึกษาที่จะนำไปใช้ให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริง และปัญหาที่เผชิญในการดำเนินชีวิต กล่าวได้ว่า การศึกษาจริยศาสตร์ตามความหมายนี้ก็คือการศึกษาแนวความคิดของนักปรัชญาสำนักต่าง ๆ ที่ให้คำตอบต่อปัญหาข้างต้นไว้หลายแนวทางด้วยกัน

จากการให้ความหมายของจริยศาสตร์ ไม่ว่าจะอธิบายในความหมายตามรูปศัพท์ หรือความหมายตามการใช้ แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอยู่โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จุดสำคัญ ก็คือ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความประพฤติของมนุษย์และกฎเกณฑ์ที่จะนำมาตัดสินปัญหาบางประการแต่ปัญหาประการหนึ่ง ที่อาจพบในสังคมปัจจุบัน ก็คือ การนำคำว่า “จริยศาสตร์” ไปใช้ในความหมายที่แทนกัน เช่น ใช้คำว่า “จริยศาสตร์” ในความหมายทางศาสนา และความหมายของจรรยาบรรณ นอกจากนี้ ยังมีคำว่า “จริยธรรม” อีกคำหนึ่งที่น่ามาใช้ในความหมายของจริยศาสตร์ด้วย มีผู้เปรียบเทียบความหมายและความสัมพันธ์ของคำทั้งสองซึ่งพิจารณาจากความหมายของคำว่า โดยการให้ความหมายจะอยู่ที่การใช้บริบทหรือสถานการณ์จริง^๖

จริยธรรมเป็นศัพท์ภาษาบาลีและสันสกฤตมาจากคำว่า “จริย” ที่หมายถึง ความประพฤติหรือกริยาที่ควรประพฤติ ส่วนคำว่า “ธรรม” มีความหมายหลายอย่าง เช่น คุณความดี หลักคำสอนทางศาสนา หลักปฏิบัติเมื่อนำคำทั้งสองมารวมกันเป็น “จริยธรรม” จะมีความหมายว่า “หลักแห่งความประพฤติ” หรือ “แนวทางของความประพฤติ” (ข้อความจากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕)

คำนิยามว่า “จริยธรรม คือ ธรรมที่เป็นข้อปฏิบัติ, ศีลธรรม, กฎศีลธรรม” ในเอกสารรายงานผลของการสัมมนาของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ เรื่องจริยธรรมในสังคมไทยปัจจุบัน ซึ่งจัดขึ้นเมื่อ พ. ศ. ๒๕๒๒ ได้สรุปนิยามว่า “จริยธรรม

^๖ L. Wittgenstein, *Philosophical Investigations* tr. By G.E.M. Anscombe (Section 43.) (Oxford: Blackwell, 1963), p. 34.

คือ แนวทางปฏิบัติตนเพื่อการบรรลุสภาพชีวิตอันทรงคุณค่า” ส่วน วิทย์ วิศทเวทย์ และ เสฐียรพงศ์ วรรณปก ให้คำนิยามว่า “จริยธรรม” หมายถึง หลักคำสอนว่าด้วยความประพฤติเป็นหลักให้บุคคลยึดถือปฏิบัติตน^๓

จากคำนิยามข้างต้นความหมายของจริยธรรมกับจริยศาสตร์ จะใกล้เคียงกันมาก และนำมาใช้แทนกันได้ อย่างไรก็ตาม เมื่อเอ่ยถึง คำว่า “จริยศาสตร์” เราควรจะระบุให้ชัดเจนว่าจะใช้ในความหมายใด โดยพิจารณาปัญหาสำคัญในขอบเขตของจริยศาสตร์ ดังต่อไปนี้

๑. อะไร คือ ความดีสูงสุดของชีวิตมนุษย์หรือจุดมุ่งหมายของชีวิตมนุษย์

๒. อะไร คือ มาตรการทางจริยธรรมหรือเกณฑ์ตัดสินความประพฤติการกระทำของมนุษย์

๓. ความหมายของค่าทางจริยธรรม คือ ดี ชั่ว ผิด ถูก ควร ไม่ควร และบ่อเกิดค่าทางจริยธรรม^๔

จากปัญหาสำคัญ ๓ ประการในขอบข่ายของจริยศาสตร์ดังกล่าวจะทำให้เราสามารถระบุได้อย่างชัดเจนว่าเราจะใช้จริยศาสตร์ในความหมายใด เช่น ถ้าใช้คำว่า จริยศาสตร์ในเรื่องของศาสนา ก็คือการศึกษาหรือการพูดถึงแนวความคิดของศาสนาต่าง ๆ ที่ตอบปัญหา ๓ ประการนี้ ถ้าใช้คำว่า จริยศาสตร์ ในความหมายที่เป็นเรื่องของปรัชญาก็หมายถึงวิชาที่ศึกษาแนวความคิดของนักปรัชญาสำนักต่าง ๆ ที่ตอบปัญหา ๓ ประการนี้ และถ้าเป็นการศึกษาจริยศาสตร์ที่สัมพันธ์กับวิชาอื่น ๆ เช่น จริยศาสตร์การแพทย์ ก็คือการศึกษาถึงหลักการ การปฏิบัติของบุคคลในวิชาชีพนั้น ๆ เพื่อให้ความกระจ่างในเรื่องข้อควรและไม่ควรในการปฏิบัติตนต่อวิชาชีพนั้น ๆ ของตนและสอดคล้องกับหลักการทางจริยศาสตร์ของสังคม ตามทัศนะของเพลโตในเรื่องของความดี หมายถึง คุณธรรมเป็นความดีสูงสุด ที่มีหน้าที่ส่งเสริมปลูกฝังคุณธรรมและความสุขในสังคมอุดมคติ และความยุติธรรมในตัวคน คือ สิ่งเดียวกับคุณธรรมหรือความดีเลิศ

^๓ สุริยา จารยะพันธ์, “ความคาดหวังของคณะกรรมการร่างจรรยาบรรณ ผู้ปกครอง และนักเรียนต่อจริยธรรมที่สำคัญสำหรับครู”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๒๗, หน้า ๑๓.

^๔ สิวลี ศิริไล, การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ จริยธรรมและเกณฑ์ตัดสินปัญหาทางจริยธรรมทางการแพทย์ในสมัยปัจจุบัน, รายงานผลการวิจัยสภาวิจัยแห่งชาติ, กรุงเทพฯ : (อัสตานา), ๒๕๓๐, หน้า ๓.

หมายถึง คุณธรรมของคน ไม่ใช่คุณธรรมของหน้าที่ที่ทำให้คนเป็นคนดี หลักความยุติธรรมตามมโนทัศน์ของเพลโต เป็นคนดีและเป็นมนุษย์ที่ดีมีมนุษย์สัมพันธ์ และไม่เบียดเบียนผู้อื่น^๙

๒.๓ คุณธรรมคือความดี

คำว่า “คุณธรรม”^{๑๐} หมายถึง ความประพฤติที่แสดงถึงคุณลักษณะของอุปนิสัย (ที่ดี) ในการเลือกตัดสินใจการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างพอดี ๆ ไม่มากเกินไปหรือน้อยเกินไป ความพอดีนี้เป็นความพอดีของแต่ละบุคคลซึ่งจะเป็นผู้กำหนดความพอดีจากการใช้หลักเหตุผลและความรู้ (ปัญญา) ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งที่จะได้จากความชำนาญทางการลงมือปฏิบัติจริง ๆ มาเป็นตัวกำหนด (การเลือกตัดสินใจการกระทำ) ให้เกิดความพอดีที่เรียกว่า “คุณธรรมเป็นผลมาจากนิสัย”^{๑๑} เพราะว่าคุณธรรม คือ คุณสมบัติของคนดี เช่น ความกล้าหาญ ความเสียสละ ความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม ซึ่งฝังรากลึกภายในจิตใจจนเป็นลักษณะนิสัย (States of Character)^{๑๒} เพราะว่าจุดหมายของชีวิต ก็คือ การเป็นคนดี และความรู้ต้องเป็นความรู้ที่แท้ ก็คือ การรู้สิ่งที่เป็นความจริงด้านปัญญาของตนเอง

เพลโตเป็นนักปรัชญาจิตนิยมของกรีก ได้หันมาสอนจริยธรรมให้กับชาวเอเธนส์ เนื่องจากไม่เห็นด้วยกับคำสอนของสำนักโซฟิสต์ที่ได้กล่าวว่า ความดีคือความพอใจ คือความสุขสำราญ (Pleasure) ความดี คือ สิ่งที่เราชอบ ดังนั้น ความดีจึงเป็นอัตวิสัย ใครชอบอย่างไรก็ทำอย่างนั้น เพราะฉะนั้น เพลโตได้แย้งปรัชญาของโซฟิสต์ เพราะเห็นว่า การสอนเช่นนั้น รังแต่จะนำความหายนะในทางจริยธรรมมาสู่ชาวเอเธนส์เกณฑ์ในการตัดสินใจจริยธรรมควรเป็นสากลโซฟิสต์สอนให้ทำความดีจากความพึงพอใจ แต่เพลโตสอนให้ทำความดีด้วย

^๙ บุญมี แทนแก้ว, จริยศาสตร์ (ETHICS), พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ: โอ. เอส. พริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๕๐), หน้า ๑.

^{๑๐} Richard Mckeon, *The Basic Works of Aristotle* : Ethica Nicomachea, tr. W.D. Ross, (New York: Random House, 1931), p. 959.

^{๑๑} Ibid. p. 1103.

^{๑๒} Ibid. p. 1106.

เหตุผล^{๑๓} นอกจากนี้ เพลโตเห็นว่า สิ่งที่สำคัญที่สุดเกี่ยวกับจริยศาสตร์ ก็คือ การกำหนด
 ธรรมชาติ คุณค่าของความยุติธรรมและวิธีการที่จะเข้าใจความยุติธรรมในสังคม เพลโตมีความ
 ประจักษ์อย่างยิ่งที่จะแสดงให้เห็นว่า ความยุติธรรมในความหมายที่บริสุทธิ์โดยสาระสำคัญ
 แล้ว ก็คือ “ความดี” ไม่ใช่เป็นความดีเพื่อสังคมอย่างเดียวเท่านั้น จะต้องเป็นความดีในด้าน
 คุณธรรมและจริยธรรม เพลโตจึงแบ่งคุณธรรมออกเป็น ๒ ประเภท^{๑๔} ได้แก่ ๑) คุณธรรมของ
 ปัจเจกชน ๒) คุณธรรมของรัฐ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๒.๓.๑ คุณธรรมของปัจเจกชน

โดยธรรมชาติของมนุษย์ทุกคน มักจะแสวงหาสิ่งที่ดี แต่สิ่งที่ดีไม่สามารถจะ
 เกิดขึ้นในตัวบุคคลโดยฉับพลันหรือโดยโชค เนื่องจากความดีไม่ได้ดีเพราะธรรมชาติ แต่ได้มา
 จากการเรียนรู้ เพลโตกล่าวว่า ความรู้คือความดี^{๑๕} คนที่ขาดความรู้เหมือนคนตาบอดมอง
 อะไรไม่เห็น^{๑๖} เพลโตยอมรับว่า ความดีมีหลากหลาย แต่ในความหลากหลายเขายังเชื่อว่ามิ
 เอกภาพอยู่ เช่นเดียวกันกับความหลากหลายของสิ่งที่มาจากแม่สินนั่นเอง

ในระดับคุณธรรมของปัจเจกบุคคล ก็คือ การที่มนุษย์สามารถบรรลุความ
 สมบูรณ์ของความเป็นมนุษย์ได้อย่างมากที่สุดโดยคำนึงถึงความมีปัญหาเป็นสิ่งดีที่สุด ดังนี้

๑. ปัญญา (Wisdom) คือ ความรู้หรือปัญญาระดับสูงสุด เพลโตไม่เห็นด้วยกับความ
 คิดเห็นว่า ความพึงพอใจคือความดี แต่เพลโตยอมรับว่า จิตหรือวิญญาณอันสูงกว่า และถือว่า
 ความฉลาดหรือความรู้ คือ ความดี ดังนั้น คนที่ฉลาดหรือคนที่มีความรู้มากกว่าจึงเป็นคนดี^{๑๗}
 ในทัศนะของเพลโต มนุษย์ทุกคนสามารถสร้างธรรมชาติที่ดีในตัวได้ โดยการพัฒนาใน

^{๑๓} นายแพทย์ สุวัฒน์ จันทรวงศ์, ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา, (กรุงเทพฯ : พิมพ์โรงพิมพ์สุขภาพใจ, ๒๕๔๐), หน้า ๑๗.

^{๑๔} ชัยวัฒน์ อุตพัฒน์, จริยศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาธรรมกาย, ๒๕๕๐), หน้า ๕๓-๕๔.

^{๑๕} Plato. **The Republic of Plato**. Translated with notes and an interpretive essay by Allan Bloom. (New York: Basic Book. Inc; 1968), p. 505

^{๑๖} Ibid, p. 484.

^{๑๗} Ibid, p. 505.

ลักษณะที่เป็น Dialectic การฝึกฝนอย่างเพียงพอในด้านกายบริหารและดนตรี และไตร่ตรองได้ ว่าความเดือดร้อนของผู้อื่นมีผลต่อตนเอง^{๑๘} ก็เป็นองค์ประกอบสำคัญสำคัญที่เพลโตเน้นเสริม อีกประการหนึ่ง บุคคลประเภทนี้เป็นบุคคลที่มีจิตหรือวิญญาณภาคีที่สุด คือ ภาคเหตุผลนำเปรียบได้กับราชาปราชญ์

๒. ความกล้าหาญ (Courage) นอกจากความเป็นผู้ฉลาดแล้วสิ่งหนึ่งที่เป็นหลักเกณฑ์ตัดสินลักษณะของคนดี คือ ความกล้าหาญ โดยกล้าหาญที่จะยอมทำตามกฎเกณฑ์ คนที่มีความกล้าหาญ นอกจากจะรู้ว่าอะไรควรและไม่ควรแล้ว ยังต้องรักษาความถูกต้องและชอบธรรมด้วยกฎหมายในเรื่องต่าง ๆ ต้องกล้าที่จะทำตามกฎกติกา แม้บางครั้งตัวเองจะต้องเจ็บปวดก็ไม่ยอมขจัดความกล้าหาญ ออกไปจากจิตหรือวิญญาณ^{๑๙} เพลโตเปรียบคนกล้าหาญเหมือนช่างซ่อมสีผ้าที่รู้จักเลือกสีและมีขั้นตอน มีหลักเกณฑ์ในการยอมรับ โดยไร้กฎเกณฑ์ เพราะฉะนั้น ความกล้าหาญเป็นคุณสมบัติของจิตหรือวิญญาณภาคน้ำใจ (Spirited) เปรียบได้กับชนชั้นทหารหรือผู้พิทักษ์ (Guardians)

๓. ความรู้จักประมาณ (Discipline or Moderation) คือ ระเบียบอันงามชนิดหนึ่ง และเป็นการรู้จักบังคับจิตใจมิให้ลุ่มหลงในความพอใจและตัณหา ดังคำกล่าวที่ว่า “เป็นนายตนเอง”^{๒๐} การเป็นนายตนเอง หมายถึง การที่จิตส่วนที่ดี ควบคุมส่วนที่เลวอยู่โดยธรรมชาติ^{๒๑} ถ้ามนุษย์มีจิตหรือวิญญาณ (Soul) ส่วนที่อยู่น้อยจะถูกส่วนเลวควบคุม เพลโตเรียกคนชนิดนี้ว่า “ไม่รู้จักควบคุมตนเอง”^{๒๒} การควบคุมตนเองนั้น ครอบคลุมไปตลอดทุกภาคเป็นการนำเอาสิ่ง ที่แข็งแรงที่สุดและอ่อนแอที่สุดเข้ามารวมกันให้กลมกลืน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่ว่าจะด้าน ความสามารถ ความฉลาด และความแข็งแรง ความมั่งคั่ง หรือในด้านใด ๆ ก็ตาม^{๒๓} หากมนุษย์สามารถใช้จิตหรือวิญญาณส่วนที่ดีมีอยู่น้อยมาควบคุมจิต (วิญญาณ) ส่วนที่เลวที่มีอยู่มาก โดยไม่ปล่อยให้ไปตามอำนาจของตัณหา ซึ่งเป็นการแสดงออกของจิตหรือวิญญาณฝ่ายต่ำ สิ่งนี้เรียกว่า การควบคุมตนเอง หากมนุษย์ไม่รู้จักควบคุมตนเองจะเป็นคนมัวเมาในความ สุข มัวเมาในตัณหา ถือว่าเป็นคนไม่ดี^{๒๔}

^{๑๘} Ibid, p. 606.

^{๑๙} Ibid, p. 429.

^{๒๐} Ibid, p. 430.

^{๒๑} Ibid, p. 431.

^{๒๒} Ibid, p. 341.

^{๒๓} Ibid, p. 432 .

^{๒๔} Ibid, p. 431.

๔. ความยุติธรรม (Justice) เป็นความกลมกลืนของทั้งสามส่วนข้างต้น ความยุติธรรมในตัวบุคคล อยู่ที่ความสมดุลระหว่างส่วนประกอบทั้งสามของจิต (วิญญาณ) โดยมีเหตุผลเป็นฝ่ายปกครอง ผู้ที่ยุติธรรมย่อมไม่ปล่อยให้ส่วนอื่น ๆ ของจิตก้าวท้าวในเรื่องราวที่ของกันและกัน คนแต่ละคนต้องทำหน้าที่ทางสังคมของรัฐตามที่เหมาะสมกับธรรมชาติของตน^{๒๕} เพลโตเห็นว่า หากคนที่มีธรรมชาติเป็นช่างพยายามเข้าไปสู่ชนชั้นทหารหรือผู้พิทักษ์ และทหารพยายามเข้าไปสู่ชนชั้นปกครอง หรือการที่คนคนเดียวทำหน้าที่หลายอย่าง ย่อมก่อให้เกิดความวุ่นวาย และเป็นการทำลายรัฐ^{๒๖} ถือว่า ไม่ยุติธรรม คนที่ยุติธรรมก็เพราะมีธรรมชาติสามชนิด คือ การรู้จักควบคุมตนเอง มีความกล้าหาญ และมีความฉลาด^{๒๗} โดยที่คนแต่ละคนในบรรดาทั้ง ๓ พวก ทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ที่สุด^{๒๘}

อย่างไรก็ตาม เพลโตยอมรับว่า การที่จะดูว่าใครยุติธรรมหรือไม่นั้น ดูไม่ยาก เนื่องจากความยุติธรรมเป็นเรื่องของจิตหรือวิญญาณภายใน (Inner-Self) การดูจิตหรือวิญญาณภายในนี้ จึงเสมือนกับการดูของที่จมอยู่ในทะเล^{๒๙} เพลโตยอมรับว่า ความยุติธรรมเป็นคุณสมบัติของบุคคล และจะยุติธรรมหรือไม่นั้น ไม่ได้วัดที่การกระทำของเขามีต่อบุคคลอื่น หากแต่พิจารณาที่จิตหรือวิญญาณ (Soul) ภายใน และความยุติธรรมนี้ ก็ต้องเกิดจากความกลมกลืนของภาคต่าง ๆ ของจิตหรือวิญญาณ โดยมีภาคเหตุผล (Reason) เป็นตัวนำ

องค์ประกอบคุณธรรมของปัจเจกชน

จากประสบการณ์ที่เพลโตได้เห็นความทุกข์ยากของประชาชน และความไร้ระเบียบของรัฐ อันมีสาเหตุมาจากการปกครองที่ไม่ถูกต้องเพลโตจึงเสนอความคิดในการสร้างรัฐขึ้นมาใหม่ เป็นรัฐที่ดีพร้อมทุกอย่าง โดยมีหลักการอยู่ที่การยอมรับธรรมชาติที่เป็นพื้นฐานของมนุษย์ด้วยการวิเคราะห์จากธรรมชาติของจิตหรือวิญญาณ เพลโตจึงเปรียบรัฐเหมือนปัจเจก

^{๒๕} Ibid, p. 433.

^{๒๖} Ibid, p. 434.

^{๒๗} Ibid, p. 435.

^{๒๘} Ibid, p. 441.

^{๒๙} เพลโต, *อุดมรัฐ*, แปลและเรียบเรียง โดย ปรีชา ช้างขวัญอิน, (กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓), หน้า ๒๖.

บุคคลคนหนึ่ง หากรัฐมีขนาดใหญ่โตกว่า เนื่องจากรวมปัจเจกบุคคลทั้งหลายเข้าไว้ด้วยกัน ดังนั้น การที่ประชาชนจะต้องปฏิบัติตามและเชื่อฟังกฎหมายของรัฐ^{๑๑} โดยความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของปัจเจกชนด้วยองค์ประกอบของคุณธรรมทั้ง ๓ ประเภท ได้แก่ ๑) การศึกษา ๒) กฎหมาย ๓) ศีลธรรม ดังที่จะอธิบายต่อไปนี้

๑. การศึกษา กล่าวคือ การศึกษาถือว่าเป็นเครื่องมือวัดคุณธรรมทางความรู้ และขึ้นอยู่กับความสามารถในการศึกษาของเขา เพราะฉะนั้น สังคมเปิดให้เด็กที่เกิดจากพ่อแม่ผู้เป็นราษฎร อาจเลื่อนเป็นนักปกครองได้ถ้าเขาเรียนดี ส่วนเด็กของนักปกครองอาจเป็นราษฎร ถ้าไม่ประสบความสำเร็จด้านการศึกษา ดังนั้น ระบบการศึกษาจึงเป็นเครื่องมือสร้างคนให้เป็นนักปกครอง แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นเครื่องกั้นกรองที่ประกันว่า คนที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเท่านั้น จึงจะได้เป็นนักปกครองที่มีคุณธรรม ในการศึกษาตามลำดับ ได้แก่

๑.๑ เด็กมีอายุต่ำกว่า ๒๐ ปี จะได้รับการศึกษาเท่าเทียมกันทั้งหญิงและชาย วิชาที่ศึกษาประกอบด้วย กายบริหารและดนตรี “การศึกษามี ๒ สาขา สาขาแรกคือ การบริหาร ซึ่งเกี่ยวข้องกับร่างกาย และอีกสาขาหนึ่งคือ ดนตรี ซึ่งถูกกำหนดขึ้นเพื่อยกระดับวิญญาณ” เพลโตใช้คำว่า ดนตรี (Music) ในความหมายว่าวัฒนธรรม (Culture) ดังนั้น วิชาที่สองจึงรวมทุกวิชาที่ทำคนให้เป็นผู้ดี คือ การอ่าน การเขียน กวี ดนตรี และคณิตศาสตร์^{๑๒}

๑.๒ เมื่ออายุครบ ๒๐ ปี นักศึกษาจะต้องสอบคัดเลือก ผู้สอบตกจะออกไปประกอบอาชีพเป็นชนชั้นราษฎร ส่วนผู้สอบได้จะเรียนต่อไปอีก ๑๐ ปี วิชาที่เรียนคงเหมือนกับในขั้นต้น เพียงแต่ต้องมีความรู้ลึกซึ้ง และมองเห็นความสัมพันธ์ที่แต่ละวิชามีต่อกัน^{๑๓}

๑.๓ เมื่อมีอายุครบ ๓๐ ปี มีการสอบอีกครั้งหนึ่ง ผู้สอบตกจะออกไปทำหน้าที่ของพิทักษ์ชน ผู้สอบได้จะเรียนต่อไปเป็นเวลา ๕ ปี วิชาที่ศึกษาคือปรัชญาหรือวิภาษวิธี

๒. กฎหมาย กล่าวคือ เนื่องจากเพลโตเชื่อในกระบวนการจัดการการศึกษา ในอุดมรัฐจึงให้ความสำคัญกับกฎหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎหมายในรูปแบบที่ออกเป็นกรอบกฎระเบียบ ข้อบังคับกำหนดความประพฤติของมนุษย์ทั่วไปนั้น เพลโตเห็นว่า กฎหมายในลักษณะนี้มีผลเสียด้วยซ้ำไป เพราะโดยลักษณะของกฎหมายแล้วไม่สามารถสอดส่องไปถึงสภาพแวดล้อมของกรณีที่มีรายละเอียดแตกต่างกันกับสถานการณ์ที่สำคัญ เพลโตเห็นว่า

^{๑๑} ชัยวัฒน์ อัดพัฒน์, *จริยศาสตร์*, หน้า ๘๔.

^{๑๑} พระธรรมโกศาจารย์, (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *ปรัชญากรีก : บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก*, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพฯ : ศยาม, ๒๕๕๐), หน้า ๒๑๑.

^{๑๒} Plato, *Republic*, p. ๕๓๗.

กฎหมายนั้น มักไม่ปรับให้รวดเร็วเข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ๆ ทันท่วงทีได้ ดังนั้น กฎหมายจึงไม่มีความยุติธรรมพอเท่ากับการตัดสินใจของผู้นำที่เป็นราชานักปรัชญาที่อยู่ภายใต้คุณภาพของสติปัญญาที่มีอยู่ในอุดมรัฐของเพลโต^{๓๓}

ถ้าหลักแห่งความยุติธรรมในสังคมแบบเสรีประชาธิปไตย ได้รับการค้ำประกันด้วยกฎหมายเป็นไปในลักษณะของความยุติธรรมตามกฎหมาย (Justice under Law) หลักแห่งความยุติธรรมในอุดมรัฐก็ได้รับการรับรองโดยสติปัญญาของราชาปราชญ์กฎหมายในอุดมรัฐมีความสำคัญน้อยกว่าผู้ปกครองกฎหมายต้องร่าง โดยผู้มีสติปัญญา กฎหมายนั้นจึงจะยุติธรรมราชาปราชญ์มีความสำคัญเหนือกฎหมาย ใน “อุดมรัฐ” แต่ไม่ได้หมายความว่า ในอุดมรัฐไม่มีกฎหมาย เพลโตเน้นกฎหมายที่เกิดจากสติปัญญาของผู้ปกครอง หลักความยุติธรรมทางสังคมจะมีขึ้นได้ต้องอาศัยผู้ปกครองที่มีความสามารถมิใช่ด้วยกฎหมาย

ในการปกครองแบบ “อุดมรัฐ” เพลโตให้ความสำคัญแก่ผู้ปกครองเหนือกฎหมาย แต่ในงานเขียนชิ้นหลัง คือ เรื่องกฎหมาย (The law) เพลโตมีแนวความคิดเปลี่ยนแปลงไป กลับหันมาเน้นความสำคัญของกฎหมาย ด้วยเหตุผลที่ว่า “กฎที่เกิดจากผู้มีสติปัญญาเป็นสิ่งที่ดีเลิศ แต่คนที่ฉลาด (Wiseman) เป็นสิ่งที่หายาก ดังนั้นกฎหมายจึงเป็นสิ่งจำเป็น ไม่มีมนุษย์คนไหนที่จะล่วงรู้ว่าสิ่งใดคือสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับสังคม หรือแม้แต่คิดที่จะกระทำสิ่งที่เรียกได้ว่าดีที่สุด การที่จะให้บุคคลมีการกระทำที่คำนึงถึงรัฐเป็นอันดับแรกและคิดถึงตัวเองเป็นอันดับสอง เป็นสิ่งที่หายาก เพราะมนุษย์มักจะมีชีวิตที่ให้อำนาจมืดในวิญญาณอยู่เหนือเหตุผล และอำนาจนั้นเองจะเป็นตัวทำลายมนุษย์เองและรัฐในที่สุด กฎหมายจะเป็นตัวการที่ควบคุมการลงโทษในตัวกฎหมายจะเป็นตัวการที่ควบคุมการลงโทษในตัวกฎหมายจะเป็นเสมือนเครื่องชี้ นำให้มนุษย์มีการควบคุมตัวเองดีขึ้นใน “อุดมรัฐ” เพลโตพยายามให้ ควบคุมน้ำใจภาคความปรารถนาในบุคคลและในรัฐส่วนใน “กฎหมาย” เพลโตมองเห็นว่า เหตุผลไม่อาจนำมาใช้ได้ทางปฏิบัติ มนุษย์ในความเป็นจริงมักจะอยู่ในกิเลส ความปรารถนา ซึ่งนำมนุษย์ไปสู่ความต้องการอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ดังนั้นความกลัวกฎหมายและเหตุผล จะเป็นตัวควบคุม ในแง่นี้จะเห็นได้ว่า เพลโตให้ความสำคัญของเหตุผลน้อยกว่าความกลัวและกฎหมาย”^{๓๔}

^{๓๓} พระมหาเวชยันต์ กิตติโสภโณ (แก้วพวง), “การปกครองแบบธรรมรัฐแนวพุทธศาสนากับการปกครองแบบอุดมรัฐของเพลโต : การศึกษาเปรียบเทียบ”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๖๕-๑๖๖

^{๓๔} Align W. Guilder , **Enter Plato**, (New Yoke : Basic Books Press , 1995), pp. 226 – 227

เพราะฉะนั้น “ความยุติธรรม” มีความสัมพันธ์กับลักษณะสังคม สังคมที่มีรูปแบบการปกครองต่างกัน จะอธิบายเนื้อหาของ “ความยุติธรรม” ต่างกัน รัฐเป็นเครื่องมือของมนุษย์ในการใช้หลักแห่งความยุติธรรม ซึ่งหลักของความยุติธรรมจะถูกรับรองด้วยกฎหมาย ในการปกครองสมัยปัจจุบัน รูปแบบของการปกครองจะเป็นรูปใดก็ตาม ต่างใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการปกครอง ไม่ว่าจะกฎหมายนั้นจะมีเป้าหมายที่สร้างขึ้นเพื่อประชาชนหรือเพื่อรักษาอำนาจให้ เป็นไปตามความต้องการของผู้ปกครอง กฎหมายจะให้หลักประกันความยุติธรรมในปัจจุบันมี อยู่ในลักษณะของความยุติธรรมตามกฎหมาย^{๕๕} สำหรับ “ความยุติธรรม” นอกจากจะเป็น คุณธรรมที่ปัจเจกบุคคลพึงมีต่อกันและกันแล้ว รัฐก็พึงออกกฎหมายที่ก่อให้เกิดความยุติธรรม ขึ้นในสังคมด้วย ถ้าคนมีความยุติธรรมเป็นอุปนิสัยประจำตัวแล้ว เขาย่อมมีจิตสาธารณะ คือ จิตสำนึกรักและปกป้องความเป็นธรรมทางสังคม และเห็นคุณค่าของการปฏิบัติหรือพิทักษ์ รักษาไว้ ซึ่งหลักสิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ และความเท่าเทียมกัน^{๕๖} ตามหลัก “ความยุติธรรม” เป็นที่ยอมรับกันในสังคมแบบเสรีประชาธิปไตยที่ยึดหลัก เสรีภาพ สิทธิและความเสมอภาค เสรีภาพของบุคคลเป็นสิ่งที่ล่วงละเมิดมิได้ เสรีภาพเป็นอันตรายสำหรับรัฐและบุคคล เสรีภาพ คือการให้ภาคความปรารถนามีอำนาจอยู่เหนือเหตุผล ในทฤษฎีของเพลโตสิทธิเสมอภาค ไม่ได้บ่งบอกถึงการมีสิทธิในทางทรัพย์สินหรืออำนาจทางการเมืองแบบสังคมประชาธิปไตย แต่สิทธิและความเสมอภาคของเพลโต คือการที่ทุกคนมีความเท่าเทียมกันในการปฏิบัติหน้าที่ ของแต่ละบุคคลที่พึงมีต่อรัฐ สิทธิเสมอภาคกันในหน้าที่ โดยลักษณะนี้บุคคลจะเกิดความ ยุติธรรมขึ้นในแง่ทำหน้าที่ของตน รัฐจะเป็นรัฐที่ยุติธรรมเป็นหนึ่ง ปราศจากการแบ่งแยก ชนชั้นในอุดมรัฐ มีการแบ่งอย่างตายตัว เป็นการยอมรับตามสภาพธรรมชาติของบุคคล ผู้มี สติปัญญาดีมีเหตุผลในปริมาณสูงสุด เหมาะสมจะเป็นผู้ปกครอง ผู้ที่มีความกล้ามีภาคน้ำใจใน ปริมาณสูงสุดจะทำหน้าที่เป็นทหาร ส่วนที่มีความปรารถนาเป็นแรงจูงใจ เขาจะใช้แรงงานเพื่อ สร้างผลผลิตให้แก่รัฐ

เพลโตเห็นว่า การแบ่งหน้าที่การทำหน้าที่ของตนอย่างสมบูรณ์ และการแบ่งชน ชั้น เป็นรูปแบบของความยุติธรรมที่ปรากฏในบุคคลและรัฐ รัฐคือบุคคลสากล ความยุติธรรม บุคคลจะมีผล ไปยังความยุติธรรมในรัฐ เพราะทฤษฎีการเมืองของเพลโตเป็นทฤษฎีอินทรีย์

^{๕๕} พรพิพา บรรทมสินธุ์. การวิเคราะห์เรื่องความยุติธรรมในอุดมรัฐของเพลโต. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓), หน้า ๑๕-๒๐.

^{๕๖} ดร. ไพฑูรย์ พัฒน์ใหญ่ยิ่ง และคณะ. จริยศาสตร์, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๑), หน้า ๑๔๑ - ๑๔๒.

(Organic Theory) บุคคลเปรียบเสมือนอวัยวะส่วนหนึ่งของร่างกายรัฐคือร่างกายทั้งหมด การมีอวัยวะที่สมบูรณ์ใช้ประโยชน์ได้ดีจะส่งผลให้มีร่างกายที่แข็งแรงคู่เดียวกัน ดังนั้น รูปแบบการปกครองต่างกัน ทำให้การตีความหมายของความยุติธรรมต่างกัน^{๓๗}

๓. **ศีลธรรม (Morality)** กล่าวคือ ความรับผิดชอบทางศีลธรรม ตามหลักคุณธรรมของเพลโต ในทฤษฎีคุณธรรมของเพลโต แบ่งคุณธรรมออกเป็น ๒ ประเภท คือ คุณธรรมของปัจเจกบุคคล และคุณธรรมทางสังคม ตามทัศนะของเพลโตคุณธรรมมีลักษณะต่าง ๆ กัน เราสามารถนำมาใช้ได้ ในโอกาสที่ต่างกัน คุณธรรมทางสังคมหมายถึงคุณธรรมที่สนับสนุนการมีชีวิตที่ดีร่วมกันในทางสังคม ได้แก่ ความยุติธรรม ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความรัก ความเคารพบูชา ความมีวาจาสัตย์ ความเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อและความซื่อสัตย์

นอกจากนี้ ความรับผิดชอบทางศีลธรรมของมนุษย์ อริสโตเติล ได้กล่าวว่า การกระทำผิดหรือการกระทำชั่ว และการกระทำดี ไม่เกี่ยวข้องกับปัญญาและเหตุการณ์ การกระทำผิด-ถูก มิใช่เกิดจากปัญญา อริสโตเติลมีความเห็นตรงกันข้ามกับเพลโต (Plato) ซึ่งมีความเห็นว่า “เมื่อมนุษย์รู้ได้ด้วยปัญญาว่า อะไรดี อะไรไม่ดี แล้วมนุษย์ยอมไม่กระทำในสิ่งไม่ดี และไม่มีบุคคลใดกระทำชั่วโดยความตั้งใจ (No one does evil voluntarily) การกระทำผิดชั่วของบุคคลเกิดจากข้อผิดพลาดทางปัญญา สำหรับเพลโตเห็นว่า มีข้อผิดพลาดทางปัญญาไม่เกี่ยวกับความตั้งใจหรือเจตนา แต่ข้อผิดพลาดทางศีลธรรมมีเจตนาเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยเจตนา (Will) เป็นสิ่งสำคัญที่ควบคุมความปรารถนา การกระทำผิดจึงเกิดจากความปรารถนาที่เป็นไปในทางที่ผิด คุณธรรมศีลธรรมจึงอาจกล่าวได้ว่า เป็นคุณธรรมที่ปฏิบัติโดยการเลือกองค์ประกอบในการเลือกจะกระทำหรือไม่กระทำ ก็เป็นผลมาจากการไตร่ตรองอย่างสุขุมรอบคอบก่อนแล้ว^{๓๘} โดยการมีเสรีภาพที่จะเลือก (Free-Will) การกระทำด้วยเหตุผลจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญอีกอย่างหนึ่งในเรื่องความรับผิดชอบทางศีลธรรมของมนุษย์ หรือกล่าวอีกในหนึ่งก็คือ มีการไตร่ตรองอย่างรอบคอบเป็นปัจจัยที่สำคัญในเรื่องศีลธรรมจริยธรรม และรู้ว่าการกระทำอย่างไรถูก อย่างไรผิด ช่วยให้มีมนุษย์ตัดสินใจกระทำได้อย่างเหมาะสม เพลโตถือว่ามนุษย์เราไม่ได้ผูกมัดกับศีลธรรม จริยธรรมตายตัว สำหรับเพลโตเชื่อว่าการไตร่ตรองด้วยเหตุผลอย่างรอบคอบจะเป็นเครื่องชี้บอกว่าเราจะเลือกกระทำอย่างไร การเลือกกระทำ^{๓๙}

^{๓๗} พรพิพา บรรทมสินธุ์, “การวิเคราะห์เรื่องความยุติธรรมในอุดมรัฐของเพลโต”, หน้า ๑๔-๑๕.

^{๓๘} Richard Mckeon, **The Basic Works of Aristotle** : Ethica Nicomachea, tr. W.D. Ross, (New York : Random House, 1931), pp. 929-933.

^{๓๙} Wheelright, **Aristotle**, (New York : The book-Merrill Company, Inc., 1951), pp. 205-210.

การเลือกกระทำในที่นี้หมายถึงเลือก กระทำดี-ชั่ว ซึ่งมีอิทธิพลต่อลักษณะนิสัยของเรา เพื่อให้เหมาะสมกับเหตุการณ์ที่เผชิญหน้า ผู้ใดรับรองด้วยปัญญาและเหตุผล ย่อมตัดจิตใจเลือกกระทำได้ ไม่คิดเอาเองตามอารมณ์ส่วนตัว

๒.๓.๒ คุณธรรมของรัฐ

อุดมรัฐของเพลโต เป็นรัฐที่มีหลักการอยู่ที่การยอมรับธรรมชาติพื้นฐานของมนุษย์ตามที่เพลโตวางไว้ เป็นรัฐที่สร้างโดยการวิเคราะห์จากธรรมชาติของมนุษย์ และเป็นไปเพื่อสนองความต้องการของมนุษย์โดยส่วนรวม รัฐหรือสังคมในรูปแบบของเพลโตเป็นรัฐหรือสังคมที่มีชีวิต (Organic) รัฐหรือสังคมไม่ได้มีอยู่หรือเกิดขึ้นแบบก้อนหินหรือต้นไม้ คือเป็นไปตามธรรมชาติ แต่รัฐหรือสังคมเกิดจากการรวมตัวของลักษณะแห่งปัจเจกบุคคลในรัฐเพลโตเปรียบรัฐกับคุณธรรมของมนุษย์ว่า ถ้าบุคคลมีจริยธรรม รัฐก็จะเป็นรัฐที่มีจริยธรรมด้วยเสมือนนิ้วที่เกิดเป็นแผลขึ้นมา ร่างกายทั้งหมดก็ต้องเจ็บป่วยไปด้วย รัฐที่ปกครองดีย่อมคล้ายกับชีวิตที่ดี เพราะฉะนั้นปัจเจกบุคคลจึงมีความสำคัญสำหรับรัฐ จริยธรรมในบุคคลจะนำไปสู่การมีโครงสร้างรัฐที่มีจริยธรรม “อุดมรัฐของเพลโต ไม่ใช่รัฐที่มีโครงสร้างของศาสนากับการเมืองแยกกัน รัฐเป็นสถาบันทางศีลธรรม (Moral Institution) ด้วยรัฐไม่ใช่เป็นแต่เพียงสถานที่ที่มีผู้คนมารวมอยู่ด้วยกัน เพื่อใช้ชีวิตร่วมกันเท่านั้น แต่ยังคงรวมถึงการใช้ชีวิตอย่างดี และมีประโยชน์”^{๔๐}

อย่างไรก็ตาม เพลโตปฏิเสธ ที่จะให้อำนาจทางการเมืองหรือรัฐอยู่นอกกฎเกณฑ์ทางศีลธรรม ดังนั้น ถ้าจะมีสิ่งใดที่ถือว่าดีแล้วสิ่งนั้นย่อมดีทั้งสำหรับรัฐและปัจเจกบุคคลด้วย เหตุผลดังกล่าวจริยธรรมของปัจเจกบุคคลกับจริยธรรมของรัฐ จึงเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างแน่นแฟ้น^{๔๑} ในยูไทเดมัส (Euthydemus) โสเครตีสนิยามความรู้ทางจริยะ (Ethical Knowledge) ว่า เป็นความรู้ที่เหนือกว่าศาสตร์ทั้งหลาย (The Kingly Science) และใน The Republic เพลโตเน้นว่าเป็นสิ่งที่นักปราชญ์ชาวกรีกสมัยก่อนต้องเรียนรู้รวมทั้งเพลโตด้วย ผู้วิจัย

^{๔๐} พรทิพา บรรทมสินธุ์, “การวิเคราะห์ความคิดเรื่องความยุติธรรมในอุดมรัฐของเพลโต”, หน้า ๕๓.

^{๔๑} Plato, *The Republic*, p. 441.

มีความเห็นเช่นเดียวกับฟิลด์^{๔๒} ที่ว่า ไม่มีความแตกต่างระหว่างพลเมือง (Good Citizen) กับคนดี (Good man) เพราะจุดมุ่งหมายของรัฐก็เพื่อสร้างความเป็นศีลธรรมขึ้นในปัจเจกบุคคล

เพลโตเชื่อว่า “รัฐ ก็คือ ปัจเจกบุคคลที่ขยายใหญ่ขึ้น”^{๔๓} ด้วยองค์ประกอบที่มีอยู่ในจิต (วิญญาณ) ของปัจเจกบุคคลกับรัฐนั้นเป็นชนิดเดียวกันและมีจำนวนเท่ากัน ปัจเจกบุคคลฉลาดเพราะเหตุใด รัฐย่อมฉลาดเพราะเหตุนี้ ปัจเจกบุคคลมีความกล้าหาญเพราะเหตุใด รัฐย่อมมีความกล้าหาญเพราะเหตุนี้ ปัจเจกบุคคลยุติธรรมก็เหมือนรัฐยุติธรรม^{๔๔} คุณธรรมของรัฐจึงเหมือนกับคุณธรรมของปัจเจกบุคคล^{๔๕} คือ

๑. ความฉลาด (Wisdom or Prudence) รัฐที่ฉลาด คือ รัฐที่มีเหตุผลชักนำ เป็นรัฐที่ปกครองโดยราชาปราชญ์^{๔๖} เนื่องจากราชาปราชญ์เป็นผู้ที่ได้รับการฝึกฝนและทดสอบมาอย่างดี เป็นผู้ที่มีความรู้ในความจริงอันเป็นปรมาตถ์

๒. ความกล้าหาญ (Courage) หมายถึง รัฐที่มีความกล้าหาญที่จะทำอะไรก็ได้ เพื่อรักษาความถูกต้องและความชอบธรรมในเรื่องต่าง ๆ ทั้งที่กลัวและไม่กลัวโดยไม่ท้อถอย^{๔๗} อย่างกรณีที่ต้องทำสงคราม ไม่ได้หมายความว่าไม่กลัวสงคราม กลัวแต่กลัวแบบมีเหตุผล เหตุผลอยู่เหนือความกลัวเพราะหากถูกกรุกรานหรือแพ้สงคราม ประเทศชาติและประชาชน จะได้รับความเดือดร้อน

๓. ความรู้จักประมาณ (Discipline or Moderation) การควบคุมตนเองของรัฐ คือ การที่ส่วนที่สูงส่งกว่าปกครองส่วนที่ด้อยกว่า^{๔๘} เปรียบได้กับชนชั้นสามัญที่มีจำนวนมาก ได้รับการควบคุมจากชนชั้นที่มีจำนวนน้อยแต่ฉลาด รัฐที่มีการควบคุมอย่างสมดุล ถือว่า มีการควบคุมตนเอง เพลโตกล่าวว่า จุดมุ่งหมายของการปกครอง มิได้มุ่งความสุขเฉพาะของชนชั้น

^{๔๒} Field, C.C. *Plato's Thought*, (London : Oxford University Press, 1965), p 264.

^{๔๓} สมบัติ จันทรวงศ์, *ความนำว่าด้วยอุดมรัฐของเพลโต*, (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๒๑

^{๔๔} Plato, *The Republic*, p. 441.

^{๔๕} Ibid., p. 577.

^{๔๖} Ibid., p. 428.

^{๔๗} Ibid., p. 430.

^{๔๘} Ibid., p. 431.

ใดชนชั้นหนึ่ง แต่มุ่งให้เกิดความสุขโดยส่วนรวมทั้งรัฐ ทำให้พลเมืองปรับเข้ากันได้ กลมกลืนกันได้^{๔๕} ถือว่า การควบคุมตนเอง

๔. ความยุติธรรม (Justice) รัฐมีความยุติธรรม ก็เพราะธรรมชาติทั้งสามชนิด คือ ความฉลาด ความกล้าหาญ และความรู้จักประมาณ ที่มีอยู่ในรัฐนั้น ทำให้รัฐทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์^{๔๖} และคนทั้งสามพวก คือ ผู้ปกครอง ผู้พิทักษ์ และผู้ผลิต ทำหน้าที่ของตน โดยเฉพาะ ถือว่า เป็นรัฐที่มีความยุติธรรม^{๔๗}

อย่างไรก็ตาม ใน The Republic ของเพลโต ความยุติธรรมเป็นหัวใจสำคัญในการปกครอง^{๔๘} กฎหมายมิได้มีความจำเป็นนัก เพราะเพลโตถือว่า ความถูกต้องและความสมบูรณ์ของรัฐ อยู่ที่ความฉลาด ความกล้าหาญ และความรู้จักประมาณ มีคุณภาพ ตลอดจนมีความยุติธรรม^{๔๙} เป็นสำคัญตามความคิดของเพลโต

เพราะฉะนั้น การตัดสินความดีทางจริยศาสตร์ของเพลโตทั้ง ๒ ประเภทนั้น ผู้วิจัยสรุปว่า คุณธรรมของปัจเจกชน หมายถึง การที่ประชาชนจะต้องปฏิบัติตามและเชื่อฟังกฎหมายของรัฐ นอกจากนี้ ยังต้องมีความรับผิดชอบทางศีลธรรมอีกด้วย ส่วนคุณธรรมของรัฐ หมายถึง วัตถุประสงค์ของรัฐ หลักการหรืออุดมการณ์เหล่านี้ เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง ที่รัฐจะต้องปฏิบัติต่อประชาชน เพลโต ตระหนักดีว่า รัฐตามที่กล่าวมานี้ ไม่สามารถจัดตั้งขึ้นมาได้ในโลกที่ไม่สมบูรณ์ แต่เขาตั้งขึ้นเพื่อเป็นแนวทางสำหรับนักคิดรุ่นหลัง ๆ เพื่อเป็นหลักให้พลเมืองช่วยกันสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่รัฐ และส่วนประกอบของรัฐตามที่เพลโตกำหนดเอาไว้ คือ ๑) ชนชั้นปกครองจะต้องมีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความฉลาด ๒) ทหาร จะต้องมีความกล้าหาญ มีหน้าที่ป้องกันประเทศและรักษาความปลอดภัย ภายในประเทศ ๓) ชนชั้นกรรมาชีพ จะต้องมีความขยันหมั่นเพียรในการทำงานและมีระเบียบวินัยในตัวเอง ในประเทศที่มีความเจริญก้าวหน้าจะต้องมีนักปกครองที่ฉลาดและมีความสามารถในการปกครองประเทศเป็นอย่างดี ถ้าผู้ปกครองประเทศฉลาด ประชาชนในประเทศก็ฉลาดไปด้วย ฉะนั้น ควรให้นัก

^{๔๕} Ibid., p. 420.

^{๔๖} Ibid., p. 435.

^{๔๗} Ibid., p. 441.

^{๔๘} Ibid., p. 540.

^{๔๙} Ibid., p. 427.

ปรัชญาเป็นนักปกครอง เพราะนักปรัชญาต้องการแต่ความรู้ ความยุติธรรม ความสวยงาม ความดี ความรู้ของนักปรัชญา คือ ความรู้ในสิ่งที่เป็นสัจธรรมเป็นผู้ไต่ร่องทุกกาลสมัย^{๕๔}

องค์ประกอบคุณธรรมของรัฐ

เพลโตได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบคุณธรรมของรัฐขึ้น^{๕๕} เนื่องจากจุดประสงค์ของรัฐ คือ การฝึกฝนและส่งเสริมให้พลเมืองบรรลุถึงสิ่งที่ดีพื้นฐาน ๓ ประการ คือ ๑) มีความซื่อสัตย์สุจริต ๒) มีคุณธรรมที่เกี่ยวกับความดี ๓) มีการอยู่ดีกินดี ดังนั้นผู้ปกครองจะต้องมีความซื่อสัตย์สุจริตและฉลาด สำหรับเพลโตคนที่มีคุณธรรมทางปัญญาสูงหรือเฉลียวฉลาดสมควรจะเป็นผู้ปกครองมากที่สุด คือ “นักปรัชญา” ดังนั้น ผู้นำในอุดมคติของเพลโตจึงเรียกกันว่า “ราชาปราชญ์” (Philosopher King) เพลโตกล่าวว่า “หากไม่ได้นักปรัชญาเป็นนักปกครอง หรือไม่ได้นักปกครองที่รู้ปรัชญาแล้วจะไม่มีวันสิ้นสุดแห่งความทุกข์ยากของมนุษย์อย่างแน่นอน”^{๕๖}

เพลโตยังเห็นว่า “มนุษย์เป็นสัตว์สังคม” เพราะมนุษย์ไม่อาจอยู่ตามลำพังคนเดียว ความจำเป็นทางเศรษฐกิจบีบบังคับให้มนุษย์รวมกลุ่มกันเป็นสังคม เพลโตได้เสนอแบบอย่างของรัฐที่ดี สมบูรณ์ เพื่อเป็นเป้าหมายในการพัฒนาารัฐต่าง ๆ ในโลกนี้ รัฐที่เป็นแม่แบบนี้จัดเป็นรัฐในอุดมคติหรืออุดมรัฐ ดังนั้น รัฐก็ประกอบด้วยหน้าที่ของชั้นต่าง ๆ สูงต่ำตามลำดับในการรับผิดชอบ ดังนี้

๑. **นักปกครอง** กล่าวคือ คุณธรรมของผู้ปกครอง คือ ความมีปัญญาเห็นงามโนคติ กล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็หมายถึงว่า ผู้ปกครองต้องเป็นนักปรัชญาในเวลาปกติ ผู้ปรัชญาจะครุ่นคำนึงถึงมโนคติ แต่เมื่อวาระแห่งการเป็นผู้ปกครองสูงสุดของรัฐมาถึงเขาจะเข้ารับตำแหน่งผู้นำและมีชื่อเรียกกษัตริย์นักปรัชญา (Philosopher King)^{๕๗} ชั้นของผู้ปกครองนี้เทียบได้กับ

^{๕๔} ชัยวัฒน์ อัดพัฒน, จริยศาสตร์, หน้า ๕๔.

^{๕๕} พระสรสิข รักพรหม. “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดทางการเมืองของเพลโตกับแนวความคิดทางการเมืองของพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๗), หน้า ๗.

^{๕๖} ดร. ไพฑูรย์ พัฒนาใหญ่ยิ่ง. และคณะ จริยศาสตร์, หน้า ๑๔๔.

^{๕๗} Plato, **Republic**, Translated by Desmond Lee, (Penguin Books, 1975), p. 43.

วิญญานแห่งเหตุผลในมนุษย์ เพลโตเห็นว่า รัฐในอุดมคติจะต้องได้คนมีปัญญาหรือนักปรัชญา เป็นผู้ปกครอง เช่น เดียวกับการที่วิญญานแห่งเหตุผลต้องมีอำนาจการวิญญานสองส่วนที่เหลือในตัวคนเรา

๒. ผู้พิทักษชน (Guardians) กล่าวคือ ชนชั้นอันดับรองลงมา คือ หน้าที่ของผู้พิทักษชน ซึ่งพอเทียบได้กับนักรบ แต่หน้าที่ของผู้พิทักษชนมีมากกว่าการรบป้องกันรัฐ หน้าที่อื่น ๆ ของหน้าที่ของผู้พิทักษชน คือ การกวาดขันให้ราษฎรเคารพเชื่อฟังกฎหมายที่มาจากนักปกครอง และการช่วยนักปกครองบริหารกิจการของรัฐ กล่าวโดยสรุป หน้าที่ของผู้พิทักษชนคือ ผู้ทำหน้าที่ทหาร ตำรวจ และข้าราชการพลเรือน ในเวลาเดียวกัน คุณธรรมประจำหน้าที่ของผู้พิทักษชน คือ ความกล้าหาญ ชนชั้นที่สองนี้เทียบได้กับวิญญานแห่งเจตนารมณ์

๓. ราษฎร กล่าวคือ ราษฎรเป็นชนชั้นผู้ถูกปกครองซึ่งเป็นกลุ่มใหญ่ที่สุดในรัฐ ผู้ถูกจัดไว้ในชนชั้นนี้คือ ประชาชนธรรมดา ผู้ประกอบอาชีพการงานต่าง ๆ เพื่อผลิตสินค้าและการบริการให้แก่รัฐ เหตุนี้ นายทุน กรรมกร ชาวนา ช่างฝีมือ แพทย์ ครู และบุคคลในอาชีพอื่น ๆ จัดเป็นชนชั้นราษฎรทั้งสิ้น คุณธรรมของราษฎรคือ การรู้จักประมาณ ชนชั้นราษฎรตรงกับวิญญานแห่งความต้องการของมนุษย์

สรุปได้ว่า องค์ประกอบคุณธรรมของรัฐ หากมองในด้านคุณธรรมหรือจริยธรรม ในปัจเจกชนในรัฐแล้ว ต่างคนต่างทำหน้าที่ของตนในรับ และรัฐจะมีระเบียบมากกว่า ปัญหาเรื่องการก้าวก่ายหน้าที่ซึ่งกันและกันจะไม่มี ดังการปกครองก็จะทำได้ง่าย เพราะทุกคนรู้หน้าที่ของตน และเชื่อมั่นในสติปัญญาของผู้ปกครอง เมื่อทำได้ดังนี้พวกเขาจะเป็นพลเมืองที่ดี (good citizen) และเป็นคนดี (good man)

๒.๔ เกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของเพลโต

เกณฑ์ตัดสินจริยธรรมตามทัศนะของเพลโตจะมีลักษณะเป็นไปเพื่อให้บรรลุถึงจุดมุ่งหมาย ไม่ใช่เป็นการตัดสินข้อเท็จจริง คือ การตัดสินว่าอะไรดี-ชั่ว-ถูก-ผิด-ควร-ไม่ควร ส่วนการตัดสินทางคุณค่าทางพฤติกรรมที่พึงปรารถนาทั้งในระดับบุคคลและสังคม สำหรับเกณฑ์ตัดสินจริยธรรมหรือพฤติกรรมจะบ่งบอกในแง่ถูกและผิด เกณฑ์ตัดสินจริยธรรมมักจะสะท้อนอุดมการณ์สูงสุดของชีวิต (Ideal Life) เกณฑ์ตัดสินจริยธรรม ในบางครั้งอาจจะแตกต่างหรือสอดคล้องกับมาตรฐานทางศีลธรรม มาเป็นเครื่องวัดการกระทำแล้วตัดสินว่าถูกหรือผิด

เกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมมีทั้งปรนัย (Objective) กล่าวคือ ดี-ชั่ว-ถูก-ผิด-ควร-ไม่ควร สามารถตัดสินได้จากพฤติกรรมและอัตนัย (Subjective) นั้น ค่าทางจริยธรรมขึ้นอยู่กับบุคคล สังคม วัฒนธรรม หรือเศรษฐกิจ เป็นต้น เกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมนั้นเป็นสิ่งที่คิดล่วงหน้าไว้ประกอบพร้อมกับผู้ตัดสินเรื่องที่จะถูกตัดสินและมาตรฐานการตัดสิน ซึ่งถือเอามาตรฐานทางจริยธรรมนั่นเองมาเป็นเกณฑ์พิจารณา^{๕๘} เพราะว่าเพลโตสอนให้ทำความดีด้วยเหตุผลหรือทางปัญญา^{๕๙} เป็นการศึกษาเรื่องความประพฤติหรือการศึกษาในเรื่องที่ว่าอะไรเป็นสิ่งที่มีความสูงสุดในชีวิตมนุษย์ควรแสวงหา ตลอดจนการตัดสินทางจริยธรรมเนื่องจากหลักจริยศาสตร์ของเพลโต มีความเกี่ยวเนื่องและความสัมพันธ์กับทฤษฎีความรู้ (Theory of Knowledge) และทฤษฎีแบบ (Theory of Forms) การวิเคราะห์คุณธรรมหรือความดี เพลโตเริ่มจากการศึกษาโครงสร้างของจิตมนุษย์ โดยแบ่งจิตของมนุษย์เป็น ๓ ภาค คือ ภาคเหตุผล (Rational) ภาคน้ำใจ (Spirited) และภาคตัณหา (Appetitive) หลักพื้นฐานของเพลโต ก็คือ การใช้เหตุผลเป็นเครื่องมือในการควบคุมพฤติกรรมทางจริยธรรม นอกจากนี้ เพลโตได้เสนอทัศนคติทางจริยศาสตร์ออกมาในรูปแบบของคุณธรรม ๔ ประการ คือ ความฉลาด (Wisdom or Prudence) ความกล้าหาญ (Courage) ความรู้จักประมาณ (Discipline or Moderation) และความยุติธรรม (Justice) ซึ่งคุณธรรมทั้ง ๔ ประการนั้นเอง^{๖๐} ตามหลักเกณฑ์ตัดสินทั้ง ๒ คือ ๑) เกณฑ์ตัดสินหลัก คือ การใช้หลักของเหตุผลมาพิจารณา ๒) เกณฑ์ตัดสินรอง คือ การใช้หลักของปัญญาหรือพุทธิปัญญามาพิจารณาในการกระทำมาเป็นตัวกำหนด การเลือกตัดสินใจกระทำให้เกิดความพอดี ที่เรียกว่า “คุณธรรมเป็นผลมาจากนิสัย” เพราะว่า คุณธรรม คือ คุณสมบัติที่ดี เช่น ความกล้าหาญ ความเสียสละ ความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม ซึ่งฝังรากลึกภายในจิตใจจนเป็นลักษณะนิสัย (States of Character)

^{๕๘} วสิน อินทสระ, *จริยศาสตร์*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บรรณาคาร, ๒๕๒๕), หน้า ๑๓๑.

^{๕๙} นายแพทย์ สุวัฒน์ จันทระจันก, *ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา*, หน้า ๑๗.

^{๖๐} พระสรสิข รักพรหม, “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดทางการเมืองของเพลโตกับแนวความคิดทางการเมืองของพุทธศาสนาเถรวาท”, หน้า ๒๐.

๒.๔.๑ เกณฑ์ตัดสินหลัก

เกณฑ์ตัดสินหลักในปรัชญาของเพลโต เป็นหลักเกณฑ์ตัดสินด้วยเหตุผล หรือความเป็นจริงในการตัดสินความคิดความชั่ว จะเห็นว่า นักคิดส่วนใหญ่เห็นว่า สิ่งที่มีค่าในตัวอย่างแท้จริง (เหตุผล) คือ ความสุข (Happiness) ทุกสิ่งในโลกเป็นเพียงสะพานหรือบันไดที่จะก้าวขึ้นไปสู่ความสุข อันเป็นจุดหมายสูงสุด ที่เพลโตยอมรับว่า ความสุขเป็นสิ่งที่มีค่าในตัว แต่ความสุขในที่นี้ไม่ได้หมายถึง ความสุขทางร่างกาย และไม่ได้หมายถึงความพอใจตามทัศนคติของพวกโซฟิสต์ หมายถึง ความสุขในปรัชญา ซึ่งเพลโตเรียกว่า “ความดีสูงสุด”^{๖๑} ในเรื่องความจริงของโลกและมนุษย์ เนื่องจากมีการถกเถียงอย่างกว้างขวางในกลุ่มนักคิดสำนักต่าง ๆ ว่า ปัญหาเรื่องความจริงคืออะไร เพลโตให้ความสนใจที่จะตอบปัญหาโดยได้เสนอทางออกอันหนึ่งให้แก่การโต้แย้งเหล่านี้ และอธิบายเรื่องความจริง (เหตุผล) ของเพลโตไว้ ๓ ระดับดังนี้

๑. ความเป็นจริงระดับอัตวิสัย (Subjective reality) หมายถึง ความเป็นจริงที่อยู่กับการรับรู้หรือการพิจารณาของตัวผู้รู้ ตัวอย่างเช่น เราฝันเห็นสุนัข ความจริงของสุนัขตัวนั้นขึ้นอยู่กับตัวผู้รู้แต่เพียงผู้เดียว ความจริงในระดับดังกล่าวนี้ เพลโตไม่ถือว่าเป็นความรู้ แต่เป็นเพียงแค่ความเชื่อเท่านั้น

๒. ความเป็นจริงระดับวัตถุวิสัย (Objective reality) หมายถึง ความจริงที่มีอยู่โดยตัวมันเอง โดยไม่ขึ้นกับการรับรู้ หรือการพิจารณาของผู้ใด ความจริงดังกล่าวถึงแม้ไม่มีผู้รับรู้ก็ยังคงอยู่ได้ เช่น ความจริงของสุนัขตัวหนึ่ง แม้ว่าจะไม่มีผู้รับรู้ ไม่มีผู้เห็นสุนัขตัวนั้นก็ยังคงอยู่ได้ ความจริงระดับดังกล่าว เพลโตถือว่าเป็นยังไม่ใช่ความจริงสูงสุด เพราะเห็นเป็นจริงที่ลอกเลียนแบบและยังมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

๓. ความเป็นจริงระดับสมบูรณ์ (Absolute reality) หมายถึง ภาวะสมบูรณ์ที่มีอยู่เอง เป็นอยู่เอง เป็นอิสระขึ้นกับเหตุปัจจัยอื่น เช่น ทฤษฎีแบบของเพลโต ถ้าจะกล่าวโดยรวมแล้ว คือ หัวใจของปรัชญาของเพลโตที่ขึ้นอยู่กับทฤษฎีแบบ^{๖๒}

^{๖๑} ผศ. ชเอิญศรี อิศรางกูร ณ อยุธยา, ปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณ (ปรัชญากรีก) (Ancient Western Philosophy), (กรุงเทพฯ ฯ: มหาลัยรามคำแหง, ม.ป.ป.), หน้า ๘๑.

^{๖๒} พระสรสิข รักพรหม, “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดทางการเมืองของเพลโตกับแนวความคิดทางการเมืองของพุทธศาสนาเถรวาท”, หน้า ๑๐-๑๑

อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีแบบของเพลโต ได้รับแนวความคิดทางปรัชญามาจาก โสเครตีส (Socrates พ.ศ. ๓๓-๑๔๔) ผู้เป็นอาจารย์ เพลโตได้พัฒนาแนวความคิดทางปรัชญาของอาจารย์มาเป็นระบบปรัชญาที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะเป็นของตนเอง แนวคิดทางปรัชญาที่สำคัญของเพลโต ก็คือ แบบ (Form) หรือมโนคติ (Idea) ซึ่งหมายถึง สภาวะนามธรรมที่มีอยู่จริงได้ด้วยตัวเอง เป็นแม่แบบของสิ่งเฉพาะทั้งหลายที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดที่บุคคลหรือสังคมมุ่งบรรลุถึง^{๖๓} แบบเป็นสิ่งที่ไม่ขึ้นอยู่กับความคิดของมนุษย์ไม่ใช่วัตถุ แต่เป็นอสสาร (immaterial substance) เป็นสากลภาพ คือ ภาพรวมของแต่ละสิ่ง เป็นต้นแบบหรือแม่พิมพ์เป็นความจริงทั้งหลายที่ปรากฏอยู่ในโลกมนุษย์ แบบไม่อาจรับรู้ได้ด้วยความรู้จากประสบการณ์และเข้าถึงได้ด้วยปัญญา^{๖๔} ที่เรียกว่า “แบบหรือมโนคติ”^{๖๕} (ความดีสูงสุด)

เพลโตเห็นว่า จักรวาลมีเนื้อแท้ ๒ อย่างคือ โลกของแบบกับโลกของวัตถุ โลกของแบบเป็นโลกแห่งความแท้จริงเป็นความจริงที่มีอิสระไม่ขึ้นกับสิ่งใด ลักษณะของแบบดังนี้

๑. แบบเป็นอสสาร กล่าวคือ รู้จักไม่ได้ด้วยประสาทสัมผัส (Perception) ต้องอาศัยตาแห่งจิตหรือปัญญาเท่านั้นที่จะหยั่งเห็นแบบที่แท้ได้ที่เพลโตได้กล่าวไว้ว่า...

ท่านเคยเห็นสิ่งเหล่านี้ด้วยตาหรือไม่

ไม่เคย

ท่านเคยประสบสิ่งเหล่านี้ด้วยประสาทสัมผัสอื่น ๆ หรือไม่...

หรือว่าผู้ที่ใช้ปัญญาเท่านั้นที่จะเห็นแก่นแท้ของสรรพสิ่งได้

แน่นอน

และผู้ที่จะได้ความบริสุทธิ์ที่สุดคือ ผู้ที่ไปหาสิ่งเหล่านี้ด้วยจิตเท่านั้น

อย่าไปรบกวนและขัดขวางกิจกรรมของจิตด้วยตาหรือประสาทสัมผัสอื่น ๆ

^{๖๓} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๔๕.

^{๖๔} สิวลี ศิริโล, จริยศาสตร์สำหรับพยาบาล, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๓๖.

^{๖๕} ฟีน ดอกบัว, ปวงปรัชญากรีก, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๑๔๑-๑๔๒.

ใช้ได้แต่เพียงดวงประทีปที่เรืองแสงจงจิตสอดส่องหาความจริง

ใครก็ตามที่ออกห่างจากตา หู ฯลฯ ซึ่งขัดขวางวิญญูณในการแสวงหา
ความรู้

เขาย่อมได้เห็นัจธรรมที่แท้จริง (Plato, Phaeton 65 b)

๒. แบบเป็นสิ่งที่มียูนิรันดร์ แบบแยกไม่ได้และไม่แตกดับ มิได้มีอยู่เฉพาะใน
ความคิดการใช้ความคิดอาจช่วยให้เราเข้าถึงมันได้ ความคิดไปอาจพาเรากันพบมันได้ แม้เราจะ
เข้าไม่ถึงมันแต่แบบก็ยังคงมีอยู่ และถึงแม้มนุษย์จะตายจากไปมากเท่าใด แต่แบบก็ยังคงมีอยู่ชั่ว
นิรันดร์ เช่น ความดี แม้ว่าผู้กระทำความดีจะต้องสละชีพตายไปมากมาย และถึงแม้จะไม่มี
ผู้ใดคิดถึงเขาเหล่านั้น แต่ความดียังคงมีอยู่ตลอดไป

๓. แบบเป็นแก่นแท้ของทุกสิ่ง เพราะถ้าไม่มีแบบ คุณสมบัติที่มันมีอยู่ก็จะไม่มี
การปรากฏตัวของแบบทำให้สิ่งต่าง ๆ มีความหมาย คำว่า มีความหมาย ในที่นี้หมายความว่า มี
ลักษณะที่แน่นอนอย่างหนึ่ง ซึ่งทำให้แยกออกจากสิ่งอื่นได้ อาจหมายถึง คุณสมบัติที่ร่วมกัน
ในวัตถุต่าง ๆ เช่น กระจก หิมะ นม คุณสมบัติทั้ง ๓ สิ่ง ที่เหมือนกัน ก็คือ ความเป็นสีขาว
นั่นเอง

๔. แบบที่เป็นภาวะสมบูรณ์ ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ถึงแม้ว่าวัตถุต่าง ๆ จะเสื่อม
สลายไป แต่แบบก็จะคงอยู่ตลอดไป เพราะแบบไม่ขึ้นกับเวลา ไม้ต้องมีอยู่ เช่น ถึงแม้
ว่าซอล์จะถูกเขียนจนหมดแท่ง กระจกสีขาวถูกเขียนจนสกปรก น้ำนมถูกดื่มจนหมดแก้ว
ก็มิได้หมายความว่า ความเป็นสีขาวจะสลายตามวัตถุไปด้วย

๕. แบบเป็นมาตรฐานที่ใช้เพื่อเปรียบเทียบสิ่งต่าง ๆ การที่เราสามารถสรุปได้ว่า
เสื้อตัวนี้ขาวเสื้อตัวนั้น ผู้หญิงคนนี้สวยกว่าคนนั้น หมาตัวนี้ดีกว่าตัวนั้น เด็กคนนี้ขยันตายน
 ฯลฯ ที่เป็นเช่นนี้ แสดงว่าเราจะต้องมีความรู้ที่เกี่ยวกับแบบของสิ่งนั้นอย่างดีเราถึงแน่ใจได้ว่า
เสื้อตัวนี้ขาวได้ไม่ถึงมาตรฐาน และถ้าเราตั้งคำถามต่อไปอีกว่าคุณเคยเห็นเสื้อที่ขาวที่สุดไหม ?
แน่นอนไม่มีใครเคยเห็น แต่ทุกคนรู้ด้วยปัญญาว่ามีจริงและสิ่งที่เราใช้เป็นมาตรฐานสำหรับวัด
นี้ มีลักษณะเป็นสากล ไม่ใช่ความคิดของคนใดคนหนึ่ง แต่ทุกคนมีปัญญาอันปกติจะตัดสิน
ตรงกัน ที่เป็นเช่นนี้เพราะมีแบบเป็นมาตรฐานสากล (Universal Standard) อยู่ เราจึงสามารถ
เปรียบเทียบความรู้ และประสบการณ์ใหม่ที่ได้รับมาอย่างถูกต้อง

๖. แบบเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่อย่างอิสระ (Transcendence) และเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ร่วมกับ
สิ่งอื่นด้วย (Immanence) ในวัตถุทั่วไปจะดำรงสภาพอยู่โดยปราศจากคุณสมบัติไม่ได้ เช่น โຕะ
เราจะเห็นว่านอกจากจะหมายถึงสิ่งที่ใช้ในการทำงาน ฯลฯ แล้วก็ต้องประกอบด้วยแบบต่าง ๆ

เช่น สี่เหลี่ยม สี่น้ำตาล ความแข็ง เป็นต้น นี่ย่อมแสดงว่าวัตถุทุกชนิดจะต้องประกอบด้วยแบบเสมอไป ความสัมพันธ์ระหว่างแบบอันหนึ่งกับแบบอีกอันหนึ่งเป็นสิ่งที่แน่นอนตายตัว แม้จะไม่ปรากฏแตกต่างก็ยังคงมีความสัมพันธ์อยู่ และจะปรากฏก็ต่อเมื่อมีสิ่งเฉพาะเป็นที่ปรากฏของแบบ และปรากฏตามวิธีที่อยู่ในโลกของแบบ แต่ถึงแม้วัตถุเหล่านี้จะเสื่อมสลายไป ก็ตามแบบก็ยังคงดำรงอยู่ตลอดไป มิได้เสื่อมสลายไปตามวัตถุด้วย เหล่านี้แสดงให้เห็นว่าแบบเป็นที่มาของสิ่งต่าง ๆ และสามารถอยู่ด้วยตนเองอย่างเป็นอิสระ

๗. แบบเป็นสิ่งที่เข้าใจด้วยเหตุผล กล่าวคือ เราจะเข้าใจได้ต้องอาศัยเหตุผลหรือปัญญาเป็นเครื่องนำทางเท่านั้น เช่น ความดีความงาม ความจริงจะเข้าถึงได้ด้วยปัญญา ไม่สามารถรับรู้ได้จากประสาทสัมผัส

๘. แบบที่สูงกว่าครอบคลุมแบบต่ำกว่า แบบที่สูง และอยู่เหนือแบบทั้งหมด อันเป็นแบบสุดท้าย เป็นความจริงแท้โดยสมบูรณ์เป็นพื้นฐานของแบบต่าง ๆ และของจักรวาลเพลโตกล่าวว่า แบบนี้คือแบบแห่งความดี^{๖๖}

แบบหรือมโนคติ เพลโตเห็นว่า เป็นศูนย์รวมของแบบเฉพาะที่อยู่เบื้องหลังโลกแห่งประสบการณ์ทั้งหลาย แบบมิใช่สภาวะที่สร้างสรรค์สรรพสิ่ง แต่สรรพสิ่งที่ปรากฏให้เห็นในโลกนี้ทั้งรูปธรรมและนามธรรมล้วนจำลองออกมาจากโลกของแบบทั้งสิ้น เช่น ความดี ความงาม วัตถุที่มีรูปทรงกลม สี่เหลี่ยม เป็นต้น ถูกถ่ายแบบมาจากความดี ความงาม ทรงกลม และสี่เหลี่ยมซึ่งอยู่ในโลกแห่งมโนคติ สิ่งที่มีชีวิต เช่น ม้า แพะ แกะ ก็จำลองมาจากมโนคติเช่นเดียวกัน แม้แต่มนุษย์ก็ไม่อยู่นอกกฎเกณฑ์ข้อนี้ มนุษย์ทั้งหลายในโลกนี้ไม่ว่าชาติใด ภาษาใด หรือมีรูปร่างลักษณะอย่างไร จะไม่มีความแตกต่างกันเพราะทุกคนล้วนมาจากแหล่งเดียวกัน คือ แบบสากลของมนุษย์หรือแก่นความเป็นมนุษย์เหมือนกัน เพลโตเชื่อว่า มนุษย์ประกอบด้วยร่างกายและวิญญาณ วิญญาณมีความสำคัญมากกว่าร่างกายเพราะสามารถควบคุมร่างกายและดำรงอยู่ได้โดยไม่ต้องอาศัยร่างกาย ร่างกายเป็นสิ่งที่ต้องอาศัยอาหาร การบำรุงบำเรอให้ได้รับความสุขอยู่ตลอดเวลาจึงไม่คงทนถาวรย่อมมีการเปลี่ยนแปลง แต่วิญญาณเป็น

^{๖๖} อดองศ์ โกวิทเสถียรชัย, “มนุษย์ในอุดมคติ : การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดในคัมภีร์คัมภีร์ธรรม ปุณฺทริกสูตรและงานเขียนเรื่องอุดมรัฐของเพลโต”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑), หน้า ๖๐-๖๒.

สิ่งนิรันดรและเป็นแบบของมนุษย์^{๖๗} นอกจากนี้ แบบของมนุษย์ ก็คือ วิญญาณซึ่งอยู่ในโลกแห่งแบบนั่นเอง ในทัศนะของเพลโตมาจากโลกแห่งแบบหรือมโนคติ มนุษย์ไม่ได้ถูกสร้างขึ้นจากฝีมือของใคร แต่มนุษย์ได้จำลองมาจากมนุษย์สากลซึ่งอยู่ในโลกแห่งมโนคติ สิ่งที่ถูกถ่ายแบบมาจากแม่พิมพ์หรือต้นฉบับมักจะมีครบพร้อมไม่สมบูรณ์ ฉะนั้น ปรากฏการณ์ทั้งหลายในโลกมนุษย์ เช่น ทรงกลม สีขาว สีเหลือง เป็นต้น ก็ย่อมมีความบกพร่องไม่สมบูรณ์ ไม่คงทนถาวร เป็นกระแสแห่งความไหลลื่น เกิดการกระทำเพื่อเปลี่ยนแปลง เพราะเป็นสิ่งเลียนแบบมาจากของจริง คือ จากโลกแห่งแบบที่สมบูรณ์ ในกรณีของมนุษย์ก็เช่นกัน มนุษย์เมื่อจำลองมาจากสภาวะแห่งมนุษย์ในมโนคติจึงมีความพร่อง ปรากฏว่ามนุษย์เกิดมามีอวัยวะครบถ้วนสมบูรณ์ก็มี และมีร่างกายพิกลพิการก็มี อันเนื่องมาจากการเลียนแบบมาจากของจริงได้ไม่สมบูรณ์จึงมีความเป็นจริงน้อยกว่า หากพิจารณาในแง่ของคุณธรรมแล้ว มนุษย์ที่ถูกถ่ายแบบมาไม่อาจตัดสินได้ว่าจะเป็นคนดีมีคุณค่าแห่งชีวิตอันดีงามหรือไม่ หากใครถ่ายแบบได้ใกล้เคียงสภาวะของความเป็นมนุษย์ในโลกแห่งแบบได้มาก โอกาสที่จะทำให้เขาเป็นคนมีคุณธรรมความดีงามก็มีมาก แต่ถ้าใครถ่ายแบบได้ไม่ดีพอ เขาก็จะห่างไกลจากคุณธรรมและความดีงาม เราจะอภิปรายถึงเกณฑ์ตัดสินคุณค่าของมนุษย์ตามทัศนะของเพลโต

ด้วยเหตุผลของเพลโตเห็นความสำคัญประการหนึ่งในเรื่องการตัดสินจริยธรรมปัจจัยในตัวมนุษย์ คือ ความมีเสรีภาพขั้นพื้นฐานของมนุษย์ นอกจากนี้ เพลโตเห็นว่า มนุษย์มีสิทธิเลือกทั้งความดีความชั่ว การกระทำที่นำไปเพราะมีสิ่งอื่นมาบังคับถือว่าไม่จงใจ ส่วนการกระทำที่เป็นอิสระจะเกิดจากเจตจำนงเสรี การกระทำที่ทำได้โดยจงใจอันเกิดจากการเลือกกระทำนั้นเป็นวิถีทางเพื่อไปสู่จุดหมายตามความประสงค์ของผู้กระทำ (เจตนา) นั่นเอง

เพลโตถือว่า รูปแบบแห่งความดีเป็นแบบ แบบแห่งความดีอาศัยสื่อที่มันจะปรากฏตัวออกมาได้ ซึ่งเป็นสื่อที่แสดงแบบแห่งความดีได้ คือ ชีวิตและบุคลิกภาพของมนุษย์ ความดีเป็นแบบซึ่งเป็นอิสระไม่ขึ้นอยู่กับสิ่งใด ความดีอยู่ที่ตัวมันเอง และการแสดงออกให้ประจักษ์เป็นการกระทำของคนดีในอุดมรัฐ เพลโตกล่าวว่า แบบทั้งหลายอยู่ลดหลั่นกันเป็นชั้น ๆ แบบที่อยู่สูงสุดก็คือ แบบแห่งความดีซึ่งเป็นหลักและแก่นกลางของสรรพสิ่งในจักรวาลฐานะของแบบแห่งความดีในโลกของแบบ อุปมาได้เหมือนฐานะของพระอาทิตย์ ซึ่งเป็นต้น

^{๖๗} ปรีชา ช้างขวัญอิน, ปรัชญาแห่งอุดมการณ์ทางการเมือง, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า. ๑๐๘.

กำเนิดแห่งความมีอยู่ของสรรพสิ่ง เป็นคุณค่าให้สิ่งทั้งปวงที่เกิดจากมันและเป็นทั้งสิ่งที่ทำให้เราเป็นสิ่งที่หลาย ในทำนองเดียวกันกับแห่งความคิด ซึ่งเป็นต้นกำเนิดแห่งความจริงทั้งหลาย และยังเป็นบ่อเกิดทำให้เราเข้าใจโลกได้ด้วย เพลโตอ้างว่าเราจะเข้าใจได้ก็ต่อเมื่อเรามีความรู้สมบูรณ์เท่านั้น หรือเป็นความสมบูรณ์ที่เต็มเปี่ยมแห่งความรู้ทางปัญญา คนดีมิใช่คนที่ปฏิบัติตัวดีเท่านั้น แต่เมื่อเห็นความคิดก็ต้องรู้จักและแสวงหาสิ่งนั้นและความคิดที่เห็นนี้เป็นแรงบันดาลใจให้ทำดียิ่งขึ้น ถ้ามองในแง่นี้ เพลโตคิดว่า วิญญาณของมนุษย์เป็นสิ่งที่แสดงให้ปรากฏซึ่งลักษณะที่เรียกว่าความคิด ฉะนั้นความจริง (แบบทั้งหลาย) มิได้แยกตัวออกจากตัวเรา แต่มีอยู่ในตัวเราเอง เพลโตจึงสรุปว่า โลกแห่งแบบมิใช่เป็นเพียงโลกที่แท้จริงเท่านั้น หากยังเป็นโลกที่มาปรากฏตัวอยู่ในสิ่งทั้งหลายที่เราเห็นกันอยู่ด้วย และการปรากฏตัวนี้เองที่ทำให้สรรพสิ่งที่มีคุณสมบัติต่าง ๆ ที่เรารู้จัก นอกจากนั้นความเป็นจริงแท้หรือแบบ (Form) ตามความคิดของเพลโต ก็คือ สิ่งที่เป็นนามธรรมจับต้องไม่ได้มองไม่เห็น และรู้ไม่ได้ด้วยประสาทสัมผัส แต่มนุษย์สามารถเข้าถึงได้ด้วยปรัชญาหรือเหตุผลของมนุษย์นั่นเอง

๒.๔.๒ เกณฑ์ตัดสินรอง

เกณฑ์ตัดสินรองในปรัชญาของเพลโตนั้น เป็นใช้หลักของปัญญา กล่าวคือ “คนดี” คือ คนที่มีคุณธรรม ผู้มีคุณธรรม ก็คือ ผู้มีปัญญา (Wisdom) และใช้ปัญญาหาเหตุผลเพื่อกำหนดพฤติกรรมของตนให้สมรรถภาพของวิญญาณที่ไร้เหตุผลอยู่ภายใต้การชักจูงของวิญญาณของเหตุผล ผู้มีคุณธรรมจักต้องใช้วิญญาณแห่งเจตนารมณ์ไปสู่การกระทำที่กล้าหาญ (Courage) อย่างมีเหตุผลนำหน้า ไม่ไขก๊ออย่างบ้าบิ่น คนกล้าคือคนที่บุกในคราวที่ควรบุก ถอยในคราวที่ควรถอย รู้จักประมาณ (Temperance) โดยการใช้เหตุผลคุมความต้องการอันเป็นสมรรถภาพของวิญญาณขั้นต่ำสุดให้อยู่ในขีดพอดี เหตุผลต้องอยู่เหนือความต้องการหรือเหนือตัณหาเสมอ

คำว่า “ความรู้” (ปัญญา) ในทัศนะของเพลโต หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับความจริงหรือสิ่งที่เป็นจริง คือ แบบหรือมโนคตินั่นเอง^{๖๘} สำหรับผัสสะหรือสัญชาตญาณนั้น เพลโตถือว่า

^{๖๘} ดับบลิว. ที. สเตซ (W.T.STACE) (ผู้แต่ง), ปรัชญากรีก, แปลโดยปริชา ช้างขวัญยืน จากเรื่อง A. Critical History of Greek Philosophy, (กรุงเทพฯ ๑: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๔), หน้า ๑๐๔.

ไม่ใช่ความรู้^{๖๕} นอกจากนี้ ความรู้ยังแตกต่างจากความเห็นมาก ทั้งในส่วนที่เกิดจากเหตุผล เนื่องจากความเห็นนั้นยังมีโอกาสผิดพลาดได้ แต่ความรู้เป็นสิ่งที่ไม่ผิดพลาด เพียงแต่อาจจะ เป็นความรู้ที่สมบูรณ์หรือไม่เท่านั้น^{๖๖} การมีความรู้นั้นเราจะต้องไม่เพียงรู้ว่าสิ่งนั้นเป็นเช่นนั้น แต่ต้องรู้ว่าทำไมจึงเป็นเช่นนั้น ต้องรู้ด้วยปัญญา จะต้องเป็นความเข้าใจเต็มเปี่ยมสมบูรณ์ เป็นความเข้าใจที่มีเหตุผล ซึ่งมาจากปรัชญาการกล่าวเช่นนี้ก็เหมือนกับกล่าวว่าคุณรู้มาจาก แบบหรือมโนคติ^{๖๗} แต่มนุษย์ (วิญญาณภาคเหตุผล) เคยอยู่ในโลกแห่งแบบหรือมโนคติมาก่อน สามารถรู้จักแบบได้อยู่แล้ว พอมาอยู่ในโลกนี้ที่เกิดอาการลึ้มเลื่อนไปชั่วคราวยังไปเห็น วัตถุต่าง ๆ ซึ่งเป็นสิ่งจำลองแบบก็เลยนึกถึงแบบขึ้นมาได้ เพเลโตจึงเชื่อในทฤษฎีที่ว่า “ความรู้” คือ การระลึกได้ (Theory of Recollection)^{๖๘} หมายถึง การระลึกถึงแบบหรือการจกจำแบบ ได้ เพเลโตเชื่อว่า สิ่งที่เหมือนกันย่อมสังเกตเห็น หรือสามารถหยั่งรู้สิ่งที่เหมือนกันได้ การที่ วิญญาณหรือจิตสามารถหยั่งรู้แบบได้ เพราะวิญญาณเคยอยู่ในโลกแห่งแบบมาก่อน จึงมีลักษณะเดียวกับแบบ คือ มีเหตุผล (rationality) หากจิตและแบบเป็นคนละสิ่งที่มีลักษณะ ตรงข้ามกัน มนุษย์ก็ไม่สามารถหยั่งรู้แบบหรือมโนคติได้เลย^{๖๙}

ในการศึกษาเรื่องของแบบนั้น จะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับความรู้ (ปัญญา) ของ เพเลโต ตามทัศนะของเพเลโตเห็นว่าความรู้มี ๒ ประเภท คือ

๑. ความรู้ (ปัญญา) ที่เกี่ยวกับความจริงของโลกภายนอก เป็นความรู้ระดับผัสสะ ที่มนุษย์รับรู้ได้จากประสาทสัมผัสอันเกิดจากประสบการณ์ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ความรู้ชนิดนี้ ช่วยให้นักวิทยาศาสตร์หาความสสารายได้มากขึ้น เป็นความรู้ที่ช่วยร่างกายของมนุษย์ให้ได้รับความพึง พอใจมากขึ้น เป็นสิ่งที่ให้อาหารแก่ร่างกายเท่านั้น

^{๖๕} พระธรรมโกศาจารย์. (ประยูร ฐมมจิตโต), ปรัชญากรีก : บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพฯ ๑: ศยาม, ๒๕๕๐), หน้า ๑๕๘.

^{๖๖} จำนงค์ ทองประเสริฐ. ปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณ. พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพฯ ๑: โรงพิมพ์ มหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑), หน้า ๒๔๕.

^{๖๗} คับบลิว. ที. สเตซ (W.T.STACE) (ผู้แต่ง), ปรัชญากรีก, หน้า ๑๐๒-๑๐๓.

^{๖๘} ผศ. ชอญุศรี อิศรางกูร ณ อยุธยา, ปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณ (ปรัชญากรีก), หน้า ๗๗.

^{๖๙} เบจามิน โจเวตต์ (Benjamin Jowett). เพเลโตและปัญหาเกี่ยวกับคุณธรรม, แปลและเรียบเรียง โดย พินิจ รัตนกุล จากเรื่องเมโน (Meno), พิมพ์ครั้งที่ ๓. (กรุงเทพฯ ๑: โรงพิมพ์ธรรมศาสตร์, ๒๕๑๕), หน้า xlvi.

๒. ความรู้ (ปัญญา) อันบริสุทธิ์ เป็นความรู้ที่แท้จริง ความรู้ชนิดนี้ได้มาจาก ๒ ทาง คือ ๑) ความรู้ที่ได้จากการคำนวณ ๒) จากสัญลักษณ์ทางคณิตศาสตร์ แต่ความรู้อันบริสุทธิ์เป็นความรู้ที่เป็นความจริงสูงสุดหรือมโนคติ ซึ่งได้มาจากการใช้ปัญญาหรือพุทธิปัญญา (สภาพจิตที่รับรู้มโนคติโดยตรง เป็นสภาพจิตที่บริสุทธิ์ อยู่เหนือการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัส) เพลโตเห็นว่า ความรู้ระดับผัสสะไม่ใช่ความรู้ เป็นเพียงความเห็นทั้งสองอย่างนี้เกิดจากการใช้เหตุผล แต่ความเห็นยังมีโอกาสผิดพลาดได้ ในขณะที่ความรู้อันบริสุทธิ์จะต้องประกอบด้วยความเห็นที่ถูกต้อง และสามารถอธิบายเหตุผลให้เข้าใจได้ด้วยว่าทำไมจึงเห็นว่าถูกต้อง ดังนั้นความรู้อันบริสุทธิ์คือความรู้เพื่อความรู้ มันเป็นอาหารของจิต มันเป็นสิ่งที่ทำให้คนเป็นคนโดยสมบูรณ์ เพราะมนุษย์เท่านั้นที่สามารถรับรู้ความรู้อันบริสุทธิ์เช่นนี้ได้^{๓๔}

เมื่อเราทำการศึกษาเรื่องความรู้ (ปัญญา) มาแล้วก็สามารถทำให้ทราบถึงความรู้ที่แท้จริงตามหลักปรัชญาของเพลโต จากระดับขั้นต่ำสุดจนถึงระดับขั้นสูงสุด ตามลำดับความสำคัญของเหตุผลจะเห็นว่าความรู้ในลักษณะความคิดของเพลโตทั้ง ๔ ประการ คือ ๑) การจินตนาเป็น ๒) ความเชื่อ ๓) การคำนวณ และ ๔) ปัญญาหรือพุทธิปัญญา ดังต่อไปนี้

๑. จินตนาการ (Imagining) คือ ในขณะที่ตาสัมผัสกับภาพของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง การรับรู้เกิดขึ้น ปรสาทตารายงานภาพที่เห็นไปให้จิต ภาพของสิ่งนั้น ที่จิตรับรู้ขณะนั้น เป็นจินตภาพ (Image) การรับจินตภาพเรียกว่า จินตนาการ เพลโตยังเห็นว่า จินตนาการเป็นการรับรู้ขั้นต่ำสุด เพราะภาพที่จิตคิดเห็นเป็นแค่ ภาพเหมือนหรือเงา ของวัตถุจริง ๆ หากใครไปยึดมั่นถือมั่นในภาพเหมือนหรือจินตภาพ เขาก็กำลังหนีจากความเป็นจริง เหมือนคนที่เห็นเชือกเป็นงู งูที่เขาเห็นเป็นจินตภาพ เขาจึงไม่เห็นว่แท้ที่จริงแล้วสิ่งนั้นคือเชือก การปักใจเชื่อว่าสิ่งนั้นเป็นงู เท่ากับปิดกั้นการค้นพบความจริง ผู้ที่ยึดมั่นในจินตภาพ จะไม่ต่างจากนักโทษในถ้ำ ผู้หลงคิดว่าเงาคือของจริง แทนที่เขาจะหลงยึดติดอยู่กับจินตภาพเขาควรมองหาที่มาของจินตภาพ และการกระทำเช่นนั้นเป็นการเลื่อนขั้นไปสู่ความเชื่อ

๒. ความเชื่อ (Belief) คือ หากเราคิดถึงใครอย่างมาก เราอาจสร้างจินตนาการถึงรูปร่างหน้าตา กิริยาท่าทางของเขา แต่เขาที่เราเห็นในจินตภาพย่อมสู้เขาที่เราไปพบปะพูดคุยจริง ๆ ไม่ได้ การได้พบตัวจริงถือว่าเป็นความรู้ระดับสัญชาตญาณ เพลโตเรียกความรู้ระดับนี้ว่าความเชื่อ เหตุผลก็เป็นดังที่กล่าวมาแล้วนั่น คือ สัญชาตญาณให้ข้อมูลที่ขัดแย้งในตัวเอง เช่น น้ำ

^{๓๔} อดัมส์ โกวิตเสถียรชัย, “มนุษย์ในอุดมคติ : การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดในคัมภีร์สัทธรรมปุณฑริกสูตรและงานเขียนเรื่องอุดมรัฐของเพลโต”, หน้า ๕๕.

ทะเลปรากฏแก่สายตาของเราเป็นสีน้ำเงิน แต่พอเราเอาภาชนะตักขึ้นมา เราเห็นเป็นน้ำใส อากาศอบอุ่นสำหรับคนหนึ่ง อาจเป็นอากาศร้อนสำหรับคนอื่น ข้อมูลที่ได้จากสัญญาณจึงไม่ใช่สิ่งที่เชื่อถือได้แน่นอน สุดแต่ใครเห็นเป็นอะไร ไม่มีมาตรการตัดสินความจริงในเรื่องนี้ ใครเห็นว่าอะไรเป็นจริง จึงเป็นเพียงความเชื่อ คือ ยอมรับว่าจริงไปพลาง ๆ ก่อน ความรู้ระดับสัญญาณจึงเป็นเพียง ทักษะ (Opinion) ยังไม่ใช่ความรู้ แต่สัญญาณให้ความรู้อันดับสูงกว่าจินตนาการ ทั้งนี้เพราะสัญญาณให้ความจริงดีกว่าแต่สิ่งเฉพาะที่เราประสบในสัญญาณไม่หาความจริงสูงสุด จินตภาพเป็นการจำลองสิ่งเฉพาะนั้นใด สิ่งเฉพาะก็เป็นการจำลอง (Copy) มโนคติขั้นนั้น มโนคติคือความจริงสูงสุด การรู้จักมโนคติจึงเป็นความรู้ที่แท้จริง การจะเข้าถึงความรู้เช่นนั้นได้ก็ต้องผ่านขั้นที่สาม คือ การคำนวณ

๓. การคำนวณ (Reasoning) คือ การคำนวณของนักคณิตศาสตร์เป็นการก้าวจากโลกแห่งผัสสะเข้าสู่โลกแห่งเหตุผล เราค้นพบสิ่งสากล นักคณิตศาสตร์อาศัยสัญลักษณ์ทางคณิตศาสตร์ ซึ่งเป็นสิ่งเฉพาะเพื่อเป็นทางผ่านเข้าสู่สิ่งสากล ตัวอย่างก็คือ เวลาที่นักเรขาคณิตลากเส้นตรงเส้นหนึ่งลงบนกระดาษเพื่อประกอบกรคำนวณ เส้นที่ลากอาจคดเคี้ยวบ้าง นั่นก็ไม่ทำให้การคำนวณผิดพลาด เพราะว่าเส้นที่เห็นบนหน้ากระดาษเป็นเพียงสัญลักษณ์หรือตัวแทนของเส้นที่ตรงที่สุด และถ้านักเรขาคณิตวาดวงกลมลงไป วงกลมนั้นก็เป็นตัวแทนของวงกลมที่กลมที่สุด สมบูรณ์ที่สุด ในการคำนวณจริง ๆ นักเรขาคณิตไม่ได้กำลังพูดถึงเส้นตรงที่ตรงหรือวงกลมที่วาดบนหน้ากระดาษนี้ แต่เขากำลังพูดถึงเส้นตรงที่ตรงที่สุดและวงกลมที่กลมที่สุดซึ่งเป็นสิ่งสากล เขาแยกสัญลักษณ์หรือสิ่งที่เห็นด้วยตาออกจากมโนคติหรือสิ่งที่รู้ด้วยเหตุผลบริสุทธิ์ ดังนั้น เพลดโตจึงจัดความรู้ของนักคณิตศาสตร์ไว้ในขั้นความรู้ (ดูแผนผังประกอบ) เพราะเขาค้นพบมโนคติบางหน่วย แต่นักคณิตศาสตร์อาศัยสัญลักษณ์และยังตั้งสมมติฐาน (Hypothesis) โดยยอมรับว่าสมมติฐานเป็นสิ่งที่เห็นจริงแล้ว ความรู้ของนักคณิตศาสตร์จึงอยู่ในวงจำกัดของสัญลักษณ์และสมมติฐาน แต่เพลดโตเสนอว่า ยังมีความรู้อีกขั้นหนึ่ง ซึ่งมีความเป็นสากลกว่าความรู้ขั้นคำนวณ ความรู้ขั้นสูงสุดนั้นคือ พุทธิปัญญาหรือปัญญา

๔. ปัญญาหรือพุทธิปัญญา (Perfect Intelligence) คือ สภาพจิตที่รับรู้มโนคติโดยตรง ในขั้นนี้จิตเป็นอิสระจากสิ่งที่รับรู้ด้วยประสาทสัมผัส จิตเข้าถึงมโนคติได้โดยไม่ต้องผ่านสัญลักษณ์ ยิ่งไปกว่านั้น จิตไม่จำเป็นต้องใช้สมมติฐานในการค้นหาความจริง เมื่อไม่มีสมมติฐาน ข้อจำกัดของความรู้จึงไม่มี เมื่อไม่มีข้อจำกัด จิตจึงค้นพบเอกภาพของมโนคติทั้งหลาย นั่นคือ จิตพบว่า มโนคติทั้งหมดอยู่ภายใต้มโนคติแห่งความดี และจิตสามารถค้นพบ

เอกภาพของมโนคติ ก็ด้วยพลังอย่างหนึ่งของจิต เพลโตเรียกพลังหรืออำนาจชนิดนี้ว่า วิชาวิธี (Dialectic) จะเห็นได้ว่าพุทธิปัญญาเป็นความรู้ที่แท้จริง เพราะเข้าถึงความจริงสูงสุดคือมโนคติ ในปรัชญาของเพลโต ความรู้จึงหมายถึงการรู้จักมโนคตินั่นเอง อาริสโตเติลเรียกว่า “พุทธิปัญญา” ที่หยั่งรู้มโนคติว่า อัชฌัตติกญาณ (Intuition) เพลโตกล่าวว่า วิญญาณของมนุษย์เคยเพ่งพินิจมโนคติอยู่ในโลกแห่งมโนคติก่อนจุติลงมาเกิดในโลกแห่งสัจจมานี้เมื่อเกิดมาแล้วมนุษย์ลืมมโนคติเหล่านั้น ต่อเมื่อได้พบเห็นสิ่งเฉพาะต่าง ๆ ก็สามารถฟื้นความจำถึงมโนคติที่เคยพบเห็นมาแล้วนั้น การศึกษาที่แท้จริงจึงไม่ใช่การเรียนรู้เรื่องใหม่ แต่เป็นกระบวนการฟื้นความรู้เก่าเกี่ยวกับสิ่งสากลหรือมโนคติ ดังนั้น เพลโตจึงกล่าวว่า ความรู้เก่าเกี่ยวกับสิ่งสากลหรือมโนคติ ดังนั้นเพลโตกล่าวว่า “การศึกษา คือ การฟื้นความจำ (Recollection)” การศึกษาในทัศนะของเพลโตเป็นกระบวนการเปลี่ยนโลกทัศน์ของคน คือ ทำให้เขามองหามโนคติ แทนที่จะติดอยู่กับสิ่งเฉพาะ^{๑๕}

อย่างไรก็ตาม เพลโตยังเห็นว่า คุณธรรมความดี คือ การตัดสินใจโดยมีพื้นฐานอยู่บนความรู้ในความคิด หรือเป็นเสรีภาพที่แท้จริงในคนโง่โหดร้าย และทาสยอมละเลยสิ่งเหล่านั้น อย่างไรก็ตาม บางครั้ง เพลโตดูเหมือนจะมีความเห็นว่า จิตวิญญาณย่อมครอบครองอิสรภาพในการเลือกที่แท้จริงที่มีตั้งแต่ชาติที่แล้ว ซึ่งเป็นตัวตัดสินชาติกำเนิดในอนาคต หรืออยู่ในโลกนี้หรือโลกหน้า? เพลโตชี้ให้เห็นว่าก่อนอื่นเราต้องทราบว่ โลกนั้นแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

- ๑) โลกที่ปรากฏ หรือโลกทางประสาทสัมผัส (The world of sense perceptions)
- ๒) โลกแห่งแบบ หรือมโนคติ (The transcendent world of Idea or Form)

เพลโตยังเห็นว่า โลกที่อยู่เหนือประสาทสัมผัสเป็นโลกที่แท้จริงกว่าโลกที่ประจักษ์ในชีวิตประจำวัน (ผัสสะ) มีลักษณะอย่างเดียวกับแบบหรือมโนคติประกอบด้วยมโนคติ (Idea) แบบ (Form) หรือมโนภาพ (Concepts)^{๑๖} แบบหรือมโนคตินี้มีได้อยู่กันอย่างสับสนในโลกแห่งมโนคติ แต่มันอยู่กันอย่างระเบียบ โดยลดหลั่นกันเป็นขั้นเป็นลำดับตาม

^{๑๕} พระธรรมโกศาจารย์. (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ปรัชญากรีก : บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก, หน้า ๑๖๒-๑๖๕.

^{๑๖} ศศ. วิธาน สุชีวกุปต์, **อภิปรัชญา** (Metaphysics), PY441. (กรุงเทพฯ : มหาลัษรรมค้ำาแห่ง, ๒๕๒๕), หน้า ๖๗-๖๘.

ระเบียบเหตุผลสูงสุดแห่งฐานันดรของแบบ คือ มโนคติแห่งความดี (Idea or Good) ซึ่งเป็นแบบและเป็นผู้สร้างแบบหรือมโนคติอื่น ๆ ไว้ทั้งหมด^{๓๗} ดังนั้น แบบหรือมโนคดีย่อมตั้งอยู่ในโลกแห่งแบบหรือมโนคติ ไม่ได้อยู่ในโลกที่เราประจักษ์อยู่ทุกวันนี้ (ผัสสะ) แต่เป็นโลกหน้า เป็นโลกของคนที่ยังตายไปแล้ว โดยที่วิญญาณภาคเหตุผลเป็นได้เพียงรักในปรัชญา หรือปรารถนาที่จะกลับไปอยู่กับแบบอีกครั้งเท่านั้น เพลโตถือว่า เราจะรู้วิชาได้บริสุทธิ์จะต้องละกายเสีย ใช้จิตคิดใคร่ครวญในทางวิชาความรู้ (ปัญญา) โดยเฉพาะ เพื่อจะเข้าถึงปรัชญาธรรมดังประสงค์ ให้สมกับนามที่เรียกว่า “คนรักปรัชญา” เราจะทำเช่นนี้ได้ไม่ใช่ขณะเมื่อมีชีวิตอยู่ หากแต่เมื่อตายไปแล้วเท่านั้น จึงกล่าวได้ว่า วิชาที่แท้จริงไม่มี หรือมีก็ต่อเมื่อเราตายแล้ว ในสถานะเช่นนั้นเท่านั้นที่จิตออกจากร่างไป และอยู่ได้โดยเอกเทศ^{๓๘} เพลโต (ผ่านโสเครติส) จึงถือว่า จุดหมายของปรัชญา คือ การปฏิบัติตนเพื่อเตรียมตัวตาย^{๓๙} และนักปรัชญาที่เป็นผู้มีชีวิตเพื่อความตายหรือปฏิบัติธรรมอยู่เพื่อเตรียมตัวตาย^{๔๐}

เพลโตเห็นว่า มโนคติในปรโลกเป็นจุดหมายสูงสุด (ความดีสูงสุด) ก็ตาม แต่มนุษย์ก็ไม่สามารถก้าวขึ้นสู่คุณธรรมอันสูงสุดนั้นได้ในทันทีทันใด จะต้องผ่านขั้นตอนการดำเนินชีวิตในโลกแห่งผัสสะเสียก่อน เพลโตจึงเห็นว่า มีแต่ผู้ที่เป็่นนักปรัชญาเท่านั้น จึงจะมีวิญญาณบริสุทธิ์ สามารถเข้าสู่โลกแห่งแบบได้เมื่อเขาตายไปแล้ว เพลโตจึงให้คำจำกัดความของ “นักปรัชญา (Philosopher) ว่าเป็น “ผู้รักความรู้” (love of wisdom)” ด้วยเหตุผลที่ว่า ความรู้เป็นความรู้เกี่ยวกับแบบ ซึ่งอยู่ในโลกแห่งแบบ มนุษย์ไม่สามารถเป็นเจ้าของหรือครอบครองได้ มนุษย์จึงทำได้เพียงแค่ว่ารักในความรู้ หรือคำนึงถึงความรู้เท่านั้น ในทำนองเดียวกันก็กล่าวกันว่า พิทากอรัส (Pythagoras) เป็นคนแรกที่ใช้ศัพท์ Philosophy เนื่องจากมีคนเรียกว่าท่านว่า “คนมีปัญญา” ท่านจึงปฏิเสธว่าปัญญาเป็นของพระเจ้า ส่วนมนุษย์เป็นได้แค่

^{๓๗} กิรติ บุญเจือ, *ชุดพื้นฐานปรัชญา: แก่นปรัชญากรีก*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๕), หน้า ๔๘.

^{๓๘} เพลโต. (แต่ง) *โสเครติส*, แปลโดย, ส. ศิวรักษ์, (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๓), หน้า ๗๖.

^{๓๙} John M. Rist, *Eros and Psyche : studies in Plato, Plotinud, and Origen*, (Toronto : University of Toronto Press, 1964) p. 27.

^{๔๐} เพลโต. (แต่ง) *โสเครติส*, แปลโดย, ส. ศิวรักษ์, หน้า ๗๓.

รักปัญญาเท่านั้น^{๘๐} เพียงแต่เพลโตเรียกที่มาของความรู้ว่า “เป็นแบบหรือมโนคติ” ส่วนพิทาโกรัสเรียกว่า “เป็นของพระเจ้า” เท่านั้น

อย่าใ้ใครก็ตาม นักปรัชญาทุกคนจะเป็นคนมีปัญญาแล้ว เพลโตยังถือว่า นักปรัชญาจะต้องเป็นคนดีที่คุณธรรม และคุณธรรมสำหรับเพลโตนั้นหมายถึง “ความรู้” (ปัญญา) เพราะเพลโตถือว่า คุณธรรมทั้งหลายจะต้องมีปัญญาหรือความรู้เป็นรากฐานเสมอ ไม่เช่นนั้นมนุษย์จะใช้คุณธรรมไปในทางที่ผิด ส่วนคุณธรรมที่แท้จริง ซึ่งเพลโตถือว่า เป็นความดีสูงสุดนั้น จะต้องเป็นคุณธรรมทางปรัชญา หมายถึง เป็นการกระทำที่ถูกต้อง เกิดจากความเข้าใจคุณค่าที่แท้จริงด้วยปัญญา ส่วนคุณธรรมทางสังคมที่มีพื้นฐานมาจากธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ สัญชาติญาณ เพลโตถือว่า ไม่ใช่คุณธรรม แม้แต่รัฐบุรุษที่ดีที่สุดและนักการเมืองกรีก เพลโตยังเห็นว่า ไม่มีคุณธรรมทางปรัชญาเช่นกัน^{๘๒}

เพราะฉะนั้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า หลักเกณฑ์ตัดสินคุณธรรมในบุคคล กล่าวคือ การที่มนุษย์สามารถบรรลุความสมบูรณ์ของความเป็นมนุษย์ได้อย่างมากที่สุด โดยคำนึงถึงเหตุผลและการใช้ปัญญาที่เป็นสิ่งสำคัญที่สุด ก็คือ คุณธรรม ๔ ประการ ดังนี้

๑. ปัญญา (Wisdom) คือ ความรู้หรือปัญญาขั้นสูงสุด เพลโตไม่เห็นด้วยกับความคิดเห็นว่า ความพึงพอใจคือความดี แต่เพลโตยอมรับว่าหรือวิญาณอันสูงกว่าและถือว่าความฉลาดหรือความรู้ คือ ความดี หมายถึง คนที่ฉลาดหรือคนที่มีความรู้มากกว่าจึงเป็นคนดี^{๘๓} ในทัศนะของเพลโต มนุษย์ทุกคนสามารถสร้างธรรมชาติที่ดีในตัวเองได้ โดยการพัฒนาในลักษณะที่เป็น Dialectic การฝึกฝนอย่างเพียงพอในด้านกายบริหารและดนตรี และไตร่ตรองได้ว่าความเดือดร้อนของผู้อื่นมีผลต่อตนเอง^{๘๔} ก็เป็นองประกอบสำคัญสำคัญที่เพลโตเน้นเสริมอีกประการหนึ่ง บุคคลประเภทนี้เป็นบุคคลที่มีจิตหรือวิญาณภาคดีที่สุด คือ ภาคเหตุผลนำเปรียบได้กับราชาปราชญ์

๒. ความกล้าหาญ (Courage) นอกจากความเป็นผู้ฉลาดแล้วสิ่งหนึ่งที่เป็นหลักเกณฑ์ตัดสินลักษณะของคนดี คือ ความกล้าหาญ หมายถึง ความกล้าหาญที่จะยอมทำ

^{๘๐} รศ. สติต วงศ์สุวรรณค์, **ปรัชญาเบื้องต้น**, (กรุงเทพฯ : รวมสาส์น, ๒๕๔๐), หน้า ๔.

^{๘๒} คับบลิว. ที. สเตซ (W.T.STACE) (ผู้แต่ง), **ปรัชญากรีก**, หน้า ๑๒๓.

^{๘๓} Plato, **The Republic**, p. 505.

^{๘๔} Ibid., p. 606.

ตามกฎเกณฑ์^{๘๕} คนที่มีความกล้าหาญ นอกจากจะรู้ว่าอะไรควรและไม่ควรแล้ว ยังต้องรักษาความถูกต้องและชอบธรรมด้วยกฎหมายในเรื่องต่าง ๆ ต้องกล้าที่จะทำตามกฎกติกา แม้บางครั้งตัวเองจะต้องเจ็บปวดก็ไม่ยอมขจัดความกล้าหาญ ออกไปจากจิตหรือวิญญาณ^{๘๖} เพลโตเปรียบคนกล้าหาญเหมือนช่างย้อมสีผ้าที่รู้จักเลือกสีและมีขั้นตอน มีหลักเกณฑ์ในการยอมรับ ย้อมได้ผ้าโดยไร้กฎเกณฑ์ ความกล้าหาญเป็นคุณสมบัติของจิตหรือวิญญาณภาคน้ำใจ (Spirited) เปรียบได้กับชนชั้นทหารหรือผู้พิทักษ์ (Guardians)

๓. ความรู้จักประมาณ (Discipline or Moderation) คือ ระเบียบอันงามชนิดหนึ่ง และเป็นการรู้จักบังคับจิตใจมิให้ลุ่มหลงในความพอใจและค้นหา ดังคำกล่าวที่ว่า “เป็นนายตนเอง”^{๘๗} การเป็นนายตนเอง หมายถึง การที่จิตส่วนที่ดี ควบคุมส่วนที่เลวอยู่โดยธรรมชาติ^{๘๘} ถ้ามนุษย์มีจิตหรือวิญญาณ (Soul) ส่วนที่อยู่น้อยจะถูกส่วนเลวควบคุม เพลโตเรียกคนชนิดนี้ว่า “ไม่รู้จักควบคุมตนเอง”^{๘๙} การควบคุมตนเองนั้น ครอบคลุมไปตลอดทุกภาคเป็นการนำเอาสิ่งที่แข็งแรงที่สุดและอ่อนแอที่สุดเข้ามารวมกันให้กลมกลืน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่ว่าจะด้านความสามารถ ความฉลาด และความแข็งแรง ความมั่นคง หรือในด้านใด ๆ ก็ตาม^{๙๐} หากมนุษย์สามารถใช้จิตหรือวิญญาณส่วนที่ดีมีอยู่น้อยมาควบคุมจิต (วิญญาณ) ส่วนที่เลวที่มีอยู่มาก โดยไม่ปล่อยให้ไปตามอำนาจของค้นหา ซึ่งเป็นการแสดงออกของจิตหรือวิญญาณฝ่ายต่ำ สิ่งนี้เรียกว่า การควบคุมตนเอง หากมนุษย์ไม่รู้จักควบคุมตนเองจะเป็นคนมัวเมาในความสุข มัวเมาในค้นหา ถือว่าเป็นคนไม่ดี^{๙๑}

๔. ความยุติธรรม (Justice) เป็นความกลมกลืนของทั้งสามส่วนข้างต้น ความยุติธรรมในตัวบุคคล อยู่ที่ความสมดุลระหว่างส่วนประกอบทั้งสามของจิต (วิญญาณ) โดยมีเหตุผลเป็นฝ่ายปกครอง ผู้ที่ยุติธรรมย่อมไม่ปล่อยให้ส่วนอื่น ๆ ของจิตก้าวท้าวในเรื่องหน้าที่ของกันและกัน คนแต่ละคนต้องทำหน้าที่ทางสังคม ตามที่เหมาะสมกับธรรมชาติของตน^{๙๒} เพลโตเห็นว่า หากคนที่มีธรรมชาติเป็นช่างพยายามเข้าไปสู่ชนชั้นทหารหรือผู้พิทักษ์ และ

^{๘๕} Ibid., p. 429.

^{๘๖} Ibid., p. 429.

^{๘๗} Ibid., p. 430.

^{๘๘} Ibid., p. 431.

^{๘๙} Ibid., p. 341.

^{๙๐} Ibid., p. 432.

^{๙๑} Ibid., p. 431.

^{๙๒} Ibid., p. 433.

ทหารพยายามเข้าไปสู่ชนชั้นปกครอง หรือการที่คนคนเดียวทำหน้าที่หลายอย่าง ย่อมก่อให้เกิดความวุ่นวายและเป็นการทำลายก็ตาม^{๕๓} ถือว่า ไม่ยุติธรรม คนที่ยุติธรรมก็เพราะมีธรรมชาติสามชนิด คือ การรู้จักควบคุมตนเอง มีความกล้าหาญ และมีความฉลาด^{๕๔} โดยที่คนแต่ละคนในบรรดาทั้ง ๓ พวก ทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ที่สุด^{๕๕}

เพลโตเรียกคนที่มีคุณธรรมนี้ว่า “คนดี” กล่าวคือ คนที่มีระเบียบในการปฏิบัติหน้าที่ของสมรรถภาพต่าง ๆ โดยที่สมรรถภาพสูงสามารถควบคุมสมรรถภาพต่ำได้อย่างมีประสิทธิภาพ เหตุผล ซึ่งเป็นสมรรถภาพสูงสุดจะสามารถควบคุมได้ทุกอย่าง คนดีจึงเป็นคนมีเหตุผลในความคิดและการกระทำทุกอย่าง ในการดำเนินชีวิตอย่างมีเหตุผล นับเป็นความสุขสุดยอดในชีวิตของมนุษย์ รอเวลาที่วิญญานจะออกจากร่าง หลุดพ้นจากวิญญานสงสาร อยู่ในสภาพที่บริสุทธิ์ ออกไปสู่โลกแห่งแบบหรือมโนคติ ถึงอย่างไรก็ตาม เพลโตก็ไม่ได้สอนให้คนหนีสังคมไปนั่งเพ่งพินิจแบบหรือมโนคติอยู่ป่าเขา แต่ก็ไม่เห็นด้วยกับการมัวโลกิยสุขอย่างมัวเมาในสังคม สิ่งที่เพลโตเสนอก็คือทางสายกลาง ได้แก่ การดำรงชีวิตที่ผสมผสานกลมกลืนด้วยคุณธรรมทั้ง ๔ เข้าด้วยกันเพลโตจึงให้ความสำคัญกับชีวิตในสังคมเหมือนกัน แต่มีเงื่อนไขว่า จะต้องเป็นชีวิตที่มีคุณธรรม ทั้งนี้เพื่อขัดเกลาให้วิญญานมีคุณสมบัติเหมาะสมกับการกลับคืนสู่โลกแห่งแบบหรือมโนคติ

นอกจากนี้ โลกแห่งแบบหรือมโนคติมีความสำคัญที่สุดเพราะเป็นใหญ่เหนือแบบ ซึ่งเป็นสิ่งเฉพาะทั้งหลาย กล่าวคือ เป็นสิ่งสมบูรณ์ในตัวเอง อยู่เหนือกาลเทศะ (Space and Time) ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่งจึงไม่เกิดการไหลลื่นเปลี่ยนแปลง แบบเป็นความจริงแท้ ดำรงอยู่เป็นนิรันดรโดยไม่มีการเริ่มต้นและสิ้นสุด เป็นศูนย์รวมของสรรพสิ่ง ปรากฎการณ์ทั้งหลาย หรือสิ่งเฉพาะที่เราพบเห็นในโลกนี้ล้วนจำลองออกมาจากโลกแห่งแบบทั้งสิ้น ทฤษฎีโลกแบบของเพลโตมีลักษณะคล้ายกับพรหมันหรือปรมาตมัน ในแง่ที่เป็น “ของจริง” เทียงแท้ไม่เปลี่ยนแปลง เพลโตครอบคลุมทุกเรื่องทุกสิ่งซึ่งหมายความว่า สรรพสิ่งในโลกนี้ล้วนอยู่ภายใต้เงื่อนไขของแบบทั้งสิ้น และแบบสามารถอธิบายถึงที่มาของสรรพสิ่งได้ทั้งหมด ดังนั้นมนุษย์จึงถูกถ่ายแบบถูกจำลองมาจากโลกแห่งแบบซึ่งเป็นแบบของมนุษย์ สภาวะของมนุษย์ที่อยู่ในโลก

^{๕๓} Ibid., p. 434.

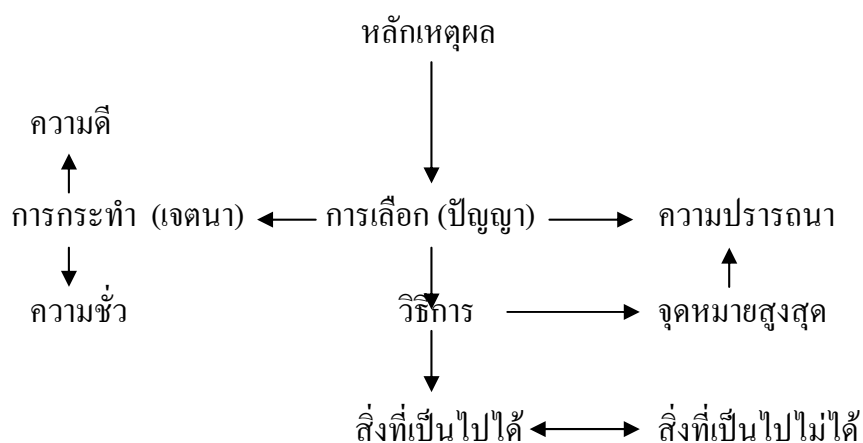
^{๕๔} Ibid., p. 435.

^{๕๕} Ibid., p. 441.

แห่งแบบมีใช้มนุษย์อย่างที่เราพบเห็นในโลกนี้ แต่เป็นวิญญานอมตะของมนุษย์ที่เป็นนามธรรม นอกจากนี้เพลโตยังเห็นว่า มนุษย์มาจากโลกแห่งแบบ กล่าวถึงความเป็นมาของมนุษย์ที่ตกอยู่ในวงจรที่ยากจะกำหนดจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดได้ ก็คือ แรงจูงใจหรือสิ่งยั่วยุทำให้เกิดการกระทำ และเหตุผลของมนุษย์ที่สลับซับซ้อนยิ่งขึ้น ก็มีทั้งความดีและความชั่วเช่นเดียวกัน ดังนั้นการเลือกกระทำดีหรือชั่วนั้นจึงมีอิทธิพลต่ออุปนิสัยของเรา ทั้งการเลือกนี้ยังเป็นการแสดงถึงการหลีกเลี่ยงหรือละเว้นการกระทำดีและชั่ว เพราะว่าบางคนจะเลือกการกระทำดี หรือเลือกการละเว้นจากการทำชั่ว เพลโตยังเห็นว่า การกระทำดีหรือการกระทำชั่วยังไงอย่างหนึ่งนี้ เราเลือกที่จะทำได้และหลีกเลี่ยงที่จะไม่ทำก็ได้ แต่การกระทำซึ่งนำขึ้นขมขย่องและสรรเสริญ ก็ต่อเมื่อการกระทำนั้นเลือกเกิดความถูกต้องตามเป้าหมายของสิ่งนั้น

ดังนั้น ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างในการใช้ปัญญาหรือการเลือกกระทำ โดยใช้เหตุผลในการรักษาสุขภาพร่างกาย ดังนี้

ตัวอย่างเช่น นาย ก. ต้องการรักษาโรคเอดส์ให้หาย ก็เลือกไปที่โรงพยาบาลเลิศหล้านภาลัย คุณหมอเลือกวิธีการรักษาต่าง ๆ เช่น เลือกแพทย์ประจำตัวผู้ป่วยเลือกฉีดยา ยารับประทาน ประเภทผู้ป่วย ห้องพัก อาหาร เวลาเยี่ยม เลือกเวลาตรวจคนไข้ ฯลฯ และการลงมือรักษาจึงดำเนินต่อไป ปรากฏว่า นาย ก. รักษาระยะหนึ่งจึงหายเป็นปกติ นาย ก. มีอนามัยดีเยี่ยมแยมแจ่มใส ไร้ความทุกข์กังวลทานอาหารได้มากขึ้น มีความสุข การเลือกจึงนำไปสู่ความสุข ซึ่งเป็นที่พึงปรารถนาของ นาย ก. ดังนั้นการกระทำจากการเลือกวิธีการเพื่อบรรลุถึงเป้าหมาย และเป้าหมายเป็นสิ่งที่ทุกคนพึงปรารถนา (Wish) จะเห็นให้ชัดเจนตามลำดับ ดังนี้ คือ

ดังนั้น การกระทำไม่ใช่เรื่องของอารมณ์ความรู้สึกสุข-ทุกข์ และความรู้สึกดังกล่าวเกี่ยวข้องกับค้นหาที่เป็นความอยากและความ โกรธ แท้จริงการกระทำนี้ เฟลโต หมายถึง การกระทำในสิ่งที่มีเหตุผลหรืออิทธิพลหล่อหลอม “ลักษณะนิสัย” ของมนุษย์ในแง่จริยธรรม (ความดี-ความชั่ว) เท่านั้น^{๕๖}

เกณฑ์ตัดสินความดีทางจริยธรรมหรือความชั่วทางจริยธรรมของมนุษย์นั้นเกิดขึ้นจากการเลือกใช้หลักเหตุผลและปัญญา เลือกสิ่งที่อยู่ในขีดความสามารถของมนุษย์กระทำได้จริง อย่างไรก็ดี การเลือกจะต้องมีเหตุผลและเหตุผลนี้เกิดขึ้นจากการไตร่ตรองใคร่ครวญพิจารณาอย่างรอบคอบเสียก่อนกระทำการเลือก ดังนั้น ปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้เราตัดสินว่าอะไรดีหรือชั่วทางจริยธรรม ก็คือ การใคร่ครวญพิจารณาอย่างรอบคอบด้วย ความชั่วทางจริยธรรม (Moral Braches) ที่เกิดขึ้นบางครั้งมนุษย์ลงมือกระทำไปโดยขาดการไตร่ตรองให้รู้ชัดเสียก่อนผลจึงเกิดผิดพลาด เฟลโตถือว่า เป็นการกระทำที่ขาดความรู้มีแต่ความ โง่เขลานั้นเอง การใคร่ครวญพิจารณาอย่างรอบคอบจะทำให้เกิดผลดีทางจริยธรรมได้เสมอ และการตัดสินใจเลือกกระทำจึงจำเป็นต้องมีการใคร่ครวญ

๒.๕ บทวิเคราะห์ปัญหาเกณฑ์ตัดสินความดี

ปัญหาเกี่ยวกับคุณธรรม เพราะว่าในปัจจุบันนี้ คุณธรรมเป็นสิ่งที่ปัญหา เนื่องจากเมื่อเราใช้เหตุผลวิเคราะห์ดูความเชื่อของสังคมเกี่ยวกับคุณธรรม เรามักเกิดความสงสัยว่าสิ่งที่สังคมถือว่าเป็นคุณธรรมนั้นเป็นคุณธรรมจริงหรือไม่ นอกจากนั้นเรายังสังเกตเห็นว่า “คุณธรรม” เป็นคำหนึ่งที่กำกวม มีผู้ให้ความหมายต่าง ๆ กันออกไป จนเราจงงว่า คุณธรรมคืออะไรกันแน่ เฟลโตเห็นว่าคนมักแจกแจงคุณธรรมออกเป็นอย่าง ๆ เช่น กล่าวว่าคุณกล้าหาญ ความพอดี ความยุติธรรม ความรู้และการปฏิบัติหน้าที่ทางศาสนา เป็นคุณธรรมหรือเป็นสิ่งที่มิประโยชน์ต่อตัวเรา แต่ไม่รู้ว่าคุณธรรมในสากลภาวะคืออะไร หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งผู้ที่รู้ว่าคุณกล้าหาญหรือความยุติธรรมเป็นคุณธรรม มักไม่รู้ว่าจะอะไรคือลักษณะร่วมที่ความกล้าหาญและความยุติธรรมมีอยู่ที่ทำให้เราเรียกทั้งสองนั้นว่า “คุณธรรม” ความรู้เรื่องคุณสมบัติ

^{๕๖} วทีน อินทสระ, จริยศาสตร์, หน้า ๕๕.

ร่วมนี้เป็นสิ่งสำคัญ เพราะหากเราไม่มีความรู้^{๙๗} เราจะรู้ได้อย่างไรว่าสิ่งใดเป็นคุณธรรม เราอาจหลงผิดคิดว่าสิ่งไม่มีคุณธรรมเป็นคุณธรรมก็ได้ เช่น อาจคิดว่าความเห็นแก่ตัวเป็นคุณธรรม^{๙๗}

ปัญหาเกณฑ์ตัดสินคุณธรรม เพลโตเห็นว่า “คุณธรรมเป็นความดีสูงสุด” รัฐมีหน้าที่ส่งเสริมปลูกฝังคุณธรรมและความสุข ในเรื่องสังคมอุดมคติหรืออุดมรัฐ เพลโตว่าควรมีนักปรัชญาปกครองประเทศ หรือรัฐวิมลธรรม หรือความผาสุกจึงจะเกิดได้^{๙๘} โดยเห็นกลุ่มของโซฟิสต์ได้เผยแพร่คำสอนโงมตักทิกเกณฑ์ทางศีลธรรมที่ชาวกรีกเชื่อถือและปฏิบัติสืบต่อกันตามประเพณี อันเป็นเหตุให้ศีลธรรมอันดีงามของประชาชนถูกทำลาย เพลโตไม่อาจทนเพิกเฉยต่อการก่อการร้ายทางศีลธรรม จึงเสนอจริยศาสตร์ออกมาหักล้างคำสอนของโซฟิสต์ นอกจากนี้ โซฟิสต์มีความเห็นว่า สิ่งใดจะเป็นสิ่งที่ดีก็ต่อเมื่อสิ่งนั้นก่อให้เกิดความพึงพอใจแก่เรานั้นก็เท่ากับพูดว่าความดีคือสิ่งที่เราพึงพอใจหรือชอบใจ ความดีจึงขึ้นอยู่กับความชอบใจของแต่ละคน ใครชอบอะไร เขาก็ว่าสิ่งนั้นดี ความดีในตัวเองไม่มีจริง คำว่า “ดี” เป็นคุณศัพท์ที่คนบัญญัติขึ้นเรียกสิ่งที่เขาพึงพอใจ การตัดสินว่าสิ่งใดเป็นความดีขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงที่ว่าเขาชอบสิ่งนั้นหรือไม่ ถ้าชอบเขาก็ว่าสิ่งนั้นดี ดังนั้น ความดีจึงเป็นเรื่องอัตนัยที่แตกต่างไปตามทัศนส่วนตัวของแต่ละคน^{๙๙}

อย่างไรก็ตาม เพลโตไม่เห็นด้วยกับโซฟิสต์ คือ ความดีกับความพึงพอใจไม่ใช่สิ่งเดียวกันท่านกล่าวว่า “มีสิ่งที่เป็นความดีและสิ่งที่เป็นความพึงพอใจ แต่ความพึงพอใจไม่ใช่อันเดียวกับความดี และการแสวงหากับวิธีการเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งทั้งสองก็เป็นคนละอย่าง การแสวงหาพึงพอใจเป็นอย่างหนึ่ง (ส่วน) การแสวงหาความดีก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง”^{๑๐๐} นอกจากนี้ จริยศาสตร์ของโซฟิสต์จึงถูกเพลโตหักล้างด้วยข้อโต้แย้งที่พอจะสรุปได้ ดังนี้

^{๙๗} พินิจ รัตนกุล. เพลโตและปัญหาเกี่ยวกับคุณธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๔), หน้า xxxiii.

^{๙๘} บุญมี แทนแก้ว, ปรัชญาเบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ธนการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๖๗.

^{๙๙} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ปรัชญากรีก บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก, หน้า ๑๕๗ - ๑๕๘.

^{๑๐๐} Gorgias, translated by B. Jowett, in *The Dialogues of Plato*, Oxford University Press, 1953 Vol. II, p. 598

๑. หากเชื่อตามที่โซฟิสต์ กล่าวว่า ความดีคือความพอใจของแต่ละคน ความดีในตนเองจะไม่มีอยู่ จะมีก็เพียงแต่สิ่งสำหรับคนๆ นั้นหรือคนนี้ ความดีกลายเป็นทัศนยะอันย้อมมาตรการตัดสินความดีย่อมจะถูกทำลาย

๒. เมื่อไม่มีมาตรการชี้ขาด การจะกำหนดลงไปว่าอะไรดีอะไรชั่วก็เป็นไปไม่ได้ ถ้าถือว่า ความดีคือสิ่งที่แต่ละคนชอบใจ สิ่งนี้ นาย ก. ชอบ นาย ข. อาจไม่ชอบ สิ่งเดียวกันจึงเป็นสิ่งดีสำหรับ นาย ก. แต่เป็นสิ่งที่ชั่วร้ายสำหรับ นาย ข. แต่สิ่งเดียวกันจะเป็นทั้งดีและชั่วในเวลาเดียวกันได้อย่างไร นี่คือนิวตันในทฤษฎีของโซฟิสต์

๓. จุดอ่อนดังกล่าวเกิดจากการที่โซฟิสต์ตั้งทฤษฎีไว้บนความชอบใจซึ่งเป็นความรู้สึกแต่ละคน แต่ความรู้สึกของคนเราที่มีต่อสิ่งต่างๆ ย่อมผิดแผกกันไป ซึ่งพลอยทำให้คนเรตัดสินความดีไม่ตรงกับ เพลโตยังเห็นว่า ทางคุณธรรมคนมีรากฐานอยู่บนคุณลักษณะอันเป็นสากลของมนุษย์ทุกคน คุณลักษณะอันนั้นคือเหตุผล ซึ่งจะ使人เรตัดสินความดีได้ตรงกัน

๔. จุดหมายสูงสุดทางศีลธรรมไม่ควรอยู่นอกกรอบของศีลธรรมนั้นคือ เราไม่ควรทำความดีเพราะเราต้องการผลลัพธ์อย่างอื่น ดังเช่น ทำดีเพราะหวังจะได้ความพึงพอใจในกรณีนี้ ความพึงพอใจเป็นผลทางจิตวิทยาจึงเป็นจุดมุ่งหมายนอกของบวงของศีลธรรมอันเป็นเหตุให้ศีลธรรมกลายเป็นเครื่องมือบรรลุถึงสิ่งซึ่งไม่จัดเป็นความดีในตัวเอง^{๑๑๑}

ข้อแตกต่างที่สำคัญระหว่างโซฟิสต์กับเพลโตอยู่ที่ว่า โซฟิสต์สอนให้ทำความดีตามความรู้สึกพึงพอใจ แต่เพลโตสอนให้ทำความดีด้วยเหตุผล นั่นคือ ความรู้เป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุดในการทำความดี เพลโตเห็นว่า เวลาที่คนคนหนึ่งทำความดีนั้น เขาไม่เพียงแต่รู้ว่าอะไรดีอะไรชั่วเท่านั้น แต่ควรจะต้องรู้ว่า ทำไมสิ่งนั้นจึงดี เพลโตแบ่งคุณธรรมหรือการทำความดีออกเป็น ๒ ระดับ คือ “คุณธรรมทางสังคม” กับ “คุณธรรมทางปรัชญา”

ปัญหาที่ตามมาก็คือ ในทัศนะปรัชญาของเพลโต อะไรคือจุดมุ่งหมายสูงสุดหรือความดีสูงสุด เมื่อพูดถึงความดีสูงสุด ต้องเข้าใจว่า ความดีสูงสุดนั้นเป็นความดีในตัวเองและเป็นความจริงแท้ ทั้งยังเป็นจุดหมายของการประกอบคุณงามความดีทั้งปวง ในจริยศาสตร์ของเพลโต สิ่งที่เป็นความดีสูงสุด ได้แก่ มโนคติแห่งความดี (Idea of the Good) อันเป็นประธาน

^{๑๑๑} พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต), ปรัชญากรีกโบราณ : บ่อเกิดปรัชญาตะวันตก, หน้า ๑๓๑ - ๑๓๒.

สูงสุดอยู่ในโลกแห่งมโนคติ^{๑๐๒} คุณค่าทางจริยธรรมของมนุษย์เกิดมีขึ้นได้เมื่อมีมโนคติแห่งความดีเป็นฐานรองรับ หรืออีกนัยหนึ่ง ก็คือ จุดหมายสูงสุดแห่งชีวิตของมนุษย์อยู่ที่การนำวิญญาณกลับคืนสู่โลกแห่งมโนคติ อันมีมโนคติแห่งความดีเป็นประธานสูงสุด เพลาใดเชื่อว่าก่อนจุดลงมาเกิดในกายเนื้อ วิญญาณของคนเราเคยฟุ้งพินิจมโนคติอยู่ในโลกแห่งมโนคติ การมาเกิดเป็นมนุษย์ถือว่าการตกต่ำของวิญญาณ ร่างกายจึงเปรียบเสมือนที่คุมขังวิญญาณอันคอยกันไม่ให้วิญญาณมีโอกาสกลับสู่โลกแห่งมโนคติจุดหมายของมนุษย์จึงอยู่ที่วิญญาณของคุณให้หลุดพ้นจากร่างกาย เพื่อจะได้ฟุ้งพินิจมโนคติดังเคยทำมา

นอกจากนี้ มุมมองทางคุณธรรม หรือจริยธรรมที่ถูกดึงมาจาก “เหตุผล” ของมนุษย์ การส่งเสริมให้มนุษย์รู้จักใช้เหตุผลในการแยกแยะดี ชั่ว ถูก ผิด รู้จักตั้งคำถาม วิเคราะห์ วิจารณ์ แสวงหาความจริง ความดี ความงาม และเป้าหมายสูงสุดของชีวิต จึงเป็นแนวทางที่ดีที่สุดในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ดังนั้นเราจะเริ่มจากการพิจารณาปัญหาจริยธรรม และทำความเข้าใจในความสัมพันธ์ของการใช้เหตุผลกับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมให้ชัดเจน ที่เป็นปัญหาทางจริยธรรม คือ ปัญหาเกี่ยวกับเรื่องการกระทำ ความประพฤติที่มีความหมายเป็นดี ชั่ว ถูก ผิด ควร ไม่ควร เราสามารถแยกได้ ๒ ระดับ คือ

๑. **ระดับทางสังคม** เราอาจเห็นการกระทำ ความประพฤติที่ผิดจริยธรรมตั้งแต่เรื่องพื้นๆจนถึงเรื่องที่สลับซับซ้อน เช่น หนุ่มนักศึกษาไม่พอใจที่ถูกแฟนทิ้งจึงนำรูปลับเฉพาะของแฟนสาวมาติดประจาน อาจารย์ยื่นเงื่อนไขขอมีเพศสัมพันธ์กับนักศึกษาเพื่อแลกเกรดคารานางแบบทะเลาะวิวาทตบตีกันเพราะเรื่องผู้ชาย ขับรถปาดหน้ากันแล้วทะเลาะหรือยิงกันตาย นักเรียนยกพวกตีกัน การโจมตีใส่ร้ายป้ายสีด้วยเรื่องอันเป็นเท็จทางสื่อต่างๆ การมีผลประโยชน์ทับซ้อน การทุจริตคอร์รัปชันในวงราชการและการเมือง ฯลฯ

๒. **ระดับการตัดสินใจทางจริยธรรม** เป็นปัญหาในเรื่องการวินิจฉัยตัดสินใจว่าอะไรคือความดี ชั่ว ถูก ผิด ควร ไม่ควร ปัญหาข้อนี้สะท้อนปัญหาข้อแรก กล่าวคือ ถ้าปัจเจกแต่ละคนได้รับการเรียนรู้ที่ถูกต้องจนเกิดปัญญามองเห็นชัดเจนในเรื่องดี ชั่ว ถูก ผิด ควร ไม่ควรแล้ว เขาย่อมกระทำและประพฤติถูกต้องทางจริยธรรม ดังที่โสเครติสกล่าวไว้ว่า คนเรากระทำ

^{๑๐๒} Plato, **Republic**, p. 417.

ความชั่ว เพราะ “ความไม่รู้” (Ignorance) ถ้าเขา “รู้อย่างถ่องแท้” ว่า อะไรคือถูก อะไรคือผิด เขาย่อมกระทำแต่สิ่งที่ถูกต้องเท่านั้น^{๑๐๓}

ปัญหาจริยธรรมในระดับที่ ๒ คือ ระดับการตัดสินใจทางจริยธรรม โดยสนใจในการหาเกณฑ์หรือมาตรฐานสำหรับตัดสินว่า การกระทำหรือความประพฤติอย่างใดอย่างหนึ่งของมนุษย์ ถูก ผิด เพราะอะไร เพื่อช่วยให้เราเกิดความเข้าใจเหตุผลเบื้องหลังของ “กฎ” (Rule) หรือ “หลักการ” (Principle) ทางจริยธรรมที่ยึดถือกันอยู่ในสังคม ซึ่งจะส่งผลให้เราเกิดความ “กระจ่างทางคุณค่า” (Value Clarify) และสามารถยกระดับพัฒนาการทางจริยธรรมของตนเองให้สูงขึ้น

ปัญหาการตัดสินใจทางความดี

ผู้วิจัยเห็นว่า ประเด็นปัญหาการตัดสินใจทางคุณธรรมที่สำคัญ^{๑๐๔} คือ

๑. **ปัญหาทางจิตวิทยา** เห็นว่า จิตวิทยาไม่ใช่วิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับจิต แต่หมายถึง การศึกษาถึงพฤติกรรมของมนุษย์และสัตว์ พยายามทำความเข้าใจเพื่อปรับตัวให้เข้ากับสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ จะต้องศึกษาถึงสาเหตุต่าง ๆ ที่ส่งผลให้แต่ละคนมีพฤติกรรมที่แตกต่างกันไป จนเป็นลักษณะเฉพาะตัวปรากฏอยู่ ซึ่งรวมถึงการประพฤติปฏิบัติทุกอย่างของบุคคลเท่าที่สามารถจะสังเกตเห็นได้ โดยการประพฤติปฏิบัติทุกอย่างไม่ว่าจะรู้ตัวหรือไม่ก็ตามหรือแม้แต่สิ่งที่มองไม่เห็นเช่น การนึกคิด การเกิดอารมณ์รัก เป็นต้น ภาษาจิตวิทยาใช้คำว่า พฤติกรรม หมายถึง กริยาอาการหรือปฏิกิริยาที่แสดงออกหรือเกิดขึ้น เมื่อเผชิญกับสิ่งเร้า ซึ่งจะมาจากภายในร่างกายก็ได้ และปฏิกิริยาที่แสดงออกนี้มีได้เป็นพฤติกรรมที่เกี่ยวกับจิตใจด้วย นักจิตวิทยาถือว่า การเคลื่อนไหวของอินทรีย์ ทุกชนิดที่ปรากฏออกมาเป็นพฤติกรรมต้องมีแรงจูงใจ หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า พฤติกรรมจะเกิดขึ้นได้ต้องมีมูลเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง

๒. **ปัญหาการตัดสินใจทางศีลธรรมหรือจริยธรรม** ถือว่า เป็นปัญหาค้นพื้นฐานทางได้แก่ การรู้การเข้าใจลักษณะของการตัดสินใจปัญหาซึ่งมีเนื้อหา และมาตรฐานทางศีลธรรมหรือ

^{๑๐๓} ดร. ไพฑูรย์ พัฒน์ใหญ่ยิ่ง, และคณะ จริยศาสตร์, หน้า ๒๖.

^{๑๐๔} คุราชละเอียดโน, ผศ. ชานะ พาชื่อ. จริยศาสตร์ เอกสารคำสอน. พิมพ์ครั้งที่ ๔. (กรุงเทพฯ: มหจุฬาลงกรณ์บรรณาการ, ๒๕๔๗), หน้า ๒๑-๓๐.

จริยธรรม การตัดสินใจปัญหาเป็นพฤติกรรมของจิตซึ่งบอกให้เราว่า อะไรผิด ถูก เป็นการตัดสินใจที่การกระทำและเจตนา ที่มีอุดมคติทางศีลธรรมเป็นปทัฏฐาน คือ พยายามนำเอาการกระทำไปเปรียบเทียบกับมาตรฐานทางศีลธรรมมาเป็นเครื่องวัดการกระทำแล้วตัดสินใจว่าถูกหรือผิด การตัดสินใจปัญหาทางศีลธรรมหรือจริยธรรม คือ กฎเกณฑ์ที่ใช้ในการตัดสินใจ การกระทำถูกหรือผิด ดีหรือชั่ว รวมไปถึงการเลือกการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งในเมื่อมีความจำเป็นต้องเลือกอีกด้วยในเรื่องนี้ นักปรัชญาและนักจริยศาสตร์ได้วางกฎเกณฑ์ไว้ต่าง ๆ กันตามทัศนะของแต่ละคน

๓. ใครเป็นผู้ตัดสินทางศีลธรรม คือ บุคคลผู้ที่จะตัดสินทางเกี่ยวกับพฤติกรรมที่เกิดจากการกระทำต่างๆ ของมนุษย์เราว่า ดีหรือชั่ว ถูกหรือผิด เมื่อพิจารณาตามหลักของจริยศาสตร์ทั่วไปแล้ว ก็พอจะตอบได้ว่า บุคคลผู้ที่จะตัดสินทางศีลธรรมหรือจริยธรรมนั้น ได้แก่ บุคคลผู้ชำนาญทางศีลธรรม และย่อมได้รับการตัดสินจากตัวบุคคลผู้ทำนั่นเอง ซึ่งบุคคลนั้นจะต้องเป็นผู้มีเหตุผลและอุดมคติทางศีลธรรมอันสูงส่ง จึงจะสามารถเป็นผู้ตัดสินทางศีลธรรม หรือจริยธรรมได้ เกี่ยวกับกรณีนี้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า “จงเป็นโจทก์ตนเอง เป็นจำเลยตนเอง และพิจารณาตนเองโดยธรรม”

๔. ปัญหาเกี่ยวกับความคิดทางศีลธรรม ถือว่า เป็นปัญหาการที่สำคัญปัญหาหนึ่งของจริยศาสตร์ เพราะความคิดทางศีลธรรมจัดเป็นแนวความคิดขั้นมูลฐาน ที่จะเป็นตัวกำหนดการกระทำของมนุษย์ว่า ดี หรือ เลว ความดีเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเพื่อมาตรฐานของการดำเนินชีวิตที่ดี อันเป็นสิ่งตอบสนองความปรารถนาของมนุษย์ได้ เป็นวิถีทางดำเนินไปสู่ความดีอันสูงสุด แนวความคิดทางศีลธรรมจะกำหนดวิธีการทำความดีและจุดมุ่งหมาย เป็นดุจลูกโซ่ นำไปสู่ความดีอันสูงสุดในที่สุด ส่วนความเลวหรือความชั่วนั้นมีลักษณะตรงกันข้าม ความชั่วจัดอยู่ในประเภทความผิดไม่ควรกระทำ ความดีเป็นความถูกต้องควรกระทำ

๕. เสรีภาพและความรับผิดชอบ หมายถึง อำนาจที่บุคคลจะทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง ได้ตามความต้องการเมื่อการกระทำนั้นไม่ขัดกับกฎหมาย เสรีภาพนั้นมนุษย์ได้รับมาจากธรรมชาติดั้งเดิมตั้งแต่เกิด แต่การใช้เสรีภาพนั้นต้องอยู่ภายใต้บังคับ คือ จะต้องไม่เป็นการเสียหายหรือทำความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น มีนักปรัชญาชาวตะวันตกชื่อว่า โชมัส ฮอบส์ กล่าวว่า เสรีภาพ ความหมายที่สำคัญที่ทุกคนเข้าใจสำหรับคำนี้ คือการปราศจากสิ่งขัดขวางหน่วงเหนี่ยวจากภายนอก กล่าวคือ เมื่อคนใดคนหนึ่งจะทำสิ่งที่เขาต้องการอาจมีสิ่งหน่วงเหนี่ยวขัดขวางกระทำนั้น อุปสรรคเหล่านี้อาจ ขัดขวางหน่วงเหนี่ยวเขาก็ได้ แต่ไม่อาจห้ามเขาไม่ให้ใช้กำลังที่มีอยู่ตอบโต้ตอบตามที่เขาเห็นว่าเหมาะสม หลังจากได้ตรองแล้ว

การกระทำที่เป็นแบบลักษณะจงใจเท่านั้นที่สามารถจะตัดสินใจทางจริยธรรมหรือศีลธรรมของมนุษย์ได้ จริยศาสตร์ได้อธิบายศีลธรรมอันเป็นเสรีภาพของมนุษย์ เสรีภาพนั้นจะต้องประกอบด้วยความรับผิดชอบ และก็ด้วยความรับผิดชอบ นั้นเองที่เป็นสาเหตุให้มีการให้รางวัลสำหรับการทำความดี และมีการลงโทษสำหรับความชั่ว และในขณะเดียวกัน จริยศาสตร์ได้อธิบายถึงความรับผิดชอบพร้อมกับได้แสดงรากฐานการลงโทษไว้ด้วย จริยศาสตร์มีกิจกรรมที่ประกอบด้วยความรู้สึกที่เป็นฝ่ายดีและชั่ว และเนื่องจากความดีและชั่วมีความสัมพันธ์กับกิจกรรมของมนุษย์ จริยศาสตร์จึงได้แสดงมาตรฐานสำหรับความดีและชั่วไว้ให้มนุษย์ทราบขอบเขต รวมทั้งพรรณนาคุณภาพดีและเลว

ปัญหาการตัดสินทางจริยธรรม หรือศีลธรรมอื่นๆ เหมือนเช่นกัน ปัญหาต่าง ๆ ทางจิตวิทยา รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคมวิทยา และปรัชญาเหล่านี้ทั้งหมดก็อยู่ในขอบเขตของจริยศาสตร์รวมทั้งปัญหาต่าง ๆ ทางปรัชญา ได้แก่ รูปแบบอันแท้จริง ที่เป็นบุคลิกภาพลักษณะของมนุษย์ อิศรภาพแห่งเจตจำนงอมตภาพของวิญญาณ ความมีอยู่ของพระเป็นเจ้า ความเป็นเอกภาพและระเบียบทางศีลธรรมหรือจริยธรรมในจักรวาล แม้ปัญหาทางสังคมวิทยาที่มีความสัมพันธ์ระหว่างส่วนบุคคลกับสังคมก็เป็นปัญหาทางจริยศาสตร์ด้วยเหมือนกัน

๒.๖ สรุป

จากการที่ผู้วิจัยอภิปรายเกณฑ์ตัดสินจริยธรรม พิจารณาโดยสาระสำคัญแล้ว เราจะพบว่า หลักจริยธรรมสากลนั้น วางอยู่บนพื้นฐานของการยอมรับ “สภาพของมนุษย์” ทั้งใน “มิติปัจเจกภาพ” และ “มิติความเป็นสมาชิกของมนุษยชาติ” หลักสิทธิ เสรีภาพ ภราดรภาพ ความเสมอภาค ความยุติธรรม เป็นหลักการปกป้องผลประโยชน์ของมนุษย์ทุกคนอย่างเท่าเทียม ในฐานะเป็นมนุษย์ การเป็นคนดีมีศีลธรรมตามทัศนะของเพลโต คือการเป็นคนที่ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ ให้ทำความดีด้วยเหตุผลในคุณธรรมหรือการทำความดี ๒ ทาง คือ ๑) คุณธรรมทางปัจเจกชน (Moral Virtues) ๒) คุณธรรมทางปัญญา (Intellectual Virtues)

ในอุดมรัฐเป็นการรวบรวมแนวคิดทางการเมืองในปรัชญาของเพลโตในปกครองของรัฐต่างๆ ได้สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของสังคมมนุษย์มีความเกี่ยวเนื่องกับการเมืองการปกครองที่เพลโตให้การยอมรับมากที่สุดในอุดมรัฐ ในคุณค่าของความยุติธรรม และวิธีการที่จะเข้าใจความยุติธรรมในสังคมของเพลโต ในความยุติธรรมที่บริสุทธิ์ที่สาระสำคัญคือ “ความ

ดี” ไม่ใช่เป็นความดีเพื่อสังคมอย่างเดียวเท่านั้น แต่ต้องเป็นความดีสำหรับปัจเจกชนจะได้นำมาปฏิบัติทางคุณธรรมจริยธรรม ๒ ประเภทของเพลโต คือ ๑) คุณธรรมของปัจเจกชน ๒) คุณธรรมของรัฐ

เกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมในปรัชญาของเพลโตทั้ง ๒ ประเภทนั้น ผู้วิจัยสรุปว่าคุณธรรมของปัจเจกชน ได้แก่การที่ประชาชนจะต้องปฏิบัติตามและเชื่อฟังกฎหมายของรัฐ นอกจากนี้ ยังต้องมีความรับผิดชอบทางศีลธรรมอีกด้วย ส่วนคุณธรรมของรัฐ หมายถึงวัตถุประสงค์ของรัฐตามที่เพลโตได้ตั้งไว้ คือ ๑) การฝึกฝนให้พลเมืองมีความซื่อสัตย์สุจริต ๒) การมีคุณธรรมเกี่ยวกับความดี ๓) การอยู่ดีกินดี หลักการหรืออุดมการณ์เหล่านี้ เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง ที่รัฐจะต้องปฏิบัติต่อประชาชน เพลโตตระหนักดีว่า รัฐตามที่กล่าวมานี้ ไม่สามารถจัดตั้งขึ้นมาได้ในโลกที่ไม่สมบูรณ์ แต่เขาตั้งขึ้นเพื่อเป็นแนวทางสำหรับนักคิดรุ่นหลังๆ เพื่อเป็นหลักให้พลเมืองช่วยกันสร้างสรรคความเจริญให้แก่รัฐ ส่วนประกอบของรัฐตามที่เพลโตกำหนดเอาไว้ มีดังนี้ ๑) ชนชั้นปกครอง จะต้องมีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความฉลาด ๒) ทหาร จะต้องมีความกล้าหาญ มีหน้าที่ป้องกันประเทศและรักษาความปลอดภัยภายในประเทศ ๓) ชนชั้นกรรมาชีพ จะต้องมีความขยันหมั่นเพียรในการทำงานและมีระเบียบวินัยในตัวเอง

เกณฑ์ตัดสินทางคุณธรรมในปรัชญาของเพลโตเป็นที่ยอมรับว่า การที่จะดูว่าใครยุติธรรมหรือไม่เที่ยงนั้นดูไม่ยาก เนื่องจากความยุติธรรมเป็นเรื่องของจิตหรือวิญญาณภายใน (Inner-Self) การดูจิตหรือวิญญาณภายในนี้จึงเสมือนกับการดูของที่จมอยู่ในทะเล เพลโตยอมรับว่า ความยุติธรรมเป็นคุณสมบัติของบุคคล และจะยุติธรรมหรือไม่นั้น ไม่ได้วัดที่การกระทำของเขาที่มีต่อบุคคลอื่น หากแต่พิจารณาที่จิตหรือวิญญาณ (Soul) ภายใน และความยุติธรรมนี้ ก็เกิดจากความกลมกลืนของภาคต่าง ๆ ของจิต โดยมีภาคเหตุผล (Reason) เป็นตัวนำ

โดยการเทียบเคียงคุณธรรมของรัฐให้เข้ากับคุณธรรมของเพลโตนั้น คุณธรรมจะขึ้นอยู่กับองค์ประกอบทางจิตใจดังนี้ ๑) คุณธรรมแห่งปัญญา (Wisdom) จะขึ้นอยู่กับหรือมีอยู่ในความมีเหตุผล (Reasons) หรือองค์ประกอบในเรื่องความมีเหตุผลของจิตใจ (Reasoning elements) ๒) คุณธรรมว่าด้วยความกล้าหาญ (Courage) จะอยู่ในส่วนประกอบทางจิตใจในส่วนที่เป็นความเป็นตัวของตนเอง (Spirited or Assertive Part) หรือนัยหนึ่งที่เรียกว่าเอกลักษณ์หรือเกียรติ ศักดิ์ศรีแห่งตน ๓) คุณธรรมว่าด้วยขันติ ความอดทน ความอดกลั้น (Temperance) จะขึ้นอยู่กับส่วนประกอบทางจิตใจในเรื่องความต้องการ หรือความประสงค์ (The Desiring

Elements) ๔) คุณธรรมว่าด้วยความยุติธรรม (Justice) ของจิตใจหรือวิญญาณ จะประกอบอยู่ในการที่แต่ละส่วนทำหน้าที่ของมันโดยเหมาะสมตามธรรมชาติ และไม่ก้าวก่ายกัน

สรุปก็คือ คุณธรรม (ความดี) คือ อำนาจที่จะปกครองบุคคลและสังคม ด้วยการแสวงหาความยุติธรรมด้วยคุณธรรม สังคมแห่งความมีจิตใจอันขัดเกลาให้เป็นคนดีด้วยความเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และอยู่ร่วมกันโดยสันติภาพในสังคมที่ดีมิใช่สังคมที่ดำรงอยู่ในภาวะธรรมชาติ แต่เป็นสังคมที่มีกฎเกณฑ์ และมีกติกา เป็นต้น

บทที่ ๓

เกณฑ์ตัดสินความดีในพุทธปรัชญาเถรวาท

๓.๑ บทนำ

ในพุทธปรัชญาเถรวาท ได้กล่าวถึง ความดีและความชั่วของมนุษย์ มนุษย์ทุกคนสามารถพัฒนาจิตใจไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้ด้วยความเพียรของตนมีจุดมุ่งหมายสูงสุด (นิพพาน) ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ดังนั้น ในพระไตรปิฎกซึ่งเป็นคัมภีร์ของพระพุทธศาสนามีได้มีการกล่าวถึง เกณฑ์ตัดสินความดีและความชั่วของมนุษย์อย่างตรงไปตรงมาในพระพุทธพจน์ที่พระพุทธเจ้าได้กล่าวไว้ ซึ่งเป็นคำสอนต่าง ๆ ที่ได้สะท้อนให้เห็นระบบจริยศาสตร์ของพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นข้อมูลให้ผู้วิจัยแต่ละท่านใช้วิธีตีความจากคำสอนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ ดังนั้น จึงอาจมีผู้ตีความจากพระพุทธพจน์แตกต่างกันไปบ้างในรายละเอียด แต่ในเกณฑ์หลักของเกณฑ์ตัดสินความดีของพระพุทธศาสนาที่เหมือนกัน คือ เจตนาของผู้กระทำเป็นองค์ประกอบหลักในการตัดสินความดี-ชั่วของมนุษย์ ซึ่งเป็นเกณฑ์ตัดสินความดี-ชั่ว-ถูก-ผิด ที่เป็นค่าทางศีลธรรมได้คือ “เจตนา” ถ้าการกระทำใดเกิดจากเจตนาดีในรูปลักษณะของการกระทำตามหน้าที่ โดยไม่คำนึงถึงตัวบุคคล เพราะถือว่าหน้าที่เป็นสิ่งสำคัญที่สุดในเรื่องของจริยธรรม ตลอดจนกระทำตามเหตุผลหรือหลักการ โดยไม่คำนึงผลในกรณีที่ไม่แน่ใจว่าทำผิดหรือถูก “จงทำตามหลักซึ่งท่านปรารถนาได้ที่จะให้หลักนั้นเป็นหลักสากล”^๑

เพราะฉะนั้น ผู้วิจัยจะศึกษาเกณฑ์ตัดสินความดีในพุทธปรัชญาเถรวาท ซึ่งผู้ศึกษาวิจัยจะทำการศึกษาจากหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่นำมาสั่งสอนแก่เหล่าสาวกของพระพุทธเจ้าและสานิกชนทั่วไปตามหลักคำสอน ดังต่อไปนี้

^๑ นายสุพจน์ จิตสุทธิฐาน, “เกณฑ์ตัดสินความดีในพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๕), หน้า ๔.

๓.๒ ความหมายของความดีในพุทธปรัชญาเถรวาท

ในพุทธปรัชญาเถรวาทมีทัศนะเกี่ยวกับความดีที่คุณค่าหรือคุณสมบัติที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เป็นเอกภาพเป็นสิ่งที่เข้าใจได้ว่าความดี คือ สิ่งที่ทำลงไปแล้วด้วยตนเอง และผู้อื่นที่ทำให้ผู้อื่นไม่เดือดร้อน และเป็นประโยชน์เกื้อกูลให้กับสังคมในองค์ประกอบทั้ง ๕ ประการดังต่อไปนี้ คือ ๑) ความดีในทัศนะศาสนา ๒) ความดีเชิงจิตวิสัย ๓) ความดีเชิงวัตถุวิสัย ๔) ความดีของปัจเจกชน ๕) ความดีของสังคม จะอธิบายดังต่อไปนี้

๑. ความดีในทัศนะศาสนา^๒

คำว่า “ความดี” ตามความหมายของศาสนาตรงกับคำว่า “บุญหรือกุศล” ความดีหรือบุญกุศล เมื่อกล่าวโดยนัยทางธรรมชาติแล้ว หมายถึง คุณสมบัติทางจิตใจของมนุษย์เมื่อกล่าวโดยเหตุ “ความดีหรือบุญกุศล” ก็คือ คุณธรรมเป็นเครื่องชำระจิตใจของมนุษย์ให้สะอาดบริสุทธิ์และผ่องใส และเมื่อกล่าวโดยผล “ความดีหรือบุญกุศล” ก็คือ ความสุขที่มนุษย์ที่จะได้รับนั่นก็คือความสุข

พระพุทธศาสนาให้ความเห็นว่า การกระทำที่ถือว่า “ดีหรือชั่ว” นั้น ต้องเป็นการกระทำที่มีความจงใจ หรือมีเจตนา การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา เรียกว่า “กรรม” ดังพระพุทธพจน์ว่า “เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม บุคคลที่ตั้งใจแล้วหรือคิดแล้ว ย่อมกระทำทางกาย วาจา และใจ” การกระทำที่ปราศจากเจตนาไม่จัดว่าเป็นการกระทำดีหรือชั่วแต่อย่างใด การกระทำที่ดีนั่นคือ การกระทำที่เกิดจากเจตนาดีที่ประกอบด้วยกุศลมูลหรือรากเหง้าแห่งความดี ได้แก่ความไม่โลภ ความไม่โกรธ ความไม่หลงผิด จากกรรมนอกรองกรรมส่วนการกระทำชั่วก็เกิดจากเจตนาชั่วที่ประกอบด้วยอกุศลมูลซึ่งเป็นรากเหง้าแห่งความชั่ว ได้แก่ความโลภ ความโกรธ ความหลงผิดจากกรรมนอกรองกรรม

ศาสนาคริสต์ ถือว่า เจตนาเป็นหลักในการตัดสินการกระทำของมนุษย์ เช่นเดียวกันกับพระพุทธศาสนา นั่นคือ ศาสนาคริสต์ ไม่ได้มองแต่เพียงการกระทำภายนอก

^๒ ผศ. ชำนาญ พาช้อ. จริยศาสตร์ เอกสารคำสอน. พิมพ์ครั้งที่ ๔. (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๖-๑๗.

เท่านั้น มองถึงการกระทำทางด้านจิตใจ ของผู้กระทำว่า จริงใจหรือไม่ การกระทำบาปภายนอก เกิดจากจิตใจที่เป็นบาปภายใน ศาสดาของศาสนาคริสต์ ตรัสว่า “ต้นไม่ดีจะเกิดผลชั่วไม่ได้” หรือต้นไม่ชั่วจะเกิดผลดีไม่ได้

ศาสนาอิสลามให้ความเห็นว่า การกระทำที่มีความจงใจ ถือว่าเป็นพื้นฐานของการกระทำของมนุษย์ ที่เชื่อมโยงไปถึงการตอบแทนผลของการกระทำในโลกหน้าผลของการกระทำของมนุษย์จะเป็นไปอย่างไรย่อมขึ้นอยู่กับเจตนาของเขา การกระทำที่ดีจัดว่าเป็นการกระทำที่เขาได้กระทำตามบัญญัติในคัมภีร์ ซึ่งถือว่าเป็นโองการของพระเจ้าด้วยใจอันบริสุทธิ์ แต่ถ้าการกระทำเพื่อหวังผลอย่างอื่น เช่น การกระทำเพื่ออวดโอ้ การกระทำเพื่อชื่อเสียงของตนเองไม่จัดว่าเป็นการกระทำที่ดี เพราะการกระทำไม่มีความบริสุทธิ์ใจ ดังท่าน นบีมุฮัมมัด ได้กล่าวไว้จาก “แท้จริงการกระทำทั้งหลายขึ้นอยู่กับเจตนาและแท้จริงบุคคลย่อมได้รับผลตามที่เขาเจตนา”

นอกจากที่กล่าวมานี้ พระพุทธศาสนายังได้สอนเกี่ยวกับเรื่องสาเหตุอันเป็นแรงจูงใจให้บุคคลทำความดีสาเหตุที่ทำความดีแล้วได้รับผลดี และสาเหตุที่ทำความดีแล้ว ไม่ได้รับผลดี โดยมีเหตุนี้ คือ

๑. สาเหตุอันเป็นแรงจูงใจให้บุคคลทำความดี คือ

๑.๑ เป็นผู้ที่เกิดหรืออยู่ในถิ่นหรือประเทศที่มีความเจริญรุ่งเรืองในด้าน

ศีลธรรม

๑.๒ เป็นผู้ตั้งตนไว้ในทางที่ดีมีคุณธรรม

๑.๓ เป็นผู้ที่คบเพื่อนดีคือกัลยาณมิตร

๑.๔ เป็นผู้ที่มีความดีทำไว้ในชาติก่อน

๒. สาเหตุที่การทำความดี แล้วได้รับผลดี คือ

๒.๑ ทำความดีในสถานที่เหมาะสม ได้แก่ ต้องเลือกสถานที่ในการทำความดี

๒.๒ ทำความดีกับคนที่มีความดี คือ ต้องเลือกทำความดีกับคนที่มีคุณธรรมมี

ศีลธรรมที่เรียกว่า “กัลป์ยาณชน”

๒.๓ ทำความดีให้ถูกต้องและเหมาะสมตามกาลเวลา

๒.๔ เมื่อทำความดีแล้วควรทำบ่อยๆ พยายามติดตามความดีอยู่เสมอ

๓. สาเหตุที่การทำความดี แล้วไม่ได้รับผลดี คือ

๓.๑ ทำความดีผิดสถานที่ ได้แก่ ไม่เลือกสถานที่สำหรับทำความดี

๓.๒ ทำความดีผิดบุคคล คือ ทำความดีกับบุคคลที่ไม่มีคุณธรรม ไม่มีศีลธรรม
เป็นต้น

๓.๓ ทำความดีผิดกาลเวลา คือ ไม่พิจารณาเลือกกาลเวลาในการทำความดี^๓

อย่างไรก็ตาม คนที่เคารพกฎศีลธรรมและประเพณีอย่างสม่ำเสมอ พร้อมกับประพฤติปฏิบัติตามคุณธรรมดังกล่าวมา นับว่าเป็นการยากที่จะเรียกว่า คนดีหรือคนนั้นชั่ว เพราะว่าคนดีบางครั้งก็มีการหลงผิด การกระทำความชั่วลงไปได้เหมือนกัน ส่วนบางครั้งคนชั่วก็อาจกลับกลายเป็นคนดีขึ้นมาได้ในเมื่อเขามีมโนธรรม เพราะฉะนั้น คนที่มีคุณธรรมและศีลธรรม โดยทั่วไปแล้วอาจกล่าวได้ว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับนิสัยของแต่ละคนที่ชอบแสวงหาจุดมุ่งหมายที่จะบรรลุได้ด้วยความจริง

๒. ความดีเชิงจิตวิสัย^๔

นักจิตวิทยาทั่วไปได้ให้คำอธิบายว่า “ความดีเชิงจิตวิสัย” หมายถึง ความดีที่มีอยู่ในจิตใจของแต่ละบุคคล ได้แก่ ความซื่อสัตย์ สุจริต ความเมตตากรุณา ความยุติธรรม ความขยันหมั่นเพียร ความอดทน ความอ่อนน้อมถ่อมตน เป็นต้น ความดีเชิงจิตวิสัยนี้จะต้องมีการแสดงออกมาในลักษณะที่พึงปรารถนา ก่อให้เกิดทั้งประโยชน์ทั้งส่วนตัวและสังคม และเป็นที่ยอมรับของบุคคลทั่วไป เนื่องจากการกระทำต่าง ๆ ของบุคคลไม่อาจพิจารณาตัดสินในทางศีลธรรมในทุกกรณีไป เช่น การกระทำของเด็กที่ไร้เดียงสา คนบ้า คนเสียดสี เป็นต้น

การพิจารณาตัดสินในทางศีลธรรมจึงจำเป็นถึงความพร้อมหรือสภาพของจิตใจของผู้กระทำในขณะนั้นด้วยซึ่งมีประเด็นที่ควรพิจารณาก็คือ

๑. เจตนา (Will) คือ การกระทำโดยเจตนา และเจตนาในที่นี้เกิดจากความต้องการ ความอยากและความปรารถนา

๒. แรงจูงใจ (Motive) ได้แก่ สิ่งจูงใจ ให้บุคคลกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง มิลล์ กล่าวว่า แรงจูงใจคือความรู้สึกที่ทำให้บุคคลจงใจทำ แมคแคนซี กล่าวว่า แรงจูงใจในการกระทำ

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘.

หน้าที่ที่แท้จริงก็คือความรู้เห็นในจุดมุ่งหมายหรือความคิด เกี่ยวกับจุดหมายที่ชัดเจน กรีน กล่าวว่า แรงจูงใจ คือ จุดมุ่งหมายซึ่งชักจูงไปสู่การกระทำที่แท้จริง

๓. นิสัย (Habit) ได้แก่ ผลของการกระทำซ้ำ ๆ ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ด้วยความ สม่ำเสมอหรือตั้งใจ เมื่อการกระทำใดกลายเป็นนิสัยแล้ว ก็เป็นการกระทำโดยไม่ต้องพยายาม หรือตั้งใจ

๔. อุปนิสัย (Character) ได้แก่ ความโน้มเอียงถาวรของจิตใจ เป็นผลสืบเนื่องมาจากนิสัย และแรงจูงใจอันมีมาอยู่ก่อน

๕. สถานการณ์ (Circumstances) ได้แก่ เหตุการณ์หรือสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีอิทธิพล ต่อการกระทำของมนุษย์ ซึ่งอาจเป็นบุคคล สังคม และเหตุการณ์ทางธรรมชาติ เป็นต้น

๓. ความดีเชิงวัตถุวิสัย^๕

ความดีเชิงวัตถุวิสัย หมายถึง ความดีที่อาศัยวัตถุที่เกิดขึ้นหรือมาจากวัตถุ ได้แก่ ปัจจัย ๔ มีอาหารที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค เป็นต้น สิ่งเหล่านี้สามารถที่จะ อำนวยประโยชน์สุข ให้แก่มนุษย์ชาติได้ และความดีเชิงวัตถุวิสัยนี้ หมายถึง ความดีที่มีอยู่ใน ฐานะ เป็นสิ่งที่เรารับรู้และเข้าใจได้ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคม และต้องพบปะสังสรรค์ที่ เกี่ยวข้องกันในสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ มนุษย์จึงจำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจในสิ่งต่างๆ พอสมควร เพื่อจะได้สัมผัสกับความสุขที่เกิดขึ้นจากสิ่งเหล่านี้ และก็ควรแสวงหาความสุข ความพอใจในสิ่งต่าง ๆ ในขอบเขตอันพอเหมาะพอควร ทั้งนี้ เพื่อชีวิตจะได้อยู่อย่างสมบูรณ์

อนึ่งความเป็นผู้มีสุขภาพพลานามัยดีก็จัดเป็นความดีวัตถุวิสัยด้วยเช่นกัน เพราะ การมีสุขภาพพลานามัยดีนั้น มีส่วนช่วยให้เกิดความดีในเชิงจิตวิสัย

๔. ความดีของปัจเจกชน^๖

ความดีของปัจเจกชน หมายถึง ความดีอันเป็นส่วนบุคคลที่มนุษย์คนหนึ่ง ตัดสินใจกระทำด้วยความรู้สึกว่าเป็นความดีที่ตนควรกระทำ เช่น การช่วยทำธุระกิจการงาน

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘-๑๙.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙-๒๐.

บิดามารดา การศึกษาเล่าเรียน การประกอบอาชีพ การปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมือง เป็นต้น และผลของการกระทำความดีนั้นก็ปรากฏแก่ผู้กระทำนั้น การกระทำความดีของปัจเจกชนในลักษณะนี้ ทางจริยศาสตร์เรียกว่า การกระทำตามหน้าที่เพราะมนุษย์แต่ละคนมีหน้าที่ที่จะต้องกระทำด้วยกันทั้งนั้น การกระทำหน้าที่ทุกอย่างให้สมบูรณ์หรือดีเป็นเรื่องยากมากมนุษย์ที่ดีที่สุดและหาได้ยาก ก็คือ มนุษย์ที่ทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ที่สุดนั่นเอง

เมื่อพิจารณาตามหลักจริยศาสตร์แล้ว คนที่มีหน้าที่การงานบางประเภท เช่น คนทำความสะอาดห้องน้ำที่ทำหน้าที่ของคนดีที่สุดย่อมดีกว่า ผู้บังคับบัญชาบางคนที่มีข้อบกพร่องมากมาย คนทั่วไปโดยส่วนมากมักจะมีข้อบกพร่องที่ปรากฏอยู่ ๒ ประการ ได้แก่

๑. ทำงานเกินหน้าที่ของตนไป
๒. ทำงานตามหน้าที่ของตนไม่สมบูรณ์

คนที่ทำงานเกินหน้าที่ของตนไป มักจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับหน้าที่การงานของคนอื่นเสมอ โดยไม่มีเหตุผลอันควรจนเป็นที่เบื่อนายจึงซึ่งผู้เกี่ยวข้องทั่วไปที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะบุคคลเช่นนั้น มักใหญ่ใฝ่สูงจนมากเกินไป สำคัญตนผิด คิดว่าใครมีความสามารถเท่ากับตน งานทุกอย่างตนต้องเข้าไปเกี่ยวข้องจึงจะสำเร็จลงได้ชอบเข้าไปก้าวก่ายหน้าที่การงานที่มีใช้ของตน คนลักษณะเช่นนี้อยู่ที่ใด ทำงานที่ใด ก็จะเป็นที่เบื่อนายของเพื่อนร่วมงาน ในที่สุดไม่มีใครอยากเข้าใกล้

ส่วนคนที่ทำงานตามหน้าที่ของตนไม่สมบูรณ์นั้นเป็นเหตุให้กิจการในหน้าที่ของตนเสียไป เมื่อหน้าที่เสียไป ก็พลอยเสื่อมเสียความนิยมไปด้วย การเสื่อมเสียความนิยมทำให้ไม่มีเกียรติ เมื่อไม่มีเกียรติก็ทำให้น้อยเนื้อต่ำใจและไม่มี ความหมายสังคม

สาเหตุที่ทำให้บุคคลทำหน้าที่ไม่สมบูรณ์ พอสรุปได้ดังนี้ คือ

๑. มีภารกิจมากจนเกินไป หรือก้าวก่ายหน้าที่การงานของคนอื่นจนเกินไป
๒. มีความเกียจคร้านหรือสภาพแวดล้อมไม่อำนวย คือ ไม่มีโอกาสแสดงความสามารถในหน้าที่ของตน เพราะถูกผู้มีอำนาจกีดกันได้ เป็นต้น
๓. สุขภาพพลานามัยทางร่างกายและจิตไม่เป็นปกติ

จะเห็นได้ว่า ความดีของปัจเจกชนจะบรรลุจุดมุ่งหมายได้ จะต้องปฏิบัติตามหน้าที่ให้ดีที่สุด ด้วยเหตุนี้ จริยศาสตร์จึงเน้นให้บุคคลปฏิบัติตามหน้าที่เพื่อการรู้แจ้งตนเอง และเพื่อทำตนให้สมบูรณ์ในหน้าที่การงาน

๕. ความดีของสังคม^๓

ความดีของสังคม หมายถึง ความดีที่กลุ่มชนกระทำด้วยความรู้สึกสำนึกว่า เป็นความดีที่ควรกระทำร่วมกัน ซึ่งแสดงให้เห็นความมั่งคั่ง ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน โดยถือหลักว่าการกระทำใด ๆ ที่อำนวยผลเป็นประโยชน์สุขมากแก่ความในสังคม การกระทำนั้นเชื่อได้ว่า ดี ถูก อันยึดถือประโยชน์สุขจำนวนมากที่สุดของคนในสังคม เป็นหลักสำคัญในการตัดสินใจ ตัดสินใจ ถูก ดังนั้น ตามหลักนี้ความสุขจึงหมายถึงความสุขของส่วนรวมหรือของสังคม เช่น กลุ่มนักเรียน กลุ่มนักศึกษา ร่วมมือร่วมใจกันเสียสละสิ่งของต่าง ๆ ช่วยเหลือภัยพิบัติต่าง ๆ เพราะฉะนั้น ผลของการกระทำความดีเช่นนี้ ย่อมเกิดขึ้นแก่กลุ่มผู้กระทำ ซึ่งเป็นการสร้างชื่อเสียงให้แก่สถาบันและกลุ่มชนเหล่านั้น

๓.๓ ความดี ๓ ระดับ

เกณฑ์ตัดสินความดีทำให้คนใจสูงมากขึ้น โดยมองทางนิสัยใจคอ และความประพฤติที่แน่นอนตามที่บุคคลเหล่านั้นสมัครใจทำพระพุทธศาสนาสอนเน้นใจเรื่องการรักษา กาย วาจา และใจ ให้เรียบร้อยบริสุทธ์สะอาดเป็นนิตย์ เพื่อยกจิตใจของตนให้สูงขึ้น^๔ นอกจากนี้ เกณฑ์ตัดสินจริยศาสตร์พูดถึงความดีอันสูงสุดของมนุษย์เท่าที่มนุษย์จะทำได้ อันเป็นประโยชน์ของจริยศาสตร์สูงสุด ตามอุดมคติไม่ใช่ความดีที่คนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเห็นว่าดี แต่ต้องการให้เป็นความดีสากลที่เรียกว่า Objective good นั่นเอง^๕ ดังนั้น หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาในระดับศีลธรรมที่เป็นประโยชน์สูงสุดของจริยศาสตร์ทั้ง ๓ ระดับ ดังต่อไปนี้

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐.

^๔ ผศ. บุญมี แทนแก้ว, พระพุทธศาสนากับปรัชญา (Buddhism and Philosophy), (กรุงเทพฯ ๑: ว.เพ็ชรสกุล, ๒๕๔๐), หน้า ๕๐.

^๕ วสิน อินทสระ, พุทธจริยศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ ๑: สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๕), หน้า ๑๘.

๓.๓.๑ ระดับศีล ๕

ศีล ๕ เป็นหลักความดีเบื้องต้นซึ่งพระพุทธศาสนาสอนว่า มนุษย์ทุกคนควรจะปฏิบัติตามเพื่อความสมบูรณ์ในตัวเอง พระพุทธศาสนาถือว่า ศีล ๕ เป็นจริยธรรมที่มีเหตุผลสากล เมื่อมนุษย์ทุกคนถือปฏิบัติแล้วจะนำไปสู่ความสงบสุขทั้งของตนเองและสังคมโดยส่วนรวมของศีล ๕ ดังต่อไปนี้

๑. เว้นจากปาณาติบาต คือ ไม่ทำลายชีวิต โดยประพฤดิหรือดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านชีวิตและร่างกาย

๒. เว้นจากอทินนาทาน คือ ไม่เอาของที่เขามิได้ให้ หรือไม่ลักขโมยโดยประพฤดิหรือดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางทรัพย์สินและกรรมสิทธิ์

๓. เว้นจากกาเมสุมิจฉาจาร คือ ไม่ประพฤดิผิดในกามทั้งหลายโดยประพฤดิหรือดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านคู่ครอง บุคคลที่รักหวงแหน ไม่ผิดประเพณีทางเพศ ไม่นอกใจคู่ครองของตน

๔. เว้นจากมูสาวาท คือ ไม่พูดเท็จ โดยประพฤดิหรือดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นด้วยวาจาเท็จ โกหกหลอกลวง ตั้ครอนผลประโยชน์ หรือแกล้งทำลายผู้อื่นด้วยถ้อยคำไม่จริง

๕. เว้นจากของเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาทคือ ไม่เสพของมีนเมา โดยประพฤดิหรือดำเนินชีวิตที่ปราศจากความประมาทปลั่งพลาดมัวเมาเนื่องจากการใช้สิ่งเสพติดที่ทำให้เสียดสีสัมปชัญญะ^{๐๐}

ศีลข้อ ๑ เว้นจากปาณาติบาต คือ ไม่ทำลายชีวิตหรือไม่ควรฆ่าสัตว์

สำหรับศีลข้อ ๑ แม้ว่าในพระพุทธพจน์จะมุ่งเอาสัตว์ที่เรียกว่ามนุษย์เป็นหลักแต่สัตว์จำพวกดิรัจฉานก็รักชีวิต รักสุขเกลียดทุกข์ เป็นเพื่อนร่วมโลก เกิดแก่ เจ็บ ตาย เหมือนกัน

^{๐๐} ที. ปา. (ไทย) ๑๑ / ๒๘๖ / ๒๔๗., อญ. ปญจก. (ไทย) ๒๒ / ๑๗๒ / ๒๒๗., ๒๖๔ / ๓๐๗., อภิ. วิ. (ไทย) ๓๕ / ๗๖๗ / ๓๘๘.

ไม่ควรเปรียบเทียบเช่นเดียวกัน ศิลข้อนี้ พระพุทธเจ้าจึงให้แปลลุ่มไปถึงสัตว์จำพวกดิรัจฉานด้วย แต่ยอมรับว่าการฆ่าสัตว์จำพวกดิรัจฉานมีโทษน้อยกว่าการฆ่าสัตว์จำพวกมนุษย์^{๑๑}

ตัวอย่างที่ดีของการสนับสนุนเรื่องนี้ก็คือ การมีช่วงจำพรรษาของภิกษุเป็นเวลา ๓ เดือน ในช่วงฤดูฝน ดังที่ปรากฏในวัฏสูปนายิกขันธกะว่า...

“ก็โดยสมัยนั้นแล พระนัฬพคคีย์จำพรรษาแล้วยังเที่ยวจาริกในระหว่างพรรษาคนทั้งหลายจึงฟังโทษ ตีเตียน โปนทนาเช่นนั้นแหละว่า ไฉนพระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตร จึงได้เที่ยวจาริกตลอดฤดูหนาว ฤดูร้อน และฤดูฝนเหยียบย่ำดินชาติอันเจียวสด เบียดเบียนอินทรีย์อย่างหนึ่งซึ่งมีชีวะ ยังสัตว์เล็ก ๆ มีจำนวนมากให้ถึงความวอดวายเล่า...พระผู้มีพระภาคทรงทำกรรมมีกถาในเพราะเหตุเป็นค้ำมูลนั้นในเพราะเหตุแรกเกิดนั้นแล้วรับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลายภิกษุจำพรรษาไม่อยู่ให้ตลอด ๓ เดือนต้นหรือ ๓ เดือนหลัง ไม่พึงหลีกไปสู่จาริกรูปใด หลีกไปต้องอาบัติทุกกฏ”^{๑๒}

ศิลปข้อ ๒ เว้นจากอทินนาทาน คือ ไม่เอาของที่เขามิได้ให้ หรือไม่ควรลักขโมย

การลักขโมยเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากเจตนาอกุศลมูลเข้าครอบงำคือ บุคคลนั้นมีโมหะเป็นพื้นฐานจึงมีความโลภในสิ่งของที่ไม่ใช่ของของตน จึงไปช่วงชิงของของผู้อื่นโดยไม่ให้เจ้าของรับรู้ การลักขโมยจึงอาจเกิดจากคนที่มิเกลสมากไม่พอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ อยากให้ตัวเองมีฐานะความเป็นอยู่เท่าเทียมผู้อื่นหรือให้สูงกว่าผู้อื่นความคิดเช่นนี้ ไม่ถือว่าเป็นสิ่งผิดกฎหมาย แต่ถ้าบุคคลนั้นเกิดไปลักขโมยของของผู้อื่น การกระทำเช่นนี้จะถือว่าผิดกฎหมายและผิดศิลปข้อ ๒ พระพุทธพจน์ที่ชี้ให้เห็นว่า การลักขโมยเป็นการกระทำที่ไม่ควรกระทำ คือ

^{๑๑} พระ ธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตฺโต). พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๗๗๒-๗๗๓.

^{๑๒} วิ. มหา. (ไทย) ๔ / ๒๐๗ / ๒๖๔.

“ถ้าใครจะถือเอาสิ่งของที่เรามีได้ให้ด้วยอาการ โหมยก็จะไม่เป็นที่ชื่นชอบที่พอใจแก่เรา ก็ถ้าเราจะถือเอาของที่ผู้อื่นมิได้ให้ด้วยอาการ โหมยก็จะไม่เป็นข้อที่ชื่นชอบที่พอใจแก่คนอื่นเหมือนกัน”^{๑๑}

การลักขโมย ถือเป็นความผิดที่ปรากฏชัดอยู่ในตัวเองแล้ว สามารถเปรียบเทียบได้ง่ายๆ โดยใช้ตัวเราเอง เมื่อเราหวงแหนในทรัพย์สินของเรา ก็ไม่อยากจะให้ใครเอาของของเราไป เช่นเดียวกับผู้อื่นที่เขารู้สึกหวงแหนในทรัพย์สินของเขา เราจึงไม่ควรลักขโมยในทรัพย์สินของเขา ถ้าแต่ละคนตระหนักในความจริงข้อนี้ การลักขโมยก็จะไม่เกิดขึ้น เมื่อใช้เกณฑ์ตัดสินความดีวิเคราะห์การลักขโมย เกณฑ์ตัดสินความดีจะชี้ให้เห็นว่า การลักขโมยย่อมเกิดจากเจตนาอกุศลมูล คือ โมหะเป็นพื้นฐาน และโลภะ หรือโทสะตามมา การกระทำที่เกิดจากอกุศลมูลเป็นพื้นฐานตัดสินโดยเกณฑ์หลักถือว่าการกระทำนั้นเป็นการกระทำที่ไม่ดี เมื่อลงมือทำแล้วก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่นและแน่นอนคือถือเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมายและผิดศีล การขโมยย่อมก่อให้เกิดทั้งโทษและความทุกข์แก่ตนเองในแง่ของผล การกระทำที่เกิดขึ้นทันทีทันใดและผลกรรมที่ตามมา และก่อให้เกิดความลำบากหรือความสูญเสียแก่ผู้อื่นเป็นการกระทำที่วิญญูชนคติเตียนซึ่งเมื่อใช้เกณฑ์รองตัดสินผลของการกระทำเหล่านี้จะชี้ให้เห็นว่าการกระทำนั้นเป็นอกุศลกรรมอย่างสมบูรณ์ดังนั้นการรักษาศีลข้อ ๒ โดยการไม่ละเมิดในกรรมสิทธิ์ของผู้อื่นจึงเป็นการกระทำที่ดี พระพุทธเจ้าสอนให้บุคคลมีการให้ทาน เคารพในสิทธิของผู้อื่น และประกอบอาชีพสุจริต ชีวิตของบุคคลนั้นย่อมมีความสุข การดำรงชีพอย่างสุจริตย่อมทำให้ชีวิตของบุคคลนั้นเจริญก้าวหน้า ประสบความสำเร็จในชีวิต และเป็นตัวอย่างที่ดีแก่คนรอบข้างและทำให้สังคมอยู่กันอย่างสงบสุขไม่ต้องระวังโจรสู้ร้ายชีวิตของคนในสังคมสามารถพัฒนาความเป็นอยู่ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจให้สูงยิ่งขึ้นไป

ศีลข้อ ๓ เว้นจากเกมสุมิณาจาร คือ ไม่ประพฤติผิดในกาม

สังคมจะสงบสุขได้ก็ต่อเมื่อสมาชิกในสังคมนั้นเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน ไม่มีการก้าวก่ายสิทธิของผู้อื่นทั้งทางกายและทางวาจา ทั้งที่เป็นสิ่งของและที่เป็นบุคคลที่เขารักหวงแหน แต่ถ้าสังคมใดมีบุคคลที่ไม่เคารพสิทธิของผู้อื่นไม่เกรงกลัวต่อกฎหมาย จาริตประเพณี

^{๑๑} ส. ม. (ไทย) ๑๕ / ๑๔๕๘-๑๔๖๕ / ๔๔๒-๔๔๕.

และศีลธรรม บุคคลนั้นจะทำให้สังคมเกิดความยุ่งเหยิง ตัวอย่างเช่น สามีที่มีภรรยาน้อยหรือที่เป็นคู่กับสามีภรรยาของผู้อื่นหรือทำการข่มขืนแก่บุคคลที่ไม่ยินยอมพร้อมใจ การประพฤติดังกล่าวก่อให้เกิดความเคียดแค้นฆ่ากันตาย และทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้รับความเดือดร้อนทางใจทำให้ครอบครัวอยู่กันอย่างไม่สงบสุข การประพฤติดังกล่าวอาจเกิดจากความพอใจของคน ๒ คน แต่การกระทำเช่นนี้ ก่อให้เกิดการกระทบกระเทือนแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง การไม่รู้จักระงับกิเลสตัณหาทำตามความพอใจส่วนตัวโดยไม่คำนึงถึงความผิชอบชั่วดี ทำให้สังคมปั่นป่วนซึ่งเริ่มจากสังคม เล็ก ๆ คือ ครอบครัว ถ้าบุคคลใดประสบกับความล้มเหลวในชีวิตครอบครัว ถ้าเขาไม่เข้มแข็งพอ ความผิดหวังอาจทำให้ชีวิตของเขาประสบกับความล้มเหลวทำสิ่งทีนอกกลุ่มนอกทางโดยเฉพาะผู้ที่ยังเยาว์ต่อโลก การประพฤติดังกล่าวเกิดจากความหลงเข้าครอบงำขาดความยั้งคิดไม่มีสติที่จะยับยั้งกิเลสตัณหาของตัวเอง เราจะเห็นว่าการกระทำเช่นนี้ ไม่สามารถเปิดเผยได้ต้องหลบ ๆ ซ่อน ๆ เพราะผู้กระทำรู้ว่าเป็นสิ่งที่ไม่ควรให้ผู้อื่นรับรู้ โดยเฉพาะผู้ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของตน การล่วงละเมิดศีลข้อนี้ เกิดจากโมหะเข้าครอบงำและโลภะก็ตามมา เกณฑ์ตัดสินความดีของพระพุทธศาสนา โดยเกณฑ์หลักจะถือว่าการกระทำนี้เป็นอกุศลกรรมและเมื่อกระทำไปแล้วสร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและผู้ที่เกี่ยวข้อง บัณฑิตย่อมติเตียน และก่อให้เกิดโทษ เกิดทุกข์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น ตัดสินโดยเกณฑ์รอง ถือว่าการกระทำนี้เป็นอกุศลกรรมอย่างสมบูรณ์ พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ว่า...

“บุคคลที่ฉลาดควรหลีกเลี่ยงสิ่งที่ไม่บริสุทธิ์เพราะมันปนกับค้ำที่จะเกิดเพลิงไหม้ ส่วนคนที่ไม่สามารถครองตัวเป็นคน โสดได้อย่างน้อยที่สุดก็ไม่ควรละเมิดกรรมสิทธิ์ในภรรยาคนอื่น”^{๑๔}

การไม่ประพฤติดังกล่าว คือ การประพฤดิหรือดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านคู่ครอง บุคคลที่รักหวงแหนไม่ผิประเพณีทางเพศ ไม่นอกใจคู่ครองของตน การรักษาศีลข้อนี้จะช่วยให้สังคมอยู่กันอย่างสงบสุข การเคารพในสิทธิ์ของผู้อื่นไม่ก้าวก่าย และให้เกียรติทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือมีเจตนาเป็นกุศลมูลยอมเป็นการกระทำที่ดีไม่ก่อความเดือดร้อนทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น บัณฑิตสรรเสริญ และการไม่ประพฤติดังกล่าวย่อมก่อให้เกิดประโยชน์ และความสงบสุข

^{๑๔} H. Saddhatissa, *Buddhist ethics*, (London: George Allen & Unwind LTD., 1970), p. 87.

ศีลข้อ ๔ เว้นจากมุสาวาท คือ ไม่พูดเท็จ หรือไม่ควรกล่าวเท็จ

ในชีวิตประจำวันของเรา ถ้าเราสามารถรักษาศีล ๕ ได้ทุกข้อเราจะมีชีวิตอย่างสงบสุขไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน บางคนสามารถรักษาศีลได้ทุกข้อโดยถือเป็นเรื่องง่ายตายขณะที่บางคนจะรักษาได้บางข้อ โดยไม่มาสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ไม่ประพฤตินอกใจ แต่ไม่สามารถละเว้นจากการพูดเท็จได้ ในวันหนึ่งๆต้องมีการกล่าวเท็จอยู่เสมอ บางคนอาจเห็นว่าเป็นการล่วงละเมิดศีลที่มีความผิดไม่รุนแรง ไม่ได้ทำให้อีกฝ่ายหนึ่งได้รับความเดือดร้อนมากนัก บางคนอาจจะคิดว่าถ้ารู้ความจริงเขาอาจจะเดือดร้อนมากกว่า จึงจำเป็นต้องกล่าวเท็จออกไป แต่ทุกวันจึงมีการพูดเท็จจนในที่สุดคิดเป็นนิสัย ไม่ว่าจะกล่าวอะไรก็ขอให้ได้เสริมแต่ง หรือบิดเบือนไปจากความจริง แต่เมื่อความจริงถูกเปิดเผยออกมาคนที่กล่าวเท็จจะไม่ได้ได้รับความไว้วางใจจากเพื่อน หรือผู้ที่เกี่ยวข้องต่างไม่ให้ความเชื่อถือ ทำให้ชื่อเสียงไม่ดี ชีวิตการงานไม่รุ่งโรจน์ เมื่อใช้เกณฑ์ตัดสินความดีวิเคราะห์จะชี้ให้เห็นว่าการพูดเท็จ ก็คือ การพูดที่ไม่ตรงกับความจริง เพราะผู้พูดมีเจตนาที่เกิดจากอกุศลมูล คือ โมหะ โลภะ โทสะ จึงปล่อยวาจาที่รู้อยู่ว่าไม่จริงออกมา ตัดสินโดยเกณฑ์หลักของเกณฑ์ตัดสินความดีการกระทำนี้จึงเป็นอกุศล และเมื่อกระทำไปแล้ว เป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนทั้งแก่ตนเองในแง่ขาดความน่าเชื่อถือจากบุคคลอื่นและก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น คือทำให้เขาเสียผลประโยชน์ ฯลฯ การพูดเท็จเป็นการกระทำที่บัณฑิตย่อมมิเคยและก่อให้เกิดโทษและเกิดทุกข์ ผลของการกระทำเหล่านี้เป็นการชี้ให้เห็นว่าการพูดเท็จเป็นอกุศลกรรมอย่างสมบูรณ์ เกณฑ์ตัดสินความดีของพุทธศาสนาชี้ให้เห็นว่าการพูดความจริงเป็นการกระทำที่ดีเพราะไม่ได้เกิดจากเจตนาอกุศลมูล ความจริงเป็นอย่างไรก็พูดไปตามที่เป็นจริง เมื่อบุคคลมีความบริสุทธิ์ใจ ตรงไปตรงมาชีวิตเขาจะเจริญก้าวหน้า มีคนให้ความเชื่อถือ และเขาจะประสบความสำเร็จในชีวิต

ศีลข้อ ๕ เว้นจากของเมา คือ ไม่ควรดื่มน้ำเมา หรือเว้นจากสิ่งเสพติดให้โทษ

สิ่งเสพติดมีความหมายไม่ได้อยู่ในตัวเองอยู่แล้ว คือ เมื่อเสพมาก ๆ จะทำให้ผู้ที่เสพเลิกลายและการเสพแต่ละครั้งถ้าผู้เสพไม่รู้จักยับยั้ง การเสพจะทำให้ฤทธิ์ของสิ่งเสพติดทำลายสติสัมปชัญญะของเขา เขาไม่สามารถควบคุมการกระทำของตัวเองได้ ฤทธิ์ของสิ่งเสพติดทำให้พฤติกรรมของคนหนึ่งกลายเป็นอีกคนหนึ่ง บางคนจะปล่อยนิสัยเดิมของตัวเองออกมาซึ่งส่วนใหญ่มักก่อความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น การดื่มสุราเกิดจากเจตนาอกุศล คือ คนดื่มมีอวิชชา

มีความหลงหรือโมหะเข้าครอบงำตัดสินโดยเกณฑ์หลักถือว่าเป็นอกุศลกรรม การเสพสิ่งเสพติดเมื่อกระทำไปแล้วผลของมันสามารถทำให้บุคคลล่วงละเมิดศีลทั้ง ๔ ข้อได้ ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงถือให้การละเว้นสิ่งเสพติดเป็นศีลข้อสุดท้ายรวบรวมของศีล ๕ ถ้าดื่มให้มากจนควบคุมสติไม่ได้ อาจจะมีกายกรรมและวจีกรรมที่ก่อให้เกิดโทษเสี่ยงต่อการทำความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและผู้อื่น ซึ่งเป็นการกระทำที่บัณฑิตติเตียน และการเสพมาก ๆ ก่อให้เกิดโทษทั้งแก่ร่างกายและสติปัญญา เป็นการใช้จ่ายที่สิ้นเปลืองเพราะต้องซื้อหาด้วยราคาแพง ผลของการเสพที่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนถือว่า การเสพสุราเป็นอกุศลกรรมอย่างสมบูรณ์ สิ่งเสพติดบางประเภทก็เป็นสิ่งที่ผิดกฎหมาย เช่น เฮโรอีน ผีนุท พวกนี้ทำให้ชีวิตสั้นและหมดอนาคตทันทีทันใด ดังนั้น การอยู่ห่างจากสิ่งเสพติดให้มากที่สุดจึงเป็นสิ่งที่ดี โดยการตั้งใจที่จะละเว้นไม่ว่าเป็นสิ่งเสพติดประเภทใด ผลเสียต่าง ๆ ก็จะไม่ตามมา เพราะเขาสามารถควบคุมสติปัญญาของตัวเองได้ ไม่เสี่ยงต่อความประมาทต่าง ๆ การละเว้นศีลข้อนี้ ถ้าถือเป็นจุดเริ่มต้นก็จะทำให้เขามีสติรู้ตัวรู้ชั่ว การกระทำทุกอย่างภายใต้การควบคุมของสติ การละเว้นจากสิ่งเสพติดจึงเป็นการกระทำที่ดีเพราะบุคคลนั้นปราศจากโมหะครอบงำ

ศีล ๕ ทั้งข้อนี้ เป็นข้อกำหนดเกี่ยวกับความประพฤติของคน เพื่อที่จะได้อยู่ด้วยกันเป็นปกติสุขและเป็นระเบียบเรียบร้อย เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคม คือ ต้องอยู่รวมกันเป็นหมู่จะอยู่ตามกำลังไม่ได้ โดยเหตุที่แต่ละคนมีอัธยาศัยต่างกันมีกำลังไม่เท่ากัน ผู้ที่มีอัธยาศัยหยาบและมีกำลังมากข่มเหงผู้อื่น คนสุภาพและมีกำลังน้อยก็อยู่ไม่เป็นสุข แม้ทางบ้านเมืองจะมีกฎหมายบังคับใช้ห้ามปรามไม่ให้คนประพฤติในทางที่ผิด และวางโทษแก่ผู้ล่วงละเมิดไว้ด้วย ตรงข้ามกับกฎหมาย ผู้ใดฝ่าฝืนกฎหมายอยู่เสมอดีกว่ากฎหมายทำอะไรเขาไม่ได้ เพราะเขามีปัญญาพอที่จะหาทางเลี่ยงกฎหมายได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ กฎหมายก็ไร้ความหมาย ศาสนาทั้งหลายมักจะบัญญัติศีลของตนขึ้นมา เพื่อให้คนมีความประพฤติดีประพฤติชอบทางด้านกาย วาจา และใจ อย่างที่พระพุทธศาสนาบัญญัติศีล ๕ ไว้ เพื่อสำหรับพุทธศาสนิกชนทั่วไป ศีลเป็นข้อบัญญัติที่จำเป็นทางด้านมนุษยธรรมโดยแท้ ชื่อว่าเป็นมนุษย์ที่แท้ ที่ผิดไปจากสัตว์เดรัจฉานก็ตามที่ต้องมีศีล จึงเชื่อว่ามนุษยธรรม คือ ธรรมที่จำเป็นสำหรับมนุษย์

พุทธปรัชญาเถรวาท เห็นว่า การกระทำที่มีคุณค่าทางจริยศาสตร์ที่แสดงออกได้ ๓ ทาง คือ ๑. การกระทำทางกาย ๒. การกระทำทางวาจา ๓. การกระทำทางใจ ดังนั้นไม่ว่าจะ

ทำอะไรใด ๆ ต้องเริ่มต้นที่ใจก่อน คิดก่อน แล้วจึงมีความคิดกายกรรม หรือความคิดทำ
 วจีกรรมเกิดตามมา โดยพื้นฐานของศีล ๕ ให้บุคคลทำให้การรักษาศีลเป็นอย่างดี และการล่วง
 ละเมิดทางศีลที่ไม่ดีมาจาก เจตนาที่เป็นกุศล ๓ ประการ ประกอบด้วย อโลภะ อโทสะ
 อโมหะ และที่เป็นอกุศล ๓ ประการ ประกอบด้วย โลภะ โทสะ โมหะ ซึ่งอกุศลทั้ง ๓ นี้
 เริ่มต้นจากการที่มีอวิชาหรือมีโมหะก่อนแล้ว โลภะ และโทสะ ก็ตาม^๕ ดังพระพุทธพจน์
 กล่าวไว้ว่า...

“ปาณาติบาตมีมูล ๒ ด้วยสามารถแห่งโทสะ และโมหะ อทินนาทาน
 และมุสาวาทมีมูล ๒ ด้วยอำนาจแห่งโทสะและโมหะ หรือด้วยอำนาจแห่ง
 โลภะ และโมหะ มิจฉาจารและสุราบานมีมูล ๒ ด้วย สามารถแห่งโลภะและ
 โมหะ”^๖

จากพระพุทธพจน์นี้ ชี้ให้เห็นว่า การล่วงละเมิดศีล ๕ ล้วนเกิดจากเจตนาอกุศล
 มูลเป็นพื้นฐาน ตามเกณฑ์การตัดสินความดีของพุทธปรัชญาเถรวาท การกระทำใดที่เกิดจาก
 เจตนาอกุศลมูลถือว่า การกระทำนั้นเป็นการกระทำที่ไม่ดี ส่วนการกระทำที่เกิดจากเจตนาอกุศล
 มูลถือว่าเป็นการกระทำที่ดี เจตนาอกุศลมูลและอกุศลมูลเป็นเกณฑ์หลักในการแบ่งแยกการ
 กระทำดี และการกระทำที่ไม่ดี ถ้าเป็นการกระทำที่เกิดจากเจตนาดีและผลของการกระทำดีก็คือ
 ว่าการกระทำนั้นมีค่าทางจริยธรรมสมบูรณ์ ดังที่พระอริยะท่านสอนว่า ผู้รักษาศีล ๕ ได้ชื่อว่า
 เป็นผู้ให้ทานแบบหนึ่ง เป็นทานพิเศษ เรียกว่า “อภัยทาน” ซึ่งนับเป็นมหาทานล้ำเลิศกว่าทาน
 ทั่วไป มีผลอานิสงส์^๗ มากกว่าการให้ทานด้วยวัตถุสิ่งของทั่วไป เช่น การให้ที่ดินก็ดี ให้เงิน
 ให้ทองคำดี^๘ ผู้มีศีล ก็เหมือนกับผู้ที่ไม่ประพฤติผิดกฎหมายของบ้านเมือง ก็จะไม่มีความเขินใจ
 หน้าตาจะยิ้มแย้มแจ่มใสอยู่เสมอ เพราะไม่ต้องเกรงกลัวว่าใครจะจับผิดหรือดำเนินคดีใคร
 รู้จัก ก็อยากคบค้าสมาคมด้วย แม้แต่ผู้ที่ไม่มีศีล ก็ยังไม่อยากให้อะไรมาประทุษร้ายต่อตน เช่น

^๕นางสาวไพลิน เตชะวิวัฒนาการ, “การศึกษาเปรียบเทียบเกณฑ์ตัดสินความดีใน
 พุทธปรัชญาเถรวาทกับในปรัชญาของคานท์”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย :
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๓๐.

^๖ จุ. อิติ. (ไทย) ๑ / ๒๕๒ / ๔๕๔.

^๗ อานิสงส์ แปลว่า ผลแห่งความดี, ผลแห่งบุญกุศล, ประโยชน์, ผลดี

^๘ ธนิต อยู่โพธิ์, อานิสงส์ศีล ๕, (กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวพร, ๒๕๒๕), หน้า ๖๖.

ไม่ยากให้ใครมาทำร้ายตน ไม่ยากให้ใครมาลักขโมยของของตน ไม่ยากให้ใครมาประพฤติผิดในสามภรรยาตน ไม่ยากให้ใครมาโกหกตน เมื่อเป็นเช่นนี้ ทุกคนจึงควรจะต้องอยู่ในศีล คนเราจะมีคติชีวิตที่ดีก็เพราะศีล จะมีโภคสมบัติก็เพราะศีล จะถึงคราวดับทุกข์ดับร้อนใจได้ ก็เพราะศีลนี้แหละ^{๑๕}

๓.๓.๒ ระดับกุศลกรรมบถ ๑๐

ในระดับนี้เป็นการพัฒนาจริยธรรมให้สูงขึ้น คือ กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ กุศลกรรมบถ หมายถึง ทางแห่งกุศลกรรม ทางแห่งกรรมดี กรรมดีอันเป็นทางนำไปสู่ความสุข ความเจริญหรือสุคติ กุศลกรรมบถนี้เรียกได้หลายชื่อ เช่น “ธรรมจริยา คือการประพฤติธรรม, การประพฤติเป็นธรรม, การประพฤติถูกต้องตามธรรม”^{๑๖} “จริยธรรม คือธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ, ศีลธรรม, กฎศีลธรรม”^{๑๗} “อารยธรรม คือธรรมอันดีงาม, ธรรมของอารยชน, ความเจริญด้วยขนบธรรมเนียมอันดีงาม”^{๑๘} “สัปปุริสธรรม คือธรรมของสัตบุรุษ, ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ, คุณสมบัติของคนดี, ธรรมของคนดี”^{๑๙} ธรรมของผู้สงบระงับจากความชั่ว เป็นต้น

พุทธปรัชญาเถรวาทเห็นว่า จริยธรรมที่มีไว้ให้บุคคลปฏิบัติ “เพื่อยกระดับคุณธรรมจริยธรรมให้สูงขึ้นของพระพุทธศาสนาจึงวางแนวทางให้พัฒนาจริยธรรมให้สูงขึ้นตามความสามารถและโอกาสของแต่ละบุคคล คือ ให้ประพฤติในกุศลกรรมบถและเว้นอกุศลกรรมบถควบคู่กันไปด้วย”^{๒๐} ดังต่อไปนี้

^{๑๕} งานังค์ ทองประเสริฐ, *หลักการเอาชนะอุปสรรค*, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ WISDOM, นนทบุรี, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓-๑๕.

^{๑๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ ๘. ฉลองสมโภชพระไตรปิฎกภาษาบาลี อักษรล้านนา, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๐๗.

^{๑๗} ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒*, หน้า ๒๕๑.

^{๑๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*, หน้า ๔๑๒.

^{๑๙} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๒๑๐.

^{๒๐} ศส.บุญมี แทนแก้ว, *พระพุทธศาสนากับปรัชญา*, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ว. เพ็ชรกุล จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๕๑.

๑. กุศลกรรมบถ การกระทำที่แสดงออกทางกาย วาจา และใจ ที่เป็นการกระทำ ความดี ซึ่งนำไปสู่ความสุขความเจริญ พุทธปรัชญาเถรวาท เรียกว่า กุศลกรรมบถ ๑๐^{๒๕} ดังนั้น กุศลกรรมบถแบ่งประเภทออกเป็น ๓ ทาง คือ ๑) การกระทำความดีทางกาย เรียกว่า “กายสุจริต” ๒) การกระทำความดีทางวาจา เรียกว่า “วจีสุจริต” และ ๓) การกระทำความดี ทางใจ เรียกว่า “มโนสุจริต”^{๒๖} ได้แก่

ก. กายกรรม ๓ ได้แก่ การกระทำความดีทางกาย ๓ อย่างที่เรียกว่า “กายสุจริต” ได้แก่

๑) งดเว้นจากการฆ่า และการเบียดเบียนสัตว์ และมีเมตตากรุณาช่วยเหลือ เกื้อกูลสัตว์อื่นหรือบุคคลอื่น

๒) งดเว้นจากอกุศลนาทาน หรือการถือเอาสิ่งของผู้อื่นที่มีเจ้าของมิได้ยกให้ โดยเคารพกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของผู้อื่น

๓) งดเว้นจากการประพฤติดิฉินในกาม ไม่ล่วงละเมิดประเพณีทางเพศ

ข. วจีกรรม ๔ ได้แก่ การกระทำความดีทางวาจา ๔ อย่างที่เรียกว่า “วจีสุจริต” ได้แก่

๔) งดเว้นจากการพูดเท็จ ไม่ยอมกล่าวเท็จ เพราะเหตุตนเองหรือผู้อื่น หรือ เพราะเห็นแก่ผลประโยชน์ใดๆ

๕) งดเว้นจากการพูดจาต่อเสียด หรือกล่าวยุยงให้คนอื่นแตกสามัคคีกัน กล่าว แต่ถ้อยคำที่สร้างความสามัคคี

๖) งดเว้นจากการพูดคำหยาบ พูดแต่คำสุภาพ อ่อนหวาน

๗) งดเว้นจากการพูดเพื่อเจ้อ พูดแต่คำจริงมีเหตุผล มีสารประโยชน์ถูก กาละเทศะ

ค. มโนกรรม ๓ ได้แก่ การกระทำความดีทางใจ ๓ อย่างที่เรียกว่า “มโนสุจริต” ได้แก่

๘) ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่น

๙) ไม่มีจิตคิดร้ายผู้อื่นและสัตว์อื่น คิดปรารถนาแต่ว่าขอให้สัตว์ทั้งหลาย ไม่มี เหว ไม่เบียดเบียน ไม่มีทุกข์ ตรองตนอยู่เป็นสุขเถิด

^{๒๕} อภ. ปุ. (ไทย) ๓๖ / ๑๐๕ / ๑๕๑.

^{๒๖} ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๐.

๑๐) มีความเห็นชอบ เช่น เห็นว่า ทานมีผล การบูชามีผล ผลวิบากของกรรม ดีกรรมชั่วมีจริง เป็นต้น

๒. อกุศลกรรมบถ หมายถึง ทางแห่งอกุศลกรรม, ทางทำความชั่ว, กรรมชั่วอัน เป็นทางนำไปสู่ความเสื่อม ความทุกข์ หรือทุกข์^{๒๓} อกุศลกรรมบถนี้เป็นธรรมที่บุคคลต้องเว้น ต้องละเป็นธรรมที่ตรงกันข้ามกับกุศลกรรมบถที่กล่าวไว้แล้วข้างต้นนั้น มี ๑๐ ประการ โดยย่อ มี ๓ ประการ เรียกว่า ทุจจริต ๓ คือ ๑) กายตุจจริต (ความประพฤติชั่วด้วยกาย) ๒) วจิตุจจริต (ความประพฤติชั่วด้วยวาจา) ๓) มโนตุจจริต (ความประพฤติชั่วด้วยใจ)^{๒๔} ได้แก่

ก. กายกรรม ๓ ได้แก่ ความประพฤติชั่วทางกาย ๓ อย่างที่เรียกว่า “กายตุจจริต” ได้แก่

๑) การทำชีวิตให้ตกลง ปลงชีวิต รวมทั้งเบียดเบียนให้ผู้อื่นหรือสัตว์อื่น ประสบทุกข์ภัย

๒) การถือเอาสิ่งของที่เขามีได้ให้ โดยการขโมย

๓) การประพฤติผิดในกาม

ข. วจกรรม ๔ ได้แก่ ความประพฤติชั่วทางวาจา ๔ อย่างที่เรียกว่า “วจิตุจจริต” ได้แก่

๔) การพูดเท็จ

๕) การพูดส่อเสียด

๖) การพูดคำหยาบ

๗) การพูดเพื่อเจ้อ

ค. มโนกรรม ๓ ได้แก่ ความประพฤติชั่วทางใจ ๓ อย่างที่เรียกว่า “วจิตุจจริต” ได้แก่

๘) การโลภอยากได้สิ่งของของผู้อื่น

๙) การคิดพยาบาทปองร้ายผู้อื่น

๑๐) การเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม เช่น เห็นว่าบุญบาปไม่มีผลของบุญ บาปไม่มี ฯลฯ

^{๒๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๕๘.

^{๒๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑ / ๓๐๕ / ๒๖๐.

การกระทำตามหลักกุศลกรรมบถและอกุศลกรรมบถแบ่งการกระทำที่แสดงออกของบุคคลเป็น ๓ ทางคือ ทางกาย ทางวาจา ทางใจ แต่การกระทำที่ถือว่าสำคัญที่สุดที่เป็นจุดเริ่มต้น คือ การกระทำทางใจ เพราะเป็นตัวกำหนดให้เกิดการกระทำทางกายและทางวาจาตามมาซึ่งจะกล่าวในส่วนหลัง

การกระทำทางกาย เรียกว่า กายกรรม ที่เป็นกุศลกรรมมี ๓ อย่าง คือ งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ งดเว้นจากการลักทรัพย์ และงดเว้นจากการประพฤตินอกใจในกาม ส่วนอกุศลกรรมบถก็มีความหมายตรงกันข้าม คือ การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ และการประพฤตินอกใจในกาม ซึ่งเป็นกายกรรมที่ไม่ดีตรงกับศีลข้อ ๑, ๒ และ ๓ ของศีล ๕ ตามที่กล่าวมาแล้วจึงไม่ขอกล่าวซ้ำอีก

กุศลกรรมบถที่แสดงออกทางวาจามี ๔ อย่างคือ งดเว้นจากการพูดเท็จ งดเว้นจากการพูดส่อเสียด งดเว้นจากการพูดคำหยาบ และงดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ ส่วนอกุศลกรรมบถก็มีความหมายตรงกันข้ามคือ การพูดคำเท็จ การพูดส่อเสียด การพูดคำหยาบ และการพูดเพ้อเจ้อ ทำไม่ตามหลักพระพุทธศาสนาจึงบัญญัติให้การกระทำทางวาจาทั้ง ๓ เป็นการกระทำที่ไม่ดี ก่อนอื่นขอยกพุทธพจน์ที่แสดงธรรมบรรยายสำหรับน้อมเข้ามาเทียบตัว เพื่อแสดงให้เห็นว่าตัวเราสามารถตัดสินการกระทำดีและชั่วได้ด้วยตัวเอง ดังนี้ คือ

“อริยสาวกย่อมพิจารณาเห็นว่า ก็ถ้าใครจะทำลายประโยชน์ของเราด้วยการกล่าวเท็จก็จะไม่เป็นที่ชื่นชอบที่พอใจแก่เรา ก็ถ้าเราจะทำลายประโยชน์ของคนอื่นด้วยการกล่าวเท็จก็จะไม่เป็นข้อที่ชื่นชอบที่พอใจแก่คนอื่นเหมือนกัน...

...ถ้าใครจะยุยงเราให้แตกจากมิตรด้วยคำส่อเสียด ก็จะไม่เป็นข้อที่ชื่นชอบที่พอใจแก่เรา ก็ถ้าเราจะยุยงคนอื่นให้แตกจากมิตรด้วยคำส่อเสียดก็จะไม่เป็นข้อที่ชื่นชอบที่พอใจแก่คนอื่นเหมือนกัน...

...ถ้าใครจะพูดจากระเราด้วยคำหยาบก็จะไม่เป็นข้อที่ชื่นชอบที่พอใจแก่เรา ก็ถ้าเราจะพูดจากระคนอื่นด้วยคำหยาบก็จะไม่เป็นข้อที่ชื่นชอบที่พอใจแก่คนอื่นเหมือนกัน...

...ถ้าใครจะพูดจากระเราด้วยถ้อยคำเพ้อเจ้อ ก็จะไม่เป็นข้อที่ชื่นชอบที่พอใจแก่เรา ก็ถ้าเราจะพูดจากระคนอื่นด้วยถ้อยคำเพ้อเจ้อ ก็จะไม่เป็นข้อที่ชื่นชอบไม่พอใจเหมือนกัน สิ่งใดตัวเราเองก็ไม่ชอบ ไม่พอใจ โลกจะพึงเอาไปผูกใส่ให้

คนอื่นเล่า อริยสาวกนั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว ย่อมงดเว้นจากการพูดเพื่อเจ้า
 ด้วยตนเองด้วยยอมชักชวนผู้อื่นให้งดเว้นจากการพูดเพื่อ เจ้าด้วย ย่อม
 กล่าวสรรเสริญคุณแห่งการงดเว้นจากการพูดเพื่อเจ้าด้วย วชิรสมาจารของอริย
 สาวกนั้นย่อมบริสุทธิทั้งสามด้านอย่างนี้”^{๒๕}

พระพุทธพจน์ที่ยกมาทั้งหมดนี้ แสดงให้เราเห็นว่า การกระทำใดที่เราไม่ชอบไม่
 ต้องการให้เกิดขึ้นกับเรา คนอื่นก็ไม่ชอบ เราก็ไม่ควรไปทำกับคนอื่นเช่นเดียวกัน ถ้าทุกคน
 ตระหนักในข้อนี้จะไม่มีความขัดแย้งซึ่งก่อให้เกิดการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน เมื่อเรางด
 เว้นจากการพูดคำเท็จ พูดต่อเสียด พูดคำหยาบ และพูดเพื่อเจ้าแล้วเราก็ควรชักชวนผู้อื่นให้
 กระทำด้วย และกล่าวสรรเสริญการกระทำของเขาด้วย

การพูดเท็จซึ่งพระพุทธศาสนาเห็นว่าเป็นการกระทำที่ไม่ดีได้กล่าวไปแล้วในศีลข้อ
 ที่ ๔ ของศีล ๕ ส่วนการพูดคำต่อเสียด และการพูดคำหยาบเกิดจากเจตนาอกุศลมูล คือ
 มีโทสะ หรือมีโมหะ จึงก่อให้เกิดการพูดต่อเสียด และคำหยาบออกมา การพูดต่อเสียด คือ
 การพูดโดยมีเจตนาข่มขู่ให้ฝ่ายหนึ่งเสียหายหรือทำให้กลุ่มชนแตกความสามัคคีกันหรือเจตนา
 ให้มีการทะเลาะเบาะแว้งกันและอาจจะทำให้เกิดการฆ่าฟันกันในที่สุด ส่วนการพูดคำหยาบซึ่ง
 เป็นวาทะที่ไม่มีใครอยากได้ยิน ไม่อยากให้ผู้ใดมากล่าวคำหยาบกับเรา การกล่าวคำหยาบมี
 สาเหตุหลายประการ บางคนอาจพูดคำหยาบเป็นนิสัย เพราะอยู่ในสิ่งแวดล้อมแบบหนึ่ง ซึ่งการ
 แก้ไขในกรณีนี้สามารถฝึกหัดโดยการสั่งสอนอบรมกันได้ แต่คนส่วนใหญ่ที่พูดคำหยาบออกมา
 มักเกิดจากการระงับโทสะไม่ได้ จึงกล่าววาจาหยาบคายเพื่อให้อีกฝ่ายหนึ่งเจ็บปวด หรือเพื่อ
 ระบายความแค้นของตัวเองออกมา การพูดคำหยาบ ในกรณีนี้มักก่อให้เกิดการทะเลาะเบาะแว้ง
 กัน และอาจเกิดเหตุการณ์ที่รุนแรงยิ่งขึ้นไปอีกเมื่ออีกฝ่ายสวนคำหยาบออกมา ส่วนการพูด
 เพื่อเจ้า คือ คนที่พูดอย่างไม่รู้จักกาลเทศะ นี้ก็อยากพูดก็พูดไปเรื่อยเปื่อยไม่มีสาระ ทำให้ผู้ฟัง
 เกิดความรำคาญ วชิรกรรมทั้ง ๔ เมื่อกระทำมากเข้าจะกลายเป็นนิสัย เมื่อคนนั้นไปที่ไหนก็จะ
 ไม่มีใครยอมคบค้าสมาคมด้วย เมื่อทำงานร่วมกับใครก็ทำให้ผู้ร่วมงานได้รับความเดือดร้อน
 ดังนั้นเมื่อใช้เกณฑ์ตัดสินความดีของพุทธศาสนาตัดสินจะชี้ให้เห็นว่า การพูดคำเท็จก็ดี การพูด
 ต่อเสียดก็ดี การพูดคำหยาบก็ดี และการพูดเพื่อเจ้าก็ดี ล้วนเกิดจากเจตนาอกุศลมูลจึงเป็นการ
 กระทำที่ไม่ดี ก่อให้เกิดความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและผู้อื่น บัณฑิตดีเถียง และวชิรกรรมทั้ง
 ๔ ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ และเกิดความสุขสงบแก่สังคม ดังนั้น กุศลกรรมบถที่แสดงออกทาง

^{๒๕} ส. ม. (ไทย) ๑๕ / ๑๔๕๘-๑๔๖๕ / ๔๔๒-๔๔๕.

วาทะที่สอนให้ละเว้นจากการพูดเท็จ ละเว้นจากการพูดจาต่อเสียด โดยกล่าวแต่ถ้อยคำที่สร้าง ความสามัคคี ละเว้นจากการพูดคำหยาบ พูดแต่คำสุภาพอ่อนหวานและละเว้นจากการพูดจา เพื่อเจือ โดยพูดแต่คำจริงมีเหตุผล ซึ่งวจีกรรมทั้ง ๔ เป็นการกระทำที่ดีที่นำบุคคลนั้นไปสู่ ความเจริญรุ่งเรือง เป็นที่รักใคร่แก่คนทั่วไป

ส่วนมโนกรรม ๓ คือ การกระทำทางใจเป็นกุศลกรรมบถคือ ไม่เพ่งเล็งอยากได้ ของผู้อื่น ไม่มีจิตคิดร้ายผู้อื่นสัตว์อื่น มีความเห็นชอบ เช่น เห็นว่าทานมีผล ส่วนอกุศลกรรม ที่แสดงทางมโนกรรม ๓ อย่าง คือ การโลภอยากได้สิ่งของของผู้อื่น การคิดพยาบาทปองร้าย ผู้อื่น และการเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม เช่น เห็นว่าบุญบาปไม่มี ได้กล่าวมาตั้งแต่ตอนต้น แล้วว่ามโนกรรมมีบทบาทสำคัญและร้ายแรงที่สุด โดยมีความสำคัญในตัวเอง และเป็นมูล ฐานของการกระทำทางกายและทางวาจาด้วย มโนกรรมที่นับว่าเป็นความชั่วร้ายแรงที่สุดตามคำ สอนในพระพุทธศาสนา ได้แก่ มิจฉาทิฏฐิ ที่แปลว่า ความเห็นผิด และมโนกรรมที่จัดว่าเป็น ความดีสูงสุดคือ สัมมาทิฏฐิ ที่แปลว่า ความเห็นชอบ ดังนั้น เมื่อใช้เกณฑ์ตัดสินความดีของ พุทธศาสนาตัดสินจะชี้ให้เห็นว่า มโนกรรมที่เป็นมิจฉาทิฏฐิเป็นมโนกรรมที่ไม่ดีและเป็น สาเหตุให้เกิดการกระทำทางกายกรรม และวจีกรรมไม่ดีตามมา ส่วนมโนกรรมที่เป็น สัมมาทิฏฐิเป็นมโนกรรมที่ดี และเป็นสาเหตุให้เกิดการกระทำทางกายกรรม และวจีกรรมที่ดี ตามมาบุคคลจึงควรสร้างความคิดของตัวเองเป็นสัมมาทิฏฐิ เพื่อจะได้มีผลให้เขามีแนวทาง ดำเนินชีวิตไปตามมโนกรรมที่ดีนั่นเอง

๓.๓.๓ ระดับมรรค ๘

พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนว่า การกระทำใดทำแล้วไม่เบียดเบียนตนและไม่ เบียดเบียนผู้อื่น ทั้งไม่เดือดร้อนใจในภายหลัง การกระทำนั้นเป็นความดีมีความสุขและเป็นบุญ คิดตัวไปในชาติหน้า ส่วนการกระทำอย่างตรงกันข้ามเป็นความชั่วมีความทุกข์และเป็นบาป ที่ต้องเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสาร เพราะอวิชชาจึงเป็นรากเหง้าแห่งภพภูมิและทุกข์ทั้งปวง^{๑๐}

เพราะฉะนั้น ผู้ที่นับถือศาสนาพุทธควรดำเนินชีวิตตาม อริยมรรคมีองค์ ๘ วิถีทางที่ปฏิบัติอันประเสริฐ ๘ ประการ อันเป็นแนวทางปฏิบัติของบุคคล เพื่อให้เกิดความดี สูงสุด หรือวิถีทางปฏิบัติของ พระอริยบุคคล คือ ผู้ไกลจากกิเลสอันเป็นข้าศึกภายในอันเป็น

^{๑๐} พื้น ดอกบัว, ศาสนาเปรียบเทียบ, พิมพ์ครั้งที่ ๒. (กรุงเทพฯ : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๔๔), หน้า ๒๘๖.

จริยธรรมขั้นสูงสุด^{๑๑} เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่าทางปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงนิพพาน อริยมรรคมีองค์ ๘ จึงจะบรรลุเป้าหมายสูงสุดในการดำเนินชีวิตของคนดังกล่าว จะต้องศึกษาอริยมรรคให้เข้าใจกันอย่างถ่องแท้ มรรคมีองค์ ๘ นี้ ในธรรมจักรกัปปวัตตนสูตรเรียกว่า “ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ” หมายถึง “อริยสัจ” คือ ทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ซึ่งหมายถึงอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า มัชฌิมาปฏิปทา ทางสายกลาง หรือหลักปฏิบัติอันเป็นสายกลาง ในที่นี้กล่าวถึงคุณธรรม ๘ ประการ^{๑๒} คือ

๑. สัมมาทิฐิ	ความเห็นชอบ	Right Understanding
๒. สัมมาสังกัปปะ	ความคิดริชอบ	Right Thoughts
๓. สัมมาวาจา	การพูดชอบ	Right Speech
๔. สัมมากัมมันตะ	การกระทำชอบ	Right Action
๕. สัมมาอาชีวะ	การเลี้ยงชีพชอบ	Right Livelihood
๖. สัมมาวายามะ	ความเพียรชอบ	Right Effort
๗. สัมมาสติ	ความระลึกรชอบ	Right Mindfulness
๘. สัมมาสมาธิ	ความตั้งใจมั่นชอบ	Right Concentration

๑. สัมมาทิฐิ มีความเข้าใจถูกต้อง คือสัมมาทิฐิ คือ ความเห็นที่ตรงตามสภาวะเห็นตามที่สิ่งทั้งหลายเป็นจริง การที่สัมมาทิฐิจะเจริญขึ้น ย่อมต้องอาศัยโยนิโสมนสิการเรื่อยไป เพราะโยนิโสมนสิการช่วยให้ไม่มองสิ่งต่างๆอย่างผิวเผิน หรือมองเห็นเฉพาะผลรวมที่ปรากฏ แต่ช่วยให้มองแบบสืบค้นแยกแยะ ทั้งในแง่การวิเคราะห์ส่วนประกอบที่มาประสมกันเข้า และในแง่การสืบทอดแห่งเหตุปัจจัย ทำให้ไม่ถูกหลง ไม่กลายเป็นหุ่นที่ถูกชักจูง ด้วยปรากฏการณ์ทางรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และคตินิยมต่าง ๆ จนเกิดเป็นปัญหาทั้งแก่ตนและผู้อื่น แต่ทำให้มีสติสัมปชัญญะเป็นอิสระเป็นตัวของตัวเอง กิดตัดสินใจและกระทำต่าง ๆ ด้วยปัญญา เช่น ๑) เห็นว่า ทานที่ให้แล้วมีผล ๒) เห็นว่า ของที่เราบูชาแล้วมีผล ๓) เห็นว่า ของที่เราวางสรวงแล้วมีผล ๔) เห็นว่า ผลของกรรมดีและกรรมชั่วมี ๕) เห็นว่า โลกนี้มี ๖) เห็นว่า

^{๑๑} บุญมี แทนแก้ว, **ปรัชญาฝ่ายบูรพทิศ**. (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะศึกษาศาสตร์และสังคมศึกษา วิทยาลัยบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, ๒๕๒๗), หน้า ๑๔๗ – ๑๔๘.

^{๑๒} วสิน อินทสระ, **พุทธจริยศาสตร์**, หน้า ๕๓.

โลกหน้ามี ๗) เห็นว่า มารดา มี ๘) เห็นว่า บิดามี ๙) เห็นว่า สัตว์ที่ผูกขึ้นเองมี ๑๐) เห็นว่า สมณพราหมณ์ที่หมกเกลสปฏิบัติมีอยู่^{๓๓}

๒. **สัมมาสังกัปปะ** มีความคิดถูกต้อง คือความคิดที่กะไว้ว่าจะออกจากกามคุณ ความคิดที่คิดไว้ว่า จะไม่เบียดเบียนผู้ใด ความคิดที่คิดไว้ว่า จะไม่ปองร้ายผู้ใด^{๓๔} ความคำริชอบนี้ ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคว่า ได้แก่ การยกจิตขึ้นสู่พระนิพพาน อันฆ่าความคำริชิตได้อย่างเด็ดขาด ประกอบด้วยความเห็นชอบแห่งบุคคลผู้เห็นชอบ ความคำริชอบนี้ มีการยกใจชอบขึ้นเป็นลักษณะ มีการแนบแน่นเป็นรส มีการละความคำริชิตเป็นเครื่องปรากฏ ความคำริชอบที่ไม่ฆ่าความความคำริชิตได้อย่างเด็ดขาดนั้น เป็นโลกีย์ ส่วนความคำริชอบที่ฆ่าความคำริชิตได้อย่างเด็ดขาดนั้น เป็นโลกุตระ ความคำริว่าจะให้ทาน รักษาศีล ฟังธรรม เป็นต้น เป็นความคำริชอบชนิดโลกีย์^{๓๕}

๓. **สัมมาวาจา** มีวาจาถูกต้อง ดังนี้คือ งดเว้นจากการพูดเท็จ งดเว้นจากการพูดวาจาต่อเสียด งดเว้นจากการพูดวาจาหยาบคาย งดเว้นจากการพูดเจ้อเจ้อ^{๓๖}

๑) งดเว้นจากการพูดเท็จ ในกรณีที่อยู่ในที่ประชุมสภา หรืออยู่ในท่ามกลางหมู่ญาติที่ดี อยู่ท่ามกลางชุมชนก็ตาม ฟังพูดแต่คำความจริงโดยไม่เห็นแก่อำมิสลินจ้างใดๆ

๒) งดเว้นจากการพูดวาจาต่อเสียด คือ การไม่เป็นคนที่ฟังความข้างนี้แล้วไปบอกข้างโน้นเพื่อทำลายฝ่ายนี้ หรือฟังความข้างนี้แล้วเอาไปบอกอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งเป็นศัตรูกัน หรือเป็นมิตรกันให้แตกแยกความสามัคคีกัน ฟังเป็นผู้มุ่งที่จะส่งเสริมคนที่สมควรกันให้มีสามัคคีกัน

๓) งดเว้นจากการพูดวาจาหยาบคาย คือ เว้นจากการกล่าวถ้อยคำชนิดที่มีโทษไม่รื่นหู หยาบกระด้างเสียด มุ่งกล่าวแต่คำที่ก่อให้เกิดความรัก นำฟัง เป็นถ้อยคำที่สุภาพ เป็นที่พอใจของมวลมหาชน

๔) งดเว้นจากการพูดเจ้อเจ้อ คือ เว้นจากการพูดคำพล่อยๆ ไร้สาระ มุ่งพูดคำจริงที่ถูกกาลเทศะ พูดเป็นประโยชน์ กล่าวถ้อยคำที่มีหลักฐานอ้างอิง มีกำหนดขอบเขต ไม่เลื่อนลอย^{๓๗}

^{๓๓} ม. อ. (บาลี) ๑๔ / ๒๕๖ - ๒๕๘ / ๑๔๖.

^{๓๔} ม. อ. (ไทย) ๑๔ / ๒๖๑-๒๖๓ / ๑๔๖-๑๔๗.

^{๓๕} วิสุทธิ. (บาลี) ๓ / ๑๐๓.

^{๓๖} ม. อ. (ไทย) ๑๔ / ๒๖๕ / ๑๔๗.

^{๓๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, หน้า ๗๕๕ - ๗๖๐.

๔. สัมมากรรมันตะ มีการงานถูกต้อง ๓ ประการ ดังนี้ คือ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติในกามทั้งหลาย^{๓๘}

๑) ไม่ฆ่าสัตว์ คือ การมีความละเอียดใจประกอบด้วยเมตตา ใฝ่ใจช่วยเหลือ เกื้อกูลแก่สัตว์โลกทั้งปวงโดยไม่มุ่งเพื่อล้างผลาญชีวิตเขา

๒) ไม่ลักทรัพย์ คือ การเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เขาไม่ได้ให้ ไม่ยึดถือ ทรัพย์สินอุปกรณณ์อย่างใดๆ ของผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นในบ้านหรือตามเรือกสวนไร่นา

๓) ไม่ประพฤติในกามทั้งหลาย คือ การไม่ล่วงละเมิดสตรีหรือบุรุษเพศที่ไม่ใช่ อำนาจของตนเอง คือ ไม่ได้เป็นภรรยาหรือสามีของตน เพราะจะเป็นเหตุให้ปัญหา ครอบครัวยุ่งขึ้นมาได้^{๓๙}

๕. สัมมาอาชีวะ มีอาชีพถูกต้อง เรื่องอาชีวะนั้นมีเนื้อหาที่ควรพิจารณาอย่างมาก เพราะการเลี้ยงชีพจัดเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งในหมู่มนุษย์และหมู่ดิรัจฉาน ถ้าปราศจากการเลี้ยงชีพเสียแล้วชีวิตย่อมดำรงอยู่ไม่ได้ สัมมาอาชีวะนั้นหมายเอาการละมิจฉาอาชีวะ คือการแสวงหาทรัพย์โดยสุจริต ไม่หลอกลวงไม่คดโกง ไม่บังคับข่มขู่ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น หาเลี้ยงชีพด้วยสัมมาอาชีวะ

พระพุทธศาสนาองเป้าหมายของอาชีพ โดยมุ่งเน้นด้านเกณฑ์อย่างต่ำที่วัดด้วยความต้องการแห่งการเป็นอยู่ของชีวิตคนเรา คือ มุ่งถึงให้ทุกคนมีปัจจัย ๔ พอเพียงที่จะเป็นอยู่ เป็นการถือเอาคนเป็นหลัก มิใช่มีเป้าหมายไว้ที่ความมั่งคั่งพร้อมมั่งคั่งบริบูรณ์ ข้อความนี้จะเห็นได้ในหลักธรรมเกี่ยวกับการปกครอง เช่น หน้าที่ของพระเจ้าจักรพรรดิข้อหนึ่งว่า เจือจานหรือให้ทรัพย์แก่ผู้ที่ไร้ทรัพย์ หมายความว่า คอยดูแลไม่ให้ประชาชนมีความยากจนขัดสนในประเทศ หรือพูดอีกอย่างความสำเร็จด้านอาชีพหรือเศรษฐกิจของผู้ปกครองนั้นพึงวัดด้วยความไม่มีการอดอยากยากจนขัดสนมิใช่วัดกันที่ทรัพย์สมบัติของผู้ปกครอง

แม้การแสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรมและการใช้จ่ายทรัพย์ให้เป็นประโยชน์แล้ว ก็ยังไม่ถือว่าเป็นการปฏิบัติเกี่ยวกับทรัพย์ที่ถูกต้องทางธรรมโดยสมบูรณ์ เพราะทางธรรมเน้นคุณค่าทางจิตและทางปัญญาด้วย คือมีความรู้เท่าทันเข้าใจคุณค่าหรือประโยชน์ที่แท้จริงของทรัพย์ มีจิตใจเป็นอิสระ ไม่เป็นทาส แต่เป็นนายของทรัพย์ ให้ทรัพย์เป็นอุปกรณณ์สำหรับทำประโยชน์และสิ่งดีงาม ช่วยบรรเทาทุกข์ ทำให้มีความสุข มิใช่เป็นเหตุเพิ่มความทุกข์ ทำให้เสียคุณภาพจิต ทำลายคุณค่าของความเป็นมนุษย์

^{๓๘} ม.อ. (ไทย) ๑๔ / ๒๗๒ / ๑๔๘.

^{๓๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม, หน้า ๑๕๕.

๖. สัมมาวายามะ มีความเพียรพยายามถูกต้องความเพียรเป็นธรรมที่สำคัญยิ่งข้อหนึ่งในพระพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้จากการที่สัมมาวายามะเป็นองค์มรรคประจำข้อ ๑ ใน ๓ ข้อ (สัมมาทิฐิ สัมมาวายามะ สัมมาสติ) ซึ่งต้องคอยช่วยหนุนองค์มรรคข้ออื่น ๆ ทุกข้อเสมอไป ดังกล่าวแล้วข้างต้น^{๔๐} และในหมวดธรรมที่เกี่ยวกับการปฏิบัติแทบทุกหมวดจะพบความเพียรแทรกอยู่ด้วย ในชื่อใดชื่อหนึ่ง การเน้นความสำคัญของธรรมข้อนี้ อาจพิจารณาได้จากพุทธพจน์ เช่น “ธรรมนี้ เป็นของสำหรับผู้ที่ปรารถนาความเพียร มิใช่สำหรับคนเกียจคร้าน”^{๔๑}

“ภิกษุทั้งหลาย เรารู้ชัดถึงคุณของธรรม ๒ ประการ คือ ความเป็นผู้ไม่สันโดษในกุศลธรรมทั้งหลาย ความเป็นผู้ไม่ยอมถอยหลังในการบำเพ็ญเพียร ...เพราะฉะนั้นแล เธอทั้งหลายพึงศึกษาดังนี้ว่า เราจักตั้งความเพียรอันไม่ถอยหลัง ถึงจะเหลือแต่หนังเอ็นและกระดูก เนื้อและเลือดในสรีระจะแห้งเหือดไปก็ตามที ยังไม่บรรลุผลที่บุคคลพึงลู่ถึงได้ด้วยเรี่ยวแรงของบุรุษ ด้วยความเพียรของบุรุษ ด้วยความบากบั่นของบุรุษแล้ว ที่จะหยุดยั้งความเพียรเสีย เป็นอันไม่มี เธอทั้งหลายพึงศึกษาฉะนี้แล”^{๔๒}

การที่ต้องเน้นความสำคัญของความเพียรนั้น นอกจากเหตุผลอย่างอื่นแล้ว ย่อมสืบเนื่องมาจากหลักพื้นฐานของพระพุทธศาสนาที่ว่า สัจธรรมเป็นกฎธรรมชาติหรือหลักความจริงที่มีอยู่โดยธรรมดา พระพุทธเจ้าหรือศาสดามีฐานะเป็นผู้ค้นพบหลักความจริงนั้น แล้วนำมาเปิดเผยแก่ผู้อื่น การได้รับผลจากการปฏิบัติ เป็นเรื่องของความเป็นไปอันเที่ยงธรรมตามเหตุปัจจัยในธรรมชาติ ศาสดามีใช่ผู้บันดาลเมื่อเป็นเช่นนั้น ทุกคนจึงจำเป็นต้องเพียรพยายามสร้างผลสำเร็จด้วยเรี่ยวแรงของตน ไม่ควรคิดหวังและอ่อนวอนของผลที่ต้องการโดยไม่กระทำ หลักพระพุทธศาสนาในเรื่องนี้ จึงมีว่า คุณเมหิ กิจจ อตปโป อกขาตาโร ตถาคตา แปลว่า ความเพียรทำนทั้งหลายต้องทำเอง ตถาคตทั้งหลายเป็นแต่ผู้บอกทางให้”^{๔๓}

อย่างไรก็ตาม การทำความเพียร ก็เช่นเดียวกับการปฏิบัติธรรมข้ออื่น ๆ จะต้องเริ่มก่อตัวขึ้นในใจให้พร้อมและถูกต้องก่อน แล้วจึงขยายออกไปเป็นการกระทำในภายนอกให้

^{๔๐} ม. อุ. (ไทย) ๑๔ / ๒๕๘-๒๖๘ / ๑๔๖ -๑๔๘.

^{๔๑} อจ. อฎฐก. (ไทย) ๒๓ / ๑๒๐ / ๑๗๖.

^{๔๒} อจ. ทุก. (ไทย) ๒๐ / ๒๕๑ / ๔๘.

^{๔๓} พุ. ธ. (บาลี) ๒๕ / ๓๐ / ๕๑

ประสานกลมกลืนกัน มิใช่คิดอยากทำความเพียร ก็สักแต่ว่าระดมใช้กำลังกายเอาแรงเข้าทุ่ม ซึ่งอาจกลายเป็นการทรมาณตนเองทำให้เกิดผลเสียได้มาก โดยนัยนี้ การทำความเพียรจึงต้องสอดคล้องกลมกลืนกันไปกับธรรมข้ออื่น ๆ ด้วย โดยเฉพาะสติสัมปชัญญะ มีความรู้ความเข้าใจ ใช้ปัญญาดำเนินความเพียรให้พอเหมาะ อย่างเรียกว่าไม่ตึง และไม่หย่อนเกินไป

๗. สัมมาสติ มีความระลึกรู้ตัวทั่วพร้อมในแง่จริยธรรม การทำหน้าที่ของสติมักถูกเปรียบเทียบกับเหมือนกัณหาญประคอง ที่คอยระวังเฝ้าดูคนเข้าออกอยู่เสมอ และคอยกำกับการ โดยปล่อยคนที่ควรเข้าออกให้เข้าออกได้ และคอยกันห้ามคนที่ไม่ควรเข้า ไม่ให้เข้าไป คนที่ไม่ควรออก ไม่ให้ออกไป สติจึงเป็นธรรมสำคัญในทางจริยธรรมเป็นอย่างมาก เพราะเป็นตัวควบคุมเร้าเตือนการปฏิบัติหน้าที่ และเป็นตัวคอยป้องกันยับยั้งตนเอง ทั้งที่จะไม่ให้หลงเพลินไปตามความชั่ว และที่จะไม่ให้ความชั่วเล็ดลอดเข้ามาในจิตใจได้พวงง่าย ๆ ที่จะเตือนตนเองในการทำมาดี และไม่เปิดโอกาสแก่ความชั่ว พุทธธรรมเน้นความสำคัญของสติเป็นอย่างมาก ในการปฏิบัติจริยธรรมทุกขั้น การดำเนินชีวิตหรือการประพฤติปฏิบัติ โดยมีสติกำกับอยู่เสมอ นั้น มีชื่อเรียกโดยเฉพาะว่า ความไม่ประมาท

๘. สัมมาสมาธิ ความมีใจมั่นคงถูกต้องในฉาน ๔ โดยสาระสำคัญ สมาธิที่ใช้ถูกทาง เพื่อจุดมุ่งหมายในทางหลุดพ้น เป็นไปเพื่อปัญญาที่รู้ เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง มิใช่เพื่อผลในทางสนองความอยากของตัวเอง เช่น อดฤทธิ์ อดความสามารถ เป็นต้นนั่นเองเป็นสัมมาสมาธิ ดังหลักการที่ท่านแสดงไว้ว่า ผู้ปฏิบัติธรรมสามารถเจริญวิปัสสนาได้ โดยใช้สมาธิเพียงขั้นต้น ๆ ที่เรียกว่า วิปัสสนาสมาธิ คือ สมาธิที่ใช้ประกอบกับวิปัสสนา หรือเพื่อสร้างปัญญาที่รู้แจ้ง อันเป็นสมาธิในระดับระหว่างขณิกสมาธิกับอุปปจารสมาธิเท่านั้น

นอกจากนี้ พระธรรมปิฎกท่านได้กล่าวถึงประโยชน์ของสมาธิ หรือจุดหมายของสมาธิ ดังนี้ คือ

๑. ประโยชน์ของสมาธิที่แท้จริง กล่าวคือ การเตรียมจิตใจพร้อมที่จะใช้ปัญญาพิจารณาให้รู้แจ้งสภาพธรรมชาติตามความเป็นจริง เรียกตามว่าศัพท์ว่า เป็นบาทแห่งวิปัสสนา หรือทำให้เกิดญาณทัสนะ

๒. ประโยชน์ของสมาธิที่รองลงมาในแนวเดียวกัน กล่าวคือ ถือว่าเป็นจุดหมายที่แท้จริง คือ การบรรลุสภาวะที่จิตหลุดพ้น (นิพพาน) จากกิเลสชั่วคราวที่เรียกว่า เจโตวิมุตติ ประเภทนี้ไม่เด็ดขาด^{๔๔}

^{๔๔} พระธรรมปิฎก. (ป. อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, หน้า ๘๓๓.

สรุปได้ว่า ในระบบของพุทธจริยศาสตร์การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมนั้น เห็นว่า พุทธจริยศาสตร์ทั้งหมดนี้ ประกอบด้วยอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ และบุพภาคแห่งอริยมรรค เรากำหนดเรียกบุพภาคแห่งมรรคนี้ได้ว่า “องค์คุณก่อนมรรค” ซึ่งอธิบายได้ดังนี้

๑. องค์คุณก่อนมรรค หมายถึง ก่อนที่บุคคลจะปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ จะต้องมีส่วนประกอบ ๒ ประการคือ

๑.๑ การมีกัลยาณมิตร (กัลยาณมิตรุตตา)^{๔๕} หมายถึง การมีผู้แนะนำชักจูงในทางที่ดี อาจตีความได้ว่าได้รับการอบรม สั่งสอนแนะนำมาจากบิดา มารดา ครู อาจารย์ รวมถึงตลอดถึงมิตรสหายที่ดี การอ่านตำราที่ดี

๑.๑ การทำในใจโดยแบบกาย (โยนิโสมนสิการ)^{๔๖} หมายถึง การรู้จักคิดไตร่ตรองด้วยตนเองอย่างมีสติและใช้เหตุผล จัดว่าเป็นการพัฒนาตนเองให้รู้จักคิดอย่างถูกต้อง อันจะนำไปสู่ความเป็นผู้มีวิจาร์ณญาณได้

๒. มรรค ๘^{๔๗} เป็นผลสืบเนื่องจากองค์คุณก่อนมรรค เมื่อได้รับคำแนะนำสืบสวนมาดี ประกอบกับอาชีพการฝึกตนเอง ให้เป็นผู้รู้จักคิดอย่างใคร่ครวญแบบกายทั้ง ๓ ระดับ คือ คีล สมาธิ ปัญญา ย่อมเกิดขึ้น ซึ่งแสดงลำดับได้ดังนี้

๑. ระดับคีล	┌ ├─── └	วาจาชอบ	(สัมมาวาจา)
		ความประพฤติชอบ	(สัมมากรรมันตะ)
		การเลี้ยงชีพชอบ	(สัมมาอาชีวะ)
๒. ระดับสมาธิ	┌ ├─── └	ความพยายามชอบ	(สัมมาวายามะ)
		ความมีสติชอบ	(สัมมาสติ)
		ความมีสมาธิชอบ	(สัมมาสมาธิ)
๓. ระดับปัญญา	┌ └	ความเห็นชอบ	(สัมมาทิฎฐิ)
		ความคิดชอบ	(สัมมาสังกัปปะ)

การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในพระทางพุทธศาสนามีจุดเริ่มต้นจากการรู้จักคิดใคร่ครวญด้วยเหตุผลโดยตนเอง การปฏิบัติจึงจะนำไปสู่ความเห็นชอบทางปัญญา และเมื่อ

^{๔๕} ส. ม. (ไทย) ๑๕ / ๔๘ / ๒๒.

^{๔๖} ส. ม. (ไทย) ๑๕ / ๕๕ / ๒๓.

^{๔๗} ที. ส. (ไทย) ๕ / ๓๕๓ / ๑๖๕.

ความเห็นชอบทางปัญญาเกิดขึ้นแล้ว แนวทางด้านปัญญาที่เผชิญย่อมเกิดขึ้น นั่นก็คือความเป็นผู้มีวิจาร์ณญาณ อันเป็นการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง เราอาจสรุปได้ว่าจริยธรรมตามหลักพุทธศาสนานั้นก็คือ มรรคหรือมัชฌิมาปฏิปทา นี้เอง และพรหมจารีหรือผู้ประพฤติพรหมจรรย์ หรือผู้มีจริยธรรมตามหลักพุทธศาสนา ก็คือผู้ดำเนินชีวิตตามมรรค หรือผู้ปฏิบัติตามมัชฌิมาปฏิปทา อันเป็นหลักคำสอนเกี่ยวกับการครองชีวิตที่ถูกต้องสมบูรณ์ของมนุษย์ซึ่งนำไปสู่จุดหมาย คือ การดับทุกข์ หรือความสิ้นสุดปัญหา

หลักจริยธรรมมีความสัมพันธ์กับความจริงที่มีอยู่ตามธรรมชาติของธรรมชาติ เป็นการนำเอาความรู้ที่เกี่ยวกับกระบวนการที่เป็นไปเองตามธรรมชาติแห่งเหตุปัจจัย มาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่มนุษย์ โดยจัดวางเป็นระบบปฏิบัติหรือแบบแผนการดำเนินชีวิตที่จะได้ผลดีสอดคล้องกับธรรมชาตินั้น อันเป็นการใช้ชีวิตที่ดีให้เกิดประโยชน์แก่สังคม

นอกจากนี้ จริยธรรมจึงเป็นการนำเอาความรู้ในสังขธรรมไปประยุกต์ใช้ต่อการดำเนินชีวิต ทำให้มนุษย์บรรลุประโยชน์จนถึงขั้นสูงสุด มีชีวิตที่แจ่มใสเพราะจิตมีคุณภาพที่ประณีตมากขึ้น สามารถปลูกเร้าคุณธรรมและส่งเสริมกำลังใจให้ทำความดี มีอุดมคติ และเป็น การฝึกจิตใจให้เข้มแข็งหนักแน่นมั่นคงมีสมรรถภาพสูง

๓.๔ เกณฑ์ตัดสินความดีหรือจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญาเถรวาท

หลักจริยธรรมในทางพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น เป็นที่ทราบกันดีแล้วว่ามี ๒ อย่างคือ สังขธรรม และศีลธรรม สังขธรรมเป็นอันติมสังจะ กล่าวคือ เป็นความจริงสูงสุดอันเป็นฐานรองรับหลักศีลธรรม และหลักจริยธรรม หรือการกระทำอันมีค่าทางจริยศาสตร์ที่ดำเนินไปถึงเพื่อเข้าถึงเป้าหมายอันเป็นอันติมสังจะนั้น เป็นสิ่งที่มีอยู่เอง มีอยู่อย่างเที่ยงแท้ และสามารถดำรงอยู่ได้โดยธรรมชาติ ถ้ามนุษย์ไม่มีเป้าหมายในการกระทำ ก็ไม่สามารถกล่าวได้ว่า การกระทำใดถูก หรือผิด เพราะฉะนั้น เกณฑ์ในการตัดสินค่าจริยะว่า สิ่งนี้ถูก ผิด ควร ไม่ควร จึงต้องอาศัยเป้าหมายเป็น มาตรการวัดและตัดสินคุณค่าทางจริยะ

พุทธปรัชญาเถรวาทเห็นว่า การกระทำของมนุษย์ไว้ ๓ ทางคือ ทางกาย เรียกว่า กายกรรม ทางวาจา เรียกว่า วาจากรรม และทางใจ เรียกว่า มโนกรรม การกระทำจะดีหรือชั่วอยู่ที่ ๓ ทางนี้ ถ้าการกระทำนั้นเป็นฝ่ายดีทางกาย ทางวาจา และทางใจ เรียกว่า กายสุจริต วาจาสุจริต และมโนสุจริต กรรมฝ่ายดีนี้ เรียกว่า กุศลกรรม แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าเป็นการกระทำในฝ่าย

ชั่วทางทวารทั้ง ๓ นี้ เรียกว่า กายทุจริต วาจิทุจริต และมโนทุจริต กรรมฝ่ายชั่วทั้ง ๓ นี้ เรียกว่า อกุศลกรรม ส่วนปัญหาที่ว่า การกระทำของมนุษย์นั้น จะดีหรือชั่ว ใช้อะไรเป็นเกณฑ์ วัด เป็นปัญหาที่จะต้องพิจารณากันต่อไป

ตามแนวจริยธรรมทางพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น ให้ถือเจตนาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินว่า การกระทำใด ดีหรือชั่ว ถูกหรือผิด เพราะการกระทำทั้งหมดของมนุษย์มีเจตนาเป็นตัวคอยบ่งชี้ เพราะฉะนั้น เจตนาจึงเป็นตัวแท้ของกรรม บุคคลคิดแล้วจึงกระทำการกรรมด้วยกาย ด้วยวาจา และด้วยใจ^{๔๘}

พุทธปรัชญาเถรวาท ถือว่า การกระทำที่ถูกต้องและผิดนั้นจะต้องเป็นการกระทำที่เป็นไปอย่างเสรี แต่เป็นเสรีภาพที่เกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับกฎของเหตุผล ตามทัศนะของพระพุทธศาสนามีเงื่อนไขที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้การกระทำที่ถูกแตกต่างจากการกระทำที่ผิด นั่นคือแรงจูงใจและความตั้งใจหรือเจตนาที่บุคคลมีต่อการกระทำ โดยนัยนี้กล่าวได้ว่า พุทธปรัชญาเถรวาทเชื่อว่า มนุษย์มีเจตจำนงเสรีในการกระทำ ซึ่งเป็นเจตจำนงเสรีที่ความสัมพันธ์กันในเหตุผลเชิงจริยธรรม เพราะถ้ามนุษย์ไม่มีเจตจำนงเสรีในการกระทำ ก็จะไม่มีความชั่ว ถูก ผิด ควรหรือไม่ควร การกระทำก็เป็นแต่สักว่า ทำแล้ว กำลังทำ หรือทำอยู่เท่านั้น แต่มนุษย์มีเจตจำนงเสรีในการกระทำ และการกระทำทุกอย่างย่อมประกอบด้วยความจริงใจหรือเจตนาเสมอ เพราะฉะนั้น ด้วยการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาหรือความจริงใจนี้เอง พุทธปรัชญาเถรวาทกล่าวว่า ถ้าประกอบด้วยกุศล ก็จัดเป็นกุศลกรรม ถ้าประกอบด้วยอกุศล จัดว่าเป็นอกุศลกรรม ดังพระพุทธพจน์ว่า...

“กรรมที่ถูก โลภะครอบงำ...กรรมที่ถูกโทสะครอบงำ...กรรมที่ถูกโมหะครอบงำ เกิดแต่โมหะ มีโมหะเป็นเหตุ มีโมหะเป็นแดนเกิด ย่อมให้ผลในที่ที่เกิดอัคภาพของเขา กรรมนั้นให้ผลในขั้นใด ในขั้นนั้น เขาจะต้องเสวยวิบากของกรรมนั้น ในลำดับที่เกิดหรือต่อๆ ไปในปัจจุบันนั่นเอง ภิกษุทั้งหลาย ธรรมชาติ ๓ ประการนี้แล เป็นเหตุให้เกิดกรรม ๓ ประการเป็นไฉน คือ อโลภะ ๑ อโทสะ ๑ อโมหะ ๑...กรรมที่ถูกอโลภะครอบงำ...กรรมที่ถูก อโทสะครอบงำ... กรรมที่ถูกอโมหะครอบงำ เกิดแต่อโมหะ มีอโมหะเป็นเหตุ มีอ

^{๔๘} อญ. ฎก. (ไทย) ๒๒ / ๓๓๕ / ๓๖๕.

โมหะเป็นแดนเกิด เมื่อโมหะปราศไปแล้ว ย่อมเป็นอันบุคคลละได้เด็ดขาด
ถอนรากขึ้นแล้ว ทำให้เหมือนตาลยอดด้วนทำไม่ให้มี ไม่ให้เกิดขึ้นอีกต่อไป
เป็นธรรมดา...ภิกษุทั้งหลาย ธรรมชาติ ๓ ประการนี้แลเป็นเหตุให้เกิด
กรรม”^{๔๕}

จึงกล่าวได้ว่า ตามหลักพุทธจริยธรรม เจตนาที่ประกอบด้วยความพยายามในการ
กระทำอันเป็นเหตุเบื้องต้น หรือเป็นความพยายามเพื่อให้การกระทำสำเร็จลงเป็นเกณฑ์ตัดสิน
คุณค่าเชิงพุทธจริยธรรม ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า ภิกษุทั้งหลายเรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม
บุคคลคิดแล้วจึงกระทำกรรมด้วยกาย ด้วยวาจา^{๔๖} ดังนั้น หลักการสำหรับเป็นเกณฑ์วินิจฉัย
ความคิดและความชั่ว ลักษณะที่เป็นข้อตัดสินทางจริยธรรมในทางพระพุทธศาสนานั้นก็โดย
อาศัยการกระทำใน ๒ ลักษณะเป็นตัวจำแนก คือ การกระทำใดที่มีรากฐานมาจากกุศลมูล
ถือว่า เป็นการกระทำที่ดีมีประโยชน์ มีคุณค่า ส่วนการกระทำที่มีรากฐานมาจากอกุศลมูลถือ
เป็นการกระทำที่เป็นฝ่ายชั่ว ซึ่งจะต้องมีการวินิจฉัยถึงลักษณะของการกระทำนั้น โดยจำแนกเป็น
เกณฑ์ดังนี้

๓.๔.๑ เกณฑ์ตัดสินหลัก

เกณฑ์ที่ใช้เป็นเครื่องตัดสินการกระทำทางจริยธรรมในทางพระพุทธศาสนานั้น
จะพิจารณาจากเจตนาเป็นต้นเหตุ โดยอาศัยจิตเป็นตัวดำริในการกระทำตลอดจนกระบวนการ
กระทำจนสำเร็จ ซึ่งมีปัจจัยที่นำมาเป็นเกณฑ์ได้ดังนี้

๑. เจตนาในการกระทำ พิจารณาการกระทำตามมูลเหตุว่า ถ้าเป็นเจตนาที่เกิดขึ้น
จากกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ และอโมหะ พึงเข้าใจว่าเป็นความดี แต่ถ้าเกิดมาจากอกุศล
มูล คือ โลภะ โทสะ และโมหะ พึงรู้นั่นคือ ความชั่ว

๒. ผลกระทบต่อการกระทำ พิจารณาตามสภาวะว่า เป็นสภาพที่เกื้อกูลแก่ชีวิต
จิตใจหรือไม่ ทำให้จิตใจสบาย ไร้โรค ปลอดโปร่ง ผ่องใส สมบูรณ์หรือไม่ ส่งเสริมหรือบั่น
ทอนคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ช่วยให้กุศลธรรมเจริญงอกงาม หรือกุศลธรรมลดลง
หรือไม่ ตลอดจนมีผลต่อบุคลิกภาพหรือไม่อย่างไร

^{๔๕} อจ. ติก. (ไทย) ๒๐ / ๔๗๓ / ๑๒๘.

^{๔๖} อจ. จกก. (ไทย) ๒๒ / ๓๔ / ๓๕๖.

๒.๔.๒ เกณฑ์ตัดสินรอง

เป็นหลักการที่นำมาพิจารณาร่วมเมื่อมีผลกระทบการกระทำในกรณีต่าง ๆ ในแต่ละสถานการณ์ ซึ่งอาศัยปัจจัยประกอบในการพิจารณาดังนี้

๑. มโนธรรม คือ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเอง พิจารณาว่าการกระทำนั้นตนเองสามารถเตือนตนเอง ได้หรือไม่ เสียความเคารพตนเองหรือไม่

๒. พิจารณายอมรับของวิญญูชน นักปราชญ์หรือบัณฑิตว่า ยอมรับ ชื่นชม สรรเสริญ หรือตำหนิติเตียนหรือไม่

๓. พิจารณาลักษณะผลของการกระทำต่อตนเองและต่อผู้อื่นว่า

๓.๑ เป็นการเบียดเบียนตนเอง เบียดเบียนผู้อื่น ทำตนเองหรือผู้อื่นให้เดือดร้อนหรือไม่

๓.๒ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุข หรือเป็นไปเพื่อโทษทุกข์ ทั้งแก่ตนเอง และผู้อื่นหรือไม่

หรืออีกในหนึ่ง การยอมรับหรือไม่ยอมรับของปราชญ์ การติเตียนหรือสรรเสริญของวิญญูชนนั้น เมื่อมองอย่างกว้าง ๆ หรือมองในระดับสถาบัน และเมื่อว่าโดยส่วนใหญ่ มติของวิญญูชนหรือปราชญ์จะปรากฏอยู่ในรูปของบัญญัติทางศาสนาบ้าง ขนบธรรมเนียมทางศาสนาบ้าง กฎหมายบ้าง เป็นต้น แม้ว่าบทบัญญัติและสิ่งที่ถือตามกันมาเหล่านี้ ไม่จำเป็นจะต้องเป็นมติของวิญญูชนเสมอไป แต่ก็พอจะกล่าวได้ว่าส่วนที่แตกต่างนี้เป็นข้อยกเว้น ซึ่งก็เป็นกิจของวิญญูชนนั้นแหละที่จะต้องหมั่นสอบสวนตรวจตราในเรื่องเหล่านี้ในแต่ละกาลแต่ละสมัยแต่ละครั้งแต่ละคราวเรื่อย ๆ ไป จึงมักมีพระพุทธพจน์ตรัสสำคัญว่า “อนุวิจจ วิญญู” วิญญูใคร่ครวญแล้ว จึงติเตียนหรือสรรเสริญ คือ ยอมรับหรือไม่ยอมรับ^{๕๐} และจะเห็นว่า วิญญูนี้แหละ เมื่อใคร่ครวญแล้วก็ได้เป็นผู้ทำการแก้ไขปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ยึดถือหรือปฏิบัติกันมาผิด ๆ หรือเคลื่อนคลาดจากความหมายที่ถูกต้อง เช่น พระพุทธองค์ทรงติเตียนไม่ยอมรับเรื่องการระบอบวรรณะและการบูชาัญญู เป็นต้น

หลักเกณฑ์การตัดสินความดีความชั่วดังได้กล่าวมาแล้ว ยังสามารถสรุปสาระสำคัญเป็นประเด็นได้อีก ดังนี้

^{๕๐} ม. ม. (ไทย) ๑๓ / ๓๘ / ๔๑.

๑. พิจารณาว่าพฤติกรรมนั้น ๆ มีคุณและโทษต่อชีวิตอย่างไร หรือมีผลต่อบุคลิกภาพอย่างไร คือ เป็นสถานะที่เกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจหรือไม่ เอื้อหรือไม่ต่อคุณภาพชีวิต ส่งเสริมหรือบั่นทอนคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ทำให้กุศลธรรมหรืออกุศลธรรมทั้งหลาย อ่อนลดถอยหรือเจริญงอกงาม ช่วยสร้างเสริมบุคลิกภาพที่ดีงามหรือไม่

๒. พิจารณาว่าพฤติกรรมนั้น ๆ มีคุณหรือโทษต่อสังคมอย่างไร คือ เป็นการเบียดเบียนผู้อื่นหรือไม่ ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนหรือไม่ เป็นไปเพื่อทำลายหรืออำนวยความสะดวกให้แก่ผู้อื่น^{๕๒}

๓. พิจารณาว่าเป็นคุณหรือโทษต่อสังคมอย่างไร คือ เป็นการเบียดเบียนผู้อื่นหรือไม่ ทำผู้อื่นให้เดือดร้อนหรือไม่ เป็นไปเพื่อทำลายหรืออำนวยความสะดวกแก่ผู้อื่น และแก่ส่วนรวมหรือไม่

๔. พิจารณาคำมโนธรรม หรือ โดยสำนึกอันมีตามธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ คือพิจารณาเห็นความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเองว่า การนั้นเมื่อทำแล้ว ตนเองดีเตียนหรือกล่าวโทษตนเองได้หรือไม่

๕. พิจารณาจากมาตรฐานทางสังคม คือ ตามบัญญัติทางศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี และสถาบันต่าง ๆ ทางสังคม เช่น กฎหมาย เป็นต้น ซึ่งขึ้นต่อการใคร่ครวญ ตรวจสอบกลั่นกรองของวิญญูทั้งหลาย ตามกาลสมัยที่จะมิให้ถ้อยกันโดยมงายหรือผิดพลาดคลาดเคลื่อน ตลอดจนการใคร่ครวญด้วยยอมรับหรือไม่ยอมรับของวิญญูชนเหล่านั้นในแต่ละกรณี^{๕๓}

จะเห็นว่า หลักอันเป็นเกณฑ์ตัดสินความดีของพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น มีความหลากหลายตามแต่กรณีที่มีสถานการณ์เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นพฤติกรรมทางจริยธรรมทางพุทธปรัชญาเถรวาทว่า เป็นกระบวนการต่อเนื่องกันโดยเริ่มตั้งแต่การดำริ คือ การคิดไปจนกระทั่งมีผลสำเร็จจากการกระทำนั้น

อย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนาเห็นว่า สิล ๕ นั้น เป็นการตัดสินดี-ชั่ว-ถูก-ผิด-ควร-ไม่ควร ในสังคม นอกจากนี้ เมื่อรักษาแล้วนั้นจะรู้ได้จากการล่วงละเมิดของศีลหรือไม่

^{๕๒} ข้อนี้ต่างจากข้อแรก ในแง่ที่ว่ามุ่งถึงผลซึ่งบุคคลจะได้ประสบในระดับแห่งวิถีชีวิต โดยเฉพาะความสุขความทุกข์ ความเจริญ และความเสื่อมเสียอย่างเห็น ๆ

^{๕๓} พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต), พุทธธรรม, หน้า ๑๘๐.

นั้น ดังนั้น ในคัมภีร์มังคลาทิปณีได้มีองค์ประกอบเกณฑ์ตัดสินความดีความชั่วไว้ในกรกระทำของมนุษย์ไว้แต่ละข้อไว้ ดังต่อไปนี้ คือ^{๕๔}

๑. ปาณาติบาตมีองค์ประกอบ ๕ ประการ^{๕๕} คือ (เกณฑ์ตัดสิน)

๑. สัตว์นั้นมีชีวิต
๒. รู้ว่าสัตว์นั้นมีชีวิต
๓. มีจิตคิดจะฆ่า
๔. พยายามฆ่า
๕. สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น

โทษของการละเมิดในปาณาติบาต ๔ ประการ คือ

๑. สัตว์นั้นเล็ก มีคุณน้อย ชื่อว่ามีโทษน้อย
๒. สัตว์นั้นใหญ่ มีคุณมาก ชื่อว่ามีโทษมาก
๓. ผู้ฆ่าและผู้ถูกฆ่าเดือดร้อนน้อย ชื่อว่ามีโทษน้อย
๔. ผู้ฆ่าและผู้ถูกฆ่าเดือดร้อนมาก ชื่อว่ามีโทษมาก

๒. อทินนาทานมีองค์ประกอบ ๕ ประการ^{๕๖} คือ (เกณฑ์ตัดสิน)

๑. สิ่งของนั้นมีเจ้าของ
๒. รู้ว่าของนั้นมีเจ้าของ
๓. มีจิตคิดจะลักของนั้น
๔. พยายามลักของนั้น
๕. ลักของนั้นมาได้ด้วยความพยายามนั้น

โทษของการละเมิดในอทินนาทานมี ๔ ประเภท คือ

๑. ทรัพย์นั้นมีมาก ชื่อว่ามีโทษมาก
๒. ทรัพย์นั้นมีน้อย ชื่อว่ามีโทษน้อย
๓. ทรัพย์นั้นมีขนาดใหญ่ ชื่อว่ามีโทษมาก
๔. ทรัพย์นั้นมีขนาดเล็ก ชื่อว่ามีโทษน้อย

^{๕๔} พระมหาประกาศ แสนเสน (ญาณเมธี), “ศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักพุทธจริยศาสตร์ในมโหสถชาดก”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามงกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒๑-๒๓.

^{๕๕} พุ. อิติ. อ. (ไทย) ๗๓ / ๒๖๑.

^{๕๖} พุ. อิติ. อ. (ไทย) ๗๓ / ๒๖๔.

๓. กามเมสุมิจนจารมืองค์ประกอบ ๔ ประการ คือ (เกณฑ์ตัดสิน)

๑. หญิงหรือชายที่ต้องห้าม
๒. จิตที่คิดจะร่วมประเวณี
๓. พยายามร่วมประเวณี
๔. ทำการร่วมประเวณี

โทษของการละเมิดในกามเมสุมิจนจารมี ๔ ประการ คือ

๑. หญิงหรือชายเป็นผู้มีศีล ชื่อว่ามีโทษมาก
๒. หญิงหรือชายเป็นผู้ไม่มีศีล ชื่อว่ามีโทษน้อย
๓. หญิงหรือชายไม่มีฉันทะร่วมกัน ชื่อว่ามีโทษมาก
๔. หญิงหรือชายมีฉันทะร่วมกัน ชื่อว่ามีโทษน้อย

๔. มุสาวาทมืองค์ประกอบ ๔ ประการ^{๕๗} คือ (เกณฑ์ตัดสิน)

๑. เรื่องไม่เป็นจริง
๒. จิตคิดจะพูดเรื่องไม่เป็นจริง
๓. พยายามพูดเรื่องไม่เป็นจริง
๔. ผู้รู้เนื้อความนั้น

โทษของการละเมิดในมุสาวาทมี ๔ ประการ คือ

๑. ผู้ถูกหลอกลวงมีศีล ชื่อว่ามีโทษมาก
๒. ผู้ถูกหลอกลวงไม่มีศีล ชื่อว่ามีโทษน้อย
๓. ผู้ถูกหลอกลวงมีอำนาจมาก ชื่อว่ามีโทษมาก
๔. ผู้ถูกหลอกลวงมีอำนาจน้อย ชื่อว่ามีโทษน้อย

๕. สุราเมรัยมืองค์ประกอบ ๔ ประการ^{๕๘} คือ (เกณฑ์ตัดสิน)

๑. น้ำที่ดื่มเป็นน้ำเมา
๒. มีจิตคิดจะดื่ม
๓. พยายามดื่มอันเกิดแต่จิตนั้น
๔. น้ำเมานั้นล่วงพ้นลำคอลงไป

^{๕๗} พุ. อิติ. อ. (ไทย) ๓๓ / ๒๖๕.

^{๕๘} พุ. อิติ. อ. (ไทย) ๓๓ / ๒๖๖.

โทษของการละเมิดในสุราเมรัย ๔ ประการ คือ

๑. น้ำที่ดื่มเป็นน้ำเมาที่มีดีกรีน้อย ชื่อว่ามีโทษมาก
๒. น้ำที่ดื่มเป็นน้ำเมาที่มีดีกรีน้อย ชื่อว่ามีโทษน้อย
๓. พยายามดื่มแล้วมีความเสียหายมาก ชื่อว่ามีโทษมาก
๔. น้ำนมนั้นล่องพ้นลำคองลงไปแล้วมีความเสียหายน้อย ชื่อว่ามีโทษน้อย

ผู้วิจัยเห็นว่า สัตถ์ทั้ง ๕ ข้อนี้ ถือเป็นหลักปฏิบัติพื้นฐานของเกณฑ์ตัดสินความดี-ชั่ว-ถูก-ผิด เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยความสงบสุข ถ้าทุกคนต่างพากันปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรมโดยทั่วหน้ากันไม่ว่าสังคมไหนๆ ในโลกนี้ที่อยู่ร่วมกันด้วยความเป็นระเบียบเรียบร้อย คนส่วนมากปฏิบัติตามหลักของศีล ๕ ได้ โดยเห็นว่า ถ้าเราไม่รักษาศีล ๕ ขณะที่คนอื่นไม่ปฏิบัติ เราจะถูกเบียดเบียนอยู่ฝ่ายเดียวจึงหาทางตอบโต้ เช่น ถ้าเขาโกหกเราก็โกหกเขากลับ ทำเช่นนี้เรื่อย ๆ ไป ซึ่งเป็นการฝ่าฝืนศีลธรรม ก็จะไม่ก่อให้เกิดความสงบสุขในสังคมได้ ดังนั้น เราควรตระหนักในเรื่องของศีลให้มาก และลงมือปฏิบัติตามหลักศีล ๕ ที่ตัวเองก่อน และสอนให้ผู้อื่นกระทำตามเป็นตัวอย่างให้ผู้อื่นปฏิบัติตามด้วยกฎเกณฑ์ของสังคมได้ พอจะสรุปได้ว่า ตามหลักเกณฑ์ตัดสินทางพุทธจริยธรรม คือ หลักสำหรับพิจารณาตัดสินว่า อะไรผิด อะไรถูก อะไรสมควร อะไรไม่สมควร หลักในการพิจารณาการตัดสินดังกล่าวมีอยู่หลายประการ คือ

- ๑) พิจารณาที่เจตนา หรือความจงใจในการกระทำ
- ๒) พิจารณาตามบทบัญญัติที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้
- ๓) พิจารณาที่ฐานของจิตซึ่งเป็นฐานของพฤติกรรม
- ๔) พิจารณาที่ผลของการกระทำว่ามีคุณประโยชน์ในลักษณะใด
- ๕) พิจารณาที่ผลของการปฏิบัติโดยตรง

เกณฑ์ตัดสินความดีสูงสุดในพระพุทธศาสนานั้นก็คือ การได้เข้าไปสู่พระนิพพาน แต่สิ่งที่จะใช้เป็นเกณฑ์มาตรฐานในการวัดว่าได้ถึงความดีหรือยังไม่ถึงนั้น ต้องดูที่หลักของพระศาสนา คือการละสังขรณ์ทั้ง ๑๐ ประการได้หรือยัง แต่การที่ปุถุชนคนธรรมดาจะไปตัดสินว่าสิ่งนี้เป็นความดีหรือไม่ใช่ความดีมีหลักเกณฑ์ง่าย ๆ ก็คือต้องพิสูจน์ด้วยตัวเองที่เรียกว่า “ปัจเจกตั้ง เวทิตัพโพ วิญญูหิ” อันผู้รู้ทั้งหลายพึงรู้พึงเข้าใจด้วยตนเอง^{๕๕} แต่การจะตัดสินว่า

^{๕๕} ที. มหา. (บาลี) ๑๐ / ๘๕ / ๑๑๑.

ถูกต้องได้นั้น ต้องนำหลักการที่พระพุทธเจ้าได้แสดงไว้แก่ชาวกาลามะ ๑๐ ประการ โดยที่พระพุทธองค์ได้ทรงประทานเป็นคำแนะนำที่มีคุณค่าที่สุดยอดเยี่ยมที่สุดในประวัติศาสตร์แห่งพระพุทธศาสนาว่า “ชาวกาลามะทั้งหลาย ความจริงแล้ว ก็เป็นการสมควรอยู่หรือที่พวกท่านจะเคลือบแคลงสงสัย และการที่พวกท่านมีความเคลือบแคลงสงสัยนั้น ถือว่า ได้ทำสิ่งที่ถูกต้องแล้ว” และตรัสต่อไปอีกว่า “มาเถิดท่านทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงพิจารณาตามข้อที่เราตถาคตจะกล่าวต่อไปนี้ แล้วถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติ”^{๖๐}

๓.๕ บทวิเคราะห์ปัญหาเกณฑ์ตัดสินความดี

ผู้วิจัยเห็นว่า ในพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นการศึกษาปัญหาความประพฤติของมนุษย์ ปัญหาความสัมพันธ์มีต่อตัวเองและต่อผู้อื่น เพราะว่ามันมนุษย์ต้องอยู่กับตัวเองและสังคม^{๖๑} เพราะจะต้องอาศัยความจริงขึ้นสมมุติ เพราะจริยศาสตร์เป็นเรื่องที่อยู่ในขั้นของศีลธรรม ดังนั้นพระพุทธศาสนามีหลักคำสอนที่มุ่งเน้นให้แก้ปัญหาจากการกระทำด้วยตัวเอง ดังคำกล่าวที่ว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” ผู้ที่ไม่เข้าใจมักจะถามว่า “ทำดีได้ดีมีที่ไหน ทำชั่วได้ดีมีถมไป” คำถามหรือคำพูดอย่างนี้แสดงว่า “ทำดีไม่ได้ดี ทำชั่วได้ดีสิใช่หรือไม่” คำตอบที่ถูกต้องคือ “ไม่ใช่” เพราะว่าเงินหรือวัตถุ มีสิ่งที่เป็นเกณฑ์วัดว่าเป็น “ความดี”^{๖๒} นอกจากนี้ ผู้ที่ทำความดี มีแต่ความดี เพราะในการกระทำนั้นจิตมีความสงบอยู่ตลอด ผู้ที่มีจิตสัมผัสนิพพานแล้วจึงจะเรียกได้ว่าเป็นอรหันต์ และการกระทำของพระอรหันต์นั้นก็ถือเป็นกุศลกรรมโดยตลอด คือเป็นการกระทำดีโดยตลอด แต่ถ้ามองในแง่ของสภาพที่เรียกว่านิพพานแล้ว ความดีไม่มี ความชั่วก็ไม่มี เพราะสภาพที่จิตสัมผัสนิพพานนั้น จิตจะต้องไม่คิดทั้งดีและชั่ว ตรงกับคำที่มีดังกล่าวว่า ผู้ที่ถึงนิพพานนั้นเป็นผู้ที่มีบาปและบุญอันลอยเสียแล้ว ก็ต้องพ้นจากดีและชั่ว จึงจะเรียกว่า “นิพพาน” ซึ่งในแง่ของจริยศาสตร์ เราต้องเรียกสภาพที่จิตสัมผัสนิพพานว่าเป็นความดี ทั้งเพื่อจะได้นำมาเป็นกฎเกณฑ์ของความดีได้

^{๖๐} อจ. ดิก. (ไทย) ๒๐ / ๕๐๕ / ๑๗๕.

^{๖๑} รัตนา ต้นบุญเต็ก, **ปรัชญาคืออะไร**, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๒๓), หน้า ๔๕.

^{๖๒} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พ.ศ. ๒๕๒๕**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอักษรเจริญทัศน์จำกัด, ๒๕๓๕), หน้า ๑๒.

จริยศาสตร์พยายามแสวงหาวิถีชีวิตที่ประเสริฐและถูกต้องให้แก่มนุษย์ พุทธธรรม จึงเป็นจริยศาสตร์และศาสนาในแง่ที่ว่านี้ คือ เป็นจริยศาสตร์ในแง่ที่เสนออุดมการณ์ของชีวิต ซึ่งอุดมการณ์ของชีวิตตามความหมายของพุทธธรรมก็คือนิพพานนั่นเอง และคุณค่าของ พุทธธรรมประการหนึ่งที่จะให้เกิดประโยชน์แท้จริงในทางจริยศาสตร์นั้น มิได้อยู่ที่การมี ความรู้ความเข้าใจในอุดมการณ์ของชีวิตเพียงอย่างเดียว แต่อยู่ที่การปฏิบัติตนให้บรรลุ ความสำเร็จแห่งอุดมการณ์การนั้นด้วย ดังที่เรียกว่าเป็นการถึงพร้อมทั้งวิชาและจรณะ

ถึงแม้ว่านิพพานอันเป็นจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาได้ก็ตามซึ่งอาจใช้เป็น เกณฑ์ตัดสินความดี ในแง่จริยศาสตร์ของพระพุทธศาสนาได้ก็ตาม แต่โดยทั่วไปปัญหา จริยศาสตร์เรื่องเกณฑ์ตัดสินความดีนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าอาจพิจารณาถึงขั้นปรมาตม หรือขั้น โลกุตตร หรือถึงขั้นนิพพานอันเป็นจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาดังที่ได้กล่าวไว้แล้วใน บทก่อนก็ได้ เพราะจริยศาสตร์เป็นเรื่องที่อยู่ในขั้นศีลธรรมเป็นกฎเกณฑ์หรือเป็นข้อกำหนด เพื่อที่จะใช้เป็นแนวทางตัดสินการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งว่าควรหรือไม่ควร ดีหรือชั่วอย่างไร เท่านั้น ฉะนั้นในแง่ของโลกุตตร หรือในแง่ของบุคคลที่ปฏิบัติธรรมถึงขั้นเป็นพระอรหันต์เป็น การกระทำที่ดีโดยตลอด เพราะคุณลักษณะของผู้ที่จะเป็นพระอรหันต์นั้น ต้องเป็นผู้ที่การ กระทำความดีจนถึงขั้นสูงสุดของพระพุทธศาสนาแล้วจึงอันควรกระทำ (เพื่อดับทุกข์สำหรับ ตนเอง) ย่อมไม่มีอีกแล้ว^{๖๓} ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วว่า พระอรหันต์คือผู้ที่จิตปราศจากกิเลสอาสวะ ทั้งปวง คือ เป็นผู้ที่ไม่ยินดีในราคะ โทสะ และโมหะแล้ว ซึ่งราคะ โทสะ และโมหะนี้ เป็นรากเหง้า ของความชั่ว เมื่อตัดรากเหง้าของความชั่ว หรือหมดเชื้อที่จะก่อให้เกิดความชั่วแล้ว ก็ย่อมเหลือ แต่ความดีอันเป็นสิ่งตรงข้ามกับความชั่ว แต่พระอรหันต์ก็ยังคงกระทำต่าง ๆ ไม่เป็นไปเพื่อให้ จิตเกิดกิเลส หรือราคะ โทสะ โมหะอีกต่อไป เช่น การบริโภคน้ำก็ไม่บริโภคน้ำเพื่อเล่น ไม่บริโภคน้ำ เพื่อมัวเมา ไม่บริโภคน้ำเพื่อประเทืองผิว ไม่บริโภคน้ำเพื่อประดับ บริโภคเพียงเพื่อความตั้งอยู่แห่ง ภายนี้ เพื่อยังอรรถภาพให้เป็นไป เพื่อระงับความกระหาย^{๖๔} โดยสรุปแล้วก็คือบริโภคน้ำเพื่อให้ ร่างกายมีชีวิตอยู่ตามปรกตินั่นเอง

อย่างไรก็ตาม หลักการพิจารณาเรื่องการกระทำดี ชั่ว จึงจะพิจารณาการกระทำใน ลักษณะที่อยู่ในระหว่างทางที่จะถึงนิพพาน เพราะขอบเขตของจริยศาสตร์นั้นไม่ถึงขั้นนิพพาน

^{๖๓} ส. ม. (ไทย) ๒๖ / ๒๕๑ / ๓๑๔, ส. ม. (ไทย) ๓๐ / ๑๓๗๗ / ๕๑๘

^{๖๔} ส. ม. (ไทย) ๓๒ / ๑๕๕ / ๒๔๑

อยู่ในขั้นสมมุติ หรือในเรื่องโลกๆหรือในระดับที่ต้องมีอัตตา มีตัวเรา มีของเรา มีตัวเขา มีของเราอยู่ ซึ่งเป็นความจริงระดับหนึ่งที่พระพุทธศาสนารับรอง

๓.๕.๑ ปัญหาของกรรมกับเจตนา^{๖๕}

คำว่า “กรรม” แปลตามตัวว่าการกระทำ มีความหมายเกี่ยวข้องกับคำว่าวิบาก ซึ่งแปลตามตัวว่าผลที่เกิดขึ้น ฉะนั้นเมื่อมีการกระทำ (กรรม) ก็ย่อมมีผล (วิบาก) อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ผลนั้นอาจเป็นกุศลหรืออกุศล คือ ดีหรือชั่ว กรรมดีย่อมก่อให้เกิดวิบากที่กุศล กรรมชั่วย่อมก่อให้เกิดวิบากที่เป็นอกุศลเช่นนี้จึงแสดงว่า “ดี หรือ ชั่ว” นั้นอยู่ที่กรรมหรือการกระทำ ดังมีพระพุทธพจน์ยืนยันในเรื่องนี้ว่า...

“สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรมมา มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลว และประณีตได้”^{๖๖}

“บุคคลจะชื่อว่าเป็นคนชั่วเพราะชาติก็หาไม่ จะชื่อว่าเป็นพราหมณ์เพราะชาติก็หาไม่ ที่แท้ชื่อว่าเป็นคนชั่วเพราะกรรม ชื่อว่าเป็นพราหมณ์เพราะกรรม เป็นชวานาเพราะกรรม เป็นคิลปินเพราะกรรม เป็นพ่อค้าเพราะกรรม แม้เป็นโจรก็เพราะกรรม”^{๖๗}

ปัญหาจึงอยู่ที่ว่าการกระทำอย่างไรจึงจะเรียกว่าดี ต่างกับการกระทำที่ชั่วอย่างไร ดังนั้น สิ่งที่ต้องนำมาพิจารณาอีกประการหนึ่งในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการกระทำก็คือเรื่องเจตนา เรื่องของเจตนานี้มีพระพุทธพจน์กล่าวว่า “ภิกษุทั้งหลาย เจตนานั้นเองคือกรรม บุคคลจงใจแล้วจึงกระทำการด้วยกาย วาจา และใจ”^{๖๘} ฉะนั้นเจตนาจึงหมายถึงสภาพนึกคิด หรือความจงใจ คือ ต้องคิดไว้ก่อนแล้วจึงกระทำ เจตนาจึงเป็นแก่นสำคัญที่สุดของการกระทำเป็นสาระที่ทำให้การ

^{๖๕} นายสุพจน์ จิตสุทธิฐาน, “เกณฑ์ตัดสินความดีในพุทธศาสนา”, หน้า ๒๕-๓๑.

^{๖๖} ม. ม. (ไทย) ๒๒ / ๕๘๑ / ๔๕๓

^{๖๗} ม. ม. (ไทย) ๒๐ / ๓๐๓ / ๓๔๓

^{๖๘} อจ. ทุก. (ไทย) ๒๒ / ๓๓๔ / ๔๖๔

กระทำมีความหมาย การกระทำที่มีได้เกิดจากความจงใจ ไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นการกระทำ เรื่องนี้มีตัวอย่างกล่าวไว้ในพระวินัยปิฎกเล่ม ๑ หน้า ๔๕๘ ว่า...

“ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่งปลาดอาสนะอยู่ที่โรงอาหารในละแวกบ้าน ได้เหยียบขอนไม้ที่เขานำมาเพื่อทำครกเซไปทับเด็กคนหนึ่งตาย แล้วมีความรังเกียจว่า เราต้องอาบัติปาราชิกแล้วกรรมังหนอ จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค ฯ ตรัสถามว่า คูกรภิกษุ เธอคิดอย่างไร”

ภ. ข้าพระพุทธเจ้ามิได้จงใจ พระพุทธเจ้าค่ะ

ภ. คูก่อนภิกษุ ภิกษุไม่จงใจ ไม่ต้องอาบัติ

หรืออีกเรื่องหนึ่งว่า...

“ก็โดยสมัยนั้นแล พวกภิกษุชาวเมืองอาฬวีช่วยกันสร้างวิหารที่อยู่ ภิกษุรูปหนึ่งอยู่ข้างล่าง ยกศิลาส่งขึ้นไป ศิลาที่ภิกษุผู้อยู่ข้างบนรับไว้ไม่มั่น ได้ตกทับกระหม่อมภิกษุผู้อยู่ข้างล่าง ถึงมรณภาพแล้ว เธอมีความรังเกียจว่า เราต้องอาบัติปาราชิกแล้วกรรมังหนอ จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค ฯ ตรัสถามว่า คูกรภิกษุ เธอคิดอย่างไร”

ภ. ข้าพระพุทธเจ้า มิได้จงใจ พระพุทธเจ้าค่ะ

ภ. คูก่อนภิกษุ ภิกษุไม่จงใจ ไม่ต้องอาบัติ

ตามที่ยกตัวอย่างมานี้ แสดงให้เห็นว่า การกระทำของภิกษุนั้นไม่มีผล คือ วิบาก เพราะไม่ต้องอาบัติ หรือไม่มีความผิด เมื่อการกระทำนั้นไม่มีผล เพราะเหตุที่มีได้จงใจจึงไม่เรียกว่าเป็นกรรม ฉะนั้นการกระทำที่มีได้จงใจจะมีอาจที่จะนำมาตัดสินได้ว่าเป็นการกระทำที่ถูกหรือผิด ดีหรือชั่ว ซึ่งตรงกับหลักทั่ว ๆ ไป ทางจริยศาสตร์ถือว่า การกระทำที่นำมาตัดสินว่าดีหรือชั่วนั้นต้องเป็นการกระทำที่เกิดจากความจงใจ ไม่ใช่เกิดจากการถูกบังคับจากภายนอก โดยไม่มีทางเลือก เมื่อกล่าวได้ว่าดีหรือชั่วนั้นอยู่ที่การกระทำ และเจตนาคือการกระทำ จึงกล่าวได้ว่าดีหรือชั่วอยู่ที่เจตนา ดังมีกล่าวไว้ในเรื่องเดียวกันว่า...

“ก็โดยสมัยนั้นแล พวกภิกษุชาวเมืองอาฬวีช่วยกันสร้างวิหารที่อยู่ ภิกษุรูปหนึ่งอยู่ข้างล่าง ยกศิลาส่งขึ้นไป ศิลาที่ภิกษุผู้อยู่ข้างบนมีความประสงค์จะให้ตาย จึงปล่อยศิลาลงบนกระหม่อมภิกษุผู้อยู่ข้างล่างถึงมรณภาพแล้ว เธอมีความรังเกียจว่าเราต้องอาบัติปาราชิกแล้วกระมังหนอ จึงกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาค ฯ ตรัสถามว่า ดูกรภิกษุ เธอคิดอย่างไร”

ภ. ข้าพระพุทธเจ้า มีความประสงค์จะให้ตาย พระพุทธเจ้าคะ

ภ. ดูก่อนภิกษุ เธอต้องอาบัติปาราชิกแล้ว

ปัญหาที่ว่า การกระทำอย่างไรเรียกว่าดี การกระทำอย่างไรเรียกว่าชั่ว เมื่อพิจารณาตามหลักพระพุทธศาสนาที่ถือเจตนาเป็นตัวชี้ขาดลักษณะของการกระทำแล้ว เราจึงตอบได้ว่า กรรมดีหรืออกุศลกรรมคือการกระทำที่เกิดจากเจตนาดี กรรมชั่วหรืออกุศลกรรมคือการกระทำที่เกิดจากเจตนาชั่ว การกระทำประการแรกก่อให้เกิดผลที่เป็นกุศล การกระทำประการหลังก่อให้เกิดผลที่เป็นอกุศล

ปัญหาต่อมาคือเจตนาอย่างไรจึงจะเป็นกุศล เจตนาอย่างไรเป็นอกุศล พระพุทธศาสนาให้คำตอบกับปัญหานี้ไว้อย่างชัดเจนว่า เจตนาที่เกิดจากกุศลมูล (ต้นตอของความดี) ได้แก่ โลกะ อโหสะ อโมหะ คือ เจตนาดี เจตนาที่เกิดจากอกุศลมูล (ต้นตอของความชั่ว) ได้แก่ โลภะ โทสะ โมหะ คือ เจตนาชั่ว ดังมีหลักฐานปรากฏในพระสูตรว่า...

“ภิกษุทั้งหลายลักษณะ ๓ ประการนี้ เป็นเหตุให้เกิดกรรม คือ โลกะ โทสะ โมหะ กรรมใดที่ประกอบด้วยโลกะ เกิดจากโลกะ มีโลกะเป็นเหตุ มีโลกะเป็นที่เกิด กรรมนั้นเป็นอกุศล กรรมนั้นเป็นโทษ กรรมนั้นก่อให้เกิดทุกข์ กรรมนั้นนำไปสู่การเกิดกรรม กรรมนั้นไม่นำไปเพื่อความดับกรรม กรรมใดที่กระทำด้วยโทสะ . . . กรรมใดที่กระทำด้วยโมหะ . . . กรรมนั้นเป็นอกุศล กรรมนั้นเป็นโทษ กรรมนั้นก่อให้เกิดทุกข์”

“ภิกษุทั้งหลายลักษณะ ๓ ประการนี้ เป็นเหตุให้เกิดกรรม คือ อโหสะ อโหสะ อโมหะ กรรมใดที่ประกอบด้วยอโหสะ เกิดจากอโหสะ มีอโหสะเป็นเหตุ มีอโหสะเป็นที่เกิด กรรมนั้นเป็นกุศล กรรมนั้นไม่เป็นโทษ กรรมนั้นก่อให้เกิดทุกข์ กรรมนั้นนำไปสู่การเกิดสุข กรรมนั้นนำไปเพื่อความดับกรรม กรรมนั้นไม่นำไปสู่การเกิด

กรรม กรรมใดที่กระทำด้วย อโทสะ... กรรมใดที่กระทำด้วยอโมหะ... กรรม
นั้นเป็นกุศล กรรมนั้นเป็นไมโทษ กรรมนั้นก่อให้เกิดสุข”^{๖๕}

คำว่า “กรรม” ใช้ในความหมายเป็นกลาง ๆ ไม่ใช่ “ดีหรือชั่ว” แต่เพียงอย่างเดียว
ถ้าเจตนาดี กรรมนั้นก็เป็นการดี ถ้าเจตนาชั่ว กรรมนั้นก็เป็นการชั่ว

๓.๕.๒ ปัญหาการตัดสินความดีเสียหลักเจตนา^{๖๖}

การที่พระพุทธองค์ทรงเห็นว่า เจตนาที่เกิดจากอโลภะ อโทสะ อโมหะ เป็น
เจตนาดี เพราะพระพุทธองค์ทรงมีจุดมุ่งหมายเพื่อต้องการมิให้บุคคลมีความเบียดเบียนนั่นเอง
เหตุที่ผู้เขียนกล่าวเช่นนี้เพราะว่า เมื่อพิจารณาการกระทำที่เกิดจากเจตนาดีแล้วเห็นได้ว่า เจตนา
ที่เกิดจาก อโลภะ อโทสะ อโมหะนั้น เป็นเหตุที่ทำให้บุคคลกระทำการอันไม่ประกอบด้วย
ความเบียดเบียนถ้าบุคคลมีความโลภ อยากได้ของผู้อื่นหรือหิบบของผู้อื่นมาเป็นของตน
ก็เท่ากับเป็นการเบียดเบียนผู้อื่น หรือบุคคลมีความโกรธก็อาจจะทำร้ายผู้อื่นด้วยความโกรธ
การทำร้ายก็เป็นการเบียดเบียนนั่นเอง ผลที่เกิดจากการเบียดเบียนย่อมเป็นทุกข์ทั้งตนเองและ
ผู้อื่น ซึ่งทุกข์เกิดเพราะจิตของผู้ผู้นั้นยึดอยู่ในอารมณ์อย่างหนึ่ง คือ ความโกรธ ความโกรธที่
เกิดขึ้นดังกล่าวนี้เป็นทุกข์ ทางใจ เป็นการเบียดเบียนตนเอง ส่วนการทำร้ายผู้อื่นให้ได้รับความ
เจ็บปวด เป็นการเบียดเบียนผู้อื่น เป็นทุกข์ทางกายที่เห็นได้ชัด และการกระทำที่ก่อให้เกิดทุกข์
นั้น ทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นสิ่งไม่ควรกระทำ ดังมีพระสูตรรับรองในเรื่องนี้ว่า...

“เราปรารถนาที่จะทำกรรมใดด้วยกาย... วาจา... ใจ กายกรรม...
วจีกรรม... มโนกรรมของเรานี้เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตน เพื่อเบียดเบียนผู้อื่น
เพื่อเบียดเบียนทั้งตนทั้งผู้อื่น กายกรรมนี้เป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็น
วิบากดังนี้ไซ้ กรรมเห็นปานนี้ เธอไม่พึงทำด้วยกาย... วาจา... ใจ โดยส่วน
เดียว แต่ถ้าเมื่อเธอพิจารณาอยู่ พึงรู้อย่างนี้ว่า เราปรารถนาจะทำกรรมใดด้วย
กาย... วาจา... ใจ กายกรรม... วจีกรรม... มโนกรรม ของเรานี้ไม่พึง
เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตน เบียดเบียนผู้อื่น เพื่อเบียดเบียนทั้งตนทั้งผู้อื่น ใจ

^{๖๕} อัง. ติก. (ไทย) ๒๐ / ๕๕๑ / ๓๓๘ - ๓๓๙

^{๖๖} นายสุพจน์ จิตสุทธิฐาน, “เกณฑ์ตัดสินความดีในพุทธศาสนา”, หน้า ๓๒-๓๖.

กายกรรม...วจีกรรม...มโนกรรมนี้เป็นกุศล มีสุขเป็นกำไร มีสุขเป็นวิบาก
 ดังนี้ไชรักรรมเห็นปานนั้น เธอพึงทำด้วยกาย... วาจา... ใจ”^{๑๑}

อย่างไรก็ตาม การพิจารณาการกระทำว่า “ดีหรือชั่ว” นั้น ทางพระพุทธศาสนา
 ถือเอาเจตนาเป็นสำคัญ เพราะถือว่าเจตนาอันนี้คือกรรม และเจตนาอันนี้เป็นมโนกรรมย่อมเกิด
 ก่อนผล คือ กายกรรมหรือวจีกรรม ฉะนั้นการตัดสินใจการกระทำจึงถือเจตนาเป็นหลัก ส่วนผล
 ที่จะเกิดขึ้นนั้นเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอน ไม่สามารถจะนำมาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจการกระทำว่าดี
 หรือชั่วได้ เมื่อเจตนาเป็นสิ่งที่สำคัญกว่าผลที่เกิดขึ้น พระพุทธศาสนาจึงถือเจตนาเป็นเกณฑ์ใน
 การตัดสินใจการกระทำ

การถือหลักเจตนาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจการกระทำ อาจเกิดปัญหาได้ว่า เราจะ
 ทราบได้อย่างไรว่า ผู้ใดผู้หนึ่งที่กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งนั้น มีเจตนาอย่างไร ปัญหานี้ตอบ
 ได้ว่าดูจากการกระทำ เพราะกรรมเป็นเครื่องต่อเจตนา แต่ว่าการที่บุคคลกระทำดีหรือกระทำ
 ชั่ว นั้น ตัวเองเท่านั้นที่จะเป็นผู้รู้เอง แม้จะหอรอกผู้อื่นได้แต่ตนเองก็ย่อมรู้ว่าความจริงเป็น
 อย่างไร ดังมีพระพุทธพจน์กล่าวว่า...

“ธรรม ๓ อย่างนี้เป็นของอันบุคคลพึงเห็นว่า หากความทรุดโทรมมิได้
 ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชนจะพึง
 รู้เฉพาะตน... คือการที่บุคคลเป็นผู้กำหนด ตั้งใจที่จะเบียดเบียนทั้งตนเองและ
 ผู้อื่นบ้าง เพราะ ราคะ...โทสะ...โมหะ เป็นเหตุ เมื่อละราคะ...โทสะ...
 โมหะได้แล้ว ย่อมไม่ตั้งใจที่จะเบียดเบียนตนเองบ้าง ย่อมไม่ตั้งใจที่จะ
 เบียดเบียนผู้อื่นบ้าง ย่อมไม่ตั้งใจที่จะเบียดเบียนทั้งตนเองทั้งผู้อื่นบ้าง นี่เป็น
 ธรรมอันบุคคลพึงเห็นเอง”^{๑๒}

การกล่าวเช่นนี้ แสดงว่า พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับปัจเจกชน เพราะเน้น
 ปัจเจกชนหรือบุคคลเป็นสำคัญ หรืออาจกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า ปัจเจกชนนั้นจะต้องดีก่อนผู้อื่น
 หรือส่วนรวมจึงจะดีได้ เรื่องนี้มีพระพุทธพจน์สนับสนุนว่า...

^{๑๑} ม. ม. (ไทย) ๑๕ / ๑๒๕ / ๑๖๐

^{๑๒} ส. ม. (ไทย) ๒๘ / ๖๔๘ / ๕๕๔

“คุณจุนทะ ผู้ที่ตนเองจมอยู่ในเปลือกมอันลึกแล้ว จักยกขึ้นซึ่งบุคคลอื่นที่จมอยู่ในเปลือกมอันลึก ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีไม่ได้ ฯ”

“ผู้ที่ตนเองไม่จมอยู่ในเปลือกมอันลึก จักยกขึ้นซึ่งบุคคลอื่นที่จมอยู่ในเปลือกมอันลึก ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้ ฯ”

ผู้ที่ไม่ฝึกตน ไม่แนะนำตน ไม่ดับสนิทด้วยตนเอง จักฝึกสอน จักแนะนำผู้อื่น จักให้ผู้อื่นดับสนิท ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีไม่ได้

“ผู้ที่ฝึกตนแนะนำตน ดับสนิทด้วยตนเอง จักฝึกสอน จักแนะนำผู้อื่น จักให้ผู้อื่นดับสนิท ข้อนี้เป็นฐานะที่จะได้ฉันใด ฯ”

“คุณจุนทะ ความไม่เบียดเบียนก็ฉันนั้นแล ย่อมเป็นทางสำหรับดับสนิทของบุคคลผู้เบียดเบียน ฯ”^{๗๓}

ข้อนี้แสดงให้เห็นว่า เรื่องของความดี เป็นสิ่งที่สั่งสอนอบรมกันได้ แต่ว่าผู้ที่จะสอนคนอื่นให้เป็นคนดีนั้น ตัวเองจะต้องเป็นคนดีก่อน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงคุณค่าทางจริยธรรมของพุทธศาสนาอย่างหนึ่งที่ว่า คุณค่าทางจริยศาสตร์ของพุทธศาสนานั้นอยู่ที่การปฏิบัติ มิใช่เป็นความรู้เพื่อความรู้แต่เพียงอย่างเดียว แต่ต้องปฏิบัติด้วยจึงจะเป็นประโยชน์อย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตาม เท่าที่ได้พิจารณาหลักตัดสินการกระทำดังกล่าวมาแล้ว พอสรุปเป็นกฎเกณฑ์ได้ว่า เกณฑ์การตัดสินการกระทำที่ดีหรือชั่วนั้นถือเจตนาเป็นสำคัญ และการกระทำที่ดี คือการกระทำที่เกิดจากเจตนาดี เจตนาดี คือ เจตนาที่ไม่มีความโลภ ความโกรธ ความหลงเจือปน ซึ่งเจตนาดังกล่าวมีผล คือ การไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น จึงอาจกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า เจตนาดี คือ เจตนาที่ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น

แต่ในการกระทำที่เรียกว่า ดีและควรทำ ยังมีข้อกำหนดที่ให้การกระทำนั้นดีพร้อมตามที่พระพุทธศาสนารับรองอีกประการหนึ่ง กล่าวไว้ในเทศปุตตสูตรว่า...^{๗๔}

^{๗๓} ม. ม. (ไทย) ๑๑ / ๑๐๘ / ๕๔

^{๗๔} อจ. ฤกก. (ไทย) ๓๑ / ๕๐๕ / ๓๐๘

“เมื่อใดที่ท่านทั้งหลายพึงรู้ด้วยตนเองว่า ธรรมเหล่านี้เป็นกุศล ธรรมเหล่านี้ไม่มีโทษ ธรรมเหล่านี้ท่านผู้รู้สรรเสริญแล้ว เป็นไปเพื่อประโยชน์ เกื้อกูล เพื่อความสุข เมื่อนั้นท่านทั้งหลายควรเข้าถึงธรรมเหล่านั้นอยู่”

หมายความว่า การกระทำที่ไม่เป็นไปเพื่อการเบียดเบียน อันเป็นสิ่งดีเพราะไม่มีโทษ เป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแล้ว ยังต้องเป็นสิ่งที่บุคคลไม่ติเตียนด้วย จึงจะเรียกว่า ดีพร้อม ซึ่งมูลเหตุแห่งการติเตียนนั้นอาจเกิดจากการกระทำขัดกับประเพณีนิยมของบุคคลในสังคม เช่น การฆ่าพ่อกับฆ่าแม่ แม้ผลที่เกิดขึ้นคือการตายเหมือนกัน แต่การฆ่าพ่อนั้นบุคคลทั่วไปย่อมติเตียน แม้ในศาสนาทุกศาสนาจะตำหนิการกระทำดังกล่าวนี้ ซึ่งหลักธรรมในพระพุทธศาสนาก็ถือหลักอนุวัตรตามโลกเช่นเดียวกัน หมายความว่า ชาวโลกเขาถือประเพณีนิยมว่าการฆ่าพ่อเป็นสิ่งที่ไม่มีการสรรเสริญทางศาสนาก็ถือหลักนั้นด้วย

ผู้วิจัยขอยกปัญหาตัวอย่าง เพื่ออธิบายหลักเกณฑ์ตัดสินความดีของพระพุทธศาสนาเพื่อพิจารณาบางปัญหาเท่านั้น

นอกจากนี้ ปัญหาที่ยกมาอย่างกันมากที่สุดปัญหาหนึ่ง คือ ปัญหาเรื่องหมอกับคนไข้ โดยสมมุติว่า ในกรณีที่หมอโกหกคนไข้ (พูดสิ่งที่ไม่ตรงกับข้อเท็จจริง) แล้วมีโอกาสที่ทำให้คนไข้หายป่วย คือ อาจทำให้คนไข้มีกำลังใจสามารถเยียวยารักษาได้ กับกรณีที่หมอพูดความจริง แต่อาจทำให้คนไข้ตกใจถึงกับช็อกตายได้ เพราะเป็นโรคที่ร้ายแรง ในกรณีเช่นนี้ ถ้าหมอโกหกคนไข้แล้วทำให้คนไข้หายป่วย ถามว่าการกระทำของหมอเป็นการกระทำที่ดีหรือไม่

ปัญหานี้ ถ้าถือตามพุทธมติย่อมตอบได้ว่า การกระทำของหมอเป็นการกระทำที่ดี เพราะเป็นการกระทำที่เกิดจากเจตนาดี คือ ความไม่เบียดเบียน หมอที่พูดไม่จริงโรคแก่คนไข้ เพื่อรักษากำลังใจของคนไข้ไม่ให้เสีย การพูดไม่จริงในคราวเช่นนี้ ถึงจะผิดตามบัญญัติของศีล ก็ไม่เป็นการผิดวัตถุประสงค์ของศีลไปทีเดียว เพราะเมื่อพิจารณาถึงเจตนารมณ์ของศีลแล้ว จะเห็นได้ว่าศีลข้อนี้นั้นมีจุดประสงค์เพื่อให้บุคคลรักษาประโยชน์ของกันและกันด้วยความจริง คือ มุ่งหมายไม่ให้เบียดเบียนกันด้วยวาจา อาศัยความมุ่งหมายดังกล่าว เมื่อพูดทำลายประโยชน์ของกันและกัน เช่น พูดถึงด้วยเจตนาร้าย เป็นการทับถม ส่อเสียด นินทาว่าร้าย เพื่อกดเขาให้เลวลงบ้าง ยกตนขึ้นบ้าง ถึงจะเป็นความจริง ก็ถือว่าเป็นการผิด เพราะผิดความมุ่งหมายของศีล

ที่บัญญัติขึ้น มีการกล่าวไว้ว่า พระพุทธเจ้าเอง ตรัสวาจาที่จริงและมีประโยชน์ ทั้งถูกทั้งเหมาะแก่กาลเวลา และนอกจากที่ทรงบัญญัติศีลให้เว้นจากพุดมุสาแล้ว ยังตรัสให้เว้นจากการพุดต่อเสียด พุดคำหยาบ และพุดเพื่อเอื่อเหลวไหลไว้ประโยชน์ด้วย^{๗๕}

กรณีที่ยกปัญหาที่กล่าวมา แสดงว่า หมอมีเจตนาที่ไม่ต้องการจะเบียดเบียนคนไข้ ด้วยวาจา จึงกล่าวสิ่งที่ไม่ตรงกับข้อเท็จจริง เพราะถ้ากล่าวความจริงแล้วทำให้คนไข้ตาย ย่อมเป็นการเบียดเบียนคนไข้ ซึ่งการกระทำดังกล่าวนั้นย่อมไม่มีผู้ใดสรรเสริญด้วย ฉะนั้นการกระทำนี้จึงเรียกว่าเป็นการกระทำที่ดี

อีกปัญหาหนึ่ง คือ เรื่องสมมุติที่ว่า เรือโดยสารลำหนึ่งมุ่งหน้าจะไปยังเกาะแห่งหนึ่ง แต่ทว่าเรือแตกเสียก่อนกลางทาง ก. ได้ขอนไม้ท่อนหนึ่งพอที่จะพาไปสู่เกาะนั้นได้ เผอิญขอนไม้ดังกล่าวก็เกาะไปได้คนเดียว ก. ตัดสินใจว่าควรให้ขอนไม้นี้แก่พ่อของตนหรือหมอกคนหนึ่งซึ่งกำลังจะไปรักษาโรกระบาดที่เกาะนั้นดี ถ้าให้พ่อก็ช่วยได้ชีวิตเดียว แต่ถ้าให้หมอก็ช่วยได้อีกหลายร้อยชีวิต

ปัญหานี้ ถ้าถือตามพุทธมติย่อมตอบได้ว่า ก. ควรให้ขอนไม้แก่พ่อ เพราะถ้าพิจารณาที่เจตนา เห็นได้ว่าเป็นเจตนาที่ดีแน่สำหรับการช่วยชีวิตบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เพราะการช่วยชีวิตก็เท่ากับเป็นการไม่เบียดเบียน ถ้าปล่อยให้ตายก็เป็นการเบียดเบียนโดยทางอ้อม แต่ควรจะช่วยชีวิตใครในเมื่อจะต้องเลือกระหว่างบุคคล ๒ คน คือ พ่อกับหมอ ถ้าจะให้เป็นการกระทำที่ดีตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนา ก. จะต้องช่วยพ่อ นอกจากเจตนาดีแล้ว การช่วยพ่อยังเป็นการแสดงกตเวทิต่อบุพการี คือผู้มีอุปการะแก่เราก่อน กล่าวคือ พ่อเป็นผู้ก่อกำเนิดแก่เรา ตามหลักพระพุทธศาสนาถือว่า การกตเวทิต่อบุพการีเป็นสิ่งที่ดี และในสถานการณ์ที่ต้องเลือกกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งนั้น ก. ควรเลือกสิ่งที่ดีที่สุด ซึ่งพ่อเป็นผู้อุปการคุณแก่เรามากที่สุด ระดับความเป็นผู้มีอุปการคุณของพ่อย่อมมากกว่าหมอ ฉะนั้นการที่ ก. ให้ขอนไม้แก่พ่อจึงเป็นการกระทำที่ดี

ปัญหาที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ เห็นได้ว่าการกระทำที่ดีอันเกิดจากเจตนาที่ไม่มีโลภ โกรธ หลง เจือปนก็ดี ความไม่เบียดเบียนก็ดี ล้วนเป็นทางให้เข้าไปใกล้จุดหมายสูงสุด หรือ

^{๗๕} ม. ม. (ไทย) ๑๕ / ๕๔ / ๑๑๐

ความดีสูงสุดของพระพุทธศาสนา อันได้แก่นิพพานทั้งสิ้น ในการที่บุคคลใดไม่เบียดเบียน จิตของบุคคลนั้นจะต้องไม่มีความโลภ ความโกรธ ความหลง เพราะถ้ามีความโลภ ความโกรธ ความหลง ก็เท่ากับยังเบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น ซึ่งถ้ามีน้อยเท่าใดก็ยิ่งละการเบียดเบียนได้มากขึ้นเรียกได้ว่าความเบียดเบียนน้อยลงเท่าใด ก็ดีมากขึ้นเท่านั้น ถ้าละความโลภ ความโกรธ ความหลง ได้หมด ก็เรียกได้ว่าสัมพัสนิพพาน อันเป็นเกณฑ์ความดีในขั้นสูงสุดของพระพุทธศาสนา

ผู้วิจัยเห็นว่า การพิจารณาปัญหาเรื่องเกณฑ์ตัดสินความดีของพุทธปรัชญาเถรวาท ตามที่ได้กล่าวมาแล้วทั้งหมด เป็นการพิจารณาโดยถือหลักเจตนาเป็นสำคัญ เพราะเจตนาเป็นมโนธรรมซึ่งย่อมเกิดขึ้นก่อนผล คือ วจีกรรม หรือกายกรรม พุทธปรัชญาเถรวาทจึงถือว่าเอาเจตนาเป็นสิ่งสำคัญ ดังนั้น ปัญหาจริยศาสตร์ในเรื่องเกณฑ์ตัดสินความดีนั้น เป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับกรรม เพราะต้องมีการกระทำทางกาย ทางวาจา หรือทางใจ จึงจะตัดสินได้ว่า ดี-ชั่วอย่างไร ปัญหาเรื่องกรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ได้กล่าวไว้ด้วย เพราะเป็นเครื่องแสดงถึงเจตนา

กล่าวได้ว่า ปัญหาเรื่องทุกข์ กรรมและนิพพาน เป็นหัวใจของพุทธศาสนาเพราะหลักพุทธธรรมนั้นรวมอยู่ในเรื่องดังกล่าวทั้ง ๓ นี้หมด กล่าวคือ หลักพุทธธรรมมีจุดประสงค์เพื่อต้องการให้จิตปราศจากกิเลสอาสวะ และไม่ยึดติดในอารมณ์ เมื่อจิตรับรู้โลกภายนอกก็ต้องมีการแสดงออก ถ้าแสดงออกในลักษณะที่มีความโลภ ความโกรธ ความหลงเจือปนก็ไม่ใช่เป็นทุกข์ และการกระทำที่มีความโลภ ความโกรธ ความหลงดังกล่าวย่อมเป็นไปเพื่อการเบียดเบียน การเบียดเบียนย่อมให้ผลเป็นทุกข์ เมื่อเป็นทุกข์ก็ย่อมห่างจากนิพพาน ฉะนั้นทุกข์ กรรม นิพพาน จึงมีความเกี่ยวข้องกัน

เมื่อมีการกระทำ ปัญหาเรื่องเกณฑ์ตัดสินการกระทำก็ย่อมมีความสำคัญ ทั้งนี้เพื่อจะได้เป็นแนวทางให้เราทราบว่ากระทำที่ ভালไปนั้น เป็นสิ่งที่ควรกระทำหรือไม่ควรกระทำ และพิจารณาปัญหาเรื่องเกณฑ์ตัดสินความดี จึงเป็นการช่วยให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง เมื่อมีความเข้าใจที่ถูกต้องแล้วก็ย่อมปฏิบัติเพียงแต่รู้อย่างเดียว แต่มิได้ปฏิบัติด้วยยอมไม่เป็นประโยชน์อย่างแท้จริงอย่างที่เรียกว่าต้องเป็นผู้ที่ถึงพร้อมทั้ง วิชา และจรณะ

ปัญหาเรื่องเกณฑ์ตัดสินความดี พุดง่าย ๆ ก็คือ ปัญหาที่ถามว่า ดี ชั่ว ใช้อะไรเป็นเครื่องวัด ซึ่งตามหลักพุทธศาสนาที่ได้พิจารณาแล้วตอบได้ว่า ถือเจตนาเป็นเกณฑ์ เพราะพระพุทธศาสนาถือว่า เจตนาตนเองคือการกระทำ นั่นคือการกระทำนั้นมีเจตนาเป็นสาระ การกระทำที่ดีคือการกระทำที่เกิดจากเจตนาดี เจตนาดี คือ เจตนาที่ไม่มีความโลภ ความโกรธ ความหลงเจือปน เจตนาร้าย คือ เจตนาที่มีความโลภ ความโกรธ ความหลงเจือปน เจตนาประการแรกคือเจตนาที่เป็นไปเพื่อความไม่เบียดเบียนเจตนาประการหลังคือเจตนาที่เป็นไปเพื่อความเบียดเบียน

เกณฑ์ตัดสินความดีของพุทธปรัชญาเถรวาทต้องอาศัยความจริงขั้นสมมุติเพราะจริยศาสตร์เป็นเรื่องที่อยู่ในขั้นของศีลธรรม นอกจากนี้ ปัญหาจริยศาสตร์ในเรื่องเกณฑ์ตัดสินความดีของพุทธปรัชญาเถรวาทที่ได้กล่าวมาแล้ว เป็นปัญหาหนึ่งในปัญหาทั้ง ๓ ของจริยปรัชญา ได้แก่

- ๑) อะไรคือสิ่งประเสริฐที่สุดในชีวิตของมนุษย์
- ๒) อะไรคือมาตรฐานขั้นสุดท้ายที่จะตัดสินการกระทำว่าดีหรือไม่
- ๓) ค่าทางจริยะมีสถานะภาพอย่างไร

เกี่ยวกับปัญหาข้อที่ ๒ ได้ให้คำตอบแล้วว่า มาตรฐานขั้นสุดท้ายที่จะตัดสินการกระทำว่าดีหรือไม่ก็คือ เจตนา การกระทำที่ดี คือ การกระทำที่เกิดจากเจตนา เจตนาดี คือ เจตนาที่ไม่มีความโลภ ความโกรธ ความหลงเจือปน หรือเป็นเจตนาที่เป็นไปเพื่อความไม่เบียดเบียน

ส่วนปัญหาข้อที่ ๑ ที่ว่าอะไรคือสิ่งประเสริฐที่สุดในชีวิตของมนุษย์นั้น ตามพุทธมตติตอบได้ว่าเป็นนิพพาน เพราะนิพพานเป็นจุดหมายสูงสุดของพุทธศาสนา แม้จะได้กล่าวไว้บ้างในการวิจัยนี้ แต่ก็น่าจะมีการวิจัยความคิดเรื่องนิพพานไว้โดยละเอียด

สำหรับปัญหาเรื่องค่าทางจริยะ ซึ่งเป็นปัญหาหลักข้อที่ ๓ ของจริยปรัชญา เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสถานะภาพของค่าทางจริยะ ประเด็นที่ถกเถียงกันมากเกี่ยวกับปัญหาก็ เช่น ความดี ความชั่ว ความผิด ความถูก มีลักษณะเป็นปรนัยหรืออัตนัย ค่าทางจริยะเป็นสิ่งตายตัวแน่นอน หรือเป็นสิ่งสัมพัทธ์ ซึ่งได้กล่าวไว้บ้างแล้ว แต่ก็น่าจะได้มีการวิจัยอย่างละเอียดเจาะจงเฉพาะปัญหาเรื่องค่าทางจริยะแต่เพียงอย่างเดียว

ผู้วิจัยขอสรุปว่า การกระทำทุกอย่างที่นำมาตัดสินดี-ชั่ว จะต้องประกอบด้วยเจตนา การกระทำที่มีได้เกิดจากเจตนาหรือความจงใจ เรานำมาตัดสินตามหลักจริยศาสตร์นั้น การกระทำที่จะนำมาตัดสินดี-ชั่ว ได้ต้องเป็นการกระทำที่เกิดจากความจงใจ มิใช่เป็นการกระทำที่เกิดจากการถูกบังคับ ฉะนั้นเมื่อพิจารณาตามหลักพุทธธรรมในแง่จริยศาสตร์ดังที่ได้กล่าวแล้วในบทก่อน เราจึงอาจกำหนดเป็นหลักการได้ เพราะว่าพระพุทธศาสนามีลักษณะเป็นเจตนา เพราะถือว่า เอาเจตนาเป็นสำคัญในการตัดสินการกระทำดีหรือชั่ว

๓.๖ สรุป

เกณฑ์ตัดสินจริยธรรม คือ หลักความดีอันควรประพฤติปฏิบัติโดยนัยนี้ ดังนั้นจริยธรรมจึงเป็นผลได้มาจากหลาย ๆ ทาง เช่น ทางประเพณี ทางวัฒนธรรม ทางกฎหมาย เป็นต้น เกณฑ์ตัดสินจริยธรรมจึงเป็นบรรทัดฐานของความประพฤติหลายประการ หนึ่งในบรรดาบรรทัดฐานของความประพฤติทั้งหลาย เป็นสิ่งกำหนดว่าอะไรควรประพฤติปฏิบัติ

นอกจากนี้ จริยศาสตร์เป็นหลักการหรือแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ดี ที่ประเสริฐอันเป็นวิธีการ หรือเครื่องมือในการสู่จุดมุ่งหมายอันเป็นประโยชน์สูงสุด เป็นอุดมคติของชีวิตครอบคลุมถึงเกณฑ์ตัดสินว่าการกระทำใดดีหรือไม่ดี ควรหรือไม่ควร จริยศาสตร์มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้บุคคลมีชีวิตที่ดี ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สามารถอยู่ร่วมกันเป็นสังคมได้เป็นอย่างดี มีความสุข และทำให้มีการดำเนินชีวิต การครองชีพอย่างประเสริฐ เพราะฉะนั้น จริยศาสตร์จึงเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ดีของชาวพุทธ ซึ่งสามารถสรุปได้เป็น ๓ ระดับ ด้วยกัน คือ

๑. จริยศาสตร์ขั้นพื้นฐานเป็นเบื้องต้นของธรรมจริยาได้แก่ ศีล ๕ (Five precepts) อันได้แก่ ธรรม ๕ ประการ ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติฝ่ายศีลธรรมเบื้องต้น

๒. จริยศาสตร์ขั้นกลาง จริยธรรมที่มีไว้ให้บุคคลปฏิบัติ เพื่อยกระดับคุณธรรมจริยธรรมให้สูงขึ้น ได้แก่ กุศลกรรมบถและเว้นอกกุศลกรรมบถควบคู่กันไปด้วย

๓. จริยศาสตร์ขั้นสูง เป็นจริยธรรมระดับสูงสุดอันเป็นทางที่บุคคลประพฤติปฏิบัติตามแล้วจะห่างไกลจากข้าศึกภายใน คือ กิเลสเครื่องเศร้าหมอง ได้แก่ อริยอัฏฐังคิกมรรคได้แก่ มรรคมืองค์ ๘

ในการที่จะตัดสินว่าอะไรคือจริยธรรมแนวพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น มีเกณฑ์ตัดสินถึงคุณค่าเชิงจริยศาสตร์ ซึ่งเป็นหลักการสำหรับเป็นเกณฑ์วินิจฉัยความดีและความชั่ว ลักษณะที่เป็นข้อตัดสินทางจริยธรรมในทางพระพุทธศาสนานั้นก็โดยอาศัยการกระทำใน ๒ ลักษณะเป็น

ตัวจำแนก คือการกระทำใดที่มีรากฐานมาจากกุศลมูลถือว่า เป็นการกระทำที่ดีมีประโยชน์มีคุณค่า ส่วนการกระทำที่มีรากฐานมาจากอกุศลมูลถือเป็นการกระทำที่เป็นฝ่ายชั่ว ซึ่งมีหลักสำหรับพิจารณาตัดสินว่า อะไรผิด อะไรถูก อะไรสมควร อะไรไม่สมควร โดยสามารถสรุปเป็นหลักพิจารณาได้ดังนี้ คือ เจตนาของการกระทำ บทพุทธบัญญัติ พฤติกรรมของจิต ผลของการกระทำ และผลของการปฏิบัติ

อย่างไรก็ตาม การจะตัดสินความดีสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาได้นั้นต้องลงมือปฏิบัติเอง พิสูจน์ให้เห็นจริงด้วยตนเองนั่นแหละจึงจะได้ชื่อว่า รู้จักกฎเกณฑ์ในการตัดสินความดีที่ถูกต้องและจริงแท้ โดยไม่ต้องให้ใครมาหลอกลวงได้

บทที่ ๔

เปรียบเทียบเกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาเรื่องเกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท จะเห็นได้ว่า ในบทที่ ๒ และบทที่ ๓ นั้น มีประเด็นสำคัญที่เปรียบเทียบให้เห็นถึงทัศนคติในเรื่องเกณฑ์ตัดสินความดี ดังนั้นในบทนี้ถือได้ว่า เป็นจุดหมายหลักสำคัญของงานวิจัย ซึ่งจะเป็นบทเปรียบเทียบความคล้ายคลึงกันความแตกต่างระหว่างเรื่องความดีในปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท ในขอบข่ายของเกณฑ์ตัดสินความดี โดยใช้วิธีแบ่งเป็นหัวข้อ ดังต่อไปนี้

๔.๑ เปรียบเทียบแนวคิดทางความดีหรือจริยธรรมทั่วไประหว่างปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท

๔.๑.๑ ความหมายของความดี

ก. ประเด็นที่เหมือนกัน

“ความดี” ในปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาทมีประเด็นที่เหมือนกัน คำว่า “ความดี” ตามความหมายของศาสนาตรงกับคำว่า “บุญ” หรือ “กุศล” ความดีหรือบุญกุศล เมื่อกล่าวโดยนัยทางธรรมชาติแล้ว ได้แก่ คุณสมบัติทางจิตใจของมนุษย์ เมื่อกล่าวโดยเหตุความดี หรือบุญกุศล ก็คือ คุณธรรมเป็นเครื่องชำระจิตใจของมนุษย์ให้สะอาดบริสุทธิ์และผ่องใส และเมื่อกล่าวโดยผลของความดีหรือบุญกุศล ได้แก่ ความสุข ที่มนุษย์ได้รับ^๑ นอกจากนี้ความดี (Goodness) หมายถึง การมีอิสรภาพ และดำเนินชีวิตภายใต้การนำของเหตุผล ไม่ตกอยู่ในอำนาจของอารมณ์ การเข้าใจตัวเองได้ด้วยเหตุผล และสามารถควบคุมพัฒนาการของ

^๑ ผศ. ชำนาญ พาชื้อ, จริยศาสตร์ เอกสารคำสอน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๖.

ตัวเองได้ อีกอย่างหนึ่ง คือ การดำเนินชีวิตในกฎศีลธรรมชื่อว่าเป็นความดี หรือความหมายหนึ่ง ความดี คือ สภาพ หรือการกระทำบางประการที่ก่อให้เกิดความร่มเย็นแก่ตัวเองและสังคม อันเป็นความดีระดับปกติหรือผู้ครองเรือนที่เรียกว่า “ฆราวาส” ความดีระดับนี้ยังเจือปนด้วยกิเลส คือ อวิชชา ตัณหา อุปาทาน อยู่ และยังมีความดีหรือสภาพที่เป็นความดีอันสูงสุดที่เรียกว่า “นิพพาน” (ความดีสูงสุด) อันเป็นสภาพที่เป็นอิสระจริง ๆ ซึ่งหลุดพ้นจากกิเลส คือ อวิชชา ตัณหา อุปาทาน อย่างแท้จริง จัดเป็นความดีสูงสุด และเป็นความดีอันแท้จริง เพราะสามารถให้ความสุขอย่างยิ่ง (นิพพาน ปรมฺ สุข)^๒ ตามทัศนะปรัชญาของเพลโตเรื่องความดีเพลโตเรียกว่า “คุณธรรม” หมายความว่า “การปลดปล่อยหรือความหลุดพ้นจากความชั่วจะมีไม่ได้ถ้าปราศจากการได้มาซึ่งคุณธรรมชั้นสูงและปัญญา”^๓ ส่วนพุทธปรัชญาเถรวาทให้ความเห็นว่า เป็นการส่งผลให้มีความสุขในความดี และย่อมปรากฏให้ไม่มีโรค ความไม่มีโทษ และยังให้ความดีเกิดจากความฉลาด ทำให้เกิดสติปัญญา ที่มีความดีงามอย่างคุณค่าหรือสภาพที่เป็นสิ่งที่สะอาดบริสุทธิ์ และเป็นสิ่งที่ไม่มีโทษทั้งปวง และเป็นสิ่งที่ไม่มีโรคภัย คือ กิเลส (Vice) ทางจิตใจ ความดีเป็นความเฉลียวฉลาด จัดว่าเป็นบุญที่ลงผลให้ชำระล้างมลทินภายในจิตใจ และยังส่งผลให้เกิดความสุขในจิตใจ และยังเป็นการทำลายล้างอกุศลธรรม (ความชั่ว) ซึ่งเป็นบาปที่น่ารังเกียจของมนุษย์มีหน้าที่ส่งเสริมปลูกฝังคุณธรรมและความสุขในสังคมอุดมคติ และความยุติธรรมในตัวตน คือสิ่งเดียวกับคุณธรรมหรือความดีเลิศ คือ คุณธรรมของคนไม่ใช่คุณธรรมของหน้าที่ที่ทำให้คนเป็นคนดีและเป็นมนุษย์ที่ดีมีมนุษย์สัมพันธ์ที่ดีและไม่เบียดเบียนผู้อื่น และเกณฑ์ตัดสิน ความดี หมายถึง หลักหรือมาตรการที่ใช้ตัดสินพฤติกรรม หรือการกระทำอย่างหนึ่งว่า “ดีหรือชั่ว” “ถูกหรือผิด” ในหลักเกณฑ์การตัดสินความดี ตรงกับคำว่า “บุญหรือกุศล” “ความดีหรือบุญกุศล” ได้แก่ คุณสมบัติทางจิตใจของมนุษย์ เมื่อกล่าวโดยเหตุแห่งความดี

ส่วนเพลโตยกย่องว่า การกระทำที่ประกอบด้วยเหตุผล นั่นก็คือ มีความรู้ว่าการกระทำนั้นนำไปสู่จุดหมายสูงสุดอันใดการทำ ความดีด้วยเหตุผลนี้ เมื่อพูดถึงความดีสูงสุด ต้องเข้าใจว่า ความดีสูงสุดนั้นเป็นความดีในตัวเองและเป็นความจริงแท้ ทั้งยังเป็นจุดหมายของการประกอบคุณงามความดีทั้งปวงในปรัชญาของเพลโต สิ่งที่เป็นความดีสูงสุด ได้แก่ มโนคติแห่ง

^๒ บุญมี แทนแก้ว, จริยศาสตร์ (ETHICS), พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ ๗: โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๓๐.

^๓ Plato, **Republic**, Translated by B. Jowett. In the Dialogues of Plato, (Oxford University Press, 1953), p. 509.

ความคิด (Idea of the Good) อันเป็นประธานสูงสุดอยู่ในโลกแห่งมโนคติ คุณค่าทางจริยธรรมของมนุษย์เกิดมีขึ้นได้เมื่อมีมโนคติแห่งความคิดเป็นฐานรองรับ อีกนัยหนึ่งก็คือจุดหมายสูงสุดแห่งชีวิตของมนุษย์อยู่ที่การนำวิญญูณกลับคืนสู่โลกแห่งมโนคติ อันมีมโนคติแห่งความคิดเป็นประธานสูงสุด^๔

เพราะฉะนั้น ความหมายของคำว่า “ความคิด” แม้จะใช้ในแวดวงจริยศาสตร์โดยตรงก็อาจใช้ในกรณีที่ทำให้ความหมายผิดแผกกันไปมีการใช้คำว่า “ความคิด” ในการบรรยายลักษณะของบุคคล เช่น “เธอผู้นั้นเป็นคนที่ชอบทำแต่ความคิด” มีการใช้ “ความคิด” ระบุถึงความตั้งใจหรือแรงใจของบุคคล เช่น “เขาปรารถนาดีต่อมวลมนุษย์” ยิ่งกว่านั้นมีการใช้คำว่า “ความคิด” ระบุถึงผลแห่งการกระทำของบุคคล เช่น “การบริหารประเทศของนายกรัฐมนตรีรัฐบาลนี้มีได้ก่อให้เกิดผลของความคิดแต่อย่างใด” สุดท้ายที่นับว่ายอดเยี่ยมคือการใช้ “ความคิด” ในการระบุถึงจุดหมายหรืออุดมคติของบุคคล เช่น “ประธานวุฒิสมาชิกคนใหม่เผยว่าจะอุทิศตนเพื่อสังคมส่วนรวมนั้นนับว่าดีทีเดียว”

ข. ประเด็นที่แตกต่างกัน

เนื่องจากปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาทมีความแตกต่างกันระหว่างความคิดและอุดมการณ์ ทฤษฎีจริยศาสตร์ของเพลโต คือ ความคิดกับความพึงพอใจ ไม่ใช่สิ่งเดียวกันท่านกล่าวว่า “มีสิ่งที่เป็นความคิดและสิ่งที่เป็นความพอใจ แต่ความพึงพอใจไม่ใช่อันเดียวกันกับความคิด และการแสวงหากับวิธีการเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งทั้งสองก็เป็นคนละอย่าง การแสวงหาความพึงพอใจเป็นอย่างหนึ่งการแสวงหาความคิดก็เป็นอีกส่วนหนึ่ง”^๕ เป็นส่วนสำคัญของมนุษย์ ๓ ส่วน คือหน้าที่ทางร่างกายหมายถึงความสมบูรณ์ของร่างกายความปรารถนาอันเป็นอุดมคติอันสูงส่ง^๖ ส่วนพุทธปรัชญาเถรวาทมีหลักคำสอนต่าง ๆ ซึ่งความกลมกลืนของหลักธรรมกับแนวความคิดเรื่องมาตรฐานการตัดสินทางจริยธรรม สามารถนำมาตัดสินความประพฤติของบุคคลได้ด้วยที่มีลักษณะนิสัยหรือมีความประพฤติเช่นใด ดีหรือชั่ว

^๔ พระเมธีธรรมาภรณ์, ปรัชญากรีกก่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก, (กรุงเทพฯ : บริษัทเคล็ดไทย ๒๕๓๗), หน้า ๒๐๐ – ๒๐๑.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๒.

^๖ พระประมวณ อุดตราชโย (น้อยทรง), เปรียบเทียบจริยศาสตร์ (ทฤษฎีว่าด้วยความดี), (กรุงเทพมหานคร, เฉลิมมงคลการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๔๘.

เป็นต้น นอกจากนี้ พุทธปรัชญาเถรวาทยังมองว่า “บุคคลต่างจิต ต่างใจ ต่างความคิด ต่างเหตุ ต่างผล และเป็นส่วนตัว”^๓

อย่างไรก็ตาม เพลโตยังเห็นว่า ความดีถูกผูกมัดอยู่กับทฤษฎีเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ในจักรวาล ความดีมีจุดมุ่งหมายในตัวเอง เราทำความดีมิใช่เพื่อจุดประสงค์อย่างอื่น ๆ เพลโตสอนให้ทำความดีด้วยเหตุผลนั่นคือความรู้ อันเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุดในการทำความดี ท่านเห็นว่าเวลาที่คนหนึ่งทำความดีนั้นเขาไม่เพียงแต่จะต้องรู้ว่าอะไรดีอะไรชั่วเท่านั้น เพลโต ถือว่า มนุษย์เข้าถึงสัจจะหรือความจริงได้ด้วยเหตุผลเท่านั้น ประสาททั้งห้าสามารถบอกให้เราารู้ได้ แต่สิ่งที่เป็นรูปธรรมเท่านั้น นอกจากนี้ เพลโตยังแบ่งจิตหรือวิญญาณของมนุษย์ออกเป็น ๓ ภาคคือ ภาคแรกจะมีเหตุผลเป็นสาระที่เป็นอสสารและเป็นอมตะ และถูกขังอยู่ในสสาร (ร่างกาย) ภาคที่สอง จะมีความรู้สึกรับรู้สิ่งต่าง ๆ ได้ ภาคที่สามจะมีความอยากความต้องการ ภาคที่สามนี้จะไม่มีระบบเป็นของตนเอง แต่จะอยู่ภายใต้การควบคุมของภาคแรกที่มีเหตุผล จิตจะอยู่ในโลกแห่งรูปแบบหรือโลกแห่งมโนคติมาก่อน อันเป็นโลกที่อยู่เหนือโลกแห่งผัสสะ^๔ และมีพลังรากฐานสามประการที่จูงใจคน คือ พลังของความปรารถนาหรือความอยาก (ตัณหา) พลังของจิตหรือกำลังขวัญ (ความกล้าหาญ ความรัก เกียรติ ความสะอาดใจ และพลังของปัญญา) แต่พลังเหล่านี้ (วิญญาณ) มีอยู่ในตัวทุกคนในขนาดจำนวนที่ต่าง ๆ กันไป แต่มีพลังอย่างหนึ่งซึ่งที่มักเป็นใหญ่อยู่เสมอคือควบคุมพลังส่วนอื่น ๆ^๕

ส่วนในความแตกต่างของพุทธปรัชญาเถรวาทถือว่า จิตที่เป็นตัวนำในทุกสิ่งทุกอย่าง จิตเป็นใหญ่ทุกสิ่งทุกอย่าง สำเร็จจากจิต ถ้าจิตไม่ดี การพูดก็ไม่ดี การกระทำก็ไม่ดีตามไปด้วย ถ้าจิตดีการพูดก็ดีการกระทำก็ดีตามไปด้วย^๖ เพราะเทวทัตจิตไม่ดีปรารถนาในทางเลวทราม การพูดการกระทำที่ออกมาทางกายจึงไม่ดี^๗ ตามความหมายของจิตทั้ง ๖ อย่าง ได้แก่ ๑) จิต คือ สภาพที่รู้อารมณ์ ๒) เจต คือ สภาพที่สั่งสมหรือ

^๓ บุญมี แทนแก้ว, จริยศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ธนการพิมพ์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๖๕.

^๔ บุญมี แทนแก้ว, พระพุทธศาสนากับปรัชญา (Buddhism and Philosophy), (กรุงเทพฯ : ว. เพ็ญรสกุล, ๒๕๔๐), หน้า ๑๒๔.

^๕ เอ็ม. เจ. ฮาร์มอน, ความคิดทางการเมืองจากเพลโตถึงปัจจุบัน, แปลและเรียบเรียงโดยเสน่ห์จามริก, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาลัทธิธรรมศาสตร์, ๒๕๒๒), หน้า ๔๐.

^๖ ชู. ธ. (ไทย) ๒๕ / ๑ / ๒๓.

^๗ วิ. จู. (ไทย) ๗ / ๓๓๐ - ๓๕๐ / ๑๖๗ - ๑๖๘.

สภาพที่คิด ๓) มนะ คือ สภาพที่รับรู้ ๔) วิญญาณ คือ ที่รู้ชัด ๕) หทยะ คือ สภาพที่นำไปสู่ความยินดี ๖) มานสะ คือ สภาพที่รับรู้^{๑๒} เพราะว่าพระพุทธเจ้าทรงสอนว่าจิตที่คืนรนกวัดแกว่งรักษายากและห้ามยาก^{๑๓} เพราะฉะนั้นผู้ที่ปัญญาสามารถควบคุมได้และในการฝึกจิตที่ควบคุมได้ยาก มีการเปลี่ยนแปลงง่าย ชอบไฟหาอารมณ์ที่ปรารถนา เป็นความดีเพราะจิตที่ฝึกแล้วยอมนำสุขมาให้ หรือจิตที่คุ้มครองแล้วยอมนำสุขมาให้จิตที่ตั้งไว้ฝึกพึงทำให้ได้รับความเสียหาย ส่วนจิตที่ตั้งไว้ชอบยอมอำนวยความสะดวกให้ได้ผลที่ประเสริฐยิ่งกว่าที่มารดาบิดาก็ทำให้ไม่ได้^{๑๔}

เพราะฉะนั้นความแตกต่างของความดีปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาทพอจะสรุปได้ว่า ความดีเป็นชื่อกรรม (การกระทำ) ของผู้กระทำ องค์ประกอบของความดีคือต้องมีผู้กระทำ และกรรมที่ทำให้ผู้กระทำที่เรียกว่า “คนดี” กรรมที่กระทำที่เรียกว่า “ความดี” ในขณะที่กรรมถูกกำหนดมาจากเจตนา ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “เจตนาหิ ภิกขเว กम्मิ วทามิ”^{๑๕} และเจตนามาจากความตั้งใจซึ่งเป็นการทำงานของจิตประเภทหนึ่ง คนเรามีองค์ประกอบ ๒ อย่าง คือ กายกับจิต (รูปกับนาม) โดยเฉพาะเรื่องจิตที่เป็นตัวเจตนา แต่ละคนมีจิตต่างกัน (นานาจิตต) เพราะเป็นเรื่องของนานากรรมที่มาจากนานาเจตนา เพียงแต่ให้อยู่ในกลุ่มของความดี (กุศล) ไม่ให้ไปปะปนกับความชั่ว (อกุศล) เท่านั้น ถ้าเปรียบเทียบกับความแตกต่างกันระหว่างความคิดและอุดมการณ์ของปรัชญาระหว่างเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท ดังนี้

๑) ความดี คือ สิ่งประชาชนส่วนใหญ่เห็นชอบ ความดี คือ สิ่งที่ดีก่อให้เกิดความสุขแก่สังคมโดยรวม ความดี ความสงบเย็น มีระเบียบของสังคม เป็นต้น แนวคิดนี้ถือว่าคนส่วนใหญ่ของสังคมคิดอะไรตรงกัน ถือว่า เป็นเรื่อง ธรรมชาติ ตัวอย่างเช่น นายแดงฆ่าโจรตาย นายแดงเป็นคนดี เพราะโจรสร้างความเดือดร้อนให้แก่สังคม สังคมเป็นผู้บอกว่านายแดงเป็นคนดี

^{๑๒} พระมหาสมปอง มุทิโก, คัมภีร์อภิธานวรรณนา, แปลและเรียบเรียง, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๒๐๓.

^{๑๓} คตินรน หมายถึง คตินรนไปในอารมณ์ทั้ง ๖ มี รูปารมณ์ เป็นต้น กวาดแกว่ง หมายถึง หวั่นไหว ไม่อาจจะตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียวได้นาน จุฑาทรกไม่อาจทรงตัวอยู่ในอิริยาบถเดียวได้นาน รักษา ยาก หมายถึง ให้ดำรงอยู่ในอารมณ์ที่สลับปะยะได้ยาก และห้ามยาก หมายถึง ห้าม หรือกั้นมิให้ชานไปในวิสภาคารมณ์ได้ยาก. พุ. ธ. อ. (บาลี) ๑ / ๒๑๕ / ๒๑๖, และ พุ. ธ. อ. (ไทย) ๒ / ๑๗๖ / ๑๗๗.

^{๑๔} พุ. ธ. (ไทย) ๒๕ / ๓๓ / ๓๕., พุ. ธ. (ไทย) ๒๕ / ๓๕ / ๓๖., พุ. ธ. (บาลี) ๒๕ / ๓๖ / ๓๖., พุ. ธ. (ไทย) ๒๕ / ๓๖ / ๓๖., พุ. ธ. (ไทย) ๒๕ / ๔๒ / ๓๖., และ พุ. ธ. (ไทย) ๒๕ / ๔๓ / ๓๖.

^{๑๕} อง. รุกก. (บาลี) ๒๒ / ๖๓ / ๓๕๕.

๒) ความดี คือ ความถูกต้องเป็นอิสระไม่เกี่ยวกับเสียงส่วนใหญ่ของสังคม แต่เกี่ยวกับเจตนา และการกระทำของปัจเจกบุคคลเป็น เบื้องต้น และพัฒนาขยายวงไปเป็นกลุ่มชนและสังคม แต่ประเด็นหลักอยู่ที่ความถูกต้อง แม้ความถูกต้องอาจจะขัดแย้งความถูกต้องของคนส่วนใหญ่ ตัวอย่างเช่น นายแดงฆ่าโจรตาย นายแดงเป็นคนชั่ว เพราะการฆ่าเป็นบาป

๓) ความดี ความชั่ว เป็นสิ่งไม่มีจริง แล้วแต่มุมมองของแต่ละคนไม่มีมาตรฐานกลาง ตัวอย่างเช่น นายแดงฆ่าโจรตาย นายแดงอาจเป็นคนดี ถ้ามองแบบธรรมชาตินิยม นายแดงอาจเป็นคนไม่ดี ถ้ามองแบบธรรมชาตินิยม แนวคิดนี้ถือว่า แต่ละคนมีมาตรฐานเป็นของตนเอง แสดงว่า นาย ก. ว่านายแดงดี ก็ดีสำหรับนาย ก. นาย ข. ว่านายแดงไม่ดี ก็ไม่ดีสำหรับนาย ข.

๔.๑.๒ ระดับของความดี

ก. ประเด็นที่เหมือนกัน

เพลโตเห็นว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่รู้จักใช้เหตุผล การนำเหตุผลมาเป็นเครื่องมือกลั่นกรองประกอบการพิจารณาสิ่งที่ตนเห็นว่าเหมาะสมหรือสมควรจะทำหรือไม่ เป็นปัจจัยที่ทำให้มนุษย์เกิดความสุขุมคัมภีรภาพมีสติปัญญาแตกต่างจากสัตว์ประเภทอื่นโดยสิ้นเชิง มาตรการที่ใช้ตัดสินว่า มนุษย์เป็นผู้มีสติปัญญาหรือมีจิตใจสูงส่งก็คือจริยธรรม ซึ่งเป็นหลักประพจน์อันก่อให้เกิดคุณธรรม กระบวนการที่จะนำมนุษย์เข้าถึงคุณธรรมมีอยู่หลายวิธี แต่เมื่อกกล่าวโดยสรุปแล้วมีอยู่ ๒ วิธีคือ โลกียะและโลกุตระ ดังที่เคอร์การ์ดกล่าวไว้ วิธีแห่งคุณธรรมซึ่งจะนำพามนุษย์ก้าวสู่คุณค่าที่ดีงามสำหรับชีวิตมีอยู่ ๓ ขั้นตอน ได้แก่ ๑) ชีวิตระดับสุนทรียะหรือระดับความสุข ๒) ชีวิตระดับจริยธรรม ๓) ชีวิตระดับศาสนา^{๑๖} ทั้งสามประการนี้เป็นเครื่องมือตัดสินคุณค่าของมนุษย์อีกแบบหนึ่งแต่สำหรับเพลโตแล้วเครื่องมือตัดสินคุณค่าความดีงามของมนุษย์ก็คือ ความมีเหตุผลจึงเป็นความดีสูงสุดของมนุษย์^{๑๗} เหตุผลตามทัศนะของเพลโตมีหลายความหมาย เช่น ความรู้ (Knowledge) หรือคุณธรรม พุทธิปัญญา (Intellect) หรือปัญญา

^{๑๖} K. N. JAYATILLEKE, *ETHICS in Buddhist Perspective* (Talks given in 1970 at the Buddhist Information Center, Colombo), p. 1.

^{๑๗} รศ. ชัยวัฒน์ อัดพัฒน, *จริยศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒*, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาจุฬารามคำแหง, ๒๕๕๐), หน้า ๕๓.

(Wisdom)^{๑๘} ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของมนุษย์ที่จะทำให้มนุษย์ยังเห็นสังขธรรมได้^{๑๙} ปัญญาจึงมีบทบาทความสามารถในการใช้เป็นเครื่องมือแสวงหาความจริงเป็นสิ่งที่นำความสมบูรณ์ให้แก่มนุษย์ซึ่งก็คือ ทำมนุษย์ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ คุณค่าของชีวิตและความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ต้องเกิดจากคุณธรรม เพลโตแบ่งคุณธรรมหรือความดีเป็น ๒ ระดับ คือ คุณธรรมที่เกิดจากสังคมเป็นผู้กำหนด หมายถึง “คุณธรรมของปัจเจกชน และคุณธรรมของรัฐ”^{๒๐}

เพลโตให้ความสำคัญเกี่ยวกับเหตุผลว่า เป็นสิ่งที่สามารถพาเราให้ยังถึงความรู้ (ความดี) อันแท้จริงได้ เป็นเครื่องมือสำคัญทำให้ทุกคนมองเห็นสิ่งต่าง ๆ ได้ตรงกัน ดังนั้นจึงพูดได้ว่าเหตุผลคือสิ่งที่เที่ยงแท้และเป็นสากล เพราะแสดงถึงภาวะเที่ยงแท้และเป็นสากล^{๒๑} เมื่อบุคคลทำตามคุณธรรมทางปัญญาก็ได้ชื่อว่าเป็น “คนดี” คนดีตามทัศนะของเพลโตต้องมีคุณธรรม ๔ ประการ^{๒๒} คือ

๑. ปัญญา (Wisdom) เกิดจากการใช้สมรรถภาพแห่งเหตุผลของวิญญาณแห่งเหตุผล คนมีปัญหาคือผู้ที่รู้จักมโนคติและเป็นผู้ที่ใช้เหตุผลกำหนดพฤติกรรมของตน

๒. ความกล้าหาญ (Courage) เกิดจากสมรรถภาพของวิญญาณแห่งเจตนารมณ์ ความกล้าหาญจะต้องมีเหตุผลนำหน้า ไม่ใช่กล้าอย่างบ้าบิ่น คนกล้าคือคนที่บุกในคราวที่ควรบุก และถอยในคราวที่ควรถอย

๓. การรู้จักประมาณ (Temperance) คุณธรรมข้อนี้เกิดจากการใช้เหตุผลควบคุมความต้องการ อันเป็นสมรรถภาพของวิญญาณชั้นต่ำสุดให้อยู่ในขอบเขตที่พอดี เหตุผลต้องอยู่เหนือความต้องการเสมอ

๔. ความยุติธรรม (Justice) หมายถึง ความสมดุลภายในของบุคคลที่มีวิญญาณทั้งสามส่วนทำหน้าที่ของตนและประสานงานกันอย่างเหมาะสม ความยุติธรรมเป็นการรวมผลงานของคุณธรรมทั้งสามข้างต้นเข้าด้วยกัน จัดเป็นคุณธรรมที่สำคัญที่สุด ดังนั้นคนดีต้องเป็นคนมี

^{๑๘} จ้างนังค์ ทองประเสริฐ, *ปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณ*, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ: มหาวชิราวุธวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๒๔๔.

^{๑๙} วิทย์ วิศทเวทย์, *จริยศาสตร์เบื้องต้นมนุษย์กับปัญหาจริยธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์), หน้า ๕๑.

^{๒๐} พระเมธีธรรมภรณ์, (ประยูร ฐมมจิตโต), *ปรัชญากรีก บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก*, หน้า. ๑๖๓.

^{๒๑} โยสไตน์ กอร์เดอร์, *โลกของโซฟี*, แปลโดย สายพิณ พุททมงคล, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ: คบไฟ, ๒๕๔๒), หน้า ๘๗ - ๘๘.

^{๒๒} พระเมธีธรรมภรณ์, (ประยูร ฐมมจิตโต), *ปรัชญากรีก บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก*, หน้า ๑๖๕ - ๑๖๖.

ปัญญา กล่าวหาญ รู้จักประมาณ และเพียบพร้อมไปด้วยความยุติธรรม นี่คือเกณฑ์ตัดสินความดีของมนุษย์ว่าใครดีใครเลวตามทัศนะของเพลโต

ส่วนพุทธปรัชญาเถรวาทเสนอว่า การกระทำของมนุษย์จะต้องตั้งอยู่บนฐานของ “เหตุผล (reason)” และเหตุผลเป็นเครื่องมือนำพามนุษย์ไปสู่โลกแห่ง “ปัญญา” ตามทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท “ปัญญา” หมายถึง ความรู้ทั่ว, ปรินิพพานรู้เหตุผล, ความรู้เข้าใจชัดเจน, ความรู้เข้าใจแยกได้ในเหตุผล, ดีชั่ว, คุณโทษ, สิ่งที่เป็นประโยชน์มิใช่ประโยชน์^{๒๓} ความรู้เท่าทันเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง^{๒๔} ปัญญาเกิดจากแหล่งที่มา ๓ แห่งด้วยกัน^{๒๕} คือ

๑. จินตามยปัญญา (Wisdom resulting from reflection) หมายถึง ปัญญาซึ่งเกิดจากการคิดพิจารณาแบบมีเหตุมีผล

๒. สุตมยปัญญา (Wisdom resulting from study) หมายถึง ปัญญาซึ่งเกิดจากการศึกษาเล่าเรียน และได้รับข้อมูลข่าวสารจากแหล่งต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น เป็นความรู้ระบบทฤษฎี

๓. ภาวนามยปัญญา (Wisdom resulting from mental development) ปัญญาที่เกิดจากการลงมือปฏิบัติ

พุทธปรัชญาเถรวาทเห็นว่า ปัญญาที่เข้าใจกฎเกณฑ์ของสรรพสิ่งแบบแจ้งชัดตามความเป็นจริงตลอดสายเป็นมาตรการวัดคุณค่าความเป็นมนุษย์ มนุษย์จะมีค่ามากหรือน้อยให้ตรวจสอบว่าได้ใช้ปัญญาเพื่อพัฒนาชีวิต หรือเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตหรือไม่ เพราะว่าการขาดปัญญาทำให้คุณค่าของชีวิตเสื่อมจากความดีได้ ผลก็คือคุณค่าของมนุษย์ลดต่ำลง

ปัญญาซึ่งเป็นมาตรการตัดสินความดีของมนุษย์ตามพุทธปรัชญาเถรวาท จะต้องเป็นการตระหนักรู้ถึงรากเหง้าของกิเลส ๓ ประเภท ได้แก่ (๑) ความโลภ (๒) ความโกรธ และ (๓) โมหะ เพราะฉะนั้น ความโลภ ความโกรธ และความหลง เป็นสิ่งที่มนุษย์ต้อง ลด ละ เลิก กำจัดให้หมดสิ้นไปโดยวิธีขจัดกิเลสทั้ง ๓ ประการนั้นจะต้องใช้ปัญญาเป็นเครื่องมือพิจารณาให้เห็นโทษ เห็นพิษภัยแล้วลงมือปฏิบัติตามขั้นตอนของการทำลายโทษภัยเหล่านั้น

^{๒๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๘, ฉลองสมโภชพระไตรปิฎกภาษาบาลี อักษรล้านนา, (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า. ๑๖๔.

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า, ๒๐๓.

^{๒๕} ที. ปา. (ไทย) ๑๑ / ๓๐๔ / ๒๗๑.

อาศัยปัญญาเป็นเครื่องรู้เท่าทันกิเลสและอาศัยวิธีปฏิบัติเพื่อละกิเลสทั้งสองอย่างรวมกันจะเป็น
มาตรการตัดสิน “คุณค่าและความดีงาม” ของมนุษย์ได้อย่างแท้จริง

พุทธปรัชญาเถรวาทเห็นว่า “ปัญญา” คือ เกณฑ์ตัดสินความดีของมนุษย์ และ
มนุษย์จะเป็นผู้มีคุณธรรม มีคุณค่าแห่งความดีงามสำหรับชีวิต และเพียบพร้อมไปด้วยปัญญาที่
แท้จริงได้นั้น จะต้องประพฤติตามจริยธรรม ๓ ระดับของมนุษย์ได้อย่างแท้จริง คือ

๑. ระดับศีล ๕ เป็นการปฏิบัติตามศีลธรรมหรือจริยธรรมขั้นต้นสำหรับมนุษย์
ได้แก่ ๑) การปฎิญาณตนที่จะงดเว้นจากการทำลายชีวิต ๒) งดเว้นจากการลักขโมย ๓) งดเว้น
จากการประพฤตินอกใจ ๔) งดเว้นจากการพูดเท็จ ๕) งดเว้นจากการเสพสิ่งมีนเมา

๒. ระดับกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ เป็นความประพฤติทางกาย ทางวาจา และ
ทางใจ ได้แก่ ความประพฤติทางกายเรียกว่า “กายกรรม” มี ๓ ประการ ได้แก่ ๑) เจตนางด
เว้นจากการฆ่าสัตว์ ๒) เจตนางดเว้นจากการลักทรัพย์ และ ๓) เจตนางดเว้นจากการประพฤตินอก
ใจ ส่วนความประพฤติทางวาจาเรียกว่า “วจีกรรม” มี ๔ ประการ ได้แก่ ๑) เจตนางด
เว้นจากการพูดเท็จ ๒) เจตนางดเว้นจากการพูดส่อเสียด ๓) เจตนางดเว้นจากการพูดคำหยาบ
๔) เจตนางดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ และส่วนความประพฤติทางเรียกว่า “มโนกรรม” มี ๓
ประการ ได้แก่ ๑) ความไม่เพ่งเล็งอยากได้ทรัพย์ของเขา ๒) ความไม่คิดร้าย และ ๓) ความ
เห็นชอบ

๓. การปฏิบัติตามระดับมรรคมีองค์ ๘ ประการ คือ ๑) สัมมาทิฐิ
๒) สัมมาสังกัปปะ ๓) สัมมาวาจา ๔) สัมมากัมมันตะ ๕) สัมมาอาชีวะ ๖) สัมมาวายามะ
๗) สัมมาสติ ๘) สัมมาสมาธิ

ความประพฤติทั้งสามระดับนี้ เป็นการพัฒนาพฤติกรรมที่สำคัญ ๓ ส่วน คือ
สำรวจระวังโทษทางกาย สำรวจระวังโทษทางวาจา และสำรวจระวังโทษทางใจ นอกจากนี้
จริยธรรมทั้งสามระดับนี้ ยังสรุปลงเป็นคุณธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนาซึ่งเรียกว่า
ไตรสิกขา ๓ อย่าง ก็คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ดังพระพุทธพจน์ที่กำกับไว้ว่า “การไม่ทำ
บาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว”^{๒๖} หลักจริยธรรมทั้ง ๓
ประการนี้ จึงเป็นเครื่องยืนยันคุณค่าความดีงามของมนุษย์ทั้งหลายตามโลกทัศน์ของ
พระพุทธศาสนา

^{๒๖} บุ. ส. (ไทย) ๒๕ / ๑๘๓ / ๕๐.

จ. ประเด็นที่แตกต่างกัน

เพลโตใช้หลัก “เหตุผล (Reason) และปัญญา (Wisdom)” เป็นเกณฑ์ตัดสินคุณค่าของมนุษย์เหตุผลมีความหมายครอบคลุมถึงความรู้ ความดี และพุทธิปัญญา สิ่งเหล่านี้จะเป็นมรรควิธีที่ผลักดันมนุษย์บรรลุสัจธรรมหรือความจริงสูงสุดกล่าวคือ การเข้าใจโลกแบบหรือมโนคติซึ่งอยู่เบื้องหลังโลกแห่งประสาทสัมผัส ปัญญาในทัศนะของเพลโตมิใช่เพื่อทำความเข้าใจโลกของแบบ แล้วมนุษย์พยายามพัฒนาตนให้เข้าไปอยู่ในโลกแห่งแบบที่ถือว่าเป็นความดีสูงสุด เป็นสัจธรรมสูงสุด

แต่ถ้ากล่าวถึงขั้นตอนของมนุษย์ว่าจะเป็นคนดีได้นั้นต้องมีคุณสมบัติอย่างไร ? เพลโตอธิบายว่า ต้องประกอบด้วยคุณธรรม ๔ ประการ ก็คือ ต้องมีปัญญา (Wisdom) ต้องมีความกล้าหาญ (Courage) จะต้องรู้จักประมาณ (Temperance) และประกอบด้วยความยุติธรรม (Justice) นี้เป็นมาตรการตัดสินว่าใครดีใครเลวนั่นเอง

ส่วนพุทธปรัชญาเถรวาทให้ความสำคัญ และเน้นย้ำอยู่เสมอว่า ชีวิตมนุษย์จะมีคุณค่าความดีงามได้อย่างแท้จริงนั้น จะต้องประกอบด้วยปัญญา บทบาทของปัญญาในพระพุทธศาสนาจะมีลักษณะเป็นการเข้าใจกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ คือ โลกและชีวิตตามความเป็นจริง การเข้าใจลักษณะนี้ทำให้มนุษย์ปฏิบัติตนต่อสรรพสิ่งด้วยความสอดคล้องกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดังนั้น ปัญญาจึงเป็นมาตรการสำคัญซึ่งใช้ตัดสินคุณค่าชีวิตของมนุษย์

ส่วนเกณฑ์ตัดสินความดีของมนุษย์ ได้แบ่งประเภทของความดีตามลักษณะต่างที่เกิดขึ้นกับจิตใจที่สอดคล้องกับหลักกุศลและอกุศล และที่เป็นกลาง ๆ พุทธปรัชญาเถรวาทถือว่า ปัจเจกบุคคลต้องประพฤติตามจริยธรรมทั้ง ๓ ระดับคือ ความดีระดับศีล ๕ ความดีระดับกุศลกรรมบถ ๑๐ และความดีระดับมรรคมีองค์ ๘ (นิพพาน) ทั้งสามระดับนี้ รวมลงเป็นไตรสิกขา ๓ อย่าง ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาชีวิตของมนุษย์ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ

ตารางเปรียบเทียบข้อแตกต่างระหว่างระดับของความคิดในปรัชญาของเพลโตกับ พุทธปรัชญาเถรวาท ดังต่อไปนี้

ปรัชญาของเพลโต	พุทธปรัชญาเถรวาท
๑. ใช้เหตุผล ปัญญาหรือพุทธิปัญญา หมายถึง ความรู้ ความดีสูงสุด และเป็น สัจธรรมสูงสุด เป็นเกณฑ์ตัดสิน	๑. ใช้ปัญญาเป็นเกณฑ์ในการตัดสิน แต่เป็น ปัญญาที่รู้เท่าทันสรรพสิ่งตามความเป็นจริง
๒. คนดีในทัศนะของเพลโตประกอบด้วย คุณธรรม ๔ ประเภท คือ ปัญญา, ความกล้าหาญ, ความรู้จักประมาณ, และความยุติธรรม	๒. คนดีในทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท จะต้องประพฤติตามจริยธรรม ๓ ระดับ คือระดับศีล ๕ ระดับกุศลกรรมบถ ๑๐ และระดับมรรคมีองค์ ๘ ประการ
๓. ปัญญาจะต้องเป็นปัญญาที่เข้าใจโลกของแบบหรือมโนคติ หมายถึง ความดีสูงสุด และเป็นสัจธรรมสูงสุด การเข้าถึงแบบ ทำให้พบกับความสุขที่แท้จริง	๓. ปัญญาต้องเป็นปัญญาที่เข้าใจรากเหง้าของกิเลส คือ ความโลภ, ความโกรธ, และความหลง การกำจัดกิเลสเหล่านี้ แล้วชีวิตจะพบกับความสุขที่แท้จริง คือ นิพพาน (ความดีสูงสุด)

๔.๑.๓ เกณฑ์ตัดสินความคิดหรือจริยศาสตร์

ก. ประเด็นที่เหมือนกัน

แนวความคิดทางปรัชญาของเพลโตมีหลักสำคัญอยู่ที่ “แบบหรือมโนคติ” หมายถึงแบบจึงเป็นเป้าหมายสูงสุดหรือความดีสูงสุด หรือสัจธรรมสูงสุดที่มนุษย์ต้องบรรลุถึงพาหนะที่นำเราไปสู่โลกแห่งแบบ เพลโตเสนอว่าต้องใช้เวลาหรือปัญญาเท่านั้น เพลโตแบ่งโลกออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ โลกแห่งประสาทสัมผัสและโลกแห่งเหตุผล

๑. โลกแห่งประสาทสัมผัส หรือโลกแห่งประสบการณ์ ประกอบด้วยจินตภาพ จินตนาการ และความเชื่อ เป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่รอบๆตัวเรา นี้ ตามทัศนะของเพลโตแล้วเป็นโลกแห่งประสบการณ์ที่เกิดจากจินตนาการบ้าง เกิดจากความเชื่อ (ที่ผิด ๆ) บ้าง ตราบใดที่มนุษย์ยังไม่รู้ซึ่งถึงแก่นแท้ของสิ่งทั้งหลาย เขาก็จะเข้าใจผิดและยึดคิดในวัตถุว่าเป็นของจริง ของแท้ เช่น

พบเห็นมาก็เชื่อว่าเป็นความจริง ๆ แต่ถ้าพิจารณาถึงเนื้อแท้แล้วจะพบความจริงว่า ม้านั้นถูกจำลองมาจากม้าที่อยู่ในโลกแห่งแบบ ซึ่งเป็นของจริงดำรงอยู่ในฐานะเป็นภาวะ (Being) อย่างหนึ่ง หรือการที่คน ๆ หนึ่งเห็นเชือกเป็น “งู” การปักใจเชื่อลักษณะนั้นก็เพราะคนขาดองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งนั่น ก็คือ ขาดเหตุผลหรือปัญญาพิจารณาไตร่ตรองให้รอบคอบเสียก่อน จึงทำให้เกิดทัศนคติที่ผิดส่งผลให้ทำสิ่งผิดพลาดตามมาอีกด้วย ตัวอย่างที่เพลโตยกมาสนับสนุนแนวความคิดเรื่องโลกแห่งประสาทสัมผัสคือ นิยายเรื่องถ้ำ (The Cave)^{๒๗} ดังนั้น โลกแห่งประสาทสัมผัสจึงเปลี่ยนแปลงไหลลื่นอยู่ตลอดเวลา ครอบงำมนุษย์ให้เกิดความลุ่มหลงยึดติดว่าจริงยั่งยืนกลายเป็นอุปสรรคปิดกั้นบดบังบทบาทของเหตุผลหรือปัญญาอันจะนำไปสู่สังขารม

๒. โลกแห่งเหตุผล ประกอบด้วยสัญลักษณ์ การคำนวณ และมโนคติสัญลักษณ์ บางอย่างที่เราพบเห็นในชีวิตประจำวัน เช่น ไฟสัญญาณจราจรตามสี่แยกก็ตีเครื่องหมายทางคณิตศาสตร์ที่ดี เป็นเพียงสื่ออย่างหนึ่งที่น่าเราไปสู่ความหมายอันแฝงอยู่กับสัญลักษณ์เหล่านั้น เช่น เราเห็นไฟจราจรสีเขียว สีเขียวที่เราเห็นนั้นโดยตัวของมันเองพยายามจะบอกว่า มันถูกจำลองมาจากสีเขียวที่อยู่ในโลกแบบนั้นก็คือ แบบแห่งความเขียวที่อยู่เบื้องหลังซึ่งเป็นแก่นสารอันแท้จริง เป็นสารัตถะที่ไม่เปลี่ยนแปลงการจะเข้าถึงความจริงในลักษณะนี้ เพลโตเชื่อว่ามนุษย์ต้องใช้เหตุผลเพราะโลกของแบบไม่สามารถเข้าถึงได้ด้วยประสาทสัมผัส ทัศนคติคือสิ่งที่เพลโตพิสูจน์ให้เห็นว่า เหตุผลหรือปัญญา นำเราไปสู่สังขารมให้ได้รับความจริงของสรรพสิ่งและข้อสำคัญที่สุดสามารถก้าวเข้าสู่โลกแบบหรือมโนคติได้

เพลโตถือว่า ความดีสูงสุดซึ่งเป็นความจริงแท้ อีกทั้งยังเป็นจุดหมายของการประกอบคุณงามความดีทั้งปวง สิ่งที่เป็นความดีสูงสุดจึง ได้แก่ มโนคติแห่งความดี (Idea of the Good) อันเป็นประธานสูงสุดอยู่ในโลกแห่งมโนคติมโนคติ^{๒๘} เพราะฉะนั้นโลกแบบหรือมโนคติคือ เป้าหมายสูงสุดที่มนุษย์ทั้งหลายจะต้องก้าวไปให้ถึงเพื่อการเป็นมนุษย์ผู้สมบูรณ์ที่สุดและดีที่สุด

ส่วนพุทธปรัชญาเถรวาทเห็นว่า สรรพสิ่งในโลกตกอยู่ภายใต้กฎ ๓ อย่างคือสภาพแห่งความไหลลื่นไม่ตายตัวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา (อนิจจตา) เนื่องจากความไม่เที่ยงแท้จริงจึงเกิดการบีบคั้นกดดันไม่ให้อยู่ในสภาพคงทนถาวร (ทุกขตา) ซึ่งจากความไม่มีแก่นแท้หรือสารัตถะให้ยึดโยงเกาะเกี่ยว (อนัตตตา) ลักษณะทั้งสามนี้เป็นปัญหาการคอยบีบคั้น

^{๒๗} พระเมธีขรรฆวรรณ์, (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ปรัชญากรีก บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก, หน้า. ๑๓๐ – ๑๓๑.

^{๒๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๔.

กีดกันชีวิตมนุษย์ให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อนนานัปการ พุทธปรัชญาเถรวาทจึงเสนอทางออกเพื่อแก้ปัญหาให้มนุษย์ทั้งหลายหลุดพ้นจากวงจรแห่งความทุกข์ทรมานเหล่านี้ ทางออกที่ว่านั้นคือ “นิพพาน” (ความดีสูงสุด)

นิพพานนั้นได้ชื่อว่า เป็นเป้าหมายสูงสุด เป็นเกณฑ์ตัดสินความดีสูงสุดของมนุษย์ตามทัศนะของพระพุทธศาสนาเพราะนิพพาน คือ ความสิ้นราคะ สิ้นโทสะ สิ้นโมหะ^{๒๕} เมื่อดับกิเลสทั้งหลายแล้ว ชีวิตก็ประสบกับความสุขความดีงามแบบยั่งยืน ดังคำกล่าวของบุคคลผู้บรรลุนิพพานว่า นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง^{๒๖} สุขยิ่งกว่านิพพานไม่มี^{๒๗} นิพพานเป็นสุขดีหนอ ไม่มีใครมีความโศก^{๒๘} เป็นต้น ลักษณะการดำเนินชีวิตของผู้บรรลุนิพพานเหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นว่า เป็นผู้มีคุณสมบัติเปรียบพร้อมด้วยความสุขและความดีงาม

ดังที่ท่านพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงภาวะของผู้บรรลุนิพพาน (ความดีสูงสุด) ไว้ ๓ ลักษณะ^{๒๙} ดังนี้

๑. ภาวะทางปัญญา คือ การมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงที่มันเป็น เริ่มต้นตั้งแต่การรับรู้อารมณ์ทางอายตนะด้วยจิตใจที่มีสติและเป็นกลาง ไม่หวั่นไหวไปตามกระแสของความชอบใจ ไม่ชอบใจ กำหนดรู้อารมณ์ความรู้สึกให้เห็นจริงครบกระบวนการของเหตุปัจจัย

๒. ภาวะทางจิต คือ ความเป็นอิสระหรือความหลุดพ้น อันเนื่องมาจากปัญญาที่เห็นสภาพของความเป็นจริง รู้เท่าทันสังขารแล้ว จิตจึงหลุดพ้นจากอำนาจครอบงำของกิเลส ไม่ตกเป็นทาสของอารมณ์ที่ประกอบด้วยราคะ โทสะ และโมหะ

๓. ภาวะทางความประพฤติหรือการดำเนินชีวิต หมายถึง มีวิถีชีวิตประกอบด้วยปัญญาหรือมีภาวะที่มีปัญญาเป็นแรงจูงใจให้กระทำสิ่งต่าง ๆ ปรากฏผลออกมาเป็นรูปแบบของความกรุณาความมีฉันทะที่จะช่วยปลดปล่อยให้ผู้อื่นหลุดพ้นเป็นอิสระจากความทุกข์ทั้งปวง ดังนั้น นิพพานหรือเป้าหมายสูงสุดตามลักษณะของพุทธศาสนาจึงเป็นการหลุดพ้นปราศจากกิเลสเครื่องร้อยรัดทั้งปวง เมื่อบุคคลก้าวเข้าสู่สภาวะของนิพพานแล้วจะเป็นชีวิตที่ดีที่สุดและมีคุณค่าที่สุด

^{๒๕} ส. สพา. (ไทย) ๑๘ / ๓๑๔ / ๓๓๕.

^{๒๖} บุ. ธ. (ไทย) ๒๕ / ๓๐๒ / ๕๕.

^{๒๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า. ๒๔๗.

^{๒๘} บุ. เถร. (ไทย) ๒๖ / ๒๒๗ / ๓๗๔.

^{๒๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, หน้า. ๒๔๒ – ๒๕๓.

ข. ประเด็นที่แตกต่างกัน

เกณฑ์ตัดสินความดีสูงสุดของมนุษย์ ตามทัศนะของเพลโต คือ การบรรลุสู่โลกแห่งแบบหรือมโนคติ ซึ่งเป็นสภาวะที่มีอยู่จริง อยู่ได้ด้วยตนเอง แบบเป็นภาพรวมของสิ่งทั้งหลายที่ปรากฏอยู่ในโลกนี้ อีกทั้งยังเป็นแก่นสารที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงคงทนถาวรเป็นนิรันดร อยู่เหนือกาลเทศะ และเป็นความดี ความงามสูงสุด เพราะว่าภาวะของมนุษย์ที่เข้าถึงโลกแห่งแบบจึงเป็นความดี ความงามอันสมบูรณ์

เพลโตแบ่งโลกออกเป็น ๒ ชนิด คือ โลกแห่งประสาทสัมผัส และโลกแห่งแบบ โลกแห่งประสาทสัมผัสตกอยู่ในกระแสความเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา จึงไม่มีความจริงแท้ในตัวเอง ปรากฏการณ์ทั้งหลายซึ่งอยู่ในโลกแห่งประสาทสัมผัสก็พลอยแปรผันตามไปด้วย สีเขียว ม้า ความดี ความงาม และวงกลม สิ่งเหล่านี้เป็นเพียงภาพจำลองที่มาจากโลกแห่งแบบซึ่งเป็นของจริงแท้สิ่งใดก็ตามถ้าเป็นของเทียมเลียนแบบมาจากของจริงจะมีความบกพร่องไม่สมบูรณ์ ดังนั้น เพลโตจึงเสนอว่า โลกแห่งแบบเท่านั้นเป็นของจริง และเป็นศูนย์รวมของแบบทั้งหลาย รวมทั้งความดีสูงสุดอีกด้วย เพลโตแบ่งโลกออกเป็น ๒ ชนิด เพื่อแสดงให้เห็นว่าการจะเข้าสู่เป้าหมายสูงสุดได้นั้นจะต้องละจากโลกประสาทสัมผัส แล้วใช้ปัญญาหรือเหตุผลพิจารณาให้เห็นสัจธรรมที่อยู่เบื้องหลังโลกแห่งประสาทสัมผัส วิธีการเช่นนี้ จะทำให้เกิดปัญญาเข้าใจโลก ประการที่สองคือ โลกแบบซึ่งเป็นสัจธรรมอันหมายถึงความดี ความงามที่สมบูรณ์

ส่วนพุทธปรัชญาเถรวาทอธิบายว่า เกณฑ์ตัดสินความดีสูงสุดของมนุษย์ คือ “นิพพาน” (ความดีสูงสุด) เป็นสภาวะที่ปราศจากความดิ้นรน ความบีบคั้นกดดันจากรากเหง้าของความทุกข์ความเดือดร้อน ๓ ประการคือ ความโลภ ความโกรธ และความหลง อย่างสิ้นเชิง นิพพานไม่ถูกปรุงแต่งด้วยปัจจัยใด ๆ จึงเป็นความดี ความงามสูงสุด เมื่อบุคคลบรรลุสู่สภาวะนี้แล้วชีวิตจะเต็มไปด้วยความสุขอย่างยิ่ง ความสงบอย่างยิ่ง

นิพพานตามทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทมีลักษณะเป็นความดับกิเลสทั้งหลายแล้วเกิดปัญญาสว่างไสว มองเห็นสิ่งทั้งหลายคือโลกและชีวิตตามความเป็นจริงที่มันเป็นไม่ใช่อยากให้มันเป็น การรับรู้ลักษณะนี้ยังผลให้บุคลิกภาพเปลี่ยนไปด้วย สิ่งที่ปรากฏอยู่แต่ไม่เคยรู้เคยเห็นเพราะมัวเพลินอยู่กับสิ่งอื่น ก็ได้รู้ได้เห็นเกิดเป็นความรู้ใหม่ ๆ จิตใจโปร่งโล่งเป็นอิสระอยู่ในสภาพสะอาด สว่าง สงบ ประณีตลึกซึ้ง นิพพานนั้นไม่ขึ้นอยู่กับกาลเทศะดังคุณสมบัติของนิพพานที่ว่า “นิพพานอันผู้บรรลุเห็นได้เอง ไม่ขึ้นกับกาลเรียกให้มาคู่ได้ ควรน้อมเอาเข้ามาไว้

อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน”^{๓๔} นิพพานตามพระพุทธศาสนาที่ศณะมีลักษณะแสดงภาวะทางจิตอันปลอดปลอดจากกิเลสหรือความยึดมั่นถือมั่น จึงเป็นเกณฑ์ตัดสินความดีสูงสุดสำหรับมวลมนุษย์ทั้งหลาย

ตารางการเปรียบเทียบข้อแตกต่างระหว่างเกณฑ์ตัดสินความดีหรือจริยศาสตร์ในปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท ดังนี้

ปรัชญาของเพลโต	พุทธปรัชญาเถรวาท
๑. โลกแห่งแบบหรือมโนคติเป็นสัจธรรมคือ เกณฑ์ตัดสินความดีสูงสุด แบบดำรงอยู่อย่างถาวร เป็นศูนย์รวมของแบบทุกชนิดที่ปรากฏอยู่ในโลกแห่งประสาทสัมผัส อยู่เหนือกาลเทศะ	๑. นิพพานเป็นเกณฑ์ตัดสินความดีสูงสุด ไม่ถูกปรุงแต่งด้วยปัจจัยใด ๆ เป็นความดีและความสุขสูงสุดอยู่เหนือกาลเทศะ เป็นโลกุตตรธรรม
๒. ภาวะของบุคคลผู้เข้าสู่โลกแห่งแบบหรือมโนคติ (ความดีสูงสุด) มีลักษณะเป็นมนุษย์ที่มีความดี และความ สุขสมบูรณ์สูงสุด	๒. ภาวะของบุคคลผู้เข้าสู่ นิพพาน (ความดีสูงสุด) มีลักษณะสงบอย่างยิ่ง เป็นสุขอย่างยิ่ง แต่เป็นความสุขสงบที่ปราศจากการยึดมั่นถือมั่น
๓. โลกแห่งแบบมีลักษณะเป็นจุดหมายของสรรพสิ่งกล่าว คือ การหลอมรวมกับความสมบูรณ์สูงสุด เช่น มนุษย์หลอมรวมกับความดีความสมบูรณ์ที่สุด	๓. นิพพาน มิใช่สถานที่เข้าไปรวมอยู่ด้วยกันของมนุษย์ แต่เป็นสภาวะที่จิตรับรู้สรรพสิ่งตามความเป็นจริง (ตถตา) ด้วยปัญญา
๔. โลกแห่งแบบเป็นนิรันดร์ ไม่อยู่ในกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงทั้งหลาย จึงเป็น นิจจัง	๔. นิพพานไม่อยู่ในกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงแต่เป็นอนัตตาเพราะไม่มีอุปาทานใด ๆ

^{๓๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, หน้า. ๒๒๕ – ๒๓๐.

๔.๒. เปรียบเทียบเชิงวิเคราะห์ห้วงการณ์ในประเด็นที่สำคัญ

๔.๒.๑ เรื่องเจตนาและเหตุผลเป็นองค์ประกอบหลักเกณฑ์ตัดสินความดี

ก. ประเด็นที่เหมือนกัน

เกณฑ์ตัดสินความดีของเพลโตซึ่งปรากฏในรูปของกฎศีลธรรมกล่าวไว้ว่า “ในการกระทำที่เราสามารถตั้งใจได้ในเวลาเดียวกันที่จะทำให้หลักการส่วนตัว (maxim) ของเรากลายเป็นสากล” ในกรณีถ้าหลักการส่วนตัวของหมอ คือ “หมอจำเป็นต้องพูดปดเพื่อให้คนไข้มีชีวิตรอด” โดยทำข้อความนี้เป็นกฎสากล แต่กฎศีลธรรมของเพลโตมีลักษณะเป็นคำสั่งเด็ดขาด คือเป็นคำสั่งของการกระทำที่ปราศจากเงื่อนไขใด ๆ หรือปราศจากการคำนึงถึงผลของการกระทำ ในกรณีนี้หมอมพูดปดเพราะเห็นว่าช่วยให้คนไข้มีชีวิตรอดแล้วเห็นว่าการพูดปดเพื่อผลที่ดีกว่าเป็นสิ่งที่ไม่ผิด

สำหรับเพลโตกฎศีลธรรมนั้นต้องไม่คำนึงถึงผลอะไรทั้งสิ้น การพูดปด โดยตัวมันเอง เป็นการกระทำที่ไม่สามารถตั้งใจเป็นกฎสากลอยู่แล้ว เพราะการโกหกมีความขัดแย้งในตัวมันเองผู้กระทำไม่สามารถตั้งใจให้เป็นกฎสากลได้ เพราะว่าการพูดปดนั้นไม่สามารถจะทำให้ผู้พูดปดตั้งใจให้การพูดปดเป็นสากลได้ เพราะถ้าเขาตั้งใจอย่างนั้นก็เท่ากับเขาตั้งใจที่จะไม่ให้การพูดปดของเขาเป็นการพูดปด เพราะฉะนั้นการพูดปดจึงมีความขัดแย้งในตัวเอง การพูดปดจึงทำเป็นกฎสากลไม่ได้จึงเป็นการกระทำที่ผิด ดังนั้น ในทัศนะของเพลโตเห็นว่า หมอมพูดเท็จเพื่อให้คนไข้มีชีวิตรอดถือว่าการกระทำที่ผิด ผลของการเปรียบเทียบการตัดสินการกระทำปรัชญาของเพลโตและของพุทธปรัชญาเถรวาท ในสถานการณ์นี้ทั้งสองมีความเห็นแตกต่างกัน เนื่องจากต่างเห็นว่าการพูดเท็จเป็นการกระทำที่ผิด โดยตามเกณฑ์ตัดสินความดีของเพลโตเห็นว่าเป็นการกระทำที่ผิดโดยปราศจากข้อแม้ใด ๆ ส่วนพุทธปรัชญาเถรวาทถือว่า เป็นการกระทำที่ผิดทางศีล และผิดทางธรรมแต่ความผิดของหมอไม่ถือเป็นความผิดที่ร้ายแรง

จากทัศนะทั้ง ๒ ท่านจะเห็นว่า เหตุผลหรือปัญญาในการกระทำของผู้กระทำจะเป็นสิ่งสำคัญที่ใช้ตัดสินการกระทำก็จริง แต่โดยความหมายที่แท้จริงของเหตุผลหรือปัญญาในทัศนะปรัชญาของเพลโตและพุทธปรัชญาเถรวาท สำหรับปรัชญาของเพลโตแล้วเกณฑ์ตัดสินความดี จะมีลักษณะแบบ Deontological Ethics คือ ใช้เหตุผลของผู้กระทำเป็นหลักในการตัดสินการกระทำที่ดีจะต้องมาจากเหตุผลหรือปัญญาของบุคคล และการกระทำที่ไม่ได้มาจาก

เหตุผลหรือปัญหา ก็ไม่นับว่าเป็นการกระทำที่ดีแต่อย่างใด หลักการของเหตุผลหรือปัญหา จะต้องมีความสัมพันธ์กับหน้าที่ กล่าวคือ ในการกระทำหนึ่ง ๆ ที่นับว่าเป็นการกระทำที่ดี จะต้องไม่มีเงื่อนไขใด ๆ นอกจากเหตุผลและปัญหา และเหตุผลในการกระทำนั้นเกิดมาจากการสำนึกในหน้าที่ โดยผู้กระทำไม่มุ่งหวังผลประโยชน์ของตนหรือไม่คำนึงถึงผลใด ๆ แต่จะอยู่ในหลักการส่วนตัว (Subjective maxim) ที่ได้ก่อให้เกิดการกระทำนั้น ดังนั้น ค่าทางจริยธรรมมิได้ขึ้นอยู่กับการที่เป้าหมายบรรลุผลเป็นจริง แต่อยู่ที่หลักการของเจตนาที่ได้ก่อให้เกิดการกระทำขึ้น โดยไม่คำนึงถึงผลที่เกิดขึ้นแต่อย่างใด กล่าวโดยสรุปได้ว่า “การกระทำของมนุษย์ดีในแง่มีศีลธรรมได้ ไม่ใช่เพราะการกระทำจากแรงกระตุ้นของอารมณ์ หรือเพราะเป็นการกระทำเพื่อหวังผลในประโยชน์ส่วนตัว แต่เป็นการกระทำที่ปฏิบัติโดยหน้าที่”

ข. ประเด็นที่แตกต่างกัน

จากการเสนอเกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของเพลโตและพุทธปรัชญาเถรวาท ทำให้มีข้อสรุปว่า ปรัชญาของเพลโตและพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นพวกที่ใช้เหตุผลและปัญหาเป็นหลักเกณฑ์ตัดสินความดี ซึ่งแตกต่างจากพวกที่ตัดสินความดีโดยคำนึงถึงผลซึ่งจะเกิดขึ้นเมื่อการกระทำสิ้นสุดลงแล้ว เช่น ลัทธิประโยชน์นิยม อย่างไรก็ตาม การใช้เหตุผลและปัญหาเป็นเกณฑ์ตัดสินความดีของพุทธปรัชญาเถรวาทมีส่วนที่แตกต่างกับปรัชญาของเพลโต เพราะว่าพุทธปรัชญาเถรวาทตัดสินที่การกระทำโดยใช้เหตุผลและปัญหาเป็นองค์ประกอบหลัก และใช้เหตุผลและปัญหาในการกระทำที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่นเป็นองค์ประกอบร่วมในการตัดสินการกระทำด้วยโดยถือว่า เหตุผลและปัญหาในการกระทำจะเป็นตัววัดระดับความดีมากน้อยเท่าไร ซึ่งจะเข้าใจได้ชัดเจนจาก ตัวอย่าง ดังนี้

ตัวอย่างเช่น พยาบาลมีเจตนาดีต้องการช่วยเหลือคนไข้ แต่ด้วยความประมาทจึงหยิบยาผิด ให้แก่คนไข้ทำให้คนไข้มีอาการของโรคอื่นแทรกซ้อนรุนแรงยิ่งขึ้นกว่าเดิมในกรณีนี้ตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทถือว่า พยาบาลมีเจตนาดี นั่นคือ มีความเมตตา จึงเป็นกุศลกรรม แต่ทำด้วยความเลินเล่อ จึงทำให้เกิดผลที่ไม่ดีแก่คนไข้ แทนที่การช่วยเหลือจะช่วยทำให้คนไข้มีอาการดีขึ้น แต่กลับทำให้อาการทรุดลงกว่าเดิมพุทธปรัชญาเถรวาทตัดสินการกระทำที่เกิดจากเจตนาดีของพยาบาลเป็นเกณฑ์ และเอาผลของการกระทำเป็นองค์ประกอบรองเพื่อวัดระดับความดีมากน้อย ดังนั้น เมื่อเหตุผลไม่ดีแต่เกิดจากเจตนาดี ถือว่า เป็นการกระทำที่ดีได้แต่ไม่สมบูรณ์

ในส่วนการกระทำที่ดีสมบูรณ์ คือ การกระทำเกิดจากเจตนาดี และผลออกมาดี ผลของการกระทำเป็นเกณฑ์รองที่จะวัดระดับความดีมากคือน้อย ที่มาจากการตัดสินที่เจตนาของผู้กระทำเป็นเกณฑ์หลักมาแล้ว ส่วนปรัชญาของเพลโต จะไม่คำนึงถึงเหตุผลของการกระทำที่จะเกิดขึ้นเลยไม่ว่าเหตุผลนั้นจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ใครมากน้อยเท่าใดก็ตาม แต่การกระทำที่ดีต้องเกิดจากเจตนาดีเป็นหลัก เพื่อให้เข้าใจชัดเจน โดยการยกตัวอย่างมาเปรียบเทียบแสดงให้เห็นในทัศนะของการตัดสินเรื่องนี้อย่างชัดเจน คือ เรื่องหมอกับคนไข้

ตัวอย่างเช่น ในกรณีที่หมอพูดเท็จกับคนไข้ซึ่งเป็นโรคร้ายแรง โดยพูดถึงสิ่งที่ไม่ตรงกับข้อเท็จจริงว่าคนไข้ป่วยเป็นโรคอะไรเนื่องจากหมอเห็นว่า ถ้าหมอพูดความจริงอาจจะทำให้คนไข้หมดกำลังใจที่จะต่อสู้กับโรคร้ายอีกต่อไป หมอพิจารณาเห็นแล้วว่า การพูดเท็จในลักษณะเช่นนี้ เป็นทางออกที่จะช่วยชีวิตคนไข้ดีกว่า ในกรณีเช่นนี้ ถ้าหมอพูดเท็จกับคนไข้แล้ว ทำให้คนไข้หายป่วย ถามว่าการกระทำของหมอเป็นการกระทำที่ดีหรือไม่

ในกรณีที่ยกตัวอย่าง เรื่องหมอกับคนไข้ เห็นว่า หมอจำเป็นต้องพูดเท็จกับคนไข้ เพื่อให้คนไข้มีชีวิตรอด ในทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทเห็นว่า การพูดเท็จย่อมเป็นการล่วงละเมิดศีล ๕ ซึ่งพุทธปรัชญาเถรวาทถือว่า เป็นข้อปฏิบัติเบื้องต้นของพุทธศาสนิกชนที่ดี ในสถานการณ์เช่นนี้ หมอมีหน้าที่ต้องช่วยเหลือคนไข้เท่าที่จะสามารถทำได้ หมอจึงพูดเท็จเพื่อให้คนไข้มีกำลังใจ ถือว่า หมอได้ปฏิบัติตามหน้าที่ โดยอาชีพของหมอทางสังคม ก็ไม่ถือว่า การกระทำของหมอมีความผิด เพราะเมื่อเปรียบเทียบน้ำหนักของความผิดในการพูดเท็จแต่ช่วยให้คนไข้มีโอกาสมีชีวิตรอดกับน้ำหนักของความผิดที่หมอทำให้คนไข้มีโอกาสตายถ้าพูดความจริง ความผิดของการพูดเท็จย่อมมีน้ำหนักของความผิดน้อยกว่าความผิดที่ทำให้คนไข้ตาย ทั้งที่หมอมิวิธีที่จะทำให้คนไข้มีชีวิตอยู่รอดได้

ถ้าใช้เกณฑ์ตัดสินความดีของพุทธปรัชญาเถรวาทตัดสินจะเห็นว่าพุทธปรัชญาเถรวาทตัดสินการกระทำโดยดูจากเจตนาของผู้กระทำเป็นพื้นฐานว่าเกิดจากเจตนาอะไรการพูดเท็จของหมอในลักษณะเช่นนี้ไม่ได้เกิดจากเจตนาที่ไม่ดีต่อคนไข้ แต่เกิดจากเจตนาดีเป็นพื้นฐาน นั่นคือต้องการให้คนไข้มีชีวิตรอดต่อไป หมอจึงยอมทำผิดศีลเพื่อทำความดี

การพูดเท็จของหมอ ถึงจะผิดตามบัญญัติของศีลก็ไม่เป็นการผิดวัตถุประสงค์ของศีลไปที่เดียวเพราะเมื่อพิจารณาถึงเจตนารมณ์ของศีลแล้ว จะเห็นว่า ศีลมีจุดประสงค์ให้บุคคลรักษาประโยชน์ของกันและกันด้วยความจริง เช่น มุ่งหมายมิให้เบียดเบียนกันด้วยวาจาเป็นอาทิ อาศัยความมุ่งหมายดังกล่าวเมื่อพูดทำลายประโยชน์ของกันและกัน เช่น พูดถึงด้วยเจตนาร้ายเป็นการทับถมต่อเสียด นินทาว่าร้าย เพื่อกดเขาให้เลวลงบ้างยกตนขึ้นบ้างถึงจะเป็นความจริง

ก็คือว่า เป็นข้อผิดพลาดเพราะผิดความมุ่งหมายของศีลที่บัญญัติขึ้น ดังกล่าวไว้ว่า “พระพุทธเจ้าตรัสวาจาที่จริง และมีประโยชน์ทั้งถูกทั้งเหมาะแก่กาลเวลา และนอกจากนี้ทรงบัญญัติศีลให้เว้นจากการพุดมูสาแล้วยังตรัสให้เว้นจากการพุดต่อเสียด พุดหยาบ เพื่อเอื้อด้วย”

จากคำกล่าวข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นว่า เกณฑ์ตัดสินความดีของพุทธปรัชญาเถรวาทไม่ได้ตัดสินอย่างชี้ขาดทีเดียว โดยไม่คำนึงถึงเหตุการณ์และเงื่อนไขของสถานการณ์นั้น ในบางสถานการณ์ต้องพิจารณาถึงประโยชน์ที่ตามมา เพื่อประกอบในการตัดสินซึ่งปรากฏในเกณฑ์ตัดสินความดีข้อที่ ๔ ตามที่กล่าวแล้วว่า การกระทำที่ดี หากได้ทำให้สมบูรณ์แล้วย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุขโดยส่วนเดียว จากหลักคำสอนที่สอนเรื่องการใช้ธรรมให้ถูกเวลาดังข้อความนี้ “ถ้าใช้ธรรมไม่ถูกเวลาแล้วก็จะเสียประโยชน์ ควรคำนึงถึงระยะเวลาที่ควรจะใช้ธรรมข้อไหน ในเวลาไหน”

การพุดเท็จของหมอในกรณีดังกล่าว ในทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทจึงไม่ถือว่าเป็นความผิดร้ายแรงเพราะมีกุศลเจตนาที่จะช่วยเหลือคนไข้เป็นแรงหนุนเบื้องต้น คือ ยอมทำผิดเพราะความกรุณาหรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ ยอมผิดศีลเพื่อปฏิบัติธรรม เพราะเล็งเห็นว่าประโยชน์ที่เกิดจากการปฏิบัติธรรมมีน้ำหนักมากกว่าโทษที่จะเกิดจากการล่วงละเมิดศีล ดังกล่าวนี ชี้ชัดว่า หลักจริยธรรมของพุทธปรัชญาเถรวาทแยกออกจากประโยชน์ไม่ได้ การกระทำที่ดีจะจัดว่าเป็นความดีอย่างแท้จริงนอกจากจะเป็นการกระทำที่เป็นกุศล เพราะเกิดจากกุศลเจตนาแล้ว การกระทำนั้นจะต้องเป็นประโยชน์แก่ตนเองหรือแก่ผู้อื่น หรือทั้งแก่ตนเองและแก่ผู้อื่นด้วย การกระทำแม้จะดีแต่ไม่เป็นประโยชน์แก่ตนเองหรือแก่ผู้อื่น พุทธปรัชญาเถรวาทไม่จัดว่าการกระทำนั้นมีคุณค่าทางจริยธรรมอย่างสมบูรณ์

เนื่องจากพุทธปรัชญาเถรวาทใช้หลัก “วิภาษวาทิ” ตัดสินโดยจำแนกตามเหตุผลตามข้อเท็จจริง ไม่ยืนยันตายตัวเด็ดขาด บางกรณีอาจจะยืนยันเด็ดขาดได้แต่บางกรณียืนยันเด็ดขาดไม่ได้ ยกตัวอย่าง ดังนั้น การพุดเท็จเพื่อจงใจหลอกลวงเพื่อให้ตนเองได้ประโยชน์จากคนอื่นการกระทำนี้พุทธศาสนาตัดสินเด็ดขาดว่าเป็นการกระทำที่ผิดทั้งศีลทั้งธรรมผิดศีลในแง่ที่ผู้กระทำจงใจกล่าวให้คลาดเคลื่อนจากความจริงถือว่าผิดศีลคือพุดเท็จผิดธรรมในแง่ที่ว่าเป็นการกระทำที่ไม่มีเมตตากรุณาซึ่งเป็นการประทุษร้ายต่ออีกฝ่ายหนึ่ง การพุดเท็จในกรณีนี้จึงถือว่าผิดร้ายแรง

ส่วนในกรณีของหมอ หมอตั้งใจพุดให้คลาดเคลื่อนจากความจริง แต่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้คนไข้มีกำลังใจที่จะมีชีวิตอยู่ต่อไป ซึ่งเป็นการยึดชีวิตของคน ๆ หนึ่งให้ยืนยาวขึ้นการกระทำนี้กระทำเพื่อมุ่งผลประโยชน์ในทางที่ดี ตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาทซึ่งใช้

หลักวิชาที่ว่า จึ่งตัดสินการกระทำของหม่อมว่าผิดศีล คือ พูดเท็จแต่ถือว่าผิดไม่ร้ายแรงเท่ากรณีแรก เนื่องจากพระพุทธศาสนานำประโยชน์ และโทษของการกระทำมาเป็นองค์ประกอบรองการพิจารณาด้วย ในพุทธธรรมกล่าวเรื่องนี้ว่า “การมุสาวาทมีโทษมากหรือน้อยแล้วแต่ประโยชน์ที่จะถูกตัดรอนเป็นเรื่องใหญ่หรือเรื่องเล็กน้อย และแล้วแต่ผู้พูด”

หลักศีลธรรมของพระพุทธศาสนา เป็นการกระทำที่ผิดศีลยอมเป็นการผิดธรรมด้วยเสมอ ในกรณีของหม่อมดังกล่าวมาแล้วจัดว่าผิดศีลเพราะจงใจกล่าวให้คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง และจัดว่าผิดธรรมเพราะเป็นการหลอกลวงให้คนอื่นไข้เข้าใจผิด แต่การกระทำที่ผิดทั้งศีลและธรรมของหม่อมเกิดจากเจตนาที่จะช่วยเหลือคนอื่น ใจความผิดของหม่อมจึงไม่เป็นความผิดที่ร้ายแรงเพราะเป็นอกุศลเจตนาที่เกิดขึ้นด้วยแรงหนุนของกุศลเจตนา โดยมุ่งประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่คนอื่นเป็นหลักเป็นการยอมเสียสละประโยชน์ส่วนน้อยของตนเพื่อประโยชน์ที่ยิ่งใหญ่ของผู้อื่น ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นการกระทำที่มีน้ำหนักของความดีมากกว่าน้ำหนักของความไม่ดี

๔.๒.๒ เรื่องกฎแห่งเสรีภาพในปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท

ก. ประเด็นที่เหมือนกัน

ในหลักจริยศาสตร์ของเพลโต ได้กล่าวถึงกฎแห่งเสรีภาพว่าเป็นลักษณะของกฎศีลธรรมอย่างหนึ่ง เพลโตเห็นว่า เมื่อมนุษย์ปฏิบัติตามกฎศีลธรรมแล้วมนุษย์จะมีเสรีภาพที่จะเลือกกระทำความดีและความชั่วได้ โดยใช้ปัญญาของตนเอง ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว เพลโตพิจารณาสิ่งที่มีผลต่อการกระทำว่า ทำให้เกิดการกระทำที่ดีหรือไม่นั้น มีอยู่ ๒ ประการ คือ ปัญญาและอารมณ์หรือความรู้สึก

เพลโตเห็นว่า ปัญญาเป็นสิ่งที่ดีที่สุดของมนุษย์ ปัญญาทำให้คนแตกต่างจากสัตว์และสิ่งอื่น ๆ ในโลก กล่าวคือ ปัญญาเป็นสาระของมนุษย์ทุกคนที่เกิดมา ซึ่งมนุษย์อาจมีร่างกายและผิวพรรณต่างกัน อาจเกิดต่างเวลาสถานที่กัน ผลประโยชน์ของเขาหรืออารมณ์ความรู้สึกจึงไม่เหมือนกัน เพลโตเห็นว่า การกระทำที่มาจากความรู้สึกทางอารมณ์ ซึ่งมีความแปรปรวนและไม่แน่นอนในมนุษย์ทุกคนไม่อาจนับได้ว่าเป็นการกระทำที่ดี การกระทำที่เกิดจากอารมณ์หรือความรู้สึกนั้นอาจทำให้คนหนึ่งพอใจ แต่ทำให้อีกคนไม่พอใจก็ได้ แต่ปัญญา

อันเป็นธาตุแท้ของมนุษย์นั้นมนุษย์ทุกคนมีอยู่เหมือนกัน คนแต่ละคนอาจแตกต่างกันในด้านอื่น ๆ แต่ในฐานะที่เป็นคนมีปัญญาอยู่ในตัวทุกคนตั้งแต่เกิด

เพลโตเห็นว่า คนที่ทำผิด ก็เพราะว่าเขาไม่ได้ใช้ปัญญาในการไตร่ตรองสิ่งต่าง ๆ และถูกกระตุ้นด้วยอารมณ์ หรือความรู้สึกต่าง ๆ เช่น ความต้องการส่วนตัว หรือสิ่งแวดล้อมคอยโน้มน้าวให้ทำสิ่งผิด ๆ เพลโตกล่าวว่า “แต่ทุกคนเอาปัญญามาใช้ไม่เท่ากัน ผลประโยชน์และความรู้สึกมักจะทำให้คนลืม อันเป็นธาตุแท้ของเขา คนสองคนที่อยู่ในสถานการณ์เดียวกัน ถ้าเขาทำตามผลประโยชน์และความรู้สึกของเขาแต่ละคน หลักที่เขาแต่ละคนจะใช้ในการปฏิบัตินั้นจะไม่เหมือนกัน เขาจะมองสถานการณ์นั้นจากแง่ของตน เหมือนกับเขาใส่แว่นตาลดประสิทธิภาพที่เห็นจึงไม่เหมือนกัน แต่ถ้าสองคนนั้นหลุดพ้นจากผลประโยชน์และความรู้สึกของเขาแต่ละคนก็เท่ากับว่า เขาได้ถอดแว่นตาทั้งทั้งสองคน ภาพที่เห็นจะเป็นภาพเดียวกัน”

ถ้าหากบุคคลใดกระทำการ โดยไม่ใช่อารมณ์หรือความรู้สึก แต่ใช้เหตุผลหรือหรือปัญญาไตร่ตรองการกระทำนั้น คนเราก็จะมีความเห็นตรงกันว่าอะไรคือความดี และอะไรคือความชั่ว ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่า ปัญญาของมนุษย์สอดคล้องกับการกระทำที่ดีก็คือ เราจงใจให้หลักปฏิบัติของคน ๆ หนึ่งให้เป็นกฏสากล

การยึดหลักปฏิบัติหนึ่ง ๆ สำหรับตนเองใช้โดยเฉพาะก็เท่ากับว่าบุคคลนั้น ต้องการมือสิทธิ์เหนือคนอื่น นั่นคือบุคคลนั้นกำลังเอาเปรียบผู้อื่น เพราะผลประโยชน์ของบุคคลนั้น จะได้รับการสนอง เมื่อไม่มีใครยึดหลักนี้ แต่การถือสิทธิ์จะไม่เกิดหากบุคคลนั้น ๆ จะตั้งอยู่ในปัญญาคือทำตัวของตัวเองให้เท่ากับคนอื่นหรือคำนึงถึงผู้อื่น และจะถามว่า ทำไมเราจึงต้องเห็นแก่ผู้อื่น สำหรับเพลโตแล้ว เพลโตจะตอบว่า เพราะคนเราควรกลับมาสู่ความเป็นคนโดยสมบูรณ์ คนที่สมบูรณ์มิใช่คนที่มีความสุข แต่คือคนที่ใช้ปัญญา และการตั้งอยู่ในปัญญาก็คือการที่ถือว่าเรากับคนอื่นเท่าเทียมกัน ความเห็นแก่ตัวจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อเราทำตามความรู้สึกและผลประโยชน์ เพลโตเห็นว่า คนที่เห็นแก่ตัว คือ คนที่ไม่ยึดมั่นอยู่กับปัญญา อันเป็นธาตุแท้ของมนุษย์ คนที่คำนึงถึงผู้อื่น คือ คนที่กลับมาสู่ความเป็นมนุษย์ โดยแท้จริงเพราะศักดิ์ศรีของมนุษย์อยู่ที่ปัญญา มิใช่ความสุข

ส่วนพุทธปรัชญาเถรวาท เหตุผลส่วนตัวของบุคคลหรือความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของมนุษย์ เป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งที่มนุษย์ควรจะใช้พิจารณาการกระทำว่าสิ่งใดควรกระทำ สิ่งใดไม่ควรกระทำ ซึ่งพุทธปรัชญาเถรวาทกล่าวว่า มโนธรรม ในการวินิจฉัยว่าอะไรเป็นความดี อะไรเป็นความชั่วนี้ เมื่อพูดในทางปฏิบัติเพื่อให้คนทั่วไปใช้ประโยชน์ได้ทุกระดับ พระพุทธเจ้าตรัสสอนให้ถือข้อพิจารณาเกี่ยวกับกุศลและอกุศลเป็นหลักแกนกลาง จากนั้นทรง

ผ่อนขยายออกไปให้ใช้สำนึกผิดชอบชั่วดีเกี่ยวกับความดี ความชั่วของตัวเอง อย่างที่เรียกกันว่า “มโนธรรม”

การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง จะนำเอามโนธรรมมาใช้ในการตัดสินใจที่จะกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง บุคคลนั้นจะต้องไตร่ตรองด้วยปัญญาแล้วจะต้องคำนึงถึงความยอมรับของผู้อื่น หรือความเป็นสากลของหลักที่ใช้ปฏิบัติการณ์นั้น ๆ การใช้ปัญญาหรือมโนธรรมนั้น นอกจากนี้อย่างที่ท่านพระเทพเวทีได้เสนอแนวคิดไว้ก็คือ มนุษย์ควรมีการไตร่ตรองหลักการณ์นั้น ๆ เป็นลำดับ ๆ คือ เริ่มจากการใช้ปัญญาพิจารณาว่าหลักการมีผลกับตัวเองอย่างไรก่อน

๑. โทษต่อชีวิต หรือต่อจิตใจและบุคลิกภาพคือเป็นสถานะที่เกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจหรือไม่ เอื้อหรือไม่ต่อคุณภาพชีวิต ส่งเสริมหรือบั่นทอนคุณภาพและสมรรถภาพของจิตทำให้กุศลธรรม หรืออกุศลธรรมทั้งหลายอื่นลดถอยหรือเจริญงอกงาม ช่วยสร้างเสริมบุคลิกภาพที่ดีงามหรือไม่

๒. โทษต่อบุคคล คือ เป็นการเบียดเบียนตนหรือไม่ ทำให้คนเดือดร้อนหรือไม่ เป็นไปเพื่อทำงานหรืออำนวยความสะดวกที่แท้จริงแก่ตน เมื่อบุคคลนั้น ได้ใช้ปัญญาหรือมโนธรรมมาพิจารณาหลักการกระทำหนึ่ง ๆ แล้ว จะต้องคำนึงถึงหลักการนั้นได้หรือไม่ ท่านพระเทพเวที เสนอว่า บุคคลพึงใช้ปัญญาพิจารณาหลักการกระทำโดยคำนึงถึงผู้อื่นด้วย

๓. โทษต่อสังคม คือ เป็นการเบียดเบียนผู้อื่น หรือไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนหรือไม่ เป็นไปเพื่อทำลายหรืออำนวยความสะดวกแก่ผู้อื่นและแก่ส่วนรวม

๔. มโนธรรม หรือโดยสำนึกอันมีตามธรรมชาติของความเป็นมนุษย์คือพิจารณาเห็นด้วยความรู้สึกลึกซึ้งผิดชอบชั่วดีของตนเองว่า การนั้นเมื่อทำแล้วตนเองดีเตียนหรือกล่าวโทษตนเองได้หรือไม่

๕. มาตรฐานทางทางสังคม คือ ตามบัญญัติทางศาสนา วัฒนธรรมประเพณีและสถาบันต่าง ๆ ทางสังคม เช่น กฎหมาย เป็นต้น ซึ่งขึ้นต่อการใคร่ครวญตรวจสอบกลั่นกรองของวิญญูทั้งหลายตามกาลนั้น ที่จะให้ถือกันไปโดยมंगาย หรือผิดพลาดคลาดเคลื่อนตลอดจนการใคร่ครวญยอมรับหรือไม่ของวิญญูเหล่านั้น ในแต่ละกรณี

บุคคลจะมีมโนธรรมหรือปัญญาได้นั้น พุทธปรัชญาเถรวาทเห็นว่า สัมมาทิฐิ คือความเห็นถูก ซึ่งเป็นองค์ธรรมข้อแรกในมัชฌิมาปฏิปทาเป็นสิ่งสำคัญ ที่จะทำให้คนมีปัญญามีความรู้ความเข้าใจในการตัดสินใจว่า ควรทำหรือไม่ควรทำในสิ่งต่าง ๆ ความรู้ความเข้าใจ เป็นแกนนำของความประพฤติปฏิบัติเป็นสวนสำคัญที่ต้องใช้สอดคล้องตั้งแต่ต้นจนถึงที่สุด เมื่อพูดอย่างนั้น จึงเรียกจริยธรรมนี้ว่า การเป็นอยู่ด้วยปัญญา และเรียกบุคคลผู้มีจริยธรรมว่า “บัณฑิต”

แปลว่า ผู้เป็นอยู่ด้วยปัญญา ด้วยเหตุที่ต้องใช้ปัญญาตั้งแต่เริ่มระบบจริยธรรม คือ มรรคหรือมัชฌิมาปฏิปทานี้ จึงมีสัมมาทิฐิ ได้แก่ ความเห็นชอบหรือเข้าใจถูกต้องเป็นองค์ประกอบ

มโนธรรมในตัวของมนุษย์ หรือปัญญา ในทัศนะของเพลโตจึงคล้ายคลึงกันกับทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท โดยเหตุที่ทั้ง ๒ ท่านเห็นว่า การกระทำที่ประกอบด้วยปัญญาหรือเหตุผลที่เกิดจากมโนกรรมของมนุษย์เป็นการกระทำที่มีค่าทางจริยธรรม กล่าวคือ หากมนุษย์เลือกทำการกระทำหนึ่ง ๆ โดยใช้ปัญญาตัดสินใจ จะช่วยให้มนุษย์เข้าใจได้ว่า อะไรดี อะไรชั่ว ปัญญาจะเป็นสิ่งสำคัญในฐานะที่มนุษย์ใช้ประกอบในมโนกรรม แล้วประพฤติปฏิบัติตนตามที่ตนเลือกทำการกระทำนั้น

ทัศนะของกฎแห่งเสรีภาพของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาทมีความคล้ายคลึงกันตามหลักจริยธรรม คือ “บุคคลทุกคน” ย่อมมีเสรีภาพเท่าเทียมกันในการประพฤติความดี ความถูกต้อง เพราะว่าจริยธรรมเป็นธรรมส่งเสริมให้บุคคลเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ซึ่งเรียกว่า “มนุษย์ธรรม” ดังนั้น เสรีภาพและการรับผิดชอบทางจริยศาสตร์ในทางเสรีภาพปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีเจตนาดีงาม โดยสรุปได้ดังนี้ คือ ๑) เสรีภาพในการประกอบความดี ความถูกต้อง ๒) เสรีภาพในการรักษาความดีที่มีอยู่แล้วไม่ให้เสื่อม ๓) เสรีภาพในการป้องกันความชั่วไม่ให้เกิดมีขึ้นในตน ๔) เสรีภาพในการละความชั่วที่มีอยู่ในตน ๕) เสรีภาพในการยกย่องสรรเสริญสนับสนุนผู้ประกอบความดี ๖). เสรีภาพในการดำเนินชีวิตหรือลงโทษผู้ประกอบความชั่วตามหน้าที่ของตน

ข. ประเด็นที่แตกต่างกัน

กฎแห่งเสรีภาพเป็นหนึ่งในลักษณะของกฎศีลธรรม กฎแห่งเสรีภาพในความหมายของเพลโต ก็คือ ในฐานะที่มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีเหตุผล (rational being) มนุษย์จึงมีเจตจำนงอิสระที่จะเลือกกระทำในสิ่งที่ตนเองต้องการตามความสามารถเลือกที่จะทำความดี และความชั่วได้ เพราะว่า “กฎสากล” อันเป็นลักษณะหนึ่งของกฎศีลธรรมในจริยศาสตร์ของเพลโตเพลโตได้แสดงให้เห็นว่า มีความเป็นสากลอยู่ในตัว ผู้ที่กระทำการใด ๆ ก็ตาม โดยใช้กฎสากลเป็นหลัก บุคคลนั้นจะต้องคำนึงว่าการกระทำที่ตนกำลังกระทำอยู่ ตนสามารถตั้งใจที่จะให้หลักการส่วนตัวของตนเป็นกฎสากลได้ เพลโตเชื่อว่า “คำสั่งทางศีลธรรม คือ กฎ ๆ หนึ่งซึ่งบอกถึงเจตจำนงที่ปราศจากเงื่อนไข และเป็นวัตถุวิสัย ดังนั้น กฎสากลจึงต้องเป็นกฎที่จริงและสามารถนำไปใช้ได้กับทุก ๆ สังคม”

ส่วนพุทธปรัชญาเถรวาทตามหลักคำสอนสะท้อนกฎแห่งเสรีภาพ ปรากฏชัดเจนใน กาลามสูตร ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงสอนมิให้บุคคลเชื่อถือสิ่งใดด้วยอาการทั้ง ๑๐ อย่างคือ “อย่าได้ เชื่อถือตามถ้อยคำที่ได้ยินได้ฟังมา อย่าได้เชื่อถือตามถ้อยคำ สืบ ๆ กันมา อย่าได้เชื่อถือ โดยตื่น ขำว่าได้ยินอย่างนี้ อย่าได้เชื่อถือ โดยอ้างตำราอย่าได้เชื่อถือ โดยเคาเอาเอง อย่าได้เชื่อถือ โดย คาคคะเน อย่าได้เชื่อถือ โดยความตรึกตรองตามอาการ อย่าได้เชื่อถือ โดยชอบใจว่าต้องกันกับทิว ของตัว อย่าได้เชื่อถือ โดยเชื่อว่าผู้พูดสมควรจะเชื่อได้ อย่าได้เชื่อถือ โดยความนับถือว่าสมณะนี้ เป็นครูของเรา”

ในตอนสุดท้ายพระพุทธเจ้าทรงสอนให้เราตัดสิ้นความถูกต้อง โดยใช้ปัญญาของ เราเอง ในการวิเคราะห์หว่าสิ่งใดถูกสิ่งใดผิดที่น่าเชื่อถือปฏิบัติตามได้ จากพระสูตรข้อนี้แสดงให้เห็น ว่า การเชื่ออะไรก็ตามเราควรใช้ปัญญาของตนเองจากจุดนี้เองที่ย้ำให้เห็นว่าเกณฑ์ตัดสิน ความดีของพุทธศาสนาสะท้อนเรื่องกฎแห่งเสรีภาพ กล่าวคือ เห็นว่าบุคคลควรใช้ปัญญา หรือ เหตุผลของตัวเองในการวิเคราะห์ และปฏิบัติตามจากการใช้ปัญญาของตัวเอง

กฎแห่งเสรีภาพเป็นหนึ่งในลักษณะสามประการของกฎศีลธรรมกฎแห่งเสรีภาพใน ความหมายของเพลโต คือ ในฐานะที่มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีเหตุผล (Rational being) มนุษย์จึงมี เจตจำนงอิสระที่จะเลือกกระทำในสิ่งที่ตนเองต้องการเขาสามารถเลือกที่จะทำความดีและความ ชั่วได้และเมื่อกระทำไปเขาก็เป็นผู้รับผิดชอบต่อการกระทำนั้น เพราะฉะนั้น เมื่อเขาเลือกที่จะทำ ตามกฎศีลธรรมหมายความว่า เขากำลังตามเจตจำนงที่ตัวเองตั้งไว้ เขาไม่ได้อยู่ใต้อำนาจของ เงื่อนไขเรื่องคำสั่งของใครการทำตามกฎศีลธรรมของมนุษย์จึงเป็นการทำตามกฎแห่งเสรีภาพ

ตัวอย่างเช่น นาย ก. ได้ยึดปฏิบัติอยู่อย่างหนึ่ง ถ้านาย ก. จงใจที่จะยึดหลักนั้น คนเดียว แต่ไม่จงใจที่จะเป็นกฎสากล นาย ก. กระทำผิด เพราะทำจากผลประโยชน์ส่วนตัว หรือความรู้สึก ถ้านาย ก. ตั้งอยู่ในปัญญา และคนอื่น ๆ ก็ตั้งอยู่ในปัญญาด้วย หลักปฏิบัติของ นาย ก. และของผู้อื่นจะเหมือนกัน กล่าวคือ นาย ก. และคนอื่น ๆ จงใจที่จะให้หลักปฏิบัตินั้น ๆ เป็นสากล

การที่มีคนบอกให้เราทำอะไรสักอย่างแล้ว เราทำเพราะเชื่อเขาโดยไม่ได้ใช้เหตุผล ของเราวิเคราะห์ดูว่าการกระทำนั้นเราสามารถจงใจให้เป็นสากลได้หรือไม่ การทำตามคำสั่ง ของคนอื่น โดยปราศจากการใช้เหตุผลของตัวเองแสดงว่าเราไม่มีเสรีภาพ แต่ก็ไม่ได้ หมายความว่า สิ่งที่คนอื่นมาบอกให้เราทำนั้นเราทำตามไม่ได้เลย และเห็นว่าเราไม่มีเสรีภาพ ไม่ได้ เราสามารถรับฟังสิ่งที่คนอื่นบอกให้เราทำตามได้แต่เราต้องใช้เหตุผลวิเคราะห์ดูว่าถ้าการ กระทำนั้นเราสามารถจงใจให้เป็นสากลได้ การกระทำของเราก็สอดคล้องกับกฎแห่งเสรีภาพ

หมายถึงการทำตามคำสั่งเด็ดขาดที่เกิดจากการที่ตัวเราเองเป็นผู้กำหนดให้หลักการส่วนตัวของเราเป็นสากล โดยเปรียบเทียบให้เห็นว่าบุคคลที่ทำตามกฎศีลธรรม คือ คนที่ทำตามเจตจำนงอิสระของตัวเองไม่ได้ทำเพราะขึ้นอยู่กับผลของการกระทำ และทำตามคำสั่งของใคร ต่างกับคนที่ปฏิบัติตามกฎหมายอาจเป็นเพราะกลัวการถูกลงโทษถ้าทำความผิด หรือคนที่เชื่อฟังคำสั่งของพระเจ้าแล้วทำความดีเพราะหวังรางวัลจากพระเจ้าไม่กล้าทำความชั่วเพราะกลัวการถูกลงโทษจากพระเจ้า ดังนั้นการทำตามกฎหมายก็ดี การเชื่อฟังคำสั่งของพระเจื่อก็ดีล้วนแต่มีเงื่อนไขให้ปฏิบัติตาม แต่การที่บุคคลใดทำตามกฎศีลธรรมนั้นเขาทำจากจิตสำนึกที่มีต่อศีลธรรมอย่างแท้จริงเพลโตปฏิเสธทัศนคติที่ว่าพระเจ้าเป็นผู้ตั้งกฎศีลธรรมและเป็นผู้สั่งให้มนุษย์ปฏิบัติตาม เพลโตเห็นว่า ถ้ามนุษย์เชื่อฟังกฎศีลธรรมด้วยเหตุผลนี้ คือการกลัวถูกลงโทษ มนุษย์จะปฏิบัติตามกฎศีลธรรมอย่าง รอบคอบเพื่อหลีกเลี่ยงความทุกข์ต่าง ๆ ดังนั้น ลักษณะการเชื่อฟังคำสั่งของพระเจ้าจึงไม่มีเสรีภาพแต่การทำตามกฎศีลธรรมนั้นหมายความว่า บุคคลนั้นกระทำตามกฎที่เขาตระหนักว่าเป็นกฎที่เขาสร้างขึ้นมาเองและปฏิบัติตามกฎนั้น”

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแบบอเทวนิยม พระพุทธเจ้าซึ่งเป็นศาสดาองค์เดียวของศาสนาทรงสอนไม่ให้เชื่อว่าพระเจ้าเป็นผู้สร้างสิ่งทั้งปวงไม่เชื่อเรื่องภูตผีปิศาจ อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใด ๆ ที่จะนำมนุษย์ไปสู่ความสุขชั่ววันริบครู่ แต่สำหรับพระพุทธศาสนาการใช้ปัญญาและการปฏิบัติด้วยตนเองเท่านั้นที่จะนำมนุษย์ไปสู่ความสุขเพราะฉะนั้น การพิจารณาความถูกต้อง ความจริงแท้แน่ อยู่ที่การใช้ปัญญาและเหตุผลของบุคคลเองเท่านั้น พระพุทธเจ้าไม่ได้แบ่งแยกว่า พระองค์วิเศษที่อยู่เหนือกว่าสิ่งทั้งปวงในโลกนี้แต่พระองค์ คือ มนุษย์ธรรมดาคนหนึ่งที่มีชีวิตอยู่ในวัฏจักรแห่งการเกิด แก่ เจ็บ ตาย พระองค์จึงเป็นผู้ค้นพบกฎศีลธรรมซึ่งเป็นกฎที่มีอยู่แล้วในโลกนี้ พระองค์ยังทรงสอนให้พุทธศาสนิกชนเคารพในพระธรรมหรือกฎศีลธรรมซึ่งเป็นสิ่งสูงสุดที่จะนำมนุษย์ไปสู่ความสงบสุข เมื่อเขาได้ลงมือปฏิบัติจากการที่พระองค์ไม่ได้แบ่งแยกว่าตัวเองมีความแตกต่างจากมนุษย์ และสอนให้มนุษย์เคารพในเหตุผลหรือปัญญาของตัวเองในการพิจารณาความถูกต้อง สามารถแยกความดีและความชั่วร้ายด้วยตนเอง ลักษณะการสอนนี้จึงสนับสนุนให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแบบอเทวนิยมมีทัศนคติเรื่องมนุษย์และการสร้างโลก ตรงข้ามกับศาสนาแบบเทวนิยม เช่น ศาสนาคริสต์ ซึ่งสอนว่าพระเจ้าเป็นผู้สร้างสิ่งทั้งปวง พระเจ้าเป็นสิ่งสมบูรณ์ เป็นสิ่งสูงสุดที่อยู่เหนือกว่ามนุษย์ ในหนังสือศาสนาเปรียบเทียบกล่าวถึงฐานะแห่งความเป็นมนุษย์ในกลุ่มเทวนิยมไว้ว่า “มนุษย์ขึ้นตรงต่อผู้สร้าง ปฏิเสธความสามารถของมนุษย์ ชีวิตต้องสุดแต่พระองค์ผู้ทรงสร้างขึ้นมา

มนุษย์ต้องเชื่อตามบัญญัติของพระเจ้า มนุษย์ปฏิบัติตนไปตามที่ทรงพระกรุณาให้มาเกิดและมีชีวิตอยู่ฐานะของมนุษย์ในศาสนาเล่มนี้มีหน้าที่ปฏิบัติต่อมนุษย์ในฐานะเป็นบุตรของพระเจ้า”

ส่วนศาสนาแบบเทวนิยมจึงขัดแย้งกับกฎแห่งเสรีภาพ แต่ทั้งนี้ก็มีได้หมายความว่าศาสนาที่เป็นอเทวนิยมทั้งหมด จะต้องสอดคล้องกับกฎแห่งเสรีภาพบางศาสนาหรือบางลัทธิที่เป็นอเทวนิยมหลักคำสอนของศาสนา หรือลัทธินั้นอาจจะสั่งสอนให้บุคคลเชื่อฟังคำสั่งสอนของศาสดา โดยถือว่า ศาสดาเป็นสิ่งสูงสุดที่ต้องและบริสุทธิ์ ดังนั้น บุคคลในศาสนาหรือลัทธิ นั้น ๆ ต้องเชื่อฟังคำสั่งสอน และเคารพในศาสดาอย่างถวายชีวิต ถ้าบุคคลใดไม่ทำตามคำสั่งสอนจะได้รับโทษ เพราะฉะนั้น กลุ่มอเทวนิยมที่มีลักษณะนี้จึงไม่มีลักษณะของกฎแห่งเสรีภาพ พระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาแบบอเทวนิยมเป็นศาสนาที่สนับสนุนกฎแห่งเสรีภาพ

ทั้งหมดนี้ แสดงให้เห็นว่า เกณฑ์ตัดสินความดีปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท ทั้งสองมีข้อแตกต่างกันโดยทางกฎแห่งเสรีภาพนั้น คือ ให้บุคคลพึงสติปัญญาหรือเหตุผลของตนเองในการตัดสินความดี-ชั่ว-ถูก-ผิด ในการกระทำ

๔.๒.๓ เรื่องคุณธรรมในปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท

ก. ประเด็นที่เหมือนกัน

เพลโตถือว่า จริยธรรมและคุณธรรมเป็นวิถีทาง (Mean) เพื่อให้การดำเนินชีวิตให้บรรลุถึงจุดหมาย (End) สูงสุดที่คงคุณค่ายิ่งตามที่มนุษย์พึงปรารถนา ซึ่งหมายถึง “ความสุข” เพราะฉะนั้นหลักจริยธรรมและคุณธรรม ย่อมนำไปสู่ความเข้าใจไปสู่เป้าหมายสูงสุดของชีวิต เพลโตจึงให้ความหมายของคำว่า “คุณธรรม” แสดงถึงคุณลักษณะของอุปนิสัยที่ดีในการตัดสินใจในการกระทำความดี ไม่มากเกินไปหรือน้อยเกินไปในความพอดีของบุคคลในหลักของเหตุผล ดังนั้น มีลักษณะที่เป็นคุณธรรมโดยนิสัย เพราะความเข้าใจที่เห็นว่าเป็นกลางทางด้านอารมณ์และการกระทำที่สามารถตัดสินใจเลือกกระทำของนิสัย ที่ทำให้บุคคลถึงซึ่งสภาวะของความเป็นผู้มีคุณธรรมที่คิดเป็นนิสัยในการตัดสินใจในการกระทำของมนุษย์เป็นประจำจนชำนาญการในนิสัยของตนเอง หมายถึง ความรู้ทางศีลธรรม มีลักษณะเดียวกับความรู้ที่มีพื้นฐานจากการตัดสินใจก่อนประสบการณ์ (A Priori Judgments) กล่าวคือ เป็นการตัดสินใจหรืออ้างเหตุผลที่มีรากฐานมาจากความรู้ที่มีก่อนประสบการณ์ (A Priori Knowledge) โดยไม่ได้ผ่าน Category ในสมองแต่อย่างใด ความรู้ก่อนประสบการณ์นี้ เพลโตเชื่อว่าเป็นความรู้ที่เป็น

จริงในทุกเวลา ทุกสถานที่ แน่นนอน และเป็นสากล เมื่อมนุษย์เกิดความรู้นี้ขึ้นมนุษย์จะยอมรับโดยตรง ไม่ต้องมีการพิสูจน์หรือใช้เหตุผลอื่นมาตรวจสอบและมนุษย์จะสามารถตัดสินใจได้ว่าควรหรือไม่ควรที่จะกระทำการใด ๆ หรืออีกนัยหนึ่ง การตัดสินใจครั้งนี้จะทำให้มนุษย์เกิดสำนึกต่อสิ่งที่ เป็นสากลและเห็นว่าเป็นหน้าที่ที่จะต้องทำตาม ๆ สากลโดยไม่มีเงื่อนไข ดังที่ได้กล่าวไว้ว่า “หน้าที่ไม่ใช่ได้มาจากธรรมชาติของมนุษย์ จากประสบการณ์ แต่จะต้องได้มาก่อนประสบการณ์ ในฐานะที่มนุษย์มีเหตุผล เพลโตเห็นว่า มนุษย์มีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติต่อกันเหมือนทุกคน ดังข้อความที่ว่า “การกระทำของมนุษย์ดีในแง่ศีลธรรมได้ ไม่ใช่เพราะเป็นการกระทำจากแรงกระตุ้นของอารมณ์ หรือเพราะเป็นการกระทำเพื่อหวังในประโยชน์ส่วนตัว แต่เพราะเป็นการกระทำที่ปฏิบัติโดยหน้าที่

ส่วนพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นปรัชญาที่มุ่งสอนให้ฟังตนเองตามหลักคุณธรรมและหลักจริยธรรม มีความหมายใกล้เคียงกับคำว่าศีลธรรม (Moral) จริยธรรม และศีลธรรมมีความเกี่ยวข้องกันบางครั้งการที่จะเข้าใจลักษณะทั่วไปของจริยธรรมได้จะต้องเริ่มต้นทำความเข้าใจกับลักษณะทั่วไปของศีลธรรมก่อน เพราะทั้งศีลธรรมและจริยธรรมมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันจนบางครั้งอาจแยกจากกันไม่ได้ เพราะโดยทั่วไปศีลธรรมจะนำไปสู่การเกิดคุณธรรมและจริยธรรม ตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่มีอิทธิพลในด้านความประพฤติของสังคม เพราะว่าพุทธปรัชญาเถรวาท ถือว่า การดำเนินชีวิตที่ดีก็คือการดำเนินชีวิตตามหลักการหรือแนวทางเพื่อการบรรลุเป้าหมายของชีวิตดังกล่าว และชีวิตที่ดีมีคุณค่า คือ ชีวิตที่เป็นอยู่และดำเนิน ไปใกล้เคียงต่อสภาวะอันเป็นเป้าหมายของชีวิตนั้น ชีวิตจึงจะมีคุณค่าการปฏิบัติเพื่อดำเนินไปสู่ความดีสูงสุดของชีวิตดังกล่าวโดยหลักการก็คือ เริ่มจากการพัฒนากาย วาจา และใจ ตามแนวทางอริยมรรค ที่ปรับระดับลงมาสู่หลักจริยธรรมพื้นฐาน โดยเริ่มจากระดับศีล ๕ ระดับกุศลกรรมบถ ๑๐ และระดับอริยมรรคมีองค์ ๘ ตามลำดับ ซึ่งพระพุทธองค์สรุปรวมเป็นหลักไตรสิกขา ๓ ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา เพื่อแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างแนวทางปฏิบัติที่เป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต นั่นก็คือ เกณฑ์ตัดสินความดีสูงสุด (นิพพาน)

ข. ประเด็นที่แตกต่างกัน

เพลโตมีความเห็นว่า ดี-ชั่ว-ถูก-ผิด ซึ่งเป็นค่าทางศีลธรรมที่ใช้ตัดสินการกระทำนั้นจะต้องมีความตายตัว กล่าวคือ ถ้าสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือการกระทำอันใดอันหนึ่งเป็นการกระทำที่ดีแล้วมันจะต้องดีเสมอ โดยไม่ขึ้นกับเวลา สถานที่ หรือโอกาสแต่อย่างใด เช่น การพูด

ความจริง ถ้าเราถือว่าการพูดความจริงบางโอกาสดี แต่บางโอกาสไม่ดีเช่นนี้ ก็เท่ากับว่าเรายอมรับว่าโดยตัวของมันเองแล้ว การพูดความจริงไม่มีค่าเลย ค่าของมันขึ้นอยู่กับโอกาส ขึ้นอยู่กับเวลา ความดีมันเปลี่ยนไปเปลี่ยนมา ตามกาลเวลา เพลโตกลับเห็นว่า การพูดความจริงเป็นของดี และเมื่อมันดี ก็ต้องดีไม่ว่าจะพูดเมื่อใด ที่ไหนกับใครและสถานการณ์อย่างไร นั่นคือ ค่าทางจริยธรรมจะต้องเป็นสิ่งที่มีความจริง และเมื่อมีความจริงแล้ว มันต้องแน่นอนตายตัวและเมื่อมันแน่นอนตายตัวแล้ว จะถือเอาผลของการกระทำมาตัดสินอย่างที่ถูกกลุ่ม Ontological ethics ทำกันไม่ได้

ตัวอย่าง เช่น ถ้าเราถือว่าการทำดี คือ การกระทำที่ก่อให้เกิดผลประโยชน์ แต่ผลประโยชน์ไม่ใช่สิ่งตายตัวเปลี่ยนไปเปลี่ยนมาได้ตามเวลาและสิ่งแวดล้อม ดังนั้นถ้าถือประโยชน์เป็นเครื่องตัดสินความดี ก็เป็นสิ่งที่เปลี่ยนไปมาได้เปรียบเทียบกับว่า คนเราบางคนอาจเบิกบานและบางคนอาจเดือดร้อนจากแสงแดดตอนเที่ยงวัน แต่ดวงอาทิตย์ก็ยังเปล่งแสงตามปกติโดยไม่คำนึงว่าแสงของมันก่อให้เกิดผลอย่างไร ผลที่เกิดจากแสงอาทิตย์ไม่กระทบกระเทือนต่อความร้อนของดวงอาทิตย์นั้นใด ผลที่เกิดจากการพูดความจริง ย่อมไม่กระทบกระเทือนต่อความดีของการพูดความจริง

สำหรับเพลโตสิ่งที่เป็นเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมที่ตายตัวแน่นอน คือ เหตุผลที่ดี โดยปราศจากข้อแม้ ซึ่งนอกจากเหตุผลที่ดีเป็นสิ่งดี โดยปราศจากเงื่อนไขไม่ว่าจะเป็นอะไรในโลกนี้หรือแม้แต่้นอกจากโลกนี้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า เกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมของเพลโตที่ลักษณะเด็ดขาด และเคร่งครัดตายตัว เราต้องทำตามอย่างไม่มีข้อแม้ ซึ่งอาจทำให้เกิดปัญหาตามมาคือ เมื่อมีบุคคล ๆ หนึ่งอยู่ในสถานการณ์ที่มีความขัดแย้งกัน เช่น เมื่อทำตามกฎข้อที่หนึ่งแล้ว ก็หลีกเลี่ยงไม่พ้นที่จะต้องฝ่าฝืนกฎอีกข้อ บุคคลนั้นจะเลือกทำอะไร

ตัวอย่าง เช่น นาย ก. มีนัดกับเพื่อน ขณะที่เดินทางไปตามนัดก็พบอุบัติเหตุ ถ้า นาย ก. รักษาคำมั่นสัญญากับเพื่อน นาย ก. ก็จะผิดกฎที่บอกว่า ให้ช่วยชีวิตมนุษย์ไว้ แต่ ถ้า นาย ก. ช่วยชีวิตคนได้รับอุบัติเหตุแล้วจะต้องผิดนัดกับเพื่อน และนาย ก. ก็จะผิดกฎที่ว่า ไม่รักษาความซื่อสัตย์ เป็นต้น

เพลโตบอกว่า อย่าใช้เพื่อนมนุษย์เป็นเครื่องมือเพื่อการใด ๆ ก็เช่นกัน เราอาจอยู่ในสถานการณ์ที่ว่า ถ้าเราทำอย่างนี้ คน ๆ หนึ่ง จะต้องกลายเป็นเครื่องมือ แต่ถ้าไม่ทำอย่างนี้ อีกคนหนึ่งก็จะกลายเป็นเครื่องมือแทนไม่ว่าจะทำหรือไม่ทำคน ๆ หนึ่ง จะต้องกลายเป็นเครื่องมือของอีกคนหนึ่งอยู่ดี ตัวอย่างเช่น นาย ข. ป่วยเป็นโรคไทฟอยด์ ถ้าเราจะแยก นาย ข. ออกจากคนอื่น เพื่อตัดปัญหาเรื่องการแพร่เชื้อ ก็จะเป็นการจำกัดสิทธิ์ของนาย ข. ทำให้นาย ข.

ต้องรู้สึกโดดเดี่ยว แต่เราไม่แยก นาย ข. ออกก็เท่ากับว่า เรายินยอมให้เชื้อโรคไทฟอยด์ ระบาดไปสู่ผู้อื่น ก็จะกลายเป็นว่า เราปฏิบัติต่อคนอื่น ๆ เหล่านั้น เป็นเครื่องมือเช่นกันซึ่งในความเป็นจริงแล้วมนุษย์ก็คงจะต้องเลือกทำตามกฎใดกฎหนึ่งที่จะก่อให้เกิดปัญหาน้อยที่สุด โดยนำผลมาประกอบการตัดสินใจ เช่น อาจเลือกทำตามกฎที่ว่าเราต้องสกัดกั้น การเผยแพร่เชื้อโรคจึงได้เลือกแยก นาย ข. ออกจากกลุ่ม เป็นต้น

สำหรับพุทธจริยศาสตร์ตามทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทแม้เจตนาจะเป็นหลักสำคัญในการตัดสินใจการกระทำ แต่มีประเด็นที่น่าพิจารณาคือ เพื่อของความจริง ๒ ระดับ ได้แก่ ๑) ความจริงระดับสมมติ (โลกียสัจจะ) ๒) ความจริงระดับสูงสุด (โลกุตรสัจจะ) นอกจากนี้ความจริงระดับโลกียะนั้น พระพุทธศาสนาเห็นว่า เป็นความจริงที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม ปรากฏตามกาลเทศะ และเป็นไปตามบัญญัติของสังคม ความดี ความชั่ว หรือค่าทางจริยธรรมที่ปรากฏจะมีลักษณะที่ยืดหยุ่นไม่แน่นอนตายตัวอย่างในจริยศาสตร์ของเพลโต ส่วนพุทธปรัชญาเถรวาทได้เสนอว่า ในการที่จะตัดสินใจการกระทำใด ๆ ว่า ดีหรือชั่วนั้น ควรจะใช้เกณฑ์รองลงมาประกอบการตัดสินใจ

พุทธปรัชญาเถรวาทมองว่า เกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมในระดับโลกียสัจจะนั้น ถ้าหากใช้เพียงเจตนาเพียงอย่างเดียว มาเป็นเกณฑ์หลักอาจจะทำให้เกิดความคลุมเครือ ถึงสภาพของภาวะในกุศลและอกุศล การยืดหยุ่นเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรม โดยใช้เกณฑ์รองลงมาตัดสินจะทำให้การตัดสินใจความดีและความชั่วเป็นไปอย่างรัดกุมและรอบคอบขึ้น ดังนั้น แม้เกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมจะไม่มีลักษณะที่คงที่ตายตัวอย่างจริยศาสตร์ของเพลโต แต่มีลักษณะที่ยืดหยุ่นก็เพื่อความรอบคอบและมีผลเป็นไปในทางปฏิบัติ พุทธปรัชญาเถรวาทจึงได้สรุปเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมตามเกณฑ์ตัดสินหลักและเกณฑ์รอง เมื่อเปรียบเทียบทัศนปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท

ตัวอย่าง เช่น นางสาว ข. สมัครงใจจะเป็นโสเภณี เพื่อหาเงินมาเลี้ยงพ่อแม่และครอบครัว ในกรณีนี้ เพลโตจะตัดสินว่า การกระทำของนางสาว ข. ผิด เพราะเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมของเพลโต อันมีลักษณะแบบกฎศีลธรรม "ได้แสดงไว้ว่า "จงกระทำตามกฎที่เราปรารถนาจะให้ เป็นกฎสากล" ซึ่งการกระทำของนางสาว ข. อยู่บนพื้นฐานที่ว่า การกระทำนั้นนางสาว ข. ปรารถนาจะให้ เป็นกฎสากลและถ้าหากนางสาว ข. ไม่พยายามทำให้คนอื่นรับกฎนี้ได้ นางสาว ข. ก็จะใช้กฎนี้ไม่ได้ อีกประการหนึ่ง กฎศีลธรรมของเพลโตมีลักษณะเป็นคำสั่งเด็ดขาด (Categorical Imperative) ปราศจากเงื่อนไขใด ๆ หรือไม่คำนึงถึงผลของการกระทำ กรณี นางสาว ข. ขอมขายตัวเพราะเห็นว่าเป็นทางที่ตนจะได้เงินมาเลี้ยงครอบครัว และเห็นว่า

การยอมค้าประเวณี เพื่อผลที่ดี คือ การแสดงความกตัญญูนั้นเป็นสิ่งดี ซึ่งในทัศนะของเพลโต นั้น กฎศีลธรรมจะต้องไม่คำนึงถึงผลอะไรทั้งสิ้น การยอมค้าประเวณีโดยตัวมันเอง เป็นการกระทำที่ไม่สามารถจงใจให้เป็นกฎสากลได้อยู่แล้ว เพราะการค้าประเวณีมีความขัดแย้งในตัวมันเอง ผู้กระทำไม่สามารถจงใจให้การค้าประเวณีเป็นกฎสากลได้ ซึ่งนางสาว ข. จงใจที่จะทำ เช่นนั้น ก็เท่ากับว่า นางสาว ข. จงใจที่จะทำ เช่นนั้น ก็เท่ากับว่า นางสาว ข. จงใจที่จะไม่ให้การค้าประเวณีของตนเป็นการค้าประเวณีซึ่งมีความขัดแย้งอยู่ในตัวเอง ทำให้การค้าประเวณีไม่สามารถเป็นกฎสากลได้ และนับเป็นการกระทำที่ผิดตามทัศนะของเพลโต

ส่วนการตีความของพุทธปรัชญาเถรวาท การจะตัดสินการกระทำของนางสาว ข. จำเป็นต้องดูจากเจตนาของนางสาว ข. ก่อนแล้วพิจารณาผลกับสิ่งแวดล้อม หรือสังคมมาเป็นองค์ประกอบในการพิจารณาด้วยทั้งนี้ก็เพื่อจะประเมินค่าทางจริยธรรมว่า ความผิดดังกล่าวมีมากหรือน้อยอย่างไรควรทำหรือไม่เพียงใด โดยชี้ให้เห็นว่า การกระทำบางอย่างเกิดจากเจตนาดีแต่มีผลออกมาไม่ดีหรือทำลงไปแล้ว ผู้ติเตียนภายหลังจะถือว่าเป็นการกระทำที่ดีไม่สมบูรณ์ ซึ่งต่างจากการกระทำที่ดีไม่สมบูรณ์ อันประกอบด้วยเจตนาดี ผลดีและวิญญูชนสรรเสริญ จากกรณีดังกล่าวข้างต้น อาจสรุปได้ว่า การที่นางสาว ข. ยอมเป็นโสเภณีเพื่อหาเงินมาเลี้ยงครอบครัวนางสาว ข. คิดแล้วว่า การกระทำในลักษณะนี้เป็นทางออก ที่จะช่วยเหลือครอบครัวได้ การค้าประเวณีของตนเกิดขึ้นเพราะจำเป็น ในกรณีนี้ พุทธปรัชญาเถรวาทจะเห็นว่า การกระทำของนางสาว ข. มีส่วนของเจตนาที่อยู่ตั้งแต่ก่อนจะกระทำ แต่วิธีการนั้นเป็นการละเมิดศีลข้อที่ ๓ และวิญญูชนก็ติเตียน แม้นางสาว ข. จะยินยอมและไม่นึกคำหนิเตียนตนเองก็ตาม แต่เมื่อเปรียบเทียบความผิดยอมรับว่าผิดศีลข้อที่ ๓ แต่ครอบครัวมีชีวิตรอด กับความผิดที่คนในครอบครัวจะอดตาย หากนางสาว ข. ไม่สามารถหาเงินมาจุนเจือครอบครัวได้ ความผิดของการค้าประเวณีย่อมเบากว่า เพราะนางสาว ข. เคียดร้อนเพียงคนเดียว ขณะที่ความผิดที่อาจทำให้คนอื่นอีกหลายคนต้องตาย นางสาว ข. จะเสียใจมาก เราจึงยอมเอาตัวเข้าแลกกับเงิน จากเจตนาดีที่ตั้งใจจะช่วยเหลือครอบครัวนี้เอง การกระทำของนางสาว ข. ซึ่งแม้จะผิดศีล แต่ไม่ผิดธรรม (ข้อควรประพฤติ) ความผิดในลักษณะนี้ พุทธจริยศาสตร์ ถือได้ว่า ไม่ร้ายแรง เพราะมีกุศลเจตนาเป็นความดี และยังยอมทำผิดเพราะมีความกรุณาทำให้เกิดผลดีต่อครอบครัว จัดเป็นกุศลกรรมขณะที่วิธีการจัดเป็นกุศลวิธี

จึงมีความแตกต่างในเรื่องความเคร่งครัดตายตัวของเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมดังกล่าวจึงพอสรุปได้ว่า เกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมในจริยศาสตร์ของเพลโตมีความตายตัวแน่นอน ในขณะที่พุทธปรัชญาเถรวาทมีความเห็นว่า พุทธจริยศาสตร์ในระดับโลกียะนั้นได้

ประสานหลักกรรมนิยามกับสังคมนิยมเข้าด้วยกัน เพราะพุทธปรัชญาเถรวาทเห็นว่า การกระทำที่ดีจะต้องเป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น การกระทำที่ดีแท้จึงกรรมนิยามกับสังคมนิยมจะต้องสอดคล้องกัน ในลักษณะที่เกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมมีทั้งเกณฑ์หลักและเกณฑ์รองมาประกอบ การกระทำในที่กรรมนิยามไม่สอดคล้องกับสังคมนิยม การกระทำนั้นย่อมไม่ถือว่าเป็นความดีที่สมบูรณ์

ผู้วิจัยเห็นว่า จริยศาสตร์ในระดับโลกุตตรสัจจะจะมีลักษณะที่แน่นอนตายตัว แต่เกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมของพุทธจริยศาสตร์ตามที่เสนอของพุทธปรัชญาเถรวาทในระดับนี้ก็ยังต่างไปจากทัศนะปรัชญาของเพลโตในแง่ที่ว่า เพลโตไม่ได้ตอบปัญหาเกี่ยวกับการหลุดพ้น แม้ลักษณะของเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมในปรัชญาของเพลโตจะแน่นอนตายตัวอย่างเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมในระดับโลกุตตรสัจจะในปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาทต้องการเน้นการปฏิบัติตามหลักกฏสากล และมุ่งให้เกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมทำให้ทุกคนมีอิสระทางจริยธรรม โดยไม่คำนึงถึงสภาพที่หลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงอย่างหลักพุทธจริยศาสตร์ในระดับโลกุตตระแต่อย่างใด

๔.๒.๔ เรื่องเกณฑ์ตัดสินความดีกับแรงจูงใจในปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท

ก. ประเด็นที่เหมือนกัน

เพลโต (Plato) ซึ่งถือได้ว่าเป็นผู้มีอิทธิพลอย่างมากต่ออารยธรรมตะวันตกเนื่องจากเพลโตเป็นทั้งนักคิดนักเขียนและเป็นนักปรัชญาเมธีคนแรกของตะวันตกที่วางแนวความคิดไว้เป็นหลักและเป็นระบบที่ค่อนข้างสมบูรณ์ จนเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นผู้บุกเบิกวิชารัฐศาสตร์ในปัจจุบัน แนวความคิดทางการเมืองของเพลโต นอกจากจะมีอิทธิพลอย่างมหาศาลต่อทฤษฎีการเมือง สังคม การศึกษา และอื่น ๆ แล้ว ระบบการเมือง องค์กรใดก็ตาม เป็นแนวคิดที่เกิดจาก “ช่องว่างระหว่างมโนภาพนิยมกับสังคมนิยม จะต้องมีส่วนเชื่อมต่อกันโดยเอาสติปัญญา กับอำนาจอยู่ในบุคคลคนเดียวกัน ฉะนั้นนักปรัชญาจึงสมควรเป็นผู้ปกครอง ซึ่งจะประสบความสำเร็จได้ ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย คือ ทั้งตัวผู้ปกครอง และผู้ถูกปกครอง คือ ประชาชน และยังต้องสร้างความคิดใหม่ขึ้นมาเป็นกลไก แบบฉบับ มาตรฐาน มาตรการ คุณค่า อุดมการณ์และแนวปฏิบัติในกิจการทางการเมือง เพื่อให้เกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง

ปฏิรูปหรือปฏิวัติซึ่งวิถีชีวิตของมนุษย์ต่อไปในอนาคตอีกด้วย ในแง่นี้ นักปรัชญาการเมืองมีความใส่ใจสำคัญที่สุดอยู่อย่างหนึ่งคือ ต้องการกำหนดวิถีชีวิตให้แก่ผู้อื่น ต้องการเผยแพร่อุดมการณ์และมุ่งให้สังคมมนุษย์เป็นไปตามรูปแบบชีวิตที่ตนกำหนดขึ้นตามแนวปรัชญาของตนเอง อนึ่งนักปรัชญาเหล่านี้ ยังเสนอแนะธาตุแท้ของมนุษย์ในส่วนที่เกี่ยวกับอำนาจการเมืองที่มาแห่งอำนาจ การขยายตัวของอำนาจ การใช้อำนาจ และผลที่จะเกิดขึ้นจากการใช้อำนาจนั้น ๆ เพราะเชื่อว่า “อำนาจเป็นใหญ่ในโลก”

ส่วนพุทธปรัชญาเถรวาทชี้ให้เห็นว่า ถ้าบุคคลทำดีเขาจะได้ดี ถ้าบุคคลทำชั่วเขาจะได้ชั่วเป็นผลตอบแทน พระพุทธเจ้าท่านทรงเห็นว่าคนทุกคนมีปัญหา หรือมีเหตุผล คนที่มีเหตุผลหรือมีปัญหาจะเลือกทำแต่กรรมดี ที่จะส่งผลให้เขามีความสุข คนที่มีปัญหาจะไม่เลือกทำกรรมชั่วที่จะทำให้เขาเป็นทุกข์ การทำกรรมดีในพระพุทธศาสนาก็คือการช่วยเหลือเกื้อกูลมีเมตตากรุณาแก่ทุกคน เพราะว่าพระพุทธศาสนามีจุดมุ่งหมายอย่างหนึ่งที่เด่นชัด คือ สอนให้คนพ้นทุกข์หรือมุ่งให้คนมีความสุขมากขึ้น ความสุขในที่นี้หมายถึง สุขในทางธรรมมีจิตใจสงบการสอนให้คนมีเมตตากรุณา คือ วิธีการหนึ่งที่จะนำคนไปสู่จุดมุ่งหมายของความสุขนั่นเองไม่ว่าต่อตัวเอง กล่าวคือ เมื่อจิตใจมีเมตตากรุณา การได้ช่วยเหลือผู้อื่นอย่างบริสุทธิ์ใจ เป็นส่วนหนึ่งของการเผื่อแผ่ให้ตัวเองมีจิตใจกว้างขวางนั่นหมายความว่า เขามีความสุขใจในขั้นหนึ่งแล้ว และยังเป็นการได้ช่วยเหลือผู้อื่นไปด้วย เมื่อหลักของพระพุทธศาสนามีจุดมุ่งหมายที่จะให้คนพ้นทุกข์ หลักของความเมตตากรุณาก็มีความสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายนี้

โดยลักษณะเหตุผลที่ดีในหลักจริยศาสตร์ของเพลโตที่ว่า “เหตุผลที่ดี” เพลโตมองว่ามนุษย์ที่มีการกระทำอันเกิดจากแรงกระตุ้น หรือความรู้สึกตามธรรมชาติไม่ต่างอะไรไปจากสิ่งอื่น ๆ ในธรรมชาติ เช่น สัตว์ทั่ว ๆ ไป พืชและสิ่งของที่เมื่อถูกสภาวะธรรมชาติ เช่น ความร้อน ความเย็น ลม หรือน้ำ เป็นต้น มากระทบสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติเหล่านี้ ก็มีอันต้องเป็นไปตามผลที่มากกระทบนั้น ๆ เช่น รู้สึกร้อน, รู้สึกเย็น, ปลิวไปกับสายลมหรือลอยไปตามน้ำ แต่เพราะมนุษย์มีเหตุผลและปัญญา มนุษย์จึงน่าจะจะมีเสรีภาพพอที่จะพาตัวเองให้หลุดพ้นจากสัจยชาติตามธรรมชาติที่สร้างให้มนุษย์มีร่างกาย และประสาทสัมผัสเพลโตกล่าวว่า “ดังนั้นในแง่ที่มนุษย์มีประสาทสัมผัสที่จะเรียนรู้ มนุษย์จึงอยู่ในโลกของผัสสะแต่ในแง่ที่มนุษย์บริสุทธิ์มีการกระทำเป็นของตัวเอง มนุษย์จะอยู่ในโลกของปัญญา” และ “ในฐานะเป็นสัตว์ที่มีเหตุผล ซึ่งอยู่ในโลกของปัญญาเจตจำนงของมนุษย์จะ มาจากรากสิ่งอื่นไม่ได้ นอกจากเสรีภาพ เพราะการเป็นอิสระจากแรงขับของโลกแห่งผัสสะ คือ เสรีภาพ”

เพลโตเห็นว่า การที่มนุษย์ตกอยู่ในอำนาจของสัญชาตญาณ ความรู้สึกนึกคิด ความปรารถนาทำให้มนุษย์ไม่อาจมีเสรีภาพได้ด้วยตนเอง เพราะเมื่อมนุษย์ทำการใด ๆ ด้วยอำนาจดังกล่าว มนุษย์ก็ไม่ต่างอะไรจากสัตว์สิ่งของแต่ถ้ามนุษย์เป็นอิสระในการกระทำ โดยใช้ปัญญาไตร่ตรอง มนุษย์จะเป็นผู้มีศีลธรรม เป็นอิสระเป็นตัวของเขาเองได้ นั่นคือถ้าหากมนุษย์ทำตามศีลธรรมมีเจตนาดีหรือทำตามหน้าที่ของปัญญาแล้ว มนุษย์จะไม่มีแรงจูงใจในการกระทำใด ๆ ไม่ว่าจะเป็ความปรารถนา สัญชาตญาณ ความรู้สึก หรืออารมณ์ของตนนอกจากปัญญา แม้ว่าการกระทำนั้น ๆ จะเป็นความรู้สึกหรืออารมณ์ในทางสร้างสรรค์ก็ตาม

ตัวอย่างเช่น นาย ก. ตัดสินใจช่วยเหลือคนที่กำลังจมน้ำตาย เพราะเกิดความรู้สึกเมตตาสงสาร จึงปรารถนาจะช่วยให้เขารอดชีวิต การกระทำของนาย ก. ถ้าตอบในปรัชญาของเพลโตเขาถือว่าเป็นการกระทำที่ไม่ดีโดยสมบูรณ์เพราะนาย ก. ทำลงด้วยความเมตตาสงสาร เป็นแรงจูงใจ ไม่ใช่เกิดมาจากเจตนาดีโดยแท้จริง เจตนาดีของเพลโตจะต้องเป็นไปด้วยความรู้สึกในหน้าที่ไม่ใช่คำนึงถึงความรู้สึกใด ๆ เป็นแรงจูงใจ เพราะความรู้สึกต่างๆ ทางอารมณ์ของมนุษย์ไม่คงที่ แต่จะเปลี่ยนไปมาได้ตามสถานการณ์และเงื่อนไข เช่น ถ้าคนที่จมน้ำเป็นคนที่ นาย ก.เกลียดมากที่สุดในชีวิต นาย ก. อาจจะไม่รู้สึกเมตตา สงสารเลยก็ได้

การกระทำที่เกิดจากแรงกระตุ้นของธรรมชาติ เช่น อารมณ์ความรู้สึก เช่น ความเมตตา สงสาร, ความเสียสละ, ความเคียดแค้นกลัวหาญแม้จะเป็นสิ่งที่สร้างสรรค์ให้สังคมมนุษย์อยู่เป็นสุข เพลโตจะถือว่า ไม่มีค่านาสรรเสริญอย่างแท้จริง

ในพุทธจริยศาสตร์ตามปรัชญาของพุทธปรัชญาเถรวาทมองเรื่องแรงจูงใจในการกระทำว่ากุศลและอกุศลมูล ที่เกิดขึ้นในจิต เป็นเงื่อนไขสำคัญ การกระทำใด ๆ ก็ตามที่เกิดขึ้นจากจิตที่ ไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง นับเป็นการกระทำที่ดีขณะเดียวกัน การกระทำที่มาจากจิตที่ โลภ โกรธ หลง ก็ไม่นับว่าเป็นการกระทำที่ดี ที่จากอารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ ที่เป็นแรงจูงใจให้คนทำกรรมนั้น พุทธปรัชญาเถรวาทเห็นว่า อารมณ์และความรู้สึกที่เกิดขึ้นของจิตที่ โลภ โกรธ หลง เท่านั้น ที่เป็นเหตุให้เกิดการกระทำที่ไม่ดี เช่น ความอิจฉา ริษยา ความโกรธ ความพยายาม ความหลงผิด เหล่านี้เป็นต้น ล้วนแล้วแต่เป็นการกระทำที่ผิดทั้งสิ้น แต่ถ้าหากการกระทำที่มาจากความรู้สึกหรืออารมณ์ที่ดีแล้ว พุทธปรัชญาเถรวาทก็เห็นว่า การกระทำนั้นเป็นการกระทำที่ดี เพราะมาจากกุศลมูล ความรู้สึกในแง่บวกของมนุษย์ จึงถือได้ว่ามีค่าทางศีลธรรมในความรู้สึกนั้น ๆ มาจากเจตนาที่เป็นกุศลผลที่เกิดดี มีวิธีการที่ดี ตนเองไม่เหนงใจ และวิญญูชนยอมรับ

ตัวอย่าง เช่น ความเมตตา ถ้าเป็นหลักจริยศาสตร์ของเพลโต จะถือการกระทำที่มีความเมตตา เป็นแรงจูงใจ ไม่นับว่ามีค่าทางศีลธรรม แต่ถ้าหากเป็นพุทธจริยศาสตร์ตามปรัชญาของพุทธปรัชญาเถรวาท ความเมตตา จัดว่าเป็นคุณสมบัติของจิตที่เกิดกุศลมูลหรืออโลภะและโทสะ สามารถจูงใจให้คนมีการกระทำที่มีค่าทางจริยธรรม กล่าวคือ เป็นการกระทำที่มีผลเป็นกุศลกรรมหรือความดี พุทธปรัชญาเถรวาท หมายถึง ความเมตตา ซึ่งเป็นความรักบริสุทธิ์ที่มีต่อเพื่อนมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย ในฐานะที่เป็นเพื่อนร่วมโลกหรือเพื่อนร่วมทุกข์ ร่วมสังสารวัฏฏ์เป็นความรัก อย่างเป็นกลาง ๆ อย่างแผ่อแผ่ ทำให้ใจเปิดกว้างออกไป และส่องไสเบิกบาน”

พุทธปรัชญาเถรวาทได้แบ่งความรักออกเป็น ๒ อย่าง คือ ความรักที่เป็นความเมตตา กับความรักที่เป็นอกุศล ความรักที่เป็นความเมตตา มีลักษณะของความปรารถนาดี อยากรให้ผู้อื่นมีความสุขและประสบแต่สิ่งที่เป็นคุณประโยชน์และต่างไป จากความรักที่เป็นอกุศลที่เรียกว่า สนิหะหรือเสนหา ซึ่งเป็นไวพจน์ของคัมภีร์ของความรักที่เป็นอกุศลเป็นความรักที่เกิดจากคัมภีร์ มีความมุ่งหมายจะเสวยเวทนา (ความรู้สึกรัก) และเกี่ยวกับการปกป้องรักษาตัวตน ความเมตตาในความหมายของพระพุทธศาสนาเป็นความรู้สึกรักในด้านกุศล เพราะทำให้จิตเกิดสภาวะเปิดกว้างออกไปและส่องไสเบิกบาน ดังนั้น ถ้าความรู้สึกรักเช่นนี้เกิดแล้วจูงใจให้บุคคลทำการกระทำใด ๆ การกระทำนั้นนับได้ว่ามีค่าทางจริยธรรม ซึ่งจะต่างไปจากหลักจริยศาสตร์ของเพลโต ที่ให้ค่าทางจริยธรรมเฉพาะการกระทำที่ทำตามหน้าที่ และปราศจากความรู้สึกรักหรืออารมณ์ใด ๆ มาโน้มน้ำหนัก (Inclination) แม้ความรู้สึกรักหรืออารมณ์นั้นจะเป็นความรู้สึกรักที่เกิดจากกุศลจิต หรือมีความปรารถนาดี ซึ่งเป็นอารมณ์ทางด้านบวกของมนุษย์ก็ตาม

ข. ประเด็นที่แตกต่างกัน

ในทัศนะปรัชญาของเพลโตเห็นว่า เป็นแรงจูงใจที่ก่อให้เกิดการกระทำความดีและความชั่วมีอยู่ ๒ ชนิด นั่นก็คือ ๑) เหตุผลหรือปัญญา และ ๒) อารมณ์ (inclination) หมายถึง สัญชาติญาณผลประโยชน์ส่วนตัวอุปนิสัยซึ่งการอบรมเลี้ยงดูและสิ่งแวดล้อมสร้างขึ้นมา เพราะมนุษย์มีเหตุผลและปัญญา มนุษย์จึงน่าจะมีเสรีภาพพอที่จะพาตัวเองให้หลุดพ้นจากสัญชาติญาณตามธรรมชาติที่สร้างให้มนุษย์มีร่างกาย และประสาทสัมผัสตามทัศนะของเพลโตที่กล่าวไว้ก็คือ “มนุษย์มีประสาทสัมผัสที่จะเรียนรู้ มนุษย์จึงอยู่ในโลกของผัสสะ แต่ในแง่ที่มนุษย์บริสุทธิ์ มีการกระทำเป็นของตัวเอง มนุษย์จะอยู่ในโลกของปัญญา

ส่วนพุทธปรัชญาเถรวาทเห็นว่า เป็นแรงจูงใจที่ทำให้บุคคลทำ “ความดีหรือความชั่ว” ได้มี ๒ ประเภท คือ ประเภทแรก “กุศล” หมายถึง ที่เป็นกุศล หรือการกระทำในสิ่งที่ดี “ความดี” หมายถึง การกระทำที่เกิดจากกุศลเจตนา โดยมีกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ เป็นสาเหตุพื้นฐานของบุคคลทั่วไป และประเภทที่สอง “อกุศล” หมายถึง กรรมที่เป็นอกุศล หรือการกระทำที่ไม่ดี “ความชั่ว” หมายถึง การกระทำที่เกิดจากอกุศลเจตนา โดยมีอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ โมหะ เป็นสาเหตุพื้นฐานของบุคคลทั่วไป ดังที่พระพุทธพจน์ที่กล่าวไว้ว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมชาติ ๓ อย่างนี้เป็นเหตุให้เกิดกรรม ๓ อย่างคือ โลภะ ๑ โทสะ ๑ โมหะ ๑ กรรมใดกระทำด้วย โลภะ โทสะ โมหะ กรรมนั้นเป็นอกุศล ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมชาติ ๓ อย่างนี้เป็นเหตุให้เกิดกรรม ๓ อย่าง คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ กรรมนั้นเป็นกุศล” เพราะว่าเจตนามีบทบาทสำคัญที่ทำให้การกระทำความดีและความชั่ว หมายถึง เจตนาที่เกิดจากกุศล คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ ซึ่งเป็นต้นตอแห่งการกระทำความดี การกระทำนั้นก็จะจัดเป็นการกระทำที่ดี ถ้าเป็นเจตนาที่เกิดจากอกุศล คือ โลภะ โทสะ โมหะ ซึ่งเป็นต้นตอแห่งการกระทำความชั่ว การกระทำนั้นก็จะจัดเป็นการกระทำที่ไม่ดี ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เจตนาเราเรียกว่ากรรม บุคคลจงใจแล้วจึงว่ากรรมด้วยกาย ด้วยวาจาและใจ”

ตามทัศนะปรัชญาของเพลโต คือ คนที่ทำความผิคนั้น เพราะเขาไม่เป็นอิสระอย่างแท้จริง เขาตกอยู่ในสภาวะของการถูกกระตุ้นโดยแรงโน้มของอารมณ์ ความรู้สึกต่าง ๆ ความต้องการ หรือผลประโยชน์ แรงกระตุ้นเหล่านี้ผลักดันให้ทำความผิคน ส่วนคนที่เป็นอิสระคือ คนที่หลุดพ้นจากแรงโน้มของแรงขับเหล่านี้แล้วใช้เหตุผลหรือปัญญาวิเคราะห์การกระทำนั้น ดังนั้นการที่แต่ละคนเห็นว่า ความผิคนและความถูกต้องแตกต่างกันเพราะถูกครอบงำโดยแรงโน้มทางอารมณ์ แต่ถ้าทุกคนสลัดแรงโน้มออกได้หมดเขาก็จะกระทำการใดโดยใช้เหตุผลหรือปัญญาซึ่งจะทำให้มีความเห็นตรงกันว่า อะไรผิคน อะไรถูกต้อง เมื่อนำปรัชญาของเพลโตมาเปรียบเทียบกับพุทธปรัชญาเถรวาท ดังนี้ คือ

๑. กุศลมูล ๓ ก็คือ การที่บุคคลใช้ปัญญาหรือเหตุผลในการดำเนินการกระทำนั้นเองเพราะการที่บุคคลมีจิตใจที่ปราศจาก โลภะ โทสะ โมหะ ซึ่งถือเป็นต้นตอแห่งความดีแล้วมโนกรรมซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของการแสดงออกของมนุษย์ก็จะคัดแต่สิ่งที่ดีตามชอบธรรมไม่หลงในสิ่งที่ผิคนว่าเป็นถูกต้อง การกระทำทางกายกรรมและวจีกรรมก็ดีตามมา พระพุทธศาสนา จึงถือว่า การเริ่มต้นด้วยมโนกรรมที่เป็นกุศลกรรมบถเป็นศักยภาพที่สำคัญ

ของมนุษย์ที่สามารถพัฒนาให้สูงขึ้นไปได้เรื่อย ๆ จนกระทั่งบรรลุปรมาตมธรรมในที่สุด ดังนั้น
 กุศลมูล ๓ ของพระพุทธศาสนาจึงเทียบได้กับปัญญาของเพลโตนั่นเอง

๒. อกุศลมูล ๓ ได้แก่ โลกะ โทสะ และโมหะ ซึ่งเทียบได้กับแรงโน้มถ่วง
 อารมณ์ของเพลโต “ชาวพุทธเรียกว่า อำนาจฝ่ายต่ำในตัวมนุษย์ หรือกิเลสตัณหาอันเนื่อง อกุศล
 มูลเกิดจากอวิชชาและความยึดมั่นในตัวตนเป็นพลังจูงใจที่ปราศจากการไต่ตรองด้วยเหตุผล”
 เมื่อบุคคลขจัดกิเลสหรืออกุศลมูล ๓ ออกเขาจะเห็นสังขารเหมือนกัน

จากทัศนะเรื่องแรงจูงใจซึ่งเป็นต้นตอแห่งความดีความชั่ว แสดงให้เห็นว่าปรัชญา
 ของเพลโตและพุทธปรัชญาเถรวาท มีทัศนะคล้ายคลึงกันในแง่ที่ว่า เมื่อคนหลุดออกจากอำนาจ
 ฝ่ายต่ำที่เป็นกิเลสทุกคนจะเห็นสังขารเหมือนกัน นั่นคือ เห็นถูกเป็นถูกเห็นผิดเป็นผิด
 เพลโตอาจใช้ภาษาที่แตกต่างกับพุทธปรัชญาเถรวาท ซึ่งมีพื้นฐานมาจากรากฐานของศาสนาแต่
 เนื้อหาของความหมายในเรื่องที่กล่าวมา พระพุทธศาสนาและเพลโตมีความเห็นสอดคล้องกัน
 ดังที่พระพุทธพจน์ที่กล่าวว่า “โลโกปตมภิกขา เมตตาเป็นธรรมค้ำจุนโลก” เป็นพุทธสุภาษิตที่
 สำคัญตอนหนึ่งของพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในหลักธรรมคำสอน ที่กล่าวไว้ชัดเจนในเบญจ
 ธรรม และพรหมวิหาร ๔ ในที่นี้ ตามหลักพระพุทธศาสนาที่สอนให้บุคคลมีความเมตตากรุณา
 โดยถือว่า ความเมตตากรุณาเป็นความดี ๑ อย่างในเบญจธรรมและเป็นธรรมที่ประเสริฐสูงสุด
 ๑ ข้อ ในพรหมวิหาร ๔

เพราะฉะนั้น ความเมตตา คือ ความปรารถนาให้เขามีความสุข กรุณา คือ ความ
 สงสารคิดจะช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ อย่างไรก็ตามในที่นี้จะกล่าวถึงเมตตาในความหมายที่ถูกต้อง
 ตามหลักธรรม เพราะเมตตาที่คนทั่วไปเข้าใจและปฏิบัติอยู่นั้นไม่ได้เป็นเมตตาที่แท้จริง ได้แก่

๑. ความรักที่เป็นความเมตตา เป็นความรักที่บริสุทธ์ มีต่อเพื่อนมนุษย์และสัตว์
 ทั้งหลายในฐานะที่เป็นเพื่อนร่วมสังสารวัฏเป็นความรักอย่างเป็นกลาง ๆ อย่างแผ่แผ่ ทำให้ใจ
 เปิดกว้างออกไป และส่องใสเบิกบาน ดังนั้นผลสำเร็จหรือสมบัติของ ความเมตตาประเภทนี้
 คือ ระวังพยาบาทได้ ความเมตตานี้เป็นเมตตาที่แท้จริง เป็นอุปกณ์สำคัญอย่างหนึ่งสำหรับ
 รักษาความเที่ยงธรรม เป็นธรรมกลาง ๆ ที่ทำให้มีภาวะจิตที่ปรารถนาดีต่อคนทุกคนสม่ำเสมอ
 กัน พิจารณาตัดสินและกระทำสิ่งต่าง ๆ ไปตามเหตุผล มุ่งประโยชน์สุขที่แท้จริงแก่คนทั้งหลาย
 มิใช่มุ่งสิ่งที่เขาหรือตนชอบ หรืออยากได้ออยากเป็น

๒. ความรักที่เป็นอกุศล ซึ่งมักเรียกว่า “สินะหรือเสน่หา” หมายถึง ความรัก
 ใคร่เยื่อใยเฉพาะบุคคล ความพอใจ โปรดปรานส่วนตัวหรือความรักที่เจือด้วยความเห็นแก่ตัว
 ทำให้จิตใจคับแคบคิดข้องมัวหมองลง หรือตื่นเต้นเร่าร้อน ดังนั้นความลุ่มหลงหรือวิบัติของ

เมตตา ประเภทนี้คือ การเกิดลิเนหะ เช่น ความรักอย่างบุตร ความรักใคร่ฐานภรรยา ลิเนหะ เป็นเหตุให้เกิดความลำเอียง ทำให้ช่วยเหลือในทางที่ผิดได้อย่างที่เรียกว่าเกิดฉันทาคติ (ลำเอียง เพราะรักใคร่)

สำหรับในปรัชญาของเพลโต กล่าวโดยสรุปว่า เขาไม่ถือว่า การกระทำที่ดี จะต้องมาจากความรู้สึก แม้แต่ความรู้สึกในทางบวก เช่น ความเมตตา ความสงสารความเห็นอกเห็นใจ หรือความรัก หรือความรู้สึกในด้านลบ เช่น ริษยา ฯลฯ การกระทำที่เกิดจากความรู้สึกเหล่านี้มิใช่การกระทำในแง่ศีลธรรม เพลโตถือว่า การกระทำที่ดีต้องมาจากเจตนาดี ที่เป็นไปด้วยการสำนึกในหน้าที่ การสำนึกในหน้าที่มาจากการกระทำที่เกิดจากเหตุผลโดยไม่คำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้น ไม่ว่าผลนั้นจะให้คุณหรือโทษ หรือผลนั้นจะตกกับตัวเองหรือกับผู้อื่น คนที่มีเหตุผลจะไม่ทำเพราะถูกแรงกระตุ้นของอารมณ์ผลักดันให้กระทำ เพลโตเห็นว่า คนที่ทำด้วยแรงกระตุ้นของอารมณ์ การกระทำนั้นจะมีค่าสัมพันธ จะไม่คงที่แน่นอน เปลี่ยนไปตามสถานการณ์และเงื่อนไขต่างๆ กล่าวได้ว่า คนที่ทำด้วยความเมตตา เขาย่อมหวังผลหรือมีจุดมุ่งหมายถือว่า การกระทำนั้นไม่มีค่าทางศีลธรรม การกระทำที่เกิดจากความเมตตาสงสารหรือด้านบวกอื่น ๆ ไม่ได้ถือว่าเป็นการกระทำที่ผิด แต่ในแง่ศีลธรรมไม่ถือว่ามีความดีที่น่าสรรเสริญ การทำดีของเพลโต คือ การทำเพราะสำนึกในหน้าที่ โดยเพลโตเห็นว่า การกระทำที่สำนึกในหน้าที่ในตัวการกระทำนั่นเอง

สำหรับพุทธปรัชญาเถรวาทแล้ว ความเมตตาในความหมายที่ถูกต้อง คือ ความเมตตาที่มีต่อเพื่อนมนุษย์ไม่มีจิตใจลำเอียง เปลี่ยนไปตามเหตุการณ์และบุคคล แต่เป็นการแสดงความปรารถนาดีอย่างกลาง ๆ แก่ทุกคนสม่ำเสมอกัน ที่สำคัญ คือ มุ่งประโยชน์สุขที่แท้จริงแก่คนทั้งหลายมิใช่มุ่งสิ่งที่เขาชอบหรือตนเองชอบหรืออยากได้อยากเป็น ตามหลักของพระพุทธเจ้าทรงชี้ให้เห็นว่า ถ้าบุคคลทำดีเขาจะได้ดี ถ้าบุคคลทำชั่ว เขาจะได้ชั่วเป็นผลตอบแทน ดังคำกล่าวที่ว่า หว่านพืชเช่นไรก็ได้ผลเช่นนั้น พระพุทธเจ้าท่านทรงเห็นว่า คนทุกคนมีปัญหา หรือมีเหตุผล คนที่มีเหตุผลหรือมีปัญญาจะเลือกทำแต่กรรมดี ที่จะส่งผลให้เขามีความสุขคนที่ปัญหาจะไม่เลือกทำกรรมชั่วที่จะทำให้เขาเป็นทุกข์ การทำกรรมดีในพุทธศาสนาก็คือการช่วยเหลือเกื้อกูลมีเมตตากรุณาแก่ทุกคน

พุทธปรัชญาเถรวาทจึงมีจุดมุ่งหมายอย่างหนึ่งที่เด่นชัด ก็คือ สอนให้คนพ้นทุกข์หรือมุ่งให้คนมีความสุขมากขึ้น ความสุขในที่นี้หมายถึง สุขในทางธรรมมีจิตใจสงบการสอนให้คนมีความเมตตากรุณา คือ วิธีการหนึ่งที่จะนำคนไปสู่จุดมุ่งหมายของความสุขนั่นเองไม่ว่าต่อตัวเขาเอง กล่าวคือ เมื่อจิตใจมีความเมตตากรุณา การได้ช่วยเหลือผู้อื่นอย่างบริสุทธิ์ใจ เป็น

ส่วนหนึ่งของการเพื่อแผ่ให้ตัวเองมีจิตใจกว้างขวางนั้นหมายความว่า เขามีความสุขใจในขั้นหนึ่งแล้ว และยังเป็น การได้ช่วยเหลือผู้อื่นไปด้วย เมื่อหลักของพุทธปรัชญาเถรวาทมีจุดมุ่งหมายที่จะให้คนพ้นทุกข์ หลักของความเมตตากรุณา ก็มีความสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายนี้ เพื่อให้เข้าใจชัดเจนคู่ตัวอย่างการกระทำที่เกิดจากความสงสาร แต่ถือว่าเป็นการกระทำที่ไม่มีค่าทางศีลธรรม

ตัวอย่างเช่น นาย ก. ช่วยเหลือนาย ข. เพราะรู้สึกสงสารเห็นใจที่นาย ข. ได้รับความเดือดร้อน แรงกระตุ้นของความสงสาร ทำให้เขาเต็มใจที่จะช่วยเหลือนาย ข. ในกรณีนี้แม้ว่านาย ก. จะช่วยเหลือนาย ข. ให้พ้นจากความเดือดร้อนแต่สำหรับเพลโตการกระทำนี้ไม่ถือว่ามีค่าทางศีลธรรมเพราะเขาทำจากแรงกระตุ้นของอารมณ์ ซึ่งอาจเป็นไปได้ในกรณีที่นาย ก. ไม่เกิดความสงสารนาย ข. เขาก็จะไม่ช่วยเหลือนาย ข. เพลโตมีความเห็นว่า ในกรณีที่มิคนเป็นจำนวนมากมีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น โดยที่ปราศจากความเห็นแก่ตัว แต่เขาเหล่านั้นมีความพอใจที่จะแผ่ความสุขและความช่วยเหลือให้แก่ผู้อื่นเท่าที่เขาสามารถทำได้

เพลโตเห็นว่า ความเมตตาและการมีไมตรีจิตเป็นประเภทของการกระทำที่ไม่มีค่าทางคุณธรรมและศีลธรรม เช่น แรงโน้มที่จะมีชื่อเสียง ถ้าโชคดีที่การกระทำนั้นบังเอิญตรงกับหน้าที่ และมีประโยชน์ซึ่งจัดว่าเป็นการกระทำที่ยกย่องน่าสนับสนุน แต่ไม่น่าสรรเสริญ หรือในกรณีที่นาย ก. เกิดมาในครอบครัวที่พร้อมทุกอย่าง การอบรมสั่งสอนบ่มให้เขาเป็นคนดี สิ่งแวดล้อมทำให้เขาเป็นคนมีจริยธรรมโดยกำเนิด ดังนั้นการได้ช่วยเหลือผู้อื่น ความเมตตา กรุณาที่เขาได้กระทำนั้นตรงกับธรรมชาติในใจของเขา เขาจึงทำได้โดยไม่มีความขัดแย้งภายในใจ ในแง่นี้ เพลโตถือว่า การกระทำของนาย ก. ไม่มีค่าทางศีลธรรม แต่ถ้านาย ข. เป็นคนที่เกิดมาอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ขาดแคลน ความเป็นอยู่บังคับให้เขาคิดรนต่อสู เขาเป็นคนไม่สนใจที่จะช่วยเหลือผู้อื่นถ้าเขาหลีกเลี่ยงได้เขาก็จะหลีกเลี่ยง นาย ข. ซึ่งถูกประณามจากเพื่อนว่าเป็นคนใจดำ แต่สำหรับเพลโตในเวลาใดที่นาย ข. ได้ช่วยเหลือผู้อื่นโดยที่เขาต้องต่อสู้กับแรงโน้มตามธรรมชาติของเขาที่ไม่ต้องการช่วยเหลือ แต่เขาสำนึกในหน้าที่ว่ามนุษย์ต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกันเขาสามารถฝืนแรงโน้มนั้นได้ เพลโตถือว่า การกระทำครั้งนี้ของนาย ข. มีค่าทางศีลธรรม

เรื่องนี้ปรากฏในทัศนะของเพลโต โดยสมมุติว่า “มีชายคนหนึ่งประสบความทุกข์ใจอย่างหนัก โดยที่ปราศจากความเห็นอกเห็นใจคนอื่น แต่เขายังคงมีพลังที่จะช่วยเหลือคนอื่น ทั้ง ๆ ที่ตัวเขามีความทุกข์ แต่เขาสามารถแยกตัวเองออกจากความทุกข์ได้โดยไม่จดจ่อกับแรง

โน้มนำทางอารมณ์ของตัวเอง และช่วยเหลือคนอื่นโดยสำนึกว่าเป็นหน้าที่ การกระทำนี้ถือว่ามีค่าทางศีลธรรมอย่างแท้จริง”

จากที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่า เรื่องความเมตตากรุณาของพระพุทธศาสนาและในปรัชญาของเพลโตแตกต่างกัน ในแง่ที่ว่าพระพุทธศาสนาถือว่า ความเมตตากรุณาเป็นส่วนหนึ่งของการกระทำดี เพราะเป็นการช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ความเมตตาจะเป็นตัวปราบกิเลสให้มีน้อยลง เพื่อให้หลุดพ้นจากทุกข์ ซึ่งตามหลักของพุทธศาสนากการกระทำดี ก็ตามที่ส่งเสริมความหลุดพ้นให้ดับทุกข์ได้ การกระทำนั้นจัดว่าอยู่ในฝ่ายดี ส่วนเพลโตเห็นว่าเมตตากรุณาหรือความรู้สึกในทางบวกใด ๆ ก็ตาม ไม่สามารถวัดค่าทางศีลธรรมได้ เพลโตเห็นว่าเมื่อคนใช้อารมณ์เป็นแรงกระตุ้นในการกระทำใด ๆ การกระทำของเขาจะเปลี่ยนไปเปลี่ยนมา และการทำโดยมีเมตตาต่อผู้มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ซึ่งเพลโตเองไม่เห็นว่าการกระทำดีเป็นสิ่งสำคัญสำหรับมนุษย์ ดังนั้น การแสดงความเมตตา ซึ่งก็คือ การหวังจะให้ผู้อื่นมีความสุขถือว่าการกระทำที่ไม่มีค่าทางศีลธรรม เพราะการกระทำที่มีค่าทางศีลธรรมต้องทำจากเจตนาดี ซึ่งหมายถึงการหลุดพ้นจากความรู้สึกไม่ว่าบวกหรือลบ แต่ทำตามเหตุผลหรือหลักการ

ความแตกต่างที่เห็นได้ชัดเจนในทัศนะนี้ จากตัวอย่างเช่น แม่ที่เลี้ยงลูกด้วยสำนึกหน้าที่ของแม่กับลูก พุทธปรัชญาเถรวาทเห็นว่า แม่คนใดที่เลี้ยงลูกด้วยคุณธรรมมีความรักความเมตตาสงสารลูก เป็นตัวอย่างของการกระทำที่ดี ส่วนเพลโตเห็นว่า แม่ที่เลี้ยงลูกตามหน้าที่ของแม่ที่พึงต่อลูก คือ ตัวอย่างของแม่ที่นำสรรเสริญที่มีค่าทางศีลธรรม ถ้าแม่คนนั้นมีลูก ๕ คน และเลี้ยงลูกด้วยความรักเป็นไปได้ที่แม่อาจจะมีความลำเอียง รักลูกแต่ละคนไม่เท่ากัน ส่วนแม่ที่เลี้ยงลูกตามหน้าที่ แม่ก็จะเลี้ยงลูกและปฏิบัติต่อลูกเท่าเทียมกันทั้ง ๕ คน จะไม่มีความรู้สึกเอนเอียงไปทางลูกคนใดคนหนึ่งมากเป็นพิเศษ

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า กฎจริยศาสตร์ของเพลโต แม้ว่าไม่ได้คาดหวังผลของการกระทำ โดยตรงเหมือนประโยชน์นิยม แต่สามารถถามต่อได้ว่าเพลโตตั้งกฎจริยศาสตร์ขึ้นมาเพื่อจุดมุ่งหมายอะไร ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าเพื่อหลักใหญ่ที่ว่า เมื่อคนยึดหลักการหรือทำตามเหตุผลแล้วจะทำให้สังคมโดยรวมอยู่กันอย่างสงบสุข แต่วิธีการที่จะไปสู่ความสงบสุขของส่วนรวมในทัศนะของเพลโตมาจากการที่แต่ละคนทำตามเหตุผล หรือทำตามหน้าที่ มิใช่การทำเพื่อหวังผลใด ๆ และมิใช่ทำจากแรงกระตุ้นของอารมณ์ ดังนั้น เมื่อทุกคนยึดหลักการของเพลโตอย่างจริงจังแล้ว แน่แน่นอนที่สุดสิ่งที่จะตามมาหลังจากการทำตามกฎศีลธรรมแล้ว คือ

ความสุขใจของการได้ทำความดี และผลรวมสูงสุด คือ ความสงบสุขซึ่งมาจากการเคารพสิทธิ์ในตัวของบุคคลซึ่งกันและกัน

๔.๒.๕ เรื่องความเป็นสากลและคุณค่าของมนุษย์ในปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท

ก. ประเด็นที่เหมือนกัน

จริยธรรมของเพลโตเน้น คุณค่าของมนุษย์สูงสุดของชีวิต ส่วนในจริยธรรมของพุทธจริยศาสตร์ตามทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทให้ความสำคัญทางคุณค่าของมนุษย์สูงสุดของชีวิตมนุษย์ที่เรียกว่า “นิพพาน” (ความดีสูงสุด) นิพพานจึงเป็นความสุขสูงสุด เป็นผลมาจากการกระทำตามหน้าที่ของมนุษย์กิจกรรมที่เกิดจากการใคร่ครวญพิจารณาด้วยเหตุผล จึงเป็นความสุขที่สมบูรณ์ เป็นความสุขทางจิตใจ (Soul) หรือความผาสุกเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนปรารถนาอย่างมาก ส่วนของจริยธรรมของตามทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทเน้นถึงความสุขทางจิตใจเป็นสำคัญ โดยเฉพาะความสุขในสภาวะนิพพาน บุคคลใดที่เข้าถึงความสุขในสภาวะนิพพานแล้ว จิตของบุคคลที่เข้าถึงแล้วจะทำให้ชีวิตของบุคคลนั้นมีสภาพจิตที่สงบ เย็น ดับสนิทจิตไร้กังวล ปราศจากกิเลส กรรม วิบาก ที่ส่งผลเป็นทุกข์และโทษ ชีวิตของบุคคลที่มีสภาวะจิตแห่งนิพพาน เป็นความสุขสงบที่เกิดได้ในปัจจุบัน ชีวิตที่เข้าถึงสภาวะนิพพานจึงเป็นชีวิตที่สมบูรณ์ บริบูรณ์เต็มเปี่ยม ไม่เกิดทุกข์ทรมาน คี้นรน เป็นจิตที่มีแต่สุขเกษม (เขม) ก่อให้เกิดความผาสุกอย่างแท้จริง สภาวะนิพพานอันเป็นการหลุดพ้น เป็นอิสระจากทุกข์โดยสิ้นเชิงเพราะการปล่อยวาง ไม่ยึดมั่น ถือมั่น ในอวิชชา ตัณหา อุปาทาน จึงส่งผลให้จิตหลุดพ้น (วิมุตติ) จากกิเลส อุปกิเลส และสังโยชน์เบื้องต่ำเบื้องสูง ความสุขที่แท้จึงเกิดขึ้นดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า สุขอื่นยิ่งกว่าความสงบไม่มี นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่งและนิพพานว่างอย่างยิ่ง เป็นต้น

ในจริยธรรมทั้ง ๒ ทัศนะนี้ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องของความสุขเป็นคุณค่าของมนุษย์และเป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิต ซึ่งเพลโตกล่าวใน Eubaemonia เป็นความสุขทางจิต (Soul) ความสุขชนิดนี้เป็นความสุขที่เกิดจากการเพียรพยายามลงมือปฏิบัติตลอดระยะเวลาอันยาวนานและอย่างสม่ำเสมอตามคุณธรรมที่เรียกว่า คุณธรรมทางศีลธรรมและคุณธรรมทางปัญญา

สำหรับจริยธรรมของพุทธจริยศาสตร์ตามปรัชญาของพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น ความสุขทางจิตเรียกว่า “เจตสิกสุข” จะต้องมีองค์ประกอบของคุณธรรมที่เรียกว่า สีล สมาธิ ปัญญา เป็นหลักหรือดำเนินตามทางแห่งอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ ดังที่ทั้ง ๒ ทศนะจึงเห็นว่าความสุขนั้นจะต้องมีคุณธรรมร่วมที่เป็นเป็นองค์ประกอบอยู่ด้วยก็คือ “ปัญญา” ซึ่งในจริยธรรมของเพลโตเรียกว่า “เหตุผล” เหตุผลเป็นเงื่อนไขของความสุขที่สูงสุดในการดำเนินชีวิตจะต้องใช้ปัญญามาพิจารณา เช่นเดียวกับทศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท จะต้องใช้สติ และสัมปชัญญะ และโยนิโสมนสิการ เป็นตัวเกื้อกูลในการกระทำ เพื่อก่อให้เกิดความสุขเพราะความสุขเป็นผลมาจากเหตุปัจจัยในสภาวะการประพฤติปฏิบัติธรรม สมควรแก่ธรรมมานุธรรมปฏิบัติ อย่างไรก็ตามความสุขอันเป็นจุดหมายสูงสุดในชีวิตมนุษย์นั้น จึงเป็นความสุขที่เรียกว่า “นิรามิตสุข” ที่ไม่อิงอามิสเหตุปัจจัยอื่นใดมาประกอบ ต่างกับสามิสสุขที่ยังมีกามคุณเจือปน การที่ชีวิตมนุษย์จะเข้าถึงสภาวะนิพพานได้ จะต้องเป็นชีวิตที่สะอาด สว่าง สงบ คือ สีล สมาธิ ปัญญา ทั้งกาย วาจา ใจ ผู้ที่ปฏิบัติได้บุคคลประเภทนี้ ได้ชื่อว่า พระอรหันต์ บุคคลที่เรียกว่า “พระอรหันต์เป็นบุคคลมีจริง และเป็นจริง” ด้วยการประพฤติปฏิบัติตาม สีล สมาธิ ปัญญา อธิศีล อธิจิต และอธิปัญญา ความสุขแห่งภาวะนิพพาน (ความดีสูงสุด) ที่เกิดขึ้นในชีวิตจิตใจของบุคคลจึงเกิดขึ้นได้ในขณะนี้เดี๋ยวนี้ ซึ่งเรียกว่า “เป็นสุขอันเกิดจากสุปปาติเสสนิพพาน”

สำหรับจริยธรรมของเพลโต แตกต่างจากความเพลิดเพลิน (Pleasure) ความเพลิดเพลินมิใช่กิจกรรมการกระทำของเหตุผล ความคิด สติปัญญา ความรู้ตลอดจนการไตร่ตรอง พินิจพิจารณา แต่ความเพลิดเพลินเกิดจากความสนุกสนานด้วยแรงความอยาก (Desire) อันเกี่ยวกับอารมณ์ (Passion) เหนือเหตุผล ความเพลิดเพลินจึงเป็นสิ่งที่เห็นว่า ดี ชั่ว ก็ได้ ถ้าบอกว่าดี ความเพลิดเพลินก็มีใช้สิ่งดีที่สุดเพราะสัตว์แต่ละชนิดยังมีความสุขเพลิดเพลินเหมือนกัน ในจริยธรรมของตามปรัชญาของพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น ในสิ่งที่เป็นความสุขจึงมี ๒ ระดับ คือ ความสุขที่เกิดประกอบด้วยปัญญา หรือเกิดจากความรู้สึกละเอียดที่เรียกว่า นันทะ ส่วนความสุขที่เกิดจากความอยาก ความใคร่ไร้เหตุผล ขาดปัญญาประกอบ จัดเป็นความรู้สึกที่เรียกว่า ตัณหา ในส่วนนี้ดูเหมือนว่า ทั้ง ๒ ทศนะ จะเน้นความสุขในส่วนที่เป็นความสุขแห่งปัญญา มิใช่ความสุขที่เป็นตัณหา ซึ่งเพลโตเรียกว่า ความสนุก มิใช่ ความสุข หรือเพลโตมิได้มองความสุขในลักษณะของพวกสุขนิยม (Hedonism) หากเป็นความสุขพอดี ๆ แก่ชีวิตของแต่ละบุคคล ซึ่งมีความสมบูรณ์ไม่ต้องพึ่งอาศัยสิ่งใด ไม่ขาดแคลน ซึ่งถือว่าเป็นความสุขที่มีความสมบูรณ์บริบูรณ์พอในพุทธจริยศาสตร์กล่าวถึงความสุขแห่งนิพพานว่าเป็นบรมสุขผู้บรรลุ

นิพพานสุขเป็นผู้พึงพร้อมสมบูรณ์ด้วยประโยชน์ตน (อรรถกถาสมบัตติ) เป็นคนสมบูรณ์พอแล้ว (เกวลี)

ดังนั้นในจริยธรรมทั้ง ๒ ทศวรรษนี้สำคัญเพราะเป็นคุณค่าของมนุษย์สูงสุดของชีวิตมนุษย์ เพราะสิ่งนี้เป็นสิ่งที่มนุษย์ทุก ๆ คนปรารถนาความดีสูงสุดนั่นเอง

ข. ประเด็นที่แตกต่างกัน

ในจริยธรรมของเพลโตเห็นว่า เป็นสภาวะทางจิตวิญญาณหรือกิจกรรมแห่งจิตวิญญาณที่สอดคล้องสัมพันธ์กับคุณธรรมในระดับสูงสุด ซึ่งก็คือคุณธรรมทางปัญญา อันเป็นส่วนลำดับของจิต ทำหน้าที่แสดงเหตุผลและเหตุผลนี้ จึงใช้ในการใคร่ครวญไตร่ตรองพิจารณา กิจกรรมกระทำต่าง ๆ เป็นสภาวะที่เกิดจากความรู้สึก แสดงออกจากจิตวิญญาณในสภาวะที่สอดคล้องสัมพันธ์กับคุณธรรมในระดับสูงสุดของมนุษย์ โดยเฉพาะคุณธรรมที่เกิดทางปัญญา อนึ่งจิตวิญญาณที่แสดงเหตุผลนั้น จะเป็นผู้ทำหน้าที่ไตร่ตรองใคร่ครวญพิจารณาในขณะที่มนุษย์จะตัดสินใจการกระทำใดขึ้นมา เช่น กิจกรรมในการต่อเรือ นายช่างผู้ต่อเรือต้องมีความรอบรู้ในวิธีการสร้างเรือตลอดจนหาอุปกรณ์ต่าง ๆ มาเป็นองค์ประกอบได้แก่ ไม้ สี น้ำมัน ฯลฯ พร้อมทั้งมีเวลากระทำต่อเนื่องจนสำเร็จเป็นรูปร่างเรือที่สมบูรณ์ ผลงานที่สำเร็จนี้เป็นผลสะท้อนให้เกิดความพอใจแก่นายช่าง และผู้พบเห็นทางจิตที่มีการนำหน้าที่หรือการงานนั่นเอง โดยเฉพาะกระทำจนบรรลุความสัมฤทธิ์ผลที่มีประสิทธิภาพ การทำหน้าที่อย่างสมบูรณ์แบบของนายช่างผู้ต่อเรือ ก่อให้เกิดความสุขทางใจแก่ตนเองและผู้อื่น และเมื่อใดที่กิจการงานเสร็จสิ้นทุกขั้นตอน การงานนั้นก็หยุดลง ความสุขแห่งตนจึงอุบัติตามมาลักษณะความสุข (Happiness) ประการหนึ่งที่เพลโตกล่าว คือ “ความสุขมิใช่เป็นเพียงท่าทีความรู้อารมณ์ หรือสภาวะแห่งลักษณะอุปนิสัย” แต่ความสุขฐานะที่เป็นกิจอย่างหนึ่งที่ต้องเลือกสรรเอาเฉพาะกิจที่มีค่าในตัวเอง ความสุขจะต้องเปลี่ยนไปตามกิจที่เลือกสรร แต่ความสุขนั้นมิต้องการปรารถนาสิ่งใดอื่น มันเป็นความสมบูรณ์เพียงพอในตน ความสุขมิใช่ของค์ประกอบร่วมด้วยความสนุกสนานขบขันน่าอภิมย์ (Amusement) ความสนุกสนานขบขันเป็นการแสดงถึงการหยุดพักผ่อนคลายชนิดหนึ่งเท่านั้น เนื่องจากไม่สามารถดำเนินกิจการงานต่อไปได้ จึงจำเป็นต้องหยุดผ่อนคลายความสุขจึงต้องเกี่ยวข้องกับเวลาว่าง

ในจริยธรรมของพุทธปรัชญาเถรวาท เน้นความสุขที่เกิดจากสภาวะของความดับกิเลส ดับทุกข์และดับอวิชชา เมื่อดับทุกข์หรือหมดความทุกข์ก็บรรลุความสุข (นิพพาน)

อันสูงสุด ความสุขที่เกิดขึ้นนี้เป็นสภาวะของความหมดกิเลสอันสิ้นเชิงจากจิตใจ ไร้สภาวะที่มีอุปธิกิเลสพร้อมกับหลุดพ้นจากความทุกข์โดยสิ้นเชิง เป็นอิสระโดยสมบูรณ์ เกิดความสะอาดสว่าง สงบ ซึ่งได้กำจัด อวิชชา ตัณหา อุปาทาน หมดสิ้น ความสุขอุบัติขึ้นจึงเป็นความสุขสมบูรณ์ของชีวิต บุคคลใดที่เข้าถึงความสุขลักษณะนี้อันเป็นนิพพานสุข บุคคลนี้จะได้สมญานามว่า พระอรหันต์ หรือเรียกว่าพระอริยะ คือผู้ไกลจากกิเลส พระอรหันต์จึงลืมนรสแห่งนิพพานสุขอย่างเต็มที่ เป็นบุคคลในอุดมคติสูงสุดของพระพุทธศาสนา พระอรหันต์ที่ยังดำรงชีวิตอยู่ ยังสามารถทำอะไรได้ไม่แตกต่างกับปุถุชน ต่างกันแต่ที่ไม่ยึดมั่นถือมั่นในตัวตน แม้จะมีความรู้สึกอยู่ก็ตาม ดังข้อความในวิสุทธิมรรคว่า “อันทุกข์มีอยู่แท้แต่ใคร ๆ ผู้รับทุกข์ไม่มี ผู้ทำไม่มีแต่การกระทำมีอยู่แท้ ความคับมีอยู่แต่คนผู้คับไม่มี ทางมีอยู่แต่ผู้เดินทางไม่มี”

จึงกล่าวได้ว่า ผู้ประจักษ์นิพพานได้ทั้งความสุขของนิพพานเอง และสามารถเสวยสุขอย่างก่อน ๆ (กามสุข - ฌานสุข) ที่ผ่านมาแล้วได้ทั้งหมด และได้รับแห่งการเสวยนั้นอย่างเต็มเปี่ยมที่สุดด้วย ส่วนบุคคลที่ไม่ได้เข้าถึงฌานสมาบัติ แต่ได้บรรลุนิพพาน ผู้นั้นขาดสิทธิจะเสวยสุขในฌานสมาบัติเหล่านั้นไปส่วนหนึ่ง พระพุทธศาสนากล่าวว่า “เมื่อเลิกคิดฌานสุข ก็มีสิทธิได้นิพพานสุข เมื่อได้นิพพานสุข ก็กลับได้สุขหมดทุกอย่าง” ดังนั้นลักษณะความสุขสูงสุดหรือนิพพานสุขนี้ จึงเป็นที่อาจเรียกได้ว่าเป็นนิรามิสสุข สุขยิ่งกว่านิรามิสสุขหรือสุขเหนือกว่านิรามิสสุข หมายถึง ความสุขโสมนัสที่เกิดขึ้นแก่พระชินาสพ ผู้พิจารณาจิตซึ่งหลุดพ้นแล้วจากราคะ โทสะ และโมหะ จึงเป็นอริยสุขแท้จริง และเป็นคุณค่าของมนุษย์

เพลโตได้กล่าวถึงลักษณะความสุขที่มีองค์ประกอบดังกล่าวว่า เป็นความสุขที่จะทำให้ชีวิตสมบูรณ์ เขายืนยันว่าตลอดช่วงเวลาที่สมบูรณ์นั้นจะว่าไม่มีสิ่งใดไม่สมบูรณ์เลยไม่ได้ เพราะว่ายังมีความสุขอยู่หากคนใดมีความสุขในลักษณะนี้ได้ การดำเนินชีวิตของคนพวกนี้จะต้องเข้มงวด บัดนั้นก็จะมีฐานะอยู่ใกล้ความเป็นทิพย์หรือมีทิพย์ธาตุอยู่ในตัวบุคคลนั้น และถ้าเปรียบเทียบว่า ความเป็นธาตุทิพย์ คือ เหตุผลที่ทุก ๆ คนมีอยู่ไม่ว่าคนธรรมดาสามัญหรือปุถุชนก็จะทำให้คนมีความเป็นทิพย์ขึ้นมาด้วยการใช้ชีวิตแห่งเหตุผลเช่นนี้แต่แทนที่จะพึงเพียงที่พูดถึงนี้ หากว่าจะต้องใช้ความเพียรพยายามกระทำเพื่อให้ดำเนินชีวิตไปได้อย่างดียิ่งในตัวเอง ถ้าบุคคลใดพึงพอใจการดำเนินแนวทางชีวิตโดยตัวเองอย่างแท้จริง (Real Self) ตามแบบชีวิตมนุษย์สามัญชนธรรมดาทั่วไปนั่นเอง ดังนั้น Eudemonia หรือความสุขนี้ เป็นความสุขที่มีได้เกิดจากความสลัดหลุดพ้น หรือดับสิ่งที่เป็นกิเลสในจิตวิญญาณมนุษย์แต่อย่างใด จากลักษณะความสุขนี้ เรามีพบว่าเพลโตเสนอจริยธรรมที่จะให้มนุษย์ละกิเลส ตัณหา อุปาทาน แต่อย่างใด เพลโตเห็นว่า ในวิญญาณมีอารมณ์, สมรรถนะและลักษณะนิสัยใจคอซึ่ง

อารมณ์นั้นมิสามารถกำจัดออกไปได้ แต่ต้องใช้เหตุผลเป็นตัวควบคุม การทำลายอารมณ์ย่อมเป็นอันตรายแก่ธรรมชาติมนุษย์เท่ากับเป็นการทำลายอวัยวะที่สำคัญ ซึ่งตรงข้ามกับจริยธรรมในพุทธจริยศาสตร์

ถึงแม้จุดกำเนิดของความสุขจะเกิดจากจิตวิญญาณก็ตาม สิ่งที่เป็นความสุขในแง่นี้เป็นเพียงโลกียสุขที่มีการเจือปนสิ่งที่เป็นอุปกิเลสอยู่นั่นเอง แตกต่างจากจริยธรรมในพุทธจริยศาสตร์โดยสิ้นเชิงซึ่งเป็นการกำจัดกิเลสจนจิตเกิดความว่างเปล่า คือ จิตว่าง (สุญญตา) ไม่มีอัตตาตัวตนที่แท้จริงอยู่ (Non-self) แต่เพลโตกล่าวถึง ยังมีสิ่งที่เรียกว่าตัวตนแท้จริง (Real Self) จึงเห็นความแตกต่างเกี่ยวกับเพลโตว่าเป็นแบบกามสุข มิใช่निพพานสุข หรือสุขที่ยังเจือปนด้วยสิ่งปรุงแต่งทางประสาทสัมผัส แต่เขาก็สอนว่า ความสุขทางประสาทสัมผัสเป็นความสุขแท้ มิใช่ความพอใจทาง รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส เพลโตเสนอให้ใช้ความยับยั้งคอยควบคุมอารมณ์และความอยาก โดยมีคุณธรรมทางศีลธรรม ควบคุมบังคับความรู้สึกทางอารมณ์ที่มีความกระหายอยากควบคู่กับคุณธรรมทางปัญญา เพลโตเห็นว่า ความรู้สึกหรืออารมณ์นั้นเกิดขึ้นมาจากจิตวิญญาณทั้งสองส่วน คือ จิตวิญญาณส่วนที่มีเหตุผลและจิตวิญญาณส่วนที่ไร้เหตุผล ส่วนที่ไร้เหตุผลเป็นส่วนที่ได้รับอิทธิพลมาจากสิ่งภายนอกตัวเรา ได้แก่ สิ่งต่าง ๆ และบุคคลอื่น ๆ วิญญาณส่วนที่ไร้เหตุผลประกอบด้วยอารมณ์ ความปรารถนา ความรัก ความโกรธ ความอิจฉา ความกลัว ความบ้าบิ่น ฯลฯ อารมณ์และความอยากหรือความปรารถนาของมนุษย์เป็นตัวการที่นำมนุษย์ไปสู่การสร้างสรรค์ และการทำลาย มนุษย์จึงควรที่จะรู้ว่าเราควรปรารถนาอะไร และควรปฏิบัติตนอย่างไรภายในสถานการณ์ต่าง ๆ กัน วิญญาณส่วนที่มีเหตุผลประกอบด้วยปรัชญาญาณ และการใคร่ครวญไตร่ตรอง ดังนั้น การกระทำที่ดีและก่อให้เกิดความสุขก็คือ การกระทำที่เกิดจากการใช้เหตุผลและปัญญาควบคุม ส่วนที่ไร้เหตุผลของวิญญาณ หรือควบคุมอารมณ์ความรู้สึกของเรา อารมณ์ความรู้สึกเป็นสิ่งที่ฝังแน่นอยู่ในวิญญาณส่วนที่ไร้เหตุผลในตัวมนุษย์จะขุดรากถอนโคน กำจัดออกไม่ได้นอกจากการควบคุมให้อยู่ในความพอดี ในจริยธรรมของพุทธจริยศาสตร์สอนให้กำจัดตัณหา อุปาทาน กิเลสหรืออารมณ์แห่งความโลภ โกรธ หลง อันเป็นอกุศลจิตให้ออกจากจิตใจได้เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่อาศัยอยู่ในจิตใจ แต่ภายหลังให้หมดสิ้นเชิงสะอาด บริสุทธิ์เหมือนจิตเดิมแท้ที่ประภัสสรใสสะอาดพร้อมทั้งถึงสภาวะที่หลุดพ้นจากกิเลสตัณหาอุปาทาน ได้แท้จริงถึงสภาวะแห่งจิตวิมุตติสุขหมดทุกข์ทั้งปวงมีสุขสงบแท้จริงคือนิพพานสุข เหนือสุขแบบปุถุชนในโลกทั่วไป

เพลโตยังเห็นว่า การเข้าถึงคุณค่าของมนุษย์สูงสุดอาจไม่ต้องกำจัดกิเลสอารมณ์หรือความอยากเป็นแต่เพียงการสำรวจระวางควบคุมระงับยับยั้งไว้ด้วยปัญญาอย่างมีเหตุผล

ที่ถูกต้องสมบูรณ์ก็จะเข้าถึง Eudemonia ได้ ส่วนในจริยธรรมตามทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท นอกจากต้องข่มกิเลสอารมณ์แล้วยังต้องกำจัดกิเลสหรือค้นหา อุปาทานให้หมดสิ้นไปจากจิตใจ อย่างไรก็ตามก็ตีจากการวิจัยค้นคว้าศึกษานี้ เพลโตอาจเข้าถึงสุขแบบพุทธจริยศาสตร์ในระดับใดระดับหนึ่ง เช่น กามสุข ฌานสุข และนิพพานสุข เหตุผลเพราะว่า เพลโตได้ดำเนินการสร้างความสุขแก่ชีวิตโดยเน้นคุณธรรมและศีลธรรมและปัญญา ตามทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาทที่ดำเนินทางด้วยศีล สมาธิ ปัญญา เช่นกัน หากแต่ว่าการดำเนินการภายในเพื่อมุ่งสู่ความสุขและความหลุดพ้นจากกิเลส ข้อแตกต่างอย่างเด่นชัดที่มองเห็นได้ คือ เพลโตอธิบายลักษณะภาวะของผู้ที่ยังต้องใช้ความเพียรพยายามปฏิบัติในการควบคุมกิเลสอารมณ์ และมนุษย์ยากนักที่จะหลุดพ้นจากกิเลสอารมณ์แนวคิดของเพลโตตรง จึงมุ่งสอนให้รู้จักข่มกิเลสอารมณ์อย่าให้ยู่เหนือเหตุผล เพราะเหตุที่กิเลสอารมณ์สามารถกำจัดออกไปจากกายมนุษย์นั่นเอง ในประเด็นนี้ เพลโตเห็นตรงข้ามกับจริยธรรมตามทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทที่เห็นว่า กิเลสกำจัดได้ เพราะเป็นธาตุที่จรเข้ามา อาจกล่าวได้ว่า เพลโตสอนอยู่ในขั้นกามสุขและฌานสุข แม้จะเป็นปฐมฌาน ที่ยังมี วิตก วิจารณ์ ปิณี สุข เอกัคคตา ก็เป็นสิ่งที่ได้ง่าย หากจะมองว่าเพลโตอธิบายไปถึงนิพพานสุข แต่เป็นนิพพานสุขในทัศนะที่ เพลโตเห็นว่า เข้าถึงได้โดยไม่ต้องกำจัดกิเลส ตัณหาอารมณ์ให้ออกไปจากจิตวิญญาณแต่อย่างใดประเด็นนี้ จึงเห็นว่าเพลโตไม่เชื่อความหลุดพ้นของกิเลส แต่ในพุทธจริยศาสตร์นั้นเห็นแจ้งว่าหลุดพ้นได้ เพราะมีญาณทัศนะวิสุทธิหรือปัญญาวิมุตตินั่นเอง

คุณค่าของมนุษย์ในปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท คนดีมีความสุขในทัศนะทั้งสองจึงสามารถกระทำให้เข้าถึงภาวะสูงสุดทางจิตกล่าวคือ Eudemonia และนิพพานสุขได้ในปัจจุบัน ความสุขทางกายทางใจที่มนุษย์ได้รับจึงเกิดจากศีล สมาธิ ปัญญา หรือ moral virtue, intellectual virtue และ Contemplation ด้วยนั้น มีลักษณะคุณค่าของมนุษย์สูงสุดจึงแตกต่างกันด้วยเรื่องอรรถาคือกิเลสที่มีอยู่ในจิตวิญญาณนั่นเอง ผู้วิจัยเห็นว่า Eudemonia จึงแตกต่างจากนิพพาน (ความดีสูงสุด)

ในจริยธรรมของเพลโตได้ให้ความสำคัญของมนุษย์ไว้มากเนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์ที่มีเหตุผล เป็นสัตว์ที่มีความคิด การกระทำที่มนุษย์สามารถเลือกได้ มนุษย์พิจารณาด้วยสติปัญญา ปฏิบัติตามคุณธรรมนั้นแล้วเกิดความรับผิดชอบในการกระทำหรือสิ่งที่ตนปฏิบัติ นั้นคุณค่าในความเป็นมนุษย์ในแง่นี้ แสดงถึงว่ามนุษย์มีเสรีภาพ หรือเจตจำนงเสรีในการเลือก และรับผิดชอบในการกระทำของมนุษย์เอง ส่วนพุทธปรัชญาเถรวาทเห็นว่า ความเป็นบุคคลของมนุษย์เป็นสิทธิโดยธรรมชาติเพราะบุคคลมีสิทธิที่จะกระทำการต่าง ๆ เท่าเทียมกัน

การกระทำของมนุษย์ที่มีคุณค่า มนุษย์ควรปฏิบัติตัวดังนี้และให้มีความรับผิดชอบต่อตนเองที่จะงดเว้นจากกรรมชั่วและรับผิดชอบต่อผู้อื่น ด้วยการกระทำที่ดีต่อเขา การมีความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่นด้วยการกระทำที่ดีต่อเขาแสดงถึงคุณค่าของความเป็นมนุษย์ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะว่าบุคคลมีสิทธิที่จะกระทำการต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปรับปรุงสร้างเสริมตนเองดีขึ้นทุกคน มีสิทธิที่จะกระทำอย่างนั้นได้

กฎศีลธรรมของเพลโตสามารถพูดได้อีกรูปแบบหนึ่งคือ หลักของมนุษย์ในฐานะที่มีเป้าหมายในตัวเอง โดยกล่าวว่า “จงปฏิบัติต่อมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นตัวท่านเองหรือเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน โดยถือว่าเข้าเป็นจุดหมายในตัวเอง อย่าถือเขาเป็นเพียงเครื่องมือ” ดังนั้นเพื่อแสดงให้เห็นว่ากฎศีลธรรมของเพลโตสามารถวิเคราะห์ระบบจริยธรรมของพุทธปรัชญาเถรวาทได้ โดยเอามาวิเคราะห์จริยธรรมมาจากศีล ๕ ของพระพุทธศาสนาซึ่งประกอบด้วยข้อห้ามทั้ง ๕ ประการ คือ ๑) ห้ามทำลายชีวิต ๒) ห้ามลักขโมย ๓) ห้ามประพฤตินอกใจ ๔) ห้ามพูดปด ๕) ห้ามเสพของมีนเมา

ผู้วิจัยเห็นว่า ศีล ๕ ซึ่งถือเป็นข้อปฏิบัติพื้นฐานของพระพุทธศาสนาที่ควรงดเว้นนั้น เมื่อใช้เกณฑ์ตัดสินความดีของเพลโตมาวิเคราะห์แล้ว ศีล ๕ มีเหตุผลเพียงพอหรือไม่ในแง่ที่พระพุทธศาสนาถือว่า ศีล ๕ เป็นธรรมสำหรับมนุษย์ที่พึงงดเว้นการทำลายชีวิต การลักขโมย การประพฤตินอกใจ และการพูดปด เมื่อใช้เกณฑ์ตัดสินความดีของเพลโตที่ว่าด้วย “หลักของมนุษย์ในฐานะที่มีเป้าหมายในตัวเอง” เกณฑ์ตัดสินแล้วชี้ให้เห็นว่า การกระทำทั้ง ๔ เป็นการกระทำที่บุคคลปฏิบัติต่อบุคคลหนึ่ง ในฐานะอีกฝ่ายหนึ่งเป็นเครื่องมือโดยไม่ได้ปฏิบัติในฐานะที่อีกฝ่ายหนึ่งเป็นจุดหมายในตัวเอง

ตัวอย่างเช่น การทำลายชีวิตนาย ก. และนาย ข. ประกอบอาชีพค้าขายเหมือนกัน วันหนึ่งนาย ข. จัดผลประโยชน์ของนาย ก. ทำให้นาย ก. เสียผลประโยชน์ที่จะได้รับจึงรู้สึกคับแค้นใจมาก นาย ก. จึงตัดสินใจวางแผนลอบฆ่านาย ข. ถึงแก่ความตาย

การกระทำนี้ แสดงให้เห็นว่า นาย ก. ปฏิบัติต่อนาย ข. เสมือนเป็นเครื่องมือเพื่อให้ตัวเองหายคับแค้นใจเพื่อไม่ให้เกิดการแย่งผลประโยชน์ทางการค้าอีกต่อไป ดังนั้นเมื่อใช้เกณฑ์ตัดสินความดีของเพลโตวิเคราะห์การทำลายชีวิตจึงเป็นการกระทำที่ผิด เช่นเดียวกับการขโมย การประพฤตินอกใจ และการพูดปดซึ่งจัดเป็นการกระทำที่ฝ่ายหนึ่งปฏิบัติต่อกฝ่ายหนึ่ง โดยที่อีกฝ่ายหนึ่งไม่ได้มีจุดหมายในตัวเอง ส่วนศีลข้อ ๕ ที่ว่างดเว้นจากการเสพของมีนเมา พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่า การเสพของมีนเมาอาจจะทำให้บุคคลนั้นไม่สามารถควบคุมความคิดและการกระทำของตัวเองได้ ซึ่งจะนำความเดือดร้อนมาให้แก่ตนเองและผู้อื่น

และอาจจะทำให้เขาทำลายศีลทั้ง ๔ ข้อ ข้างต้นด้วยการเสพของมีนเมาจึงนับเป็นอันตรายอย่างมหันต์ที่ถือเป็นจุดเริ่มต้นให้คนกระทำความชั่วทั้งปวงได้ สำหรับเพลโตใช้กฏศีลธรรมวิเคราะห์การเสพของมีนเมา คือ เป็นลักษณะของการที่บุคคลนั้นกำลังลดความเป็นบุคคลของตัวเองลง เพลโตถือว่า สิ่งมีชีวิตที่มีเหตุผลมีศักดิ์ศรีของตัวเองทุกคนมีคำมีจุดมุ่งหมายในตัวเอง เท่ากับผู้อื่นการเสพของมีนเมาถ้าเสพมาก ๆ จะทำให้คนขาดสติไม่สามารถควบคุมความคิด และการกระทำของตนได้ ซึ่งจะสร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและผู้อื่นต่อไป ดังนั้นการเสพของมีนเมาจึงเป็นการกระทำที่บุคคลนั้นปฏิบัติต่อตัวเองอย่างไม่มีจุดมุ่งหมายการเสพของมีนเมาจึงเป็นการกระทำที่ผิดนั่นเอง

จากการใช้กฏศีลธรรมซึ่งเป็นเกณฑ์ตัดสินความดีของเพลโตวิเคราะห์ในศีล ๕ ซึ่งถือว่าเป็นจริยธรรมพื้นฐานของพระพุทธศาสนา ทำให้เราได้ข้อสรุปว่า กฏศีลธรรมของเพลโตมีความเป็นสากลและศีล ๕ ซึ่งเป็นศีลที่ไม่เพียงแต่สอนพุทธศาสนิกชนได้เท่านั้น ยังถือเป็นศีลสากลที่ทุกคนควรปฏิบัติตามอีกด้วย เพราะการละเมิดศีล ๕ ถือว่าเป็นการกระทำที่ผิดอย่างไม่มีข้อแม้แน่นอน

๔.๓ สรุป

จากการศึกษาเปรียบเทียบในประเด็นที่เหมือนกันและแตกต่างกันระหว่างเกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท ดังนี้

ทัศนะของเพลโตจึงมาจาก “แบบของมนุษย์” ซึ่งเป็นมนุษย์สากลอยู่ในโลกแห่งแบบของเพลโต ผู้วิจัยพอจะสรุปได้ว่า เมื่อพิจารณาให้ลึกซึ้งแล้วมนุษย์ไม่มีความแตกต่างกัน เพราะมี “ความเป็นมนุษย์” ดังนั้นความเหมือนกันและความแตกต่างกัน เป็นเรื่องปลีกย่อย นอกจากความแตกต่างทางร่างกายเป็นเพราะการถ่ายแบบมาจากมนุษย์ได้ไม่สมบูรณ์ จึงเกิดความบกพร่องในลักษณะของความพิกลพิการ อย่างไรก็ตาม แม้ว่ามนุษย์จะมีความแตกต่างทางกายภาพ แต่สิ่งสำคัญประจำตัวที่มนุษย์ควรมี เพลโตเรียกว่า “เหตุผลหรือปัญญา” เพราะเหตุผลหรือปัญญาจะทำให้มนุษย์เป็นคนดีมีคุณค่า ฉะนั้นเหตุผลหรือปัญญาจึงเป็นเกณฑ์ตัดสินคุณค่าความเป็นมนุษย์ เพลโตให้ความสำคัญกับเหตุผลและปัญญามากกว่าสิ่งอื่นๆ เนื่องจากเหตุผลมีความหมายครอบคลุมถึงคุณธรรม ความรู้หรือปัญญานั้นเอง คุณสมบัติเหล่านี้ จะทำให้เป็นคนดี คนดีตามทัศนะของเพลโตต้องประกอบด้วยมีปัญญา มีความกล้าหาญ

พอรู้จักประมาณตนเอง และมีความยุติธรรมในการดำเนินชีวิต เป็นการส่งผลให้มนุษย์หยั่งเห็น
 สัจธรรม และเข้าถึงเป้าหมายสูงสุด (ความดีสูงสุด) ได้นั่นเอง

เกณฑ์ตัดสินความดีสูงสุดที่มนุษย์ต้องก้าวไปให้ถึงในทัศนะของเพลโต ก็คือ
 การบรรลุสู่ “โลกแห่งแบบ” ที่เรียกว่า แบบแห่งความดีและความสุขสูงสุด เพราะว่าเป็นสัจ
 ธรรมอันคงมั่นนิรันดร สำหรับพุทธปรัชญาเถรวาทเห็นว่ามนุษย์มาจากพรหมชั้นอภิสสระ
 ดังปรากฏในพระสูตรชื่อ “อัครัญญสูตร” แต่เมื่อสาวลึกถึงต้นเค้าแห่งความเป็นมาของมนุษย์จะ
 พบว่า พรหมชั้นอภิสสระก็มาจากมนุษย์ตามระยะความเสื่อมและความเจริญของโลก ในความ
 เปลี่ยนแปลงของมนุษย์ในทำนองสูง ๆ (เป็นพรหม) ต่ำ ๆ (เป็นมนุษย์) ล้วนเกิดจากจริยธรรม
 ของปัจเจกบุคคล หรือเกิดจากการกระทำของมนุษย์ซึ่งเกี่ยวข้องกับแรงจูงใจทั้ง ๓ ประเภท คือ
 กิเลส กรรม และวิบาก ผลที่เกิดขึ้นจึงเป็นทั้งความดีและความชั่ว ดังนั้นมนุษย์จึงตกอยู่ในวัฏ
 วนของ “สังสารวัฏ” เรื่อยไป

เพื่อให้มวลมนุษย์หลุดพ้นจากวงจรดังกล่าว พุทธปรัชญาเถรวาทจึงเสนอว่า
 การกระทำของมนุษย์จะต้องตั้งอยู่บนฐานของ “ปัญญา” ซึ่งหมายถึง ความรู้เท่าทันสรรพสิ่ง
 ตามความเป็นจริง ในการดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกลมกลืนกับสิ่งเหล่านั้น ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า
 เกณฑ์ตัดสินความดีของมนุษย์ในมุมมองของพุทธปรัชญาเถรวาท คือ “ปัญญา” นั่นเอง ส่วน
 การที่จะบอกว่าคนดีเป็นอย่างไร พุทธปรัชญาเถรวาทตอบว่า ต้องมีคุณธรรมและจริยธรรม
 ทั้ง ๓ ระดับนั่นก็คือ ระดับศีล ๕ ระดับกุศลกรรมบถ ๑๐ และระดับอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ
 จริยธรรมทั้ง ๓ นี้ เป็นเครื่องมือสำคัญที่จะนำไปสู่เป้าหมายสูงสุด ซึ่งพระพุทธศาสนาเรียกว่า
 “นิพพาน” (ความดีสูงสุด) เป็นสภาวะของจิตที่หลุดพ้นปราศจากความบีบคั้นกดดันของราคะ
 โทสะ และโมหะ อย่างสิ้นเชิง

ส่วนเพลโตเห็นว่า โลกของแบบเป็นศูนย์รวมของแบบทั้งหลาย จุดที่น่าสนใจก็คือ
 โลกแบบมาจากที่ใด ? เกิดจากการจำลองมาจากโลกแห่งแบบอีกครั้งหรือไม่ ? คำถามนี้ ไม่มี
 บทสรุปเพราะการถ่ายแบบไม่มีที่สิ้นสุด ความสงสัยเช่นนี้ เพลโตอธิบายว่าอย่างไร ? หากวิธี
 อธิบายไม่สามารถทำความเข้าใจได้ แนวคิดทางปรัชญาเรื่องโลกแห่งแบบของเพลโตก็ถึงจุด
 ตีบตัน แต่พุทธปรัชญาเถรวาทจะไม่ประสบกับความยุ่งยาก ในการอธิบายความเป็นมาของ
 มนุษย์ด้วยว่า พุทธปรัชญาเถรวาทใช้ระบบการอธิบายแบบมีเงื่อนไขหรือเหตุปัจจัย ดัง
 พระพุทธพจน์ที่ว่า “เมื่อสิ่งนี้มีสิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็
 ไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้ก็ดับ”

การศึกษาเปรียบเทียบในประเด็นที่เหมือนกันและแตกต่างกันระหว่างเกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท ตามบทบาทและการทำหน้าที่เป็นตัวกำหนดการดำเนินชีวิตส่วนใหญ่ของมนุษย์ ผู้คอยพะเน้าพะนอหล่อเลี้ยงไว้ และเทิดทูนให้มันเป็นผู้บังคับบัญชาที่ตนจงรักภักดีเชื่อฟัง พร้อมกันนั้นมันก็เป็นแหล่งก่อปมปัญหาให้แก่ชีวิต และสังคมของมนุษย์เป็นที่มาของความหวัง ความหวาดกลัว ความระแวง ความเคียดแค้นชิงชัง ความมัวเมาลุ่มหลง และความทุกข์ความเดือดร้อนต่าง ๆ ที่เป็นบ่อเกิดของพฤติกรรมมนุษย์ที่เรียกว่า “ตัณหา” แบ่งออกเป็นได้ ๓ อย่าง คือ ๑) กามตัณหา ๒) ภวตัณหา ๓) วิภวตัณหา ตัณหาทั้ง ๓ อย่างนี้ ย่อมทำให้พฤติกรรมของมนุษย์ดำเนินไปในทิศทางต่างๆ เช่น ได้สิ่งที่ชอบใจ พอใจก็เป็นสุข และแสวงหาสิ่งที่ชอบใจใหม่ไปเรื่อย ๆ ถ้าได้สิ่งที่ไม่น่าชอบใจก็อยากจะไปให้พ้นจากสิ่งเหล่านั้น ซึ่งพฤติกรรมจะเป็นอย่างไร ก็ขึ้นอยู่กับว่าใครมีตัณหามากกว่าหรือน้อยกว่านั่นเอง

เกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นต่างก็ความปรารถนาสิ่งเดียวกัน คือ ความสุข โดยการละกิเลสตัณหาที่ทำให้วิญญูณ (จิต) ของมนุษย์เศร้าหมอง เพียงแต่สำหรับเพลโตนั้น ไม่ได้ละเอียดเด็ดขาด กล่าวคือ มีคุณธรรมฝ่ายสูงคอยควบคุมความปรารถนาฝ่ายต่ำให้เป็นไปในทางที่ถูกต้องที่ควนเท่านั้น ส่วนพุทธปรัชญาเถรวาทหมายถึง การดับกิเลสตัณหาอย่างสิ้นเชิง

เกณฑ์ตัดสินความดีจะแตกต่างกันไปตามหลักความคิดตามหลักปรัชญาของตน กล่าว ก็คือ พุทธปรัชญาเถรวาทถือว่า อริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ เป็นปฏิปทาดำเนินสู่พระนิพพาน (ความดีสูงสุด) คือ ความเห็นชอบ, ความดำริชอบ, การพูดชอบ, การกระทำชอบ, การเลี้ยงชีพชอบ, ความเพียรชอบ, ความระลึกชอบ, ความตั้งใจมั่นชอบ โดยองค์ประกอบทั้ง ๘ ประการนี้ จะต้องดำเนินไปร่วมกัน เนื่องกัน พร้อมกัน สอดคล้องกันไป จึงจะสามารถเข้าถึงพระนิพพานได้ ส่วนปรัชญาของเพลโตถือว่า ผู้มีความดีที่ดำเนินสู่ความเป็นหนึ่งเดียวกับแบบหรือมโนคติของเขานั้นเอง และจะต้องมีการพัฒนาความดีของตนให้เกิดขึ้นตั้งแต่ความดีระดับต่ำ จนไต่ขึ้นไปสู่ระดับความดีสูงสุดได้ หมายถึง เริ่มแรกมีความดีในร่างกายที่สวยงามอย่างเดียว จากนั้นความดีภายในร่างกายของทุกสิ่งทุกอย่าง จนเห็นความดีงามของจิตวิญญูณ เห็นความดีงามของการปฏิบัติและมีกฎระเบียบทั้งหลาย จนถึงความดีสูงสุดของวิทยาการต่าง ๆ จนในที่สุดก็เห็นความดีงามด้วยตัวของมันเอง คือ แบบหรือมโนคติที่เป็นสภาวะที่มีอยู่จริง ดำรงอยู่จริงได้ด้วยตัวเอง เป็นศูนย์รวมของแบบทุกชนิด เช่น แบบของความงาม แบบของความดี แบบของคนและสัตว์ เป็นต้น เป็นการชำระจิต (วิญญูณ)

จนบริสุทธิ์ เมื่อเขาต้องตายไป วิญญาณส่วนนี้ก็จะได้เข้าเป็นหนึ่งเดียวกันแบบหรือมโนคติ
สูงสุด (ความดีสูงสุด) นั้นเอง

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบเกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท” ถือว่า ปรัชญาทั้ง ๒ นั้น เป็นปรัชญาที่ทั่วโลกได้ยกย่องว่า “เป็นคุณค่าทางจริยศาสตร์ในเกณฑ์ตัดสินความดีความชั่ว” โดยมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยเพื่อการศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบในการใช้เหตุผลและปัญญา ที่เป็นแนวคิดของปรัชญาทั้ง ๒ ที่มีลักษณะที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกัน พอสรุปได้ดังนี้

เกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาทพิจารณาโดยสาระสำคัญ จะพบว่า หลักจริยธรรมสากลนั้นวางอยู่บนพื้นฐานของการยอมรับ “สัจภาพของมนุษย์” ทั้งใน “มิติปัจเจกภาพ” และ “มิติความเป็นสมาชิกของมนุษยชาติ” ในหลักสิทธิเสรีภาพ ภราดรภาพ ความเสมอภาค ความยุติธรรม เป็นหลักการปกป้องผลประโยชน์ของมนุษย์ทุกคนอย่างเท่าเทียมในฐานะที่เป็นมนุษย์ ในการเป็นคนดีมีศีลธรรมตามทัศนะในปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท กล่าวคือ การเป็นคนดีที่ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ ให้ทำความดีด้วยเหตุผลและปัญญาทางคุณธรรมจริยธรรมหรือการทำความดีหรือความชั่วนั่นเอง

เพลโตเชื่อว่า คุณธรรมได้สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ ที่มีคุณค่าทางจริยศาสตร์ในปรัชญาของเพลโต ที่ความยุติธรรมในสังคมหรือในอุดมรัฐ โดยความยุติธรรมที่บริสุทธิ์ คือ “ความดี” สำหรับ ปัจเจกชนจะได้นำมาปฏิบัติทางคุณธรรมหรือจริยธรรมในปรัชญาของเพลโต ๒ ประเภท คือ ๑) คุณธรรมของปัจเจกชน ๒) คุณธรรมของรัฐ ที่เพลโตยอมรับว่า “ความยุติธรรมเป็นคุณสมบัติของบุคคลจะยุติธรรมหรือไม่ขึ้นอยู่กับที่การกระทำของบุคคล” ในการพิจารณาที่จิตหรือวิญญาณ (Soul) จากการศึกษาคโครงสร้างของจิตมนุษย์ โดยแบ่งจิตของมนุษย์เป็น ๓ ภาค คือ ภาคเหตุผล (Rational) ภาคน้ำใจ (Spirited) ภาคตัณหา (Appetitive) เป็นหลักพื้นฐานของเพลโต เกิดจากความกลมกลืนของภาคต่าง ๆ ของจิต ในรูปแบบของคุณธรรม ๔ ประการ ดังนี้ ได้แก่ ๑) คุณธรรมแห่งปัญญา (Wisdom) ที่มีเหตุผล (Reasons) หรือเหตุผลของจิตใจ (Reasoning elements) ๒) คุณธรรมว่าด้วยความกล้าหาญ

(Courage) ทางจิตใจเป็นตัวของตนเอง (Spirited or Assertive Part) หรือมีเอกลักษณ์, เกียรติ, ศักดิ์ศรีแห่งตน ๓) คุณธรรมว่าด้วยขันติความอดทน ความอดกลั้น (Temperance) ๔) คุณธรรมว่าด้วยความยุติธรรม (Justice) ของจิตใจหรือวิญญาณที่ทำหน้าที่เหมาะสมตามธรรมชาติและไม่ก้าวก่ายกันและกัน เพราะว่าคุณธรรมทั้ง ๔ ที่กล่าวมา เพลิดเพลินรับมากที่สุดที่เป็นคุณธรรมที่จะปกครองสังคมและการเมืองได้ การแสวงหาความยุติธรรมต้องได้มาด้วยคุณธรรม (ความดี) สังคมแห่งความมีจิตใจอันขัดเกลา ความเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และอยู่ร่วมกันโดยสันติ สังคมที่ดีมิใช่สังคมที่ดำรงอยู่ในภาวะธรรมชาติ แต่เป็นสังคมที่มีกฎเกณฑ์ และมีกฎกติกาเป็นต้น

ส่วนเกณฑ์ตัดสินความดีของพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น เป็นหลักการหรือแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ดีในสังคม ที่ประเสริฐ อันเป็นวิธีการ หรือเครื่องมือในการเข้าสู่จุดมุ่งหมาย (นิพพาน) อันเป็นประโยชน์สูงสุด (ความดีสูงสุด) เป็นอุดมคติของชีวิตที่ครอบคลุมถึงเกณฑ์ตัดสินว่า “การกระทำใดดีหรือไม่ดี ควรหรือไม่ควร” ดังนั้นเกณฑ์ตัดสินความดีที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้บุคคลมีชีวิตที่ดี ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สามารถอยู่ร่วมกันเป็นสังคมได้เป็นอย่างดี มีความสุข และทำให้มีการดำเนินชีวิตที่ดี การครองชีพได้อย่างประเสริฐ เพราะฉะนั้น เกณฑ์ตัดสินความดีจึงเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ดีของชาวพุทธ จึงสรุปว่า เกณฑ์ตัดสินความดีของพุทธปรัชญาเถรวาทได้เป็น ๓ ระดับ ด้วยกัน คือ ๑) เกณฑ์ตัดสินความดีขั้นพื้นฐาน ได้แก่ ศีล ๕ (five precepts) หมายถึง หลักธรรมที่ควรจดเว้น ๕ ประการ ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติฝ่ายศีลธรรมเบื้องต้น ๒) เกณฑ์ตัดสินความดีขั้นกลาง จริยธรรมที่มีไว้ให้บุคคลปฏิบัติ เพื่อยกระดับคุณธรรมและจริยธรรมให้สูงขึ้น ได้แก่ กุศลกรรมบถ ๑๐ และเว้นอกุศลกรรมบถควบคู่กันไปด้วย ๓) เกณฑ์ตัดสินความดีขั้นสูง เป็นจริยธรรมระดับสูงสุดอันเป็นทางที่บุคคลประพฤติปฏิบัติตามแล้วจะห่างไกลจากข้าศึกภายใน คือ กิเลสเครื่องเศร้าหมอง ได้แก่ อริยอัฐังคิกมรรคหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งมรรคมืองค์ ๘ (นิพพาน)

ในเกณฑ์ตัดสินความดีของพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น มีเกณฑ์ตัดสินถึงคุณค่าเชิงจริยศาสตร์ ซึ่งเป็นหลักการสำหรับเป็นเกณฑ์วินิจฉัยความดีและความชั่ว ลักษณะที่เป็นข้อตัดสินความดีในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น โดยอาศัยการกระทำ ๒ ลักษณะเป็นตัวจำแนก คือ การกระทำดีที่มีรากฐานมาจากกุศลมูล ถือว่า เป็นการกระทำที่ดีมีประโยชน์มีคุณค่า ส่วนการกระทำที่มีรากฐานมาจากอกุศลมูล ถือว่า เป็นการกระทำที่เป็นฝ่ายชั่ว ซึ่งมีหลักสำหรับพิจารณาตัดสินว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรผิด อะไรถูก อะไรควร อะไรไม่ควร โดยสามารถสรุปเป็นหลักพิจารณาได้ดังนี้ คือ เจตนาของการกระทำบัพทบัญญัติ พฤติกรรมของจิต ผล

ของการกระทำ และผลของการปฏิบัติ จากการตัดสินความดีสูงสุดในพุทธปรัชญาเถรวาทได้นั้น ต้องลงมือปฏิบัติเอง พิสูจน์ให้เห็นจริงด้วยตนเองนั้นแหละจึงจะได้ชื่อว่า รู้จักกฎเกณฑ์ในการตัดสินความดีที่ถูกต้องและจริงแท้โดยไม่ต้องให้ใครมาหลอกลวงได้

อย่างไรก็ตาม พุทธปรัชญาเถรวาทจึงเน้นในการพิจารณาความถูกต้องของการกระทำ จากธรรมชาติภายในของการกระทำตนเอง ที่เกิดขึ้นจากเจตนาทางอารมณ์หรือความรู้สึกใด ๆ มาประกอบกัน การกระทำที่แสดงออกถึงคุณลักษณะทางกาย ทางใจ และอุคฺมคติประกอบกัน ที่ส่งผลให้พฤติกรรมเป็นไปในแนวทางที่ต้องการ นอกจากนี้ การกระทำโดยเจตนาจะต้องมีความสัมพันธ์กับสิทธิทางศีลธรรมและจริยธรรมด้วย มีความสอดคล้องกันในแนวทางการทำความดีมี ๓ ทางด้วยกัน ได้แก่ “ดีทางกาย” คือ มีความประพฤติปฏิบัติดี “ดีทางใจ” คือ มีจิตใจดี กิเลสดี ปราศจากกิเลส และ “ดีทางอุคฺมคติ” คือ การปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของศาสนานั้นเอง การทำความดีที่พบนั้น แบ่งได้เป็น ๓ ระดับ ก็คือ ๑) ระดับศีลธรรม ประเมินโดยใช้แนวคิดหลักคำสอนของศาสนา ๒) ระดับคุณธรรม จะสังเกตได้ยากยิ่งกว่า และ ๓) ระดับจริยธรรม จะสังเกตได้ยากที่สุด ทั้ง ๓ ระดับ เป็นจรรยาบรรณของความดีที่เป็น อุคฺมคติ หมายความว่า มนุษย์มีสิทธิ์บางประการในฐานะที่เป็นมนุษย์ และมีความเสมอภาคกันที่เป็นลักษณะของกฎศีลธรรม

เพราะฉะนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า แนวความคิดเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบเกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท” ผู้วิจัยเห็นว่า เป็นไปตามวัตถุประสงค์ในการวิจัย ตามเกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท ดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ คือ

แนวความคิดเรื่องเกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของเพลโต เพลโตเชื่อว่า คนเราอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยความรัก ความเมตตา ซึ่งเป็นความรู้สึกหรืออารมณ์ของมนุษย์ในฐานะที่อยู่ร่วมกันในสังคมย่อมสามารถลดความรุนแรง ความกระทบกระทั่งลงได้ด้วยระบบทางจริยธรรมที่เอื้ออำนวยให้สังคมอยู่กันอย่างมีความสุขได้ กล่าวคือ สามารถนำไปใช้ได้จริงในสังคมก่อให้เกิดความร่มเย็น และคนส่วนใหญ่ยอมรับเป็นข้อปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า เกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของเพลโตไม่สามารถจะใช้ในการชีวิตประจำวันได้ เพราะถ้าหากในสังคมใดผู้คนในสังคมเห็นพ้องต้องกันหรือลักษณะหน้าที่การงานบังคับให้

การกระทำใด ๆ ก็ตามต้องมีสำนึกในหน้าที่ และเป็นคำสั่งเด็ดขาดแบบจริยศาสตร์ของเพลโตก็อาจทำได้ ความยอมรับการตกลงกันของสังคมเป็นสิ่งประกอบการตัดสินใจของคนในสังคมในแง่ที่คนส่วนใหญ่นำมาเป็นเกณฑ์ตัดสินในชีวิตประจำวันได้ แต่ในเวลาเดียวกันทุกคนมีสิทธิที่จะเลือกใช้เกณฑ์ตัดสินที่เป็นที่ยอมรับของคนในสังคมด้วยกัน อย่างไรก็ตาม เกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของเพลโต ต่างก็ปรารถนาสิ่งเดียวกัน ก็คือ “ความสุข” โดยการละกิเลสตัณหาที่ทำให้วิญญาน (จิต) ของมนุษย์เศร้าหมอง เพียงแต่เพลโตนั้นไม่ได้ละเอียดเด็ดขาดกล่าวคือ มีคุณธรรมฝ่ายสูงคอยควบคุมความปรารถนาในคุณธรรมฝ่ายต่ำให้เป็นไปในทางที่ถูกที่ควร นอกจากนี้ แบบหรือมโนคติ ที่เป็นความดีสูงสุดในปรัชญาของเพลโตนั้น บุคคลสามารถบรรลุได้ก็ต่อเมื่อต้องตายลงเท่านั้น ส่วนผู้ที่มีชีวิตอยู่สามารถทำได้เพียงเป็นผู้รักความรู้นั้น ซึ่งต่างกับพุทธปรัชญาเถรวาทที่บุคคลสามารถบรรลุได้ทั้งในขณะที่มีชีวิต และหลังตายไปแล้วในภพหน้า อีกประการหนึ่งเพลโต ถือว่า แบบหรือมโนคติของเขานั้นเป็นโลก ๆ หนึ่งที่อยู่เหนือประสาทสัมผัสเป็นที่อยู่ของแบบหรือมโนคติ (ความดีสูงสุด)

เพลโตเชื่อว่า ผู้มีความดีดำเนินสู่ความเป็นหนึ่งเดียวกับแบบหรือมโนคติของเขานั้น จะต้องพัฒนาความดีของตนให้เกิดขึ้นตั้งแต่ความดีระดับต่ำ จนไต่ขึ้นไปสู่ระดับความดีสูงสุดได้ กล่าวคือ เริ่มแรกการทำความดีในร่างกายที่สวองงามอย่างเดียว จากนั้นความดีภายในร่างกายของทุกสิ่งทุกอย่าง จนเห็นความดีงามของจิตวิญญาน เห็นความดีงามของการปฏิบัติและกฎระเบียบทั้งหลาย จนถึงความดีสูงสุดของวิทยาการต่าง ๆ จนในที่สุดก็เห็นความดีงามด้วยตัวของมันเอง คือ แบบหรือมโนคติ หมายถึง สภาวะที่มีอยู่จริง ดำรงอยู่จริงได้ด้วยตัวเอง เป็นศูนย์รวมของแบบทุกชนิด เช่น แบบของความงาม แบบของความดี แบบของคนและสัตว์ เป็นต้น เป็นการชำระจิต (วิญญาน) จนบริสุทธิ์ เมื่อเขาต้องตายไป วิญญานส่วนนี้ก็จะได้เข้าเป็นหนึ่งเดียวกันแบบหรือมโนคติสูงสุดนั้น

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า เกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของเพลโตมองมนุษย์ว่า เป็นสัตว์ที่มีเหตุผล และมีระบบความคิดการกระทำของมนุษย์มีธรรมชาติของการกระทำอยู่ที่เหตุผล เพราะว่ามันุษย์ในสังคมยังมีความรู้สึก มีความต้องการ ส่วนใหญ่ไม่ชอบเกณฑ์ในลักษณะที่ตายตัว ซึ่งจำกัดการกระทำของมนุษย์ โดยเฉพาะในสังคมที่มีกฎเกณฑ์ อย่างไรก็ตาม ในสังคมซึ่งประกอบด้วยบุคคลหลากหลายแตกต่างกันตามชั้นตามภูมิ เช่น ประเทศ ประเพณี วัฒนธรรม การปกครอง ทำให้คนมีความคิด และความเป็นอยู่แตกต่างกัน กล่าวคือ ทุกคนต่างต่อสู้เพื่อการอยู่รอดของชีวิตทุกคนต่างแสวงหาสิ่งที่ดีที่สุดในชีวิต แม้ว่าสิ่งที่ดีที่สุดของแต่ละคนมีความแตกต่างกัน แต่เราก็ปฏิเสธไม่ได้ที่จะกล่าวโดยรวมว่าความสุขของคนส่วน

ใหญ่มีความพึงพอใจจากการได้รับสิ่งที่ตัวเองต้องการ เพราะฉะนั้น เกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของเพลโตที่มีลักษณะของเกณฑ์ตัดสินทางคุณธรรมและจริยธรรมเป็นเครื่องวัดการกระทำของมนุษย์ ถ้าหากมนุษย์เข้าใจลักษณะธรรมชาติของการกระทำแล้วมุ่งทำความดี ประกอบกับการพิจารณาถึงประโยชน์จักเกิดขึ้นในภายหลังทั้งแก่ตนเองและสังคม สังคมมนุษย์ ก็จะเป็นสังคมที่น่าอยู่ เป็นสังคมที่เจริญ เมื่อบุคคลในปรารถนาจะให้เกิดสังคมในลักษณะนี้ นับได้ว่าเป็นเกณฑ์การตัดสินที่เป็นจริงมีประโยชน์ควรนำไปปฏิบัติในสังคมนอกจากนี้เกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของเพลโตตามที่กล่าวมา มีความเป็นจริงที่สามารถนำไปใช้ได้กับคนทุกคนในสังคม เนื่องจากเกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของเพลโตที่มีพื้นฐาน ที่คำนึงถึงลักษณะแท้จริงของมนุษย์ที่เกลียดความทุกข์ปรารถนาความสุข ด้วยเหตุนี้เกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของเพลโต จึงเป็นเกณฑ์ที่มองความเป็นจริงของธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่งสามารถเห็นได้ชัดเจน เพราะว่ามันมนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่คู่กับความมีเหตุผลต่อการกระทำที่ดีมาจากการใช้เหตุผลและปัญญาหรือพุทธิปัญญานั้นเอง

วัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ คือ

แนวความคิดเรื่องเกณฑ์ตัดสินความดีในพุทธปรัชญาเถรวาท มีประเด็นที่สำคัญ ก็คือ ลักษณะของเจตนาการทำความดี จะต้องเป็นการกระทำที่เกิดจากเจตนาดี และเจตนาดีนั้นจะต้องมุ่งต่อการกระทำทางกาย ทางวาจา และทางใจ จะต้องขึ้นกับความเป็นกุศลมูลที่เกิดขึ้นในจิต กล่าวคือ สามารถนำไปใช้ได้จริงในสังคมและก่อให้เกิดความร่วมมือในคนส่วนใหญ่ยอมรับเป็นข้อปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ เพราะฉะนั้น พุทธปรัชญาเถรวาทถือว่า อริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ เป็นปฏิปทาดำเนินสู่ความดีสูงสุด (นิพพาน) และเป็นหลักการดำเนินชีวิตตามความเป็นจริงได้ คือ ความเห็นชอบ, ความดำริชอบ, การพูดชอบ, การกระทำชอบ, การเลี้ยงชีพชอบ, ความเพียรชอบ, ความระลึกชอบ, ความตั้งใจมั่นชอบ และองค์ประกอบทั้ง ๘ ประการนี้ จะต้องดำเนินไปร่วมกัน เนื่องกัน พร้อมเพียงกันสอดคล้องกันไป จึงจะสามารถเข้าถึงความดีสูงสุดได้ ดังนั้น พุทธปรัชญาเถรวาทเห็นว่า มีความจริงอยู่ ๒ ระดับ คือ “ระดับโลกียสัจจะและระดับโลกุตรสัจจะ” กล่าวคือ ระดับโลกียสัจจะ ซึ่งเกณฑ์ตัดสินความดีควรใช้เกณฑ์หลัก คือ เจตนา และเกณฑ์รอง คือ มโนธรรม ส่วนตัวพิจารณาว่าการกระทำนั้น ๆ ตนเองดีเทียบตนเองได้หรือไม่ และผลของการกระทำว่ามีผลต่อตนเองและผู้อื่นอย่างไร ส่วนความจริงระดับโลกุตรสัจจะ เกณฑ์ตัดสินความดีจะมีลักษณะที่แน่นอนตายตัว และมีความ

หลุดพ้นจากความทุกข์และเป็นเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา คือ พระนิพพาน (ความดีสูงสุด) ที่เป็นแรงจูงใจในทางบวก เช่น ความรู้สึกด้วยความเมตตา ความสงสาร ที่มีค่าทางจริยธรรม เพราะว่าแรงจูงใจนั้นเกิดจากกุศลมูลในจิตใจ ส่งผลให้เกิดการกระทำขึ้น การกระทำนั้นก็นับว่าเป็นการกระทำที่ดี

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า เกณฑ์ตัดสินความดีของพุทธปรัชญาเถรวาทมองมนุษย์ว่า เป็นสัตว์ที่มีเหตุผล และมีระบบความคิดการกระทำของมนุษย์มีธรรมชาติของการกระทำอยู่ที่เหตุผลในลักษณะที่เด็ดขาด ไม่คำนึงถึงแรงโน้มถ่วงใด ๆ และไม่ใช้ผลของการกระทำมาประกอบการตัดสิน ทำให้การนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันเป็นไปได้ค่อนข้างยาก เพราะว่ามนุษย์ในสังคมยังมีความรู้สึก มีความต้องการ ส่วนใหญ่ไม่ชอบเกณฑ์ในลักษณะที่ตายตัว ซึ่งจำกัดการกระทำของมนุษย์ โดยเฉพาะในสังคมที่มีหลักเกณฑ์ เพราะฉะนั้น เกณฑ์ตัดสินความดีของพุทธปรัชญาเถรวาท ตามที่กล่าวมา มีความเป็นจริงที่สามารถนำไปใช้ได้กับคนทุกคนในสังคม เนื่องจากเกณฑ์ตัดสินความดีของพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีพื้นฐาน ที่คำนึงถึงลักษณะแท้จริงของมนุษย์ที่เกลียดความทุกข์ปรารถนาความสุข ด้วยเหตุนี้เกณฑ์ตัดสินความดีของพุทธปรัชญาเถรวาท จึงเป็นเกณฑ์ที่มองความเป็นจริงของธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่งสามารถเห็นได้ชัดเจน เพราะว่ามนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่คู่กับความมีเหตุผลการกระทำที่ดีมาจากการใช้เหตุผลและปัญญานั้นเอง

วัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ คือ

จากการศึกษาเปรียบเทียบเกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท พอสรุปได้ ดังนี้ คือ

๑. เรื่องเจตนาและเหตุผลเป็นองค์ประกอบหลักเกณฑ์ตัดสินความดี

ในปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท ถือว่า เป็นเกณฑ์ตัดสินการกระทำ โดยพิจารณาที่เหตุผลและปัญญาของผู้กระทำเป็นองค์ประกอบหลัก หมายถึง เหตุผลที่ดีและไม่ดี เป็นการกระทำความดีหรือความชั่ว ถ้าเป็นเหตุผลที่ดีในปรัชญาของเพลโต คือ เหตุผลที่เกิดจากปัญญาที่มีการสำนึกในหน้าที่มิใช่เกิดจากการมุ่งหวังผลประโยชน์เป็นเงื่อนไขหรือเกิดจากแรงกระตุ้นทางอารมณ์ต่าง ๆ แต่เกิดจากการสำนึกในหน้าที่ โดยทำตามเหตุผลและปัญญาของ

ตนเอง ส่วนพุทธปรัชญาเถรวาท คือ เจตนาที่ไม่เป็นไปเพื่อการเบียดเบียนผู้อื่น หมายถึง เกิดจากเจตนาที่เป็นกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ และอโมหะ เพราะฉะนั้นปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นการตัดสินการกระทำของเจตนา ถือว่า เป็นเจตนาที่มาจากกระทำความดีหรือความชั่ว จึงตัดสินการกระทำที่เจตนาตัวเอง

๒. เรื่องกฎแห่งเสรีภาพในปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท

กฎแห่งเสรีภาพในความหมายที่สอดคล้องกันของปรัชญาทั้งสองทัศนะที่มองจากเกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาทจะเห็นได้ว่า การที่บุคคลสามารถทำความดีหรือทำตามกฎศีลธรรมได้อย่างสอดคล้องกันเกิดจากการที่บุคคลใช้เหตุผลหรือปัญญาของตัวเอง มาพิจารณาการกระทำความดีและความชั่ว แสดงให้เห็นถึงเสรีภาพที่บุคคลนั้นเป็นผู้สร้างกฎระเบียบ และปฏิบัติตามกฎที่ตนเองสร้างขึ้น ตามพระพุทธศาสนาในฐานะที่มีหลักคำสอนแบบอเทวนิยม ถือว่า สิ่งทั้งปวงในโลกนี้เกิดจากเหตุปัจจัยในธรรมชาติ (สังสารวัฏ) และเป็นไปตามกฎแห่งธรรมชาติไม่ได้เกิดจากผู้สร้างใด ๆ ดังที่พระพุทธเจ้าเป็นแต่เพียงผู้ค้นพบความจริง (สัจธรรม) ที่มีอยู่แล้วในโลกนี้เท่านั้น และทรงสั่งสอนให้พุทธศาสนิกชนใช้ปัญญาหรือเหตุผลของตนเองมาพิจารณาสิ่งที่พระองค์ทรงนำมาสอนและพิสูจน์ได้ในหลักคำสอนของพระพุทธองค์ด้วยการกระทำความดีทางกาย ทางใจ และทางใจ เป็นลักษณะการสั่งสอนที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์ทุกคนมีเสรีภาพในการตัดสินการกระทำความดี ชั่ว ถูก ผิด ด้วยตนเองโดยการปัญญาหรือเหตุผล และมีข้อกำหนดให้เชื่อฟังคำสั่งสอนของพระองค์โดยไม่พิจารณา เพราะฉะนั้นกฎแห่งเสรีภาพในความหมายที่สอดคล้องกันในปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท ก็คือ เป็นบุคคลมีเสรีภาพในการใช้เหตุผลและปัญญา ในความบริสุทธิ์ของตนเอง ในการดำเนินชีวิตและเป็นหลักการตัดสินการกระทำความดี ชั่ว ถูก ผิด ด้วยตนเอง เป็นต้น

๓. เรื่องคุณธรรมในปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท

เพลโตเชื่อว่า “เรื่องคุณธรรมจะช่วยให้คนฉลาด ทำให้สังคมอยู่รอดได้ คุณธรรมเท่านั้น คือ อำนาจ ที่จะปกครองสังคมและการเมืองได้ และแสวงหาความยุติธรรมจะต้องได้มาด้วยคุณธรรม สังคมแห่งความมีจิตใจอันขัดเกลา ความเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และ

อยู่ร่วมกันโดยสันติ สังคมที่ดีมิใช่สังคมที่ดำรงอยู่ในภาวะธรรมชาติ แต่เป็นสังคมที่กฎเกณฑ์ และมีกติกา” เพื่อส่งเสริมคุณธรรม ศีลธรรม ความยุติธรรม ความดีงาม และการประพฤติปฏิบัติตนของคน เพื่อบรรลุถึงคุณค่าเหล่านี้ เพลโตชี้ให้เห็นว่า ความยุติธรรมจะสามารถเข้าใจได้ก็เพียงแต่ในสังคมเท่านั้น เป็นความรู้เกี่ยวกับรูปแบบของความดี (The Form of the Good) หรือความรู้เกี่ยวกับความคิด (Theory of Forms or Ideas) เพลโตถือว่า คนดีต้องมีคุณธรรม และคุณธรรมสำหรับเพลโตนั้น คือ “เหตุผลและปัญญา” เพลโต ยังเห็นว่า คุณธรรมทั้งหลายจะต้องมีปัญหาหรือเหตุผลเป็นรากฐานเสมอ ไม่เช่นนั้นมนุษย์จะใช้คุณธรรมไปในทางที่ผิด ส่วนคุณธรรมที่แท้จริงซึ่ง เพลโตถือว่า เป็นความดีสูงสุด จะต้องเป็นคุณธรรมทางปัญญา หมายถึง การกระทำที่ถูกต้อง เกิดจากความเข้าใจคุณค่าที่แท้จริงด้วยปัญญา ส่วนพุทธปรัชญาเถรวาทแสดงให้เห็นถึงคุณธรรมว่าเป็นกฎศีลธรรมในระดับของศีลธรรมทั้ง ๓ ระดับ คือ ระดับศีล ๕, ระดับกุศลกรรมบถ ๑๐, และระดับอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ ตามพฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ที่เราแสดงออกมาทั้งที่เป็นพฤติกรรมในทางบวกและทางลบ ย่อมเกิดขึ้นได้กับทุกคนในทุกเวลาและทุกสถานการณ์ และถือว่า ความประพฤติหรือพฤติกรรมที่ตั้งอยู่บนหลักคุณธรรมที่ช่วยให้บุคคลประพฤติดีงามทั้งทางกาย ทางวาจาและทางใจ ในอันที่จะเป็นประโยชน์ต่อตนเองผู้อื่นและสังคม” คำว่า “คุณธรรม หมายถึง ความดี ความงาม ที่มีในจิตใจบุคคลแต่ละคน เช่น มีความเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา รู้จักเสียสละ รู้จักให้อภัย มีความกตัญญูกตเวทีย มีศีล สมာธิ ปัญญา เป็นต้น” เพราะฉะนั้นปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นการแสวงหาความยุติธรรมในคุณธรรมของเกณฑ์ตัดสินความดี และความเสมอภาคและสิทธิ นั่นก็คือ การไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น และเสรีภาพของปัจเจกบุคคลในสังคม ซึ่งเป็นเรื่องของมนุษย์โดยเฉพาะที่ไม่เกี่ยวกับธรรมชาติโดยตรง ก็คือ กฎที่มนุษย์กำหนดวางกันขึ้นเป็นข้อตกลงทางสังคมนั่นเอง

๔. เรื่องเกณฑ์ตัดสินความดีกับแรงจูงใจในปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท

เกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท ในปรัชญาทั้ง ๒ มีแรงจูงใจกระตุ้นให้กระทำฝ่ายดีและฝ่ายชั่ว ดังนั้น เพลโตให้ความเห็นเกี่ยวกับบุคคลที่เป็นคนดีได้ก็จะต้องมีเหตุผลที่ผ่านกระบวนการทางความรู้ (ปัญญา) สูงสุด ซึ่งคนที่จะเป็นคนดีจะต้องทำ ก็คือ เป็นคนดีต้องรู้จักความดี และความดีนั้นเป็นความดีสูงสุด เพราะจุดหมายของ

ชีวิต ก็คือ การเป็นคนดี และความรู้ต้องเป็นความรู้ที่แท้จริงเท่านั้น ส่วนพุทธปรัชญาเถรวาท ฝ่ายดี คือ กุศลมูล ๓ เทียบได้กับการใช้ปัญญา ฝ่ายชั่ว คือ อกุศลมูล ๓ เทียบได้กับแรงโน้ม ทางอารมณ์ เพราะฉะนั้น ปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาทเชื่อว่า แรงจูงใจเป็นสาเหตุ ให้คนกระทำความดีและความชั่ว เกิดจากแรงจูงใจที่ดี หมายถึง แนวโน้มของการกระทำจะ ออกมาดี แต่ถ้าเกิดจากแรงจูงใจชั่ว แนวโน้มของการกระทำจะออกมาชั่ว แต่ถ้าทุกคนหลุดจาก แรงจูงใจที่ชั่วแล้วเขาจะเห็นความจริงเหมือนกันหมด หมายถึง เห็นถูกเป็นถูก (ความดี) เห็น ผิดเป็นผิด (ความชั่ว) นั่นเอง

๕. เรื่องความเป็นสากลและคุณค่าของมนุษย์ในปรัชญาของเพลโตกับ พุทธปรัชญาเถรวาท

คุณค่าของมนุษย์ระหว่างคุณธรรม เพลโตเชื่อว่า เหตุผลของมนุษย์คอยควบคุม การกระทำทุก ๆ อย่างที่สำคัญของมนุษย์มีส่วนสำคัญอยู่ ๓ ส่วน คือ ๑) หน้าที่ทางร่างกาย หมายถึง ความสมบูรณ์ของร่างกาย ๒) ความปรารถนาอันเป็นอุดมคติอันสูงส่ง และ ๓) ความตั้งใจของมนุษย์ที่จะมีชีวิตดำรงอยู่ได้ด้วยเหตุผลคอยควบคุมความคิดและการกระทำ ซึ่งผลปรากฏออกมา ก็คือ ทำให้มนุษย์เป็นคนฉลาด กล้าหาญ และมีอารมณ์ดีขึ้น ประกอบด้วยเหตุผลจึงเป็นชีวิตที่สูงที่สุดสำหรับมนุษย์ จะต้องมีความเมตตากรุณาเป็นส่วน หนึ่งของ การกระทำฝ่ายดีที่ปราบกิเลสให้มีน้อยลง เพื่อให้หลุดพ้นจากทุกข์ เช่น ความเมตตาที่ แม่เลี้ยงลูกด้วยความรักย่อมดีกว่าแม่ที่เลี้ยงลูกไปตามหน้าที่ของแม่ ในความรู้สึกต่าง ๆ ของแม่ ที่ความเมตตากรุณาไม่ถือว่า เป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการกระทำที่มีค่าทางศีลธรรม การกระทำที่ มีค่าทางศีลธรรมต้องเกิดจากหน้าที่ เพราะฉะนั้น แม่เลี้ยงลูกด้วยความรัก หวังให้ลูกเป็นคนดี ไม่ใช่การกระทำที่มีค่าทางศีลธรรม แต่แม่เลี้ยงลูกไปตามหน้าที่ที่แม่พึงมีต่อลูก โดยไม่คาดหวัง ว่าลูกต้องเป็นคนดีหรือเลี้ยงด้วยความรู้สึกรักผูกพันต่อลูก แต่แม่เลี้ยงลูกประหนึ่งว่าเป็นหน้าที่ อย่างหนึ่ง หมายถึง การกระทำที่มีค่าทางศีลธรรมและความดีที่ก่อให้เกิดคุณค่าทางสังคม เช่น ความรัก ความเอื้อเฟื้อ ความจริง ความดีงาม ความถูกต้อง ภราดรภาพเป็นอาทิ เรียกว่า เป็นเครื่องมือให้รู้จักตัวเอง และเป็นความดีในตัวเองด้วยนอกจากนี้ ผู้วิจัยยังเห็นว่า เป็นกฎ สากลในปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท โดยการวิเคราะห์ศีล ๕ ของ พระพุทธศาสนา ถือว่า เป็นธรรมเบื้องต้นที่พุทธศาสนิกชนพึงปฏิบัติโดยมีจุดประสงค์ที่จะ

แสดงให้เห็นว่า เมื่อใช้กฎสากลมาวิเคราะห์แล้ว ศิล ๕ พึงเป็นจริยธรรมสากลที่มนุษย์ทุกคนควรปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของมนุษย์

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า จากการศึกษาเปรียบเทียบเกณฑ์ตัดสินความดีปรัชญาของเพลโต กับพุทธปรัชญาเถรวาทมีส่วนความแตกต่างในเรื่องเกณฑ์ตัดสินความดีในเรื่องของเจตนาการใช้เกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาทั้ง ๒ และเห็นด้วยกับการใช้หลักเหตุผลและปัญญาของมนุษย์ที่มนุษย์รู้จักใช้ปัญญาหรือมโนธรรมมาช่วยในการตัดสินใจในการกระทำของมนุษย์ และสามารถเข้าใจได้ว่า อะไรดี อะไรชั่ว อะไรถูก อะไรผิด อะไรควร อะไรไม่ควร เพราะว่ามนุษย์มีความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่นด้วยการปฏิบัติต่อผู้อื่นเช่นเดียวกับการปฏิบัติต่อตนเอง และต้องไม่ใช่บุคคลอื่นเป็นเครื่องมือ นอกจากนั้น ความเป็นสากลของกฎศีลธรรมในจริยศาสตร์ที่เป็นปรัชญาของเพลโตและมีส่วนคล้ายคลึงกับพุทธจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญาเถรวาทในเรื่องของกรรมนิยามที่กำหนดการกระทำของมนุษย์ กล่าวคือ เพลโตเห็นว่า หลักศีลธรรมจะต้องมีลักษณะเป็นสากล ไม่มีการยกเว้นเป็นพิเศษแก่ผู้ใด ส่วนพุทธปรัชญาเถรวาทเห็นว่า หลักกรรมนิยามที่ใช้กำหนดการกระทำของมนุษย์ เมื่อดำเนินตามกระบวนการของกรรมแล้ว จะครอบคลุมเรื่องของมนุษย์เหมือนกันทุกคน ซึ่งมีความคิดเรื่องกรรมและความเชื่อเรื่องความสุขของมนุษย์ในภพนี้และภพหน้า จึงทำให้มีผลต่อเรื่องเกณฑ์ตัดสินการกระทำที่มีความแตกต่างกัน เนื่องจากพุทธปรัชญาเถรวาทยังคำนึงถึงความสุขของมนุษย์ซึ่งสอดคล้องกับทัศนะที่ว่า การกระทำที่มีคุณค่าทางจริยธรรม ต้องเป็นการกระทำที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตัวเราและเกิดแก่ผู้อื่น ไม่ใช่การกระทำที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเลย ซึ่งปรากฏในเกณฑ์ตัดสินความดี

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

แนวคิดจากการวิจัยข้อที่ ๑ คือ ผู้วิจัยเห็นว่า เกณฑ์ตัดสินความดีของมนุษย์เป็นสัตว์ที่มีเหตุผล และมีระบบความคิดการกระทำของมนุษย์อยู่ที่เหตุผล เพราะว่ามีมนุษย์ในสังคมยังมีความรู้สึก มีความต้องการ ซึ่งประกอบด้วยบุคคลหลากหลายแตกต่างกันตามชั้นตามภูมิ เช่น ประเทศ ประเพณี วัฒนธรรม การปกครอง ทำให้คนมีความคิดและความเป็นอยู่แตกต่างกัน ในต่อสู้เพื่อการอยู่รอดของชีวิตที่มีลักษณะทางคุณธรรมและจริยธรรมเป็นเรื่องวัดการ

กระทำของมนุษย์ เนื่องจากพื้นฐานของมนุษย์มีลักษณะที่แท้จริงที่เกลียดความทุกข์ ชอบความสุข เพราะธรรมชาติของมนุษย์ เพราะว่ามีมนุษย์มีเหตุผลและปัญญา มีระบบระเบียบและกฎเกณฑ์ของมนุษย์ในลักษณะที่เด็ดขาด เพราะว่ามีมนุษย์ในสังคมยังมีความรู้สึก มีความต้องการ ในการกระทำของมนุษย์ที่อยู่รวมกันในสังคมที่มีหลักเกณฑ์และคำนึงถึงลักษณะความเป็นจริงของมนุษย์ที่เกลียดความทุกข์ปรารถนาความสุข จึงเป็นเกณฑ์ที่มองความเป็นจริงของธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่งสามารถเห็นได้ชัดเจน

แนวคิดจากการวิจัยข้อที่ ๒ คือ ผู้วิจัยเห็นว่า ความดีเป็นชื่อกรรมในการกระทำของผู้กระทำ และมีองค์ประกอบของความดี คือ ต้องมีผู้กระทำ และกรรมที่ทำให้ผู้กระทำที่เรียกว่า “คนดี” กรรมที่กระทำที่เรียกว่า “ความดี” ในขณะที่กรรมถูกกำหนดมาจากเจตนา และเจตนามาจากความตั้งใจ ซึ่งเป็นการทำงานของจิตประเภทหนึ่ง คนเรามีองค์ประกอบ ๒ อย่าง คือ กายกับจิต (รูปกับนาม) โดยเฉพาะเรื่องจิตที่เป็นตัวเจตนา แต่แต่ละคนมีจิตต่างกัน เพราะเป็นเรื่องของนานากรรมที่มาจากเจตนา เพียงแต่ให้อยู่ในกลุ่มของความดี (กุศล) ไม่ให้ไปปะปนกับความชั่ว (อกุศล) ระหว่างความคิดและอุดมการณ์ คือ

๑. ความดี หมายถึง สิ่งประชาชนส่วนใหญ่เห็นชอบ ความดี หมายถึง สิ่งที่ทำให้เกิดความสุขแก่สังคมโดยรวม ความดี ความสงบเย็น มีระเบียบของสังคม เป็นต้น แนวคิดนี้ถือว่าคนส่วนใหญ่ของสังคมคิดอะไรตรงกัน ถือว่า เป็นเรื่องของธรรมชาติ

๒. ความดี หมายถึง ความถูกต้องเป็นอิสระไม่เกี่ยวกับเสียงส่วนใหญ่ของสังคม แต่เกี่ยวกับเจตนา และการกระทำของปัจเจกบุคคลเป็น เบื้องต้น และพัฒนาขยายวงไปเป็นกลุ่มชนและสังคม แต่ประเด็นหลักอยู่ที่ความถูกต้อง แม้ความถูกต้องอาจจะขัดแย้งความถูกต้องของคนส่วนใหญ่

แนวคิดจากการวิจัยทั้ง ๒ ข้อ ผู้วิจัยเห็นว่า เป็นเรื่องที่น่าพิจารณาอย่างยิ่งเพราะเป็นหลักที่บุคคล คนนั้นเป็นคนตัดสินใจการกระทำของตนเองว่า เกิดความพึงพอใจหรือไม่ เพราะฉะนั้น เกณฑ์ตัดสินความดีที่ประกอบด้วยเจตนาที่มีเหตุผล ในการตัดสินใจการกระทำว่าการกระทำนั้นดีหรือชั่ว โดยการพิจารณาจากเจตนาที่เป็นกุศลและอกุศล โดยการยอมรับของสังคมในการตัดสินทางคุณธรรมและจริยธรรมว่า อะไรผิด อะไรถูก อะไรควร อะไรไม่ควร ในการพิจารณาการตัดสินใจการกระทำนั้นดีหรือชั่ว และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและในสังคมปัจจุบันได้ เป็นต้น

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบเกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท” นั้น ผู้วิจัยเห็นว่า ยังมีประเด็นที่น่าสนใจในการนำมาวิจัยเพิ่มเติมอีกมากมาย เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจมากยิ่งขึ้น ดังต่อไปนี้ ได้แก่

๑. แนวคิดเรื่องเกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของเพลโตโดยการศึกษาวิเคราะห์ในระหว่างชนชั้นเปรียบเทียบกับพุทธปรัชญาเถรวาท ซึ่งมีอิทธิพลต่อการปกครองแบบชนชั้นทางศาสนา ที่มีความคล้ายคลึงและแตกต่างกัน ที่เป็นประเด็นที่น่าสนใจต่อวิถีชีวิตในการดำรงชีวิตของชนชั้นทั้งสอง เป็นต้น

๒. การศึกษาวิเคราะห์เกณฑ์ตัดสินความดีในพุทธปรัชญาเถรวาทกับเกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของคริสต์ศาสนาที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวตะวันตกและตะวันออกที่เป็นประเด็นที่น่าสนใจต่อวิถีชีวิตในการดำรงชีวิตตามหลักตามคำสอนในศาสนา เป็นต้น

๓. การนำเอาแนวคิดการศึกษาเรื่องเกณฑ์ตัดสินความยุติธรรมในปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท ที่เป็นประเด็นที่น่าสนใจต่อวิถีชีวิตในการดำรงชีวิตของปรัชญาทั้งสอง ในระหว่างตะวันตกกับตะวันออกที่เป็นปัญหาสำคัญในสังคมปัจจุบัน และได้ทราบเกณฑ์ตัดสินต่อพฤติกรรมในความยุติธรรมระหว่างการปกครองของสังคมการเมืองในปัจจุบัน เป็นต้น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี**. ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก. ๒๕๐๐. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. **พระไตรปิฎกภาษาไทย**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. **อรรถกถาภาษาบาลี** ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๒.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล**. ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ

กীরติ บุญเจือ. **ชุดพื้นฐานปรัชญา : แก่นปรัชญากรีก**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๘.

จ่านงค์ ทองประเสริฐ. **หลักการเอาชนะอุปสรรค**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ WISDOM, นนทบุรี, ๒๕๔๐.

_____. **ปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

ชัยวัฒน์ อัดพัฒน์ . **จริยศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒ . กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๐.

ชเอิญศรี อิศรางกูร ณ อยุธยา, **ปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณ (ปรัชญากรีก) (Ancient Western Philosophy)**, กรุงเทพฯ : มหาลัยรามคำแหง, ม.ป.ป..

- ชำนาญ พาชื้อ. **จริยศาสตร์ เอกสารคำสอน**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- คณัฏ ไชยโยธา. **นักคิด นักรู้ และนักการเมืองจากอดีตถึงปัจจุบัน**. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๕๒.
- ดัดบลิท. ที. สเตซ (W.T.STACE) (ผู้แต่ง). **ปรัชญากรีก**. แปลโดยปริชา ช้างขวัญยืน จากเรื่อง A Critical History of Greek Philosophy. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๔.
- ชนิด อยู่โพธิ์. **อานิสงส์ศีล ๕**. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวิล, ๒๕๒๕.
- บุญทัน ดอกไธสง. **พื้นฐานแนวความคิดและปรัชญาทางการเมือง**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๓.
- บุญมี แทนแก้ว. **จริยศาสตร์ (ETHICS)**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรีนติ้งเฮ้าส์, ๒๕๕๐.
- _____. **ปรัชญาเบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : ธนการพิมพ์, ๒๕๔๔.
- _____. **พระพุทธศาสนากับปรัชญา (Buddhism and Philosophy)**. กรุงเทพฯ : ว.เพ็ญรสกุล, ๒๕๔๐.
- _____. **ปรัชญาฝ่ายบูรพทิศ**. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะวิชา มนุษยศาสตร์และสังคมศึกษา วิทยาลัยบ้านสมเด็จพระเจ้าพระยา, ๒๕๒๗.
- _____. **จริยศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : ธนการพิมพ์, ๒๕๔๑
- เบจามิน โจเวตต์ (Benjamin Jowett). **ปรัชญาความรัก**. แปลโดย พินิจ รัตนกุล จากเรื่อง Symposium หนังสือในชุดปรัชญาของเพลโต. กรุงเทพฯ : ดับเบิลเดย์, ๒๕๔๑.
- _____. **เพลโตและปัญหาเกี่ยวกับคุณธรรม**, แปลและเรียบเรียงโดย พินิจ รัตนกุล จากเรื่อง เมโน (Meno). พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ธรรมศาสตร์, ๒๕๑๕.
- ปริชา ช้างขวัญยืน. **ปรัชญาแห่งอุดมการณ์ทางการเมือง**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- _____. **ปรัชญากรีก แปลจาก A CRITICAL HISTORY OF GREEK**. โครงการตำรา สังคมศาสตร์และมนุษย์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช. ๒๕๑๕.

- พระธรรมโกศาจารย์. (ประยูร ฐมฺมจิตฺโต). **ปรัชญากรีก: บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก.**
พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ : ศยาม, ๒๕๕๐.
- พระธรรมปิฎก. (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์.** พิมพ์ครั้งที่ ๘.
ฉลองสมโภชพระไตรปิฎกภาษาบาลี อักษรล้านนา, กรุงเทพฯ:
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- _____. **พุทธธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๔๖.
- พระเทพเวที. (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ ๗.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- พระประมวล อุดตราชโย (น้อยทรง). **เปรียบเทียบจริยศาสตร์ (ทฤษฎีว่าด้วยความดี).**
กรุงเทพมหานคร: เฉลิมมงคลการพิมพ์, ๒๕๔๔.
- พระมหาสมปอง มุทฺติโก. **คัมภีร์อภิธานวรรณนา. แปลและเรียบเรียง.** กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๒.
- พระเมธีธรรมาภรณ์. (ประยูร ฐมฺมจิตฺโต). **ปรัชญากรีก: บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก.** กรุงเทพฯ
: บริษัทเคล็ดไทย, ๒๕๓๗.
- ไพฑูริย์ พัฒนาใหญ่ยิ่ง และคณะ. **จริยศาสตร์.** (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต,
๒๕๕๑.
- พลศักดิ์ จิรไกรศิริ. **ความคิดทางการเมืองเบื้องต้น.** กรุงเทพฯ: ภาควิชารัฐศาสตร์คณะ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๒๕.
- พินิจ รัตนกุล. **เพลโตและปัญหาเกี่ยวกับคุณธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๑๔.
- _____. **ทฤษฎีความรักของเพลโต.** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๖.
- เพลโต. **อุดมรัฐ.** แปลโดย. ปรีชา ช่างขวัญยืน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
๒๕๒๓.
- _____. (แต่ง) **โสกราตีส,** แปลโดย. ส. ศิวรักษ์. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๓.
- พิน ดอกบัว. **ปวงปรัชญากรีก.** กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๒.
- _____. **ปวงปรัชญากรีก.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒.
- _____. **ปวงปรัชญากรีก.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: ศยาม, ๒๕๔๔.
- _____. **ศาสนาเปรียบเทียบ.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๔๔.

- โยสไตน์ กอร์เดอร์. โลกของโซฟี. แปลโดย. สายพิน สุพุทธมงคล. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ: กบไฟ, ๒๕๔๒.
- รัตนา ต้นบุญเต็ก. **ปรัชญาคืออะไร**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร. ๒๕๒๓.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. พ.ศ. ๒๕๒๕. พิมพ์ครั้งที่ ๖. (กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๕).
- _____. **พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ศักดิโสภณการิม. ๒๕๔๘.
- _____. **พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๐.
- วศิน อินทสระ. **พุทธจริยศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๕.
- _____. **จริยศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : บรรณาการ, ๒๕๒๕.
- วิทย์ วิศทเวทย์. **จริยศาสตร์เบื้องต้น มนุษย์กับปัญหาจริยธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๕.
- วิชาน สุชีวกุปต์. **อภิปรัชญา (Metaphysics)**. PY441. กรุงเทพฯ : มหาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๕.
- สุเชาวน์ พลอยชุม. **จริยศาสตร์แนวพุทธ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มามงกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.
- สถิต วงศ์สวรรค์. **ปรัชญาเบื้องต้น**. กรุงเทพฯ : รวมสาส์น, ๒๕๔๐.
- สมบัติ จันทร์วงศ์. **ความน่าว่าด้วยอุดมรัฐของเพลโต**, กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗.
- สมพร สุทัศนีย์. ม.ร.ว. **มนุษยสัมพันธ์**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพฯ : พิมพ์โรงพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- สมภาร พรหมทา. **พุทธปรัชญา : มนุษย์สังคมและปัญหาจริยธรรม**. กรุงเทพฯ : ศยาม, ๒๕๔๘.
- สิวลี ศิริไธ. **การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์จริยธรรม และเกณฑ์ตัดสินปัญหาทางจริยธรรมทางการแพทย์ในสมัยปัจจุบัน** รายงานผลการวิจัยสภาวิจัยแห่งชาติ. กรุงเทพฯ, ๒๕๓๐ กรุงเทพฯ: (อัสสัมชัญ).
- _____. **จริยศาสตร์สำหรับพยาบาล**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

สุวัฒน์ จันทรวงศ์. นพ. ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา. กรุงเทพฯ : พิมพ์
โรงพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๐.

เอ็ม. เจ. ฮาร์มอน. ความคิดทางการเมืองจากเพลโตถึงปัจจุบัน. แปลและเรียบเรียงโดย
เสน่ห์จามริก. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๒.

(๔) วิทยานิพนธ์ :

พรพิพา บรรทมสินธุ์. “การวิเคราะห์เรื่องความยุติธรรมในอุดมรัฐของเพลโต”. วิทยานิพนธ์
อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓.

พระมหาคำสอน เดชวโร (วงษ์เส). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องจุดสูงสุดและมาตรฐานการ
ตัดสินทางจริยธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร
มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระมหาประภาส แสนเสน (ญาณเมธี). “ศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักพุทธจริยศาสตร์ใน
มโหสถชาดก”. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระมหาเวชยันต์ กิตติโสภโณ (แก้วพวง). “การปกครองแบบธรรมรัฐ แนวพุทธศาสนาเถรวาท
กับการปกครองแบบอุดมรัฐของเพลโต : การศึกษาเปรียบเทียบ”. วิทยานิพนธ์
ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย,
๒๕๔๔.

พระสรสิข รักพรหม. “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดทางการเมืองของเพลโตกับแนวความคิด
ทางการเมืองของพุทธศาสนาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต.
บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๗.

พระสานนท์ จรณธมฺโม (เตียนวน). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์และเปรียบเทียบแนวคิดทางการเมือง
ของเพลโตกับของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)”.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

ไพลิน เตชะวิวัฒนาการ. “การศึกษาเปรียบเทียบเกณฑ์ตัดสินความดีในพุทธปรัชญาเถรวาท
กับในปรัชญาของคานท์”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต.
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

- วันวร จะนู, “มโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.
- วันฉัตร สุวรรณกิตติ. “การศึกษาเปรียบเทียบความคิดเรื่องชนชั้นของเพลโตและในพระไตรปิฎก”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- สุขสันต์ จันทะโชโต. “การศึกษาเปรียบเทียบเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมในพุทธปรัชญาและปรัชญาภควัถศาสตร์”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘.
- สุพจน์ จิตสุทธิฐาน. “เกณฑ์ตัดสินความดีในพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๕.
- สุริยา จาระพันธ์. “ความคาดหวังของคณะกรรมการร่างจรรยาครู ผู้ปกครองและนักเรียนต่อจริยธรรมที่สำคัญสำหรับครู”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. พ.ศ. ๒๕๒๗.
- อนงค์ โกวิทเสถียรชัย, “มนุษย์ในอุดมคติ : การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดในคัมภีร์สังฆกรรมปุณทริกสูตรและงานเขียนเรื่องอุดมรัฐของเพลโต”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร มหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑.

๒. ภาษาอังกฤษ

1. Primary Sources

- Plato. **Republic**. Translated by B. Jowett. In *The Dialogues of Plato*. Oxford University Press, 1953.
- _____. **The Republic of Plato**. Translated by H.D.P. Lee. Maryland : Penguin Book. Ltd., 1959.
- _____. **The Republic of Plato**. Translated with Introduction and Note by Francis Macdonald conform. London: Oxford at the clarendon Press, 1961.
- _____. **The Republic of Plato**. Translated with notes and an interpretive essay by Allan Bloom. New York : Basic Book. Inc ;, 1968.

_____. **The Republic.** Translated by Alan Bloom. New York: Basic Book Press, 1968.

_____. **Republic.** Translated by Desmond Lee. Penguin Books, 1975.

୧୦. Secondary Sources

Align W. Guilder. **Enter Plato.** New York: Basic Books Press, 1995.

Field. C.C. **Plato's Thought,** London : Oxford University Press, 1965.

Gorgas. translated by B. Jowett, in **The Dialogues of Plato.** Oxford University Press, 1953.

Jayatilleke. K. N. **Ethics in Buddhist Perspective.** Talks given in at the Buddhist Information Center. Colombo, 1970.

John M. Rist. **Eros and Psyche: studies in Plato. Plotinus. And Origen.** Toronto: University of Toronto Press, 1964.

Mary Hesse. "**History of Ethics.**" Encyclopedia of Philosophy III, 1967.

Richard Mckeon. **The Basic Works of Aristotle: Ethical Nicomachea TR.** W. D. Ross. New York: Random House, 1931.

Saddhatissa. H. **Buddhist Ethics.** London : George Allen & Unwind LTD., 1970.

Wheel right. **Aristotle.** New York: The book-Merrill Company, Inc., 1951.

Wittgenstein. L. **Philosophical Investigations tr.** By G.E.M. Anscombe Section 43. Oxford: Blackwell, 1963.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ พระสมปอง ฉายา มนุชชาโต นามสกุล วงษ์สอาด
 เกิด วัน พุธที่สิบสี่ ที่ ๒๗ เดือน กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๕
 มาตุภูมิ บ้านเลขที่ ๑๕ หมู่ ๓ ต.ลำปลาทิว อ. ลาดกระบัง จ. กรุงเทพฯ ฯ
 สังกัด วัดบึงบัว ต. ลำปลาทิว อ. ลาดกระบัง จ. กรุงเทพฯ ฯ

การศึกษาและประสบการณ์

- นักธรรมชั้นตรี, โท, เอก, ประถมศึกษา, มัธยมศึกษาตอนต้น, มัธยมศึกษาตอนปลาย
 - สำเร็จการศึกษาปริญญาตรีพุทธศาสนศาสตรบัณฑิต คณะพุทธศาสตร์
 สาขาศาสนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี. ๒๕๕๑ รุ่นที่ ๕๓
 - ครูสอนพระปริยัติธรรม ปี. ๒๕๔๔
 - ฝ่ายการอบรมพระธรรมวิทยากรของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยวิทยาลัย
 เขตสิรินธรราชวิทยาลัยในพระราชูปถัมภ์ ปี. ๒๕๔๕
 - ผ่านการอบรมโครงการจัดอบรมนิสิตอาสาพัฒนาวินัย มหาวิทยาลัย
 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี. ๒๕๔๖
 - ผ่านการอบรมโครงการอบรมครูสอนพระพุทธศาสนา และส่งเสริมนิสิตสอนศีล
 ธรรมในโรงเรียน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี. ๒๕๔๗
 - พระวิทยากรเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในโครงการสัมมนาศึกษาดูงานด้าน
 พระพุทธศาสนา ณ ประเทศอินเดียของสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร
 ปี ๒๕๔๘
 - จัดโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนทุกปี
 - ได้เข้าร่วมสนับสนุนนักเรียนเข้าโครงการสวดมนต์หมู่ สรรเสริญพระรัตนตรัย
 ทำนองสรภัญญะ และตอบปัญหาธรรมของกรมการศาสนาและวัฒนธรรม
 - ได้เข้าร่วมสนับสนุนนักเรียนเข้าร่วมโครงการตอบปัญหาธรรมทางก้าวหน้าใน
 อุปถัมภ์สมเด็จพระมหาราชามัลลลาจารย์ของชมรมพุทธศาสตร์สากล
 ต. คลองสาม อ. คลองหลวง จ. ปทุมธานี
- เข้าศึกษา - ที่บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๕๑
- สำเร็จการศึกษา - ที่บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๕๓

